

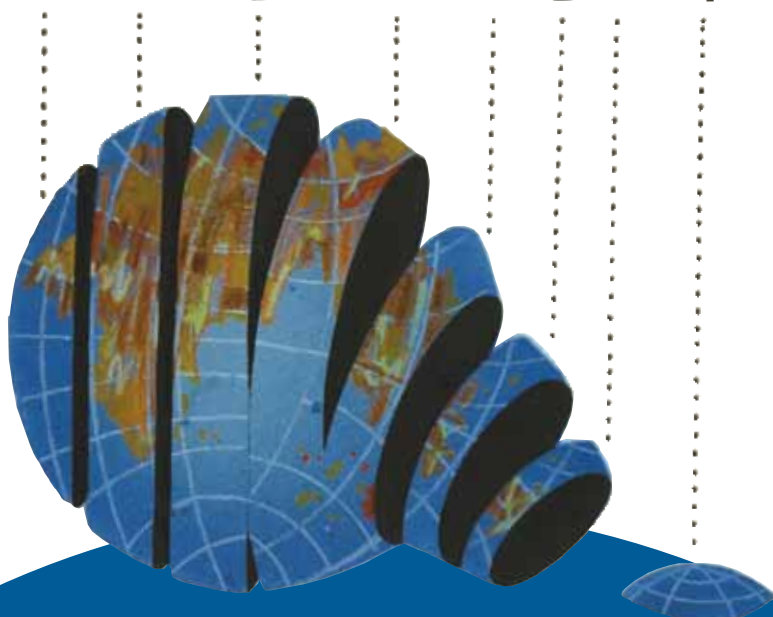

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
PRÁVNICKÁ FAKULTA

REGIONALIZMUS A JEHO PRÍNOS PRE VŠEOBECNÉ MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Ján Klučka a kol.

1 2 3 4 5 6 7 8

KOŠICE 2015

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Ústav európskeho práva a oddelenie medzinárodného práva

**REGIONALIZMUS A JEHO PRÍNOS
PRE VŠEOBECNÉ MEDZINÁRODNÉ PRÁVO**

Ján Klučka
a kol.

Košice 2015

Publikácia vznikla v rámci riešenia projektu podporeného Agentúrou na podporu výskumu a vývoja č. APVV-0823-11: *Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo*

Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo

© 2015 Ján Klučka a kol.

prof. JUDr. Ján Klučka, CSc. vedúci autorského kolektívu	<i>kapitoly 1, 2, 3 a 5</i>
doc. JUDr. Kristián Csach, LL. M., PhD. a Mgr. Dominika Zavadová	<i>kapitola 7</i>
JUDr. Radoslav Benko, LL. M., PhD.	<i>kapitola 6</i>
JUDr. Ľudmila Elbert, PhD.	<i>kapitola 4</i>
Mgr. Ľubica Gregová Širicová, PhD. a JUDr. Adam Giertl	<i>kapitola 8</i>

Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Vedecký redaktor:

doc. JUDr. Martina Jánošíková, Ph.D.
Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

prof. JUDr. Ján Husár, CSc.
Právnická fakulta, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

doc. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.
Fakulta práva, Paneurópska vysoká škola

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedajú autori.

Autorom ilustrácie na titulnej strane je Robert Brun. Ilustrácia pochádza z knihy Milana Lechana, *Učebnica na prestávku*, ktorú vydalo vydavateľstvo Osveta v roku 1988. Ilustrácia pochádza zo zbierky Literárneho múzea Slovenskej národnej knižnice v Martine a je použitá so súhlasom autora.

ISBN 978-80-8152-354-0 (tlačená publikácia)
ISBN 978-80-8152-355-7 (e-publikácia)

ÚVODOM

Predkladaná monografia „Regionalizmus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo“ bola spracovaná na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach v rámci rovnomenného projektu (APVV-0823-11) uskutočneného v rokoch 2011 – 2015 a predstavuje jeden z jeho finálnych publikačných výstupov. Hlavným dôvodom výberu témy bola snaha o hodnotenie regionalizmu v jeho rôznych podobách vo vzťahu k medzinárodnému právu a na druhej strane hodnotenie miesta, významu a úlohy medzinárodného práva na vzniku a fungovaní rôznych foriem regionálnych zoskupení. Je totiž skutočnosťou, že hoci je regionalizmu venovaná čoraz väčšia pozornosť doktríny, komplexnejšie posúdenie jeho vplyvu na medzinárodné právo a *vice versa* v nej doteraz absentuje. Túto medzeru sa pokúša čiastočne odstrániť predkladaná monografia. Na pozadí stručného historického vývoja regionalizmu, ako aj jeho obsahovej a terminologickej zložky sa v monografii podrobnejšie skúmajú jednotlivé druhy regionalizmu v podobe starého a nového regionalizmu, ako aj zmluvného a inštitucionálneho regionalizmu, ďalej ich osobitosti, ako aj prínos k všeobecnému medzinárodnému právu. Pozornosť sa tiež venuje špecifickému fenoménu súčasného regionalizmu, a to vplyvu Európskej únie na jeho stabilizáciu a rozvoj ako faktickými opatreniami, tak aj sústavou opatrení upravených medzinárodnými zmluvami. Jedná sa o zmluvy uzavierané Európskou úniou na strane jednej s medzinárodnými organizáciami, skupinami štátov či jednotlivými štátmi na strane druhej. V tejto súvislosti sa analyzuje problematika interregionalizmu, resp. zmluvného interregionalizmu v rámci jeho špecifik a prínosu k všeobecnému medzinárodnému právu. Vzhľadom na svoju závažnosť je osobitná kapitola monografie venovaná pôsobeniu a vplyvu koncepcie *rule of law* v kontexte súčasného regionalizmu pri zohľadnení jej osobitostí v rôznych modeloch regionálnych zoskupení v rôznych častiach sveta. Nasledujúce kapitoly monografie sa venujú kodifikácii medzinárodného práva, ktorú si vynútila nutnosť jednotnej úpravy vzťahov, do ktorých vstupujú regionálne organizácie v súčasnom období, ako aj posúdeniu možného vplyvu pravotvornej činnosti a aplikácie pravidiel medzinárodného práva regionálnymi organizáciami v kontexte tzv. fragmentácie medzinárodného práva. Autori sa domnievajú, že sa im v zásade podarilo identifikovať hlavné styčné oblasti súčasného regionalizmu a medzinárodného práva, ich vzájomný vplyv, ako

aj prínos rôznych foriem regionalizmu k všeobecnému medzinárodnému právu. Vzhľadom na to, že v prípade regionalizmu sa jedná o dynamicky sa rozvíjajúci segment súčasných globalizovaných medzinárodných vzťahov, ako aj medzinárodného práva, monografia zachytáva len súčasný stav jeho vzťahov k medzinárodnému právu a analýza ich vzájomných vzťahov v budúcom období sa preto javí nielen ako vhodná, tak aj žiadúca.

Naznačeným prístupom sa prirodzene nevyčerpávajú všetky aspekty vzťahov súčasného regionalizmu a medzinárodného práva. Predmetom tohto publikačného výstupu budú aj špecifiká jednotlivých druhov regionalizmu, ako aj interregionalizmu vo vybraných oblastiach medzinárodného práva, a to konkrétne v medzinárodnej ochrane ľudských práv, zaistenia medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj oblasti ekonomickej a obchodnej spolupráce.

Košice, september 2015

Prof. JUDr. Ján Klučka, CSc.

Obsah

ÚVODOM.....	3
Obsah.....	5
O autoroch.....	9
Zoznam skratiek regionálnych organizácií a interregionálnych zoskupení.....	11
1 MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE AKO NOVÉ SUBJEKTY MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA A PREJAV JEHO INŠTITUCIONALIZÁCIE.....	12
1.1 Miesto a postavenie medzinárodných organizácií v systéme medzinárodného práva.....	15
2 REGIONALIZMUS A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO.....	22
2.1 Regionálne organizácie ako prejav inštitucionalizácie medzinárodného práva.....	22
2.2 Starý a nový regionalizmus.....	26
2.2.1 <i>Starý regionalizmus</i>	26
2.2.2 <i>Nový regionalizmus</i>	27
2.3 Zmluvný a inštitucionálny regionalizmus.....	34
2.3.1 <i>Zmluvný regionalizmus</i>	34
2.3.2 <i>Inštitucionálny regionalizmus</i>	36
3 INTERREGIONALIZMUS.....	77
3.1 Starý a nový interregionalizmus.....	77
3.2 Interregionalizmus a medzinárodné právo.....	88
3.2.1 <i>Interregionálne zmluvy ES-EÚ</i>	89
3.3 Prínos zmluvného interregionalizmu pre medzinárodné právo.....	103
4 REGIONALIZMUS A RULE OF LAW.....	107
4.1 Medzinárodné regionálne organizácie a <i>Rule of Law</i>	111
4.2 <i>Rule of Law</i> a európsky regionalizmus.....	114
4.2.1 <i>Rule of Law a inštitucionálny regionalizmus v Európe</i>	114
4.2.2 <i>Prejavy inštitucionálneho regionalizmu v Európskej únii posilňujúce Rule of Law</i>	120
4.3 <i>Rule of Law</i> a americký regionalizmus.....	123

4.3.1	<i>Rule of law a inštitucionálny regionalizmus v americkom regióne.....</i>	125
4.4	<i>Rule of Law a Juhovýchodná Ázia.....</i>	128
4.4.1	<i>Rule of Law a inštitucionálny regionalizmus Juhovýchodnej Ázie.....</i>	132
4.5	<i>Rule of Law a zmluvný regionalizmus.....</i>	133
4.6	<i>Rule of Law a inštitucionálny regionalizmus.....</i>	135

5 VZŤAH REGIONALIZMU A REGIONÁLNYCH ORGANIZÁCIÍ K VŠEOBECNÉMU MEDZINÁRODNÉMU PRÁVU.....138

5.1	Regionálne pravidlá ako potvrdenie a rozvinutie pravidiel všeobecného medzinárodného práva a inšpirácia pre tvorbu nových pravidiel.....	138
5.2	Pravidlá všeobecného medzinárodného práva upravujúce činnosť regionálnych organizácií.....	141
5.3	Problémy vznikajúce v dôsledku „právo tvornej“ činnosti medzinárodných organizácií a všeobecné medzinárodné právo.....	158

6 REGIONALIZMUS V OBLASTI OCHRANY ZÁKLADNÝCH PRÁV A VŠEOBECNÉ MEDZINÁRODNÉ PRÁVO.....163

6.1	Univerzálny systém ochrany základných práv.....	166
6.2	Regionálne systémy ochrany základných práv.....	168
6.2.1	<i>Systém ochrany základných práv v Európe.....</i>	168
6.2.2	<i>Systém ochrany základných práv na americkom kontinente.....</i>	173
6.2.3	<i>Systém ochrany základných práv v Afrike.....</i>	175
6.2.4	<i>Vzájomná komparácia systémov ochrany základných práv v Európe, Amerike a Afrike.....</i>	180
6.2.5	<i>Ochrana základných práv v iných regiónoch sveta – Ázii a Arabskom svete.....</i>	185
6.3	Vzájomná interakcia medzi regionálnymi systémami ochrany základných práv.....	188
6.3.1	<i>Vplyv rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva na rozhodovaciu činnosť Medziamerického súdu pre ľudské práva (a naopak).....</i>	192
6.3.2	<i>K možnostiam a významu uplatnenia techniky súdneho dialógu zo strany regionálnych súdnych orgánov ochrany základných práv.....</i>	195

6.4	Vzájomný vzťah medzi univerzálnym systémom ochrany základných práv a regionálnymi systémami ich ochrany.....	198
6.4.1	<i>Charta OSN a univerzálny systém ochrany základných práv ako základný rámec pre regionálne systémy ich ochrany.....</i>	198
6.4.2	<i>Prínos regionálnych systémov ochrany základných práv pre univerzálny systém ich ochrany.....</i>	203

7 PRÁVO MEDZINÁRODNÉHO OBCHODU

A REGIONALIZMUS.....	212	
7.1	Univerzalizmus a regionalizmus v súčasnom práve medzinárodného obchodu.....	212
7.1.1	<i>Osobitosti vzťahu univerzalizmu a regionalizmu v práve medzinárodného obchodu.....</i>	213
7.2	Starý a nový regionalizmus v práve medzinárodného obchodu.....	218
7.3	Formy regionalizmu v práve medzinárodného obchodu.....	221
7.3.1	<i>Neinštitucionálne formy spolupráce a ich prejavy.....</i>	222
7.3.2	<i>Inštitucionálne formy spolupráce a ich prejavy.....</i>	223
7.4	Fungovanie regionálnych foriem integrácie v práve medzinárodného obchodu.....	224
7.4.1	<i>Základné formy integrácie v práve medzinárodného obchodu.....</i>	225
7.4.2	<i>Pôsobenie regionálneho integračného zoskupenia dovnútra.....</i>	227
7.4.3	<i>Pôsobenie regionálneho integračného zoskupenia navonok.....</i>	228
7.4.4	<i>Riešenie sporov a kontrola rozhodnutí orgánov regionálneho integračného zoskupenia.....</i>	230
7.5	Interregionalizmus v práve medzinárodného obchodu.....	235
7.5.1	<i>TPPA.....</i>	237
7.6	Ovplyvňovanie univerzálného a regionálneho práva medzinárodného obchodu.....	240
7.7	Predpoklad ďalšieho rozvoja.....	242

8 REGIONALIZMUS A UNIVERZALIZMUS V PRESADZOVANÍ MEDZINÁRODNÉHO MIERU A BEZPEČNOSTI.....	246
8.1 Regionalizmus a univerzalizmus ako koncepcie v Charte OSN.....	246
8.2 Zmluvný a inštitucionálny regionalizmus v oblasti mieru a bezpečnosti.....	250
8.2.1 <i>Starý a nový regionalizmus v oblasti mieru a bezpečnosti....</i>	<i>255</i>
8.2.2 <i>Zakladajúce akty regionálnych organizácií: Základ aktívneho pôsobenia regionálnych organizácií v oblasti medzinárodnej bezpečnosti.....</i>	<i>257</i>
8.3 Interakcie univerzalizmu a regionalizmu a interregionalizmus v oblasti mieru a bezpečnosti.....	267
8.4 Regionalizmus v službách univerzalizmu: Výkon sankcií OSN prostredníctvom mechanizmov EÚ.....	272
8.4.1 <i>Právo Európskej únie ako právny základ realizovania reštriktívnych opatrení.....</i>	<i>275</i>
8.5 Regionalizmus ako substitút univerzalizmu: Vlastné sankcie EÚ.....	286
8.5.1 <i>Právny základ autonómnych sankcií EÚ z pohľadu medzinárodného práva.....</i>	<i>287</i>
8.5.2 <i>Protioopatrenia v zmysle článku 49 Návrhu článkov o zodpovednosti štátov.....</i>	<i>288</i>
8.5.3 <i>Zákonné opatrenia v zmysle článku 54 Návrhu.....</i>	<i>289</i>
8.5.4 <i>Závazky v zmysle článku 48 Návrhu.....</i>	<i>291</i>
ZÁVEROM.....	294
RESUMÉ.....	318
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY.....	319
REGISTER.....	338

O autoroch

Prof. JUDr. Ján Klučka, CSc.

Ján Klučka (1951) je profesorom medzinárodného práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, bývalým sudcom Ústavného súdu Slovenskej republiky (1993 – 2004), bývalým sudcom Súdneho dvora Európskych spoločenstiev (2004 – 2009), členom Benátskej komisie pre demokraciu prostredníctvom práva (1993 – 2004), členom slovenskej národnej skupiny pri Stálom arbitrážnom dvore (od roku 1993), autorom viac než 100 publikácií na Slovensku aj v zahraničí zaoberajúcimi sa rôznymi problémami medzinárodného práva verejného (medzinárodné letecké právo, medzinárodné kozmické právo, medzinárodné právo ľudských práv, medzinárodné právo životného prostredia a právo Európskej únie). Množstvo štúdií o problémoch ústavného súdnictva vypracoval v rámci pôsobenia v Benátskej komisii pre demokraciu prostredníctvom práva. Je autorom učebníc medzinárodného práva verejného a súkromného ako aj učebníc práva Európskej únie.

doc. JUDr. Kristián Csach, PhD., LL. M.

Kristián Csach (1980) je docentom na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Vo svojej práci sa sústreďuje na otázky europeizácie súkromného práva, medzinárodné právo súkromné, záväzkové právo a právo obchodných spoločností. Je autorom alebo spoluautorom niekoľkých monografií. Pravidelne publikuje a vystupuje na domácej pôde aj v zahraničí. Je advokátom a pôsobí aj ako rozhodca obchodných sporov.

JUDr. Ludmila Elbert, PhD.

Ludmila Elbert (1986) pôsobí ako odborná asistentka na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach, kde do roku 2015 pôsobila ako interná doktorandka a neskôr ako výskumná pracovníčka. Vo svojom výskume sa venuje predovšetkým problematike *rule of law* v medzinárodnom práve, problematike zodpovednosti v medzinárodnom práve ako aj právam jednotlivca v medzinárodnom práve.

JUDr. Radoslav Benko, PhD., LL. M.

Radoslav Benko (1981) pôsobí ako odborný asistent na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva Právnickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Doktorát obhájil na Práv-

nickej fakulte Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Študoval tiež na Právnickej fakulte Katolíckej Univerzity v Bruseli a Právnickej fakulte Univerzity Svätého Ľudovíta v Bruseli (LL. M.). Je autorom viacerých domácich a zahraničných publikačných výstupov. Vo svojej vedeckej práci sa zaoberá predovšetkým otázkami práva Európskej únie, právnej teórie a ochrany základných práv. Okrem pedagogickej a vedeckej činnosti pôsobí aj ako externý poradca na Ústavnom súde Slovenskej republiky.

Mgr. Ľubica Gregová Širicová, PhD.

Ľubica Gregová Širicová (1983) je absolventkou Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnickej fakulty. Pôsobí ako odborná asistentka na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva. Absolvovala výskumný pobyt na Inštitúte Maxa Plancka pre medzinárodné právo súkromné a porovnávacie v Hamburgu, Nemecko. Je spoluautorkou viacerých monografií a učebnice, v ktorých sa venuje otázkam medzinárodného práva súkromného. V rámci medzinárodného práva verejného sa sústreďovala na problematiku *soft law* a oblasť medzinárodnej bezpečnosti.

JUDr. Adam Giertl

Adam Giertl (1987) pôsobí ako odborný asistent na Ústave európskeho práva a oddelení medzinárodného práva na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach. Venuje sa predovšetkým medzinárodnému právu verejnému. Vo svojom výskume sa zameriava najmä na otázky štátnosti, medzinárodnej bezpečnosti, zodpovednosti v medzinárodnom práve a venoval sa aj problematike dysfunkčných štátov.

Mgr. Dominika Zavadová

Dominika Zavadová (1990) je internou doktorandkou na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Svoj výskum venuje otázkam zmluvného práva a problematike súťažného práva, predovšetkým nekalej súťaži a nekalým obchodným praktikám.

Zoznam skratiek regionálnych organizácií a interregionálnych zoskupení

ALBA	Allianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América
AP	Andean Pact
APEC	Asian Pacific Economic Cooperation
AU	African Union
ASEAN	Association of South East Asia Nations
CELAC	Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños
CER	Australia -New Zealand Closer Economic Relations.
COMECON	Council of Mutual Economic Cooperation
COMESA	Common Market for Eastern and Southern Africa,
EAC	East African Community
EALAF	East Asia-Latin America Forum
ECCAS	Economic Community of Central African States
ECOWAS	Economic Community of West African States
EC	European Communities
EU	European Union
GCC	Gulf Cooperation Council
IGAD	Intergovernmental Authority on Development (East Africa)
IOR	ARC The Indian Ocean Rim Association,
MERCOSUR	Mercado Común del Sur
NAFTA	North American Free Trade Agreement
OAU	Organisation of African Unity
SAARC	South Asia Association for Regional Cooperation
SADC	Southern African Development Community
UNASUR	Unión de Naciones Suramericanas

1 MEDZINÁRODNÉ ORGANIZÁCIE AKO NOVÉ SUBJEKTY MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA A PREJAV JEHO INŠTITUCIONALIZÁCIE

Dlhé obdobie zohrávali rozhodujúcu úlohu pri právnej úprave medzinárodných vzťahov štáty ako základné subjekty medzinárodného práva a takáto úprava prostredníctvom tzv. tradičného medzinárodného práva pretrvala až do polovice 19. storočia buď vo forme medzinárodných obyčajových pravidiel, ako aj dvojstranných, prípadne viacstranných zmlúv. Počas 19. storočia však pre takéto spôsoby úpravy prináša výraznú výzvu priemyslová revolúcia, kedy v relatívne krátkom historickom období začínajú vznikať nové druhy ľudskej činnosti v oblasti priemyslu (vznik oceliarskeho priemyslu, uhoľného priemyslu, ťažby kovov), dopravy (medzinárodná námorná, železničná a letecká doprava) a spojov (telefón a telegraf), prekračujúce hranice jednotlivých štátov. Potreby hospodárskeho rozvoja a s nimi spätý technický pokrok začínajú vytvárať tlak nielen na novú vnútroštátnu, ale aj medzinárodnoprávnu úpravu celej rady špecifických a predtým nepoznaných oblastí ľudských činností prekračujúcich hranice jednotlivých štátov a vyžadujúcich si ich medzinárodnú spoluprácu. Vzhľadom na povahu a charakter otázok, ktoré bolo potrebné riešiť, však dovtedy prevažujúca obyčajová a zmluvná právna úprava už nepostačuje a štáty začínajú uzatvárať mnohostranné zmluvy, pôsobenie ktorých prispieva k vzniku prvých medzinárodných medzivládnych organizácií známych ako medzinárodné správne únie (vznik ktorých možno situovať do druhej polovice 19. storočia). Jednalo sa o prvé medzinárodné organizácie nepolitckej povahy, existencia ktorých bola vyvolaná potrebami intenzívneho hospodárskeho rozvoja prekračujúceho hranice jednotlivých štátov. Jednalo sa napríklad o Medzinárodnú telegrafnú úniu (1865), Svetovú poštovú úniu (1874), Medzinárodnú metrickú úniu (1875), Medzinárodnú úniu pre ochranu priemyslového vlastníctva (1883), Medzinárodnú úniu na ochranu podmorských káblov (1884), Medzinárodnú úniu pre uverejňovanie colných taríf (1890), Medzinárodnú úniu pre železničnú dopravu (1886), Geodetickú úniu (1886), Rádiatelegrafickú úniu (1906). Medzinárodné správne

únie mali regulačnú povahu, nakoľko vnášali do dohodnutého predmetu svojej činnosti jednotné medzinárodne dohodnuté pravidlá a štandardy technickej, prípadne aj inej povahy, a tým uľahčovali rozvoj medzinárodného obchodu a komunikácií. Z pohľadu vtedajšieho medzinárodného práva predstavuje ich vznik významnú skutočnosť, pretože pri ich tvorbe štáty po prvý krát a vo väčšom rozsahu využili „konštitutívny“ rozmer svojej medzinárodnoprávnej suverenity, uplatnením ktorého rozhodli o vytvorení nových subjektov medzinárodného práva vo forme medzinárodných medzivládnych organizácií.¹

Napriek tomu, že sa jednalo o prvé medzinárodné medzivládne organizácie (ďalej len medzinárodné organizácie), pri ich vzniku sa uplatnili pravidlá, ktorými sa štáty riadia až do súčasného obdobia pri vytváraní „moderných“ medzinárodných organizácií. Konkrétne ide o ich odvodenú a obmedzenú medzinárodnoprávnu subjektivitu a z toho vyplývajúcu zásadu špeciality, podľa ktorej má každá medzinárodná organizácia svojimi zakladajúcimi členmi vymedzený predmet a cieľ svojej činnosti.² Ich dosiahnutie sa uskutočňuje na dohodnutej právnej základni (buď medzinárodného práva, interného práva organizácie, prípadne ich kombinácie) prostredníctvom príslušných orgánov organizácie a v rámci ich právomocí. Rovnako ako súčasné medzinárodné právo, ani tradičné medzinárodné právo neriešilo „horizontálne“ vzťahy medzi takto vznikajúcimi organizáciami a ani ich eventuálne vzťahy nadriadenosti a podriadenosti, pričom (rovnako ako dnes) proces ich vzniku nebol dopredu plánovaný či inak koordinovaný. V daných historických okolnostiach predstavoval počínajúci inštitucionalizmus medzinárodného práva odpoveď medzinárodného spoločenstva na aktuálne

¹ K ich bližšej charakteristike pozri aspoň HOBZA A.: Úvod do mezinárodního práva mírového, část II, Praha, 1935, ss. 454 – 467.

² Ako uvádza poradný posudok MSD vo veci Výkladu zmluvy z 25. marca 1951 medzi Svetovou zdravotníckou organizáciou a Egyptom (*Advisory Opinion of the ICJ concerning Interpretation of the Agreement of 25. March 1951 between the WHO and Egypt*): „International organizations are governed by the principle of speciality that is to say they are invested by the states create them with powers, the limits of which are a function of the common interest whose promotion those states entrust to them“. ICJ, Reports, 1980, p. 78, para. 25.

„výzvy doby“ prostredníctvom zakladania stálych medzinárodných inštitúcií, nakoľko tieto už nebolo možné riešiť v rámci jednotlivých štátov tradičnými „neinštitucionalizovanými“ prostriedkami medzinárodného práva.³ Tieto dôvody stoja pri vzniku medzinárodných organizácií buď regionálnej alebo univerzálnej povahy aj v súčasnom období. Vznik medzinárodnej regionálnej organizácie preto vždy predstavuje jedinečnú kombináciu ekonomických, politických a historických faktorov, na základe ktorej sa utvára presvedčenie štátov určitého regiónu, prípadne aj širšej geografickej základne, o potrebe stáleho kooperatívneho medzinárodného zoskupenia. V procese ich vzniku ťažko hľadať presnejšie zákonitosti alebo programovosť, pretože predstavujú špecifickú reakciu medzinárodného spoločenstva na určitú a konkrétnu potrebu v konkrétnom historickom období.

V nových oblastiach vzťahov medzi štátmi vyvolaných priemyslovou revolúciou tak narastajúca potreba ich trvalej a koordinovanej spolupráce podmienila vznik prvých stálych medzinárodných inštitúcií. Napriek štrukturálnym a iným zmenám ku ktorým u niektorých z nich došlo počas 20. storočia, viaceré medzinárodné správne únie (či v pôvodnej alebo pozmenenej inštitucionálnej podobe)⁴ pretrvali až do súčasného obdobia, čo potvrdzuje ich užitočnosť a opodstatnenosť aj v súčasnom medzinárodnom spoločenstve. Vývoj v 20. storočí tiež potvrdil trvalý rozvoj a rastúci počet medzinárodných organizácií, ďalej obsahové rozširovanie činnosti spojené s ich špecializáciou, ako aj trend ich vzájomnej spolupráce. Tieto skutočnosti mali dopad aj na všeobecné medzinárodné právo ktorý sa o. i. prejavil v potrebe vzniku nových pravidiel všeobecnej povahy

³ K jeho súčasnej charakteristike pozri KLABBERS J.: *An Introduction to International Institutional Law*, Cambridge University Press, 2009, pp. 396.

⁴ Zatiaľ čo Svetová poštová únia (UPU) a Medzinárodná organizácia práce (ILO) neprešli v 20. storočí výraznejšími inštitucionálnymi zmenami, Medzinárodná telegrafná únia bola v roku 1932 (spolu s Medzinárodnou rádotelegrafickou úniou) nahradená Medzinárodnou telekomunikačnou úniou. Zhruba od polovice minulého storočia sa medzinárodné správne únie začínajú označovať ako medzinárodné organizácie.

upravujúcich vybrané aspekty ich činnosti.⁵ Rastúca „rozľahlosť“ ako aj komplexnosť medzinárodných vzťahov spôsobuje, že čoraz viac oblastí, ktoré boli predtým spravované štátmi, sú zverované medzinárodným organizáciám, ktoré dnes možno považovať nielen za užitočnú, ale v niektorých oblastiach už za nenahraditeľnú súčasť súčasnej architektúry medzinárodného spoločenstva a medzinárodného práva.⁶ Pre úplnosť možno uviesť, že v druhej polovici 20. storočia sa inštitucionalizácia medzinárodného práva začína výrazne premietiť aj do oblasti pokojného riešenia medzinárodných sporov prostredníctvom nárastu počtu medzinárodných súdnych orgánov (tzv. judicializácia medzinárodného práva). Aj tento trend sa prejavil na úrovni všeobecného medzinárodného práva diskusiou o jeho možnej fragmentácii.⁷ Napokon osobitnú kapitolu inštitucionalizácie medzinárodných vzťahov predstavujú medzinárodné nevládne organizácie (NGOs), ktoré síce nie sú subjektmi medzinárodného práva, ale vykazujú trvalý a rastúci vplyv na jeho jednotlivé oblasti.

1.1 Miesto a postavenie medzinárodných organizácií v systéme medzinárodného práva

Napriek tomu, že „nástup“ medzinárodných organizácií na prelome 19. a začiatkom 20. storočia bol viac menej spontánny a že ani dodnes neexistujú pevnejšie väzby ich horizontálnej, prípadne

⁵ Rastúci počet medzinárodných medzivládnych organizácií ako nového „segmentu“ medzinárodných vzťahov a medzinárodného práva postupom času vyvolal o. i. viaceré otázky medzinárodnoprávnej povahy prekračujúce ich rámec, ktoré bolo treba riešiť pravidlami všeobecného medzinárodného práva (pravidlá upravujúce ich normotvornú spôsobilosť, otázka zodpovednosti za medzinárodne protiprávne chovanie, otázka ich výsad a imunit, otázka zastupovania členských a nečlenských štátov v medzinárodných organizáciách a i). Viaceré z nich sa v 70. a 80. rokoch minulého storočia stali predmetom kodifikačnej pozornosti Komisie pre medzinárodné právo. Pozri ďalej pod bodom III.

⁶ V súčasnosti ich počet presiahol 900.

⁷ K inštitucionalizácii medzinárodného práva pozri aspoň: RUFFERT, M., WALTER, CH.: *Institutionalised International Law*, Hart Publishing, London, 2014.

vertikálnej spolupráce, je pravdou, že ich vznik sprevádzali snahy o ich určitú kontrolu a/alebo dohľad zo strany prvých medzinárodných organizácií politickej povahy. K prvému takémuto pokusu došlo po vzniku Spoločnosti národov v r. 1919, a to napriek tomu, že v jej zakladajúcej listine (Štatúte) jej nebola zverená osobitná právomoc v hospodárskej a sociálnej oblasti. Spoločnosť národov ju však v praxi chcela vykonávať, aj keď nepriamo koordináciou činnosti a vykonávaním kontroly nad medzinárodnými správnyimi úniami pôsobiacimi v hospodárskej a sociálnej oblasti. Čl. 24 Paktu SN v tejto súvislosti uvádzal, že všetky medzinárodné úrady, ktoré boli zriadené predošlými kolektívnymi zmluvami, budú za súhlasu ich zmluvných strán postavené pod právomoc Spoločnosti národov a pod jej právomoc budú postavené aj všetky takéto úrady, ktoré budú v budúcnosti zriadené. Praktický výkon tejto právomoci mal predovšetkým zahŕňať kontrolu nad ich financovaním. Toto ustanovenie Paktu však z rôznych dôvodov nebolo v praxi naplnené a medzinárodné správne únie fungovali po celú dobu existencie Spoločnosti národov do r. 1946 nezávisle.⁸ Toto ustanovenie Paktu možno hodnotiť ako prvý (hoci nie úspešný) pokus o určitú kontrolu činností medzinárodných medzivládnych organizácií odborného zamerania zo strany medzinárodnej organizácie politickej povahy. V medzivojnovom období bol vývoj poznamenaný vznikom ďalších medzinárodných organizácií medzivládnej a nevládnej povahy, v dôsledku čoho sa v medzinárodnom spoločenstve štátov začínajú postupne stabilizovať ako nové, perspektívne subjekty medzinárodného práva.⁹

Ďalšia príležitosť pre prípadnú kontrolu či koordináciu činností medzinárodných organizácií sa naskytna po druhej svetovej vojne po vzniku Organizácie spojených národov (ďalej len OSN) v r. 1945, kedy trend nástupu nových medzinárodných organizácií na-

⁸ Úplné znenie Paktu o spoločnosti národov, In: Dokumenty ke studiu mezinárodního práva a politiky, Praha, 1957, SNPL, s. 22-34. Literatúra v tejto súvislosti uvádza, že: „*Article 24 has built a luxurious hotel but the guests have not yet arrived*“. In: The Spectator Archives, May 17 1929 (The League of Nations), p. 14.

⁹ Zatiaľ čo v r. 1914 existovalo 212 medzinárodných organizácií (20 vládnych a 192 nevládnych) v r. 1939 ich bolo už 618.

dobudol široký rozsah.¹⁰ OSN na rozdiel od Spoločnosti národov dostala do vienka nielen ochranu medzinárodného mieru a bezpečnosti používaním kolektívnych opatrení (bez použitia sily a s použitím sily), ale aj riešenie otázok hospodárskej a sociálnej povahy. Tvorcovia Charty výslovne uznali prepojenie medzi udržiavaním medzinárodného mieru na strane jednej a hospodárskou stabilitou a ekonomickým rozvojom štátov na strane druhej. Čl. 1 Charty OSN (Ciele a zásady) stanovuje, že cieľom OSN je okrem udržiavania medzinárodného mieru a bezpečnosti použitím účinných kolektívnych opatrení tiež uskutočňovanie medzinárodnej spolupráce riešením medzinárodných problémov hospodárskeho sociálneho kultúrneho alebo humanitárneho charakteru, ako aj byť strediskom, ktoré by uvádzalo do súladu úsilie národov pri dosahovaní týchto cieľov.¹¹ V dôsledku takéhoto prístupu OSN zabezpečuje udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti nielen prostredníctvom sankčných opatrení, ale aj napomáhaním takým hospodárskym, sociálnym a iným vzťahom medzi členskými štátmi, ktoré nebudú vytvárať dôvody na porušovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Uvedený prístup odrážal historickú skúsenosť medzinárodného spoločenstva potvrdzujúcu, že k vojnám dochádzalo nielen z vojenských či strategických dôvodov, ale aj z ekonomických a sociálnych príčin. Čl. 55 Charty preto uvádza, že Organizácia bude podporovať aj riešenie hospodárskych, sociálnych, zdravotných a iných príbuzných problémov, ako aj medzinárodnú kultúrnu a výchovnú spoluprácu, pričom sa všetci jej členovia zaväzujú postupovať (spoločne i jednotlivo) tak, aby v spolupráci s organizáciou dosiahli tieto ciele. Podľa Charty ciele v tejto oblasti možno dosahovať dvomi spôsobmi. Prvý z nich spočíva v tvorbe vlastných orgánov, resp. inštitúcií OSN, ktoré priamo plnia úlohy v hospodárskej a sociálnej oblasti. V rámci tohto prístupu zohráva významnú úlohu Hospodárska a sociálna rada ako jeden z hlavných orgánov OSN (ďalej ako Rada), nakoľko koná štúdie a podáva správy, ako aj dáva podnety k štúdiám a sprá-

¹⁰ V r. 1945-1949 už existovalo 962 medzinárodných organizácií (100 vládnych a 862 nevládnych).

¹¹ Slovenský preklad Charty OSN, In: KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (Všeobecná a osobitná časť), IURA Edition, Bratislava, 2011, ss. 559 – 599.

vam o medzinárodných hospodárskych, sociálnych, kultúrnych, zdravotných a príbuzných otázkach a robí o nich odporúčania VZ OSN, prípadne členom organizácie (čl. 62 Charty OSN). Rada tiež môže VZ OSN predkladať návrhy dohovorov o všetkých otázkach patriacich do jej pôsobnosti a zvolávať o nich medzinárodné konferencie. Aj VZ OSN dáva podnet k štúdiám a robí odporúčania na podporu medzinárodnej spolupráce na hospodárskom, sociálnom, kultúrnom a zdravotnom poli. Súčasťou tohto procesu je aj oprávnenie Rady vytvárať ďalšie orgány či inštitúcie, ktoré môžu napomáhať plneniu úloh OSN v hospodárskej a sociálnej oblasti.¹²

Druhý spôsob plnenia úloh OSN v hospodárskej a sociálnej oblasti sa uskutočňuje prostredníctvom jej spolupráce s vybranými medzinárodnými organizáciami, pričom OSN zastupuje Rada. Podľa čl. 57 Charty OSN sa rôzne špecializované organizácie zriadené medzivládnyimi dohodami na plnenie rozsiahlych medzinárodných úloh v hospodárskej, sociálnej, kultúrnej a výchovnej oblasti, v oblasti verejného zdravotníctva a v ostatných príbuzných oblastiach uvedú do vzťahu k organizácii na základe dohody s Radou. Každá takáto dohoda obsahuje podmienky, za ktorých sa medzinárodná organizácia uvedie do vzťahu k OSN, a podlieha schváleniu VZ OSN. Organizácie, ktoré sa takto uviedli do vzťahu k OSN, sa označujú ako špecializované organizácie OSN. K ich charakteristike možno uviesť, že musia byť spôsobilé uzatvárať medzinárodné dohody, pričom na základe svojich dohôd s Radou sa nestávajú orgánmi OSN, ale naďalej si ponechávajú samostatnosť. Nie každá medzinárodná organizácia so spôsobilosťou na uzatváranie medzinárodných zmlúv sa však môže stať špecializovanou organizáciou OSN. Základnou podmienkou je, že svojim zameraním musí byť schopná podieľať sa na plnení

¹² Hospodárska a sociálna rada OSN si pre plnenie svojich úloh vytvorila celkom päť regionálnych ekonomických komisí – pre Európu, Áziu a Ďaleký východ, Latinskú Ameriku, Afriku a Západnú Áziu. Rezolúciou VZ OSN č. 2205 z r. 1966 bola zriadená Komisia OSN pre medzinárodné obchodné právo (UNCITRAL), v r. 1964 bola zriadená Konferencia OSN o obchode a rozvoji (UNCTAD), Program OSN pre rozvoj (UNDP) z r. 1966 a i.

úloh OSN uvedených v čl. 55 Charty¹³ a aj v prípade splnenia takejto podmienky sa vyžaduje jej významné postavenie a vplyv v hospodárskej a sociálnej oblasti. Čl. 57 Charty hovorí, že medzinárodná organizácia „ašpirujúca“ na post špecializovanej organizácie OSN musí byť určená na plnenie rozsiahlych medzinárodných úloh v hospodárskej, sociálnej či inej oblasti. Podľa tejto podmienky sú zo spolupráce s OSN vylúčené hospodárske a sociálne organizácie regionálnej, prípadne lokálnej povahy. Ak medzinárodná organizácia uvedené podmienky spĺňa, môže dôjsť k podpisu dohody s Radou, pričom v rámci takéhoto zmluvného režimu je táto o.i. oprávnená koordinovať činnosť špecializovaných organizácií poradným stykom s nimi, ako aj prostredníctvom odporúčaní. Aby bola informovaná o ich činnosti, Rada robí všetky vhodné opatrenia, aby od organizácií dostávala pravidelné správy o činnosti, ako aj správy o tom, čo podnikli na vykonanie jej odporúčaní. Rada tiež môže prijímať opatrenia na zabezpečenie účasti špecializovaných organizácií na jej rokovaníach bez hlasovacieho práva a na zabezpečenie účasti svojich zástupcov na rokovaníach špecializovaných organizácií. Obe zmluvné strany takisto súhlasia s tým, že si vytvoria tesné finančné vzťahy vrátane uzatvorenia finančných dohôd. Povojnová prax potvrdzuje, že tomuto systému OSN sa podrobili nielen viaceré správne únie, ale aj nové medzinárodné organizácie, ktoré vznikli po druhej svetovej vojne. Z pôvodne správnej únie sa na medzinárodnú špecializovanú organizáciu „prekvalifikovala“ Svetová poštová únia (od r. 1948) a Medzinárodná telekomunikačná únia (od r. 1949) a zo starších organizácií, ktoré vznikli pri založení Spoločnosti národov, Medzinárodná organizácia práce (vznikla v r. 1919 a v r. 1946 sa stala prvou špecializovanou organizáciou OSN). Prvou „novou“ špecializovanou organizáciou OSN, ktorá vznikla po druhej svetovej vojne, sa stala Organizácia spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo (vznikla v r. 1945 a špecializovanou organizáciou sa stala v r. 1946). Z ďalších špecializovaných organizácií, ktoré vznikli po druhej svetovej vojne, možno spomenúť Medzinárodný menový

¹³ V dôsledku tohto kritéria by mohla byť z možnosti uchádzať sa o štatút špecializovanej organizácie OSN vylúčená napríklad medzivládna organizácia vojenskej či obrannej povahy.

fond, ktorý vznikol v r. 1945 (špecializovanou organizáciou je od r. 1947), Medzinárodnú banku pre obnovu a rozvoj (IBRD), ktorá vznikla v r. 1945 (špecializovanou organizáciou je od r. 1947), Medzinárodnú organizáciu pre civilné letectvo (ICAO), ktorá vznikla v r. 1947 (špecializovanou organizáciou je od r. 1948), Svetovú zdravotnícku organizáciu (WHO), ktorá vznikla v r. 1946 (špecializovanou organizáciou je od r. 1948), Svetovú meteorologickú organizáciu (WMO), ktorá vznikla v r. 1947 (špecializovanou organizáciou je od r. 1948), Medzivládnu námornú poradnú organizáciu, ktorá vznikla v r. 1948 (špecializovanou organizáciou je od r. 1959) a iné.¹⁴ Napriek tomu, že špecializované organizácie netvoria súčasť OSN, majú určité výhody, ktoré im systém poskytuje. Jedná sa o právo požiadať Medzinárodný súdny dvor o posudok v právnych otázkach, ktoré vzniknú v rámci ich činnosti, podľa čl. 96 ods. 2 Charty OSN. Na rozdiel od prvej Spoločnosti národov tak OSN prostredníctvom svojej Hospodárskej a sociálnej rady vytvorila zmluvný systém, v rámci ktorého vybrané medzinárodné medzivládne organizácie prispievajú k dosahovaniu jej cieľov v oblasti hospodárskej a sociálnej spolupráce.¹⁵

Okrem medzinárodných špecializovaných organizácií OSN prax potvrdzuje existenciu aj medzinárodných organizácií, ktoré síce majú vzťah k OSN (UN related organizations), ale na druhej strane sú „nezávislejšie“ ako špecializované organizácie. Ako príklad možno uviesť Svetovú obchodnú organizáciu (WTO), ktorej zakladajúca zmluva umožňuje uzatváranie medzinárodných dohovorov aj s inými medzinárodnými organizáciami, avšak bez toho, že by OSN bola v tejto oblasti nejakým spôsobom preferovaná. Napriek tomu, že WTO nie je napojená na Hospodársku a sociálnu radu, OSN koordinuje s ňou svoje aktivity na ročných zasadnutiach starších pred-

¹⁴ V súčasnom období je 17 špecializovaných organizácií a ako posledná získala tento štatút Svetová turistická organizácia (UNWTO), ktorá vznikla v r. 1974.

¹⁵ Bližšie k ich charakteristike pozri: DAVID, J., MALENOVSKÝ, J., JÍLEK, D.: Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy, Spisy Právnické fakulty MU v Brne, 1992, ss. 65 – 75.

stavitel'ov Bretton-Woodských inštitúcií.¹⁶ Ako ďalšiu možno uviesť Medzinárodnú agentúru pre atómovú energiu (IAEA), ktorá vznikla na základe rezolúcie VZ OSN z r. 1955 jednomysel'ným schválením jej stanov na osobitnej konferencii v New Yorku v r. 1956. Stanovy nadobudli platnosť v r. 1957. MAAE podpísala v r. 1957 dohodu o spolupráci s OSN, na základe ktorej pôsobí pod záštitou jej dvoch orgánov (VZ OSN a BR OSN). Hoci ju nemožno považovať za špecializovanú organizáciu OSN, s OSN úzko spolupracuje.

Povojnový nástup regionalizmu však nepotvrdil rozsiahlejšiu prax vytvárania foriem spolupráce regionálnych organizácií s univerzálnymi organizáciami politickej povahy. Výnimku tvoria len regionálne organizácie, s ktorými ráta BR OSN pri výkone svojich funkcií podľa kapitoly VIII Charty OSN (pozri ďalej). V dôsledku toho sa prevažujúca forma spolupráce uskutočňuje na úrovni a medzi samotnými regionálnymi organizáciami prostredníctvom tzv. interregionálnych vzťahov resp. interregionalizmu (pozri ďalej).

¹⁶ Okrem toho má WTO aj osobitnú dohodu o spolupráci s OSN: „*Arrangements for Effective Cooperation with Other Intergovernmental Organizations-Relations between the WTO and United Nations*“.

2 REGIONALIZMUS A MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

2.1 Regionálne organizácie ako prejav inštitucionalizácie medzinárodného práva

Významnú súčasť inštitucionalizmu v medzinárodnom práve predstavujú medzinárodné regionálne organizácie, prípadne aj voľnejšie zoskupenia štátov s inštitucionálnymi prvkami. Pokiaľ ide o ich vývoj v 19. storočí, boli už spomenuté medzinárodné riečne komisie, prípadne aliančné zoskupenia štátov vytvorené pre prípad vypuknutia vojnového konfliktu. Vývoj rôznych regionálnych zoskupení pokračoval aj počiatkom 20. storočia, pričom pre toto obdobie bola spočiatku typická spolupráca štátov prostredníctvom bilaterálnych obchodných dohôd s rôznymi inštitucionálnymi štruktúrami,¹⁷ napríklad vo forme colných únií.¹⁸ Hoci prvá svetová vojna tento systém prerušila, po jej skončení v medzivojnovom období pokračovalo vytváranie rôznych obchodných blokov a dvojstranných obchodných dohôd protekcionistickej povahy v dôsledku hospodárskej krízy a politickej rivality medzi štátmi. V dôsledku druhej svetovej vojny dochádza k pevnejšiemu zmluvnému, ale aj inštitucionálnemu „uchopeniu“ regionalizmu až v povojnovom období a osobitne v druhej polovici 20. storočia spolu s rozvojom všeobecného medzinárodného práva. Uvedené platí predovšetkým pre regionálne hospodárske a obchodné zoskupenia ako EHS, EFTA, RVHP, ktoré sa vyvíjajú za existencie mnohostranných obchodných systémov GATT-u a neskôr WTO. Tieto mali vplyv na rozvoj obchodne orientovanej regionálnej spolupráce medzi štátmi, ale v kontexte

¹⁷ Odborná literatúra uvádza, že Veľká Británia uzavrela takéto obchodné dohody so 64 štátmi, Nemecko s 30 štátmi a Francúzsko s 22 štátmi. DOUGLAS, I.: *Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective*. In: *New Dimension in Regional Integration*, N. Y., Cambridge University Press, 1993, p. 97.

¹⁸ Medzi prvé colné únie patria tie vytvorené Rakúskom v r. 1850, Švajčiarskom v r. 1848, Dánskom v r. 1853, Talianskom v r. 1860. Bližšie k tomu: MANSFIELD, E. D., MILNER, H. V.: *The New Wave of Regionalism*. In: *International Organizations*, Vol. 53, No. 3/1999, p. 596.

studenej vojny predovšetkým v rámci existujúcich regionálnych zoskupení.

Dôležitou oblasťou, pri ktorej sa po skončení druhej svetovej vojny diskutovalo o úlohe regionalizmu, sa stala aj oblasť medzinárodného mieru a bezpečnosti, garanciu ktorých mal zabezpečiť kolektívny sankčný systém Charty OSN. V debatách nad povojnovým medzinárodným systémom a jeho prioritami sa v procese prípravy Charty OSN na konferencii v San Franciscu stretli názory týkajúce sa významu a úlohy univerzalizmu a regionalizmu predovšetkým vo vzťahu ku kompetenciám BR OSN OSN pri zabezpečovaní medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj spolupráce štátov v hospodárskej oblasti. Napriek názorom o potrebe univerzálneho systému kolektívnej reagencie (ako o najlepšej garancii uchovania medzinárodného mieru a bezpečnosti) sa súčasne uznávalo, že štáty by mali mať naďalej možnosť spoločne regulovať bezpečnostné, ekonomické a politické záležitosti aj na regionálnej úrovni, ako to potvrdzovali predošlé skúsenosti z amerického kontinentu. Po rozsiahlych diskusiách Charta OSN OSN akceptovala aj regionalizmus, hoci inštitucionálny a právny systém Charty OSN pri zaistovaní medzinárodného mieru a bezpečnosti favorizuje univerzálny mechanizmus ich ochrany. V Charte OSN dostali regionálne orgány svoju úlohu pri zabezpečení medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj mierového riešenia miestnych sporov (čl. 51 – 54 Charty OSN) a pri zabezpečovaní spolupráce v hospodárskej oblasti (regionálne hospodárske komisie OSN zriadené na základe čl. 68 Charty OSN). Vzťahy medzi univerzalizmom a regionalizmom upravené v Charte OSN sa však plne nerozvinuli v dôsledku studenej vojny a existencii bipolárneho sveta, ako aj vzniku regionálnych aliančných systémov obrany. V dôsledku toho k ich revitalizácii a plnšiemu rozvinutiu došlo až po skončení studenej vojny koncom 80. a začiatkom 90. rokov minulého storočia.¹⁹ Vzhľadom na svoju povahu a rozsah pôsobenia

¹⁹ Ako uvádza Report of the Secretary-General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change z r. 2004: A more secure world: Our Shared Responsibility: „Recent experience has demonstrated that regional organizations can be a vital part of the multilateral system. Their efforts need not contradict UN efforts nor do they absolve the UN its primary responsibilities for peace and security“. In: Report of the Secretary-

sa však regionálne organizácie nestali súčasťou zmluvného systému Hospodárskej a sociálnej rady OSN v podobe špecializovaných organizácií OSN, čo však nie je ujmu ich poradnému štatútu pri tomto orgáne OSN.

Ďalšou skutočnosťou typickou pre povojnový vývoj bol nástup regionálnych organizácií rozvojových krajín, ktoré začínajú vznikať začiatkom 60. rokov minulého storočia s vlastnými dôvodmi vzniku, ako aj faktickými a právnymi osobitosťami, pričom ich ďalšia výrazná vlna prichádza po skončení studenej vojny a zániku bipolárneho sveta ako reakcia na zmenenú situáciu a potreby globalizujúceho sa sveta. Regionalizmus a regionálne organizácie sa tak v druhej polovici 20. storočia stávajú geograficky rozšírenejšie, ich počet rastie a napriek svojim nedostatkom a osobitostiam v súčasnosti predstavujú dôležitý a už aj nezastupiteľný segment medzinárodných vzťahov s viacerými dopadmi a prepojeniami aj na všeobecné medzinárodné právo a medzinárodné vzťahy.²⁰

Vzhľadom na razantný nástup regionalizmu v druhej polovici 20. storočia sa objavili úvahy o jeho významnom vplyve na Westsfálsky systém medzinárodného spoločenstva spočívajúci na výlučnom postavení štátov, z ktorého vychádzalo aj tradičné medzinárodné právo. Podľa westfálskeho poňatia absolútnej suverenity štátov, ktorá dominovala ešte na začiatku 20. storočia, panovalo spoločné presvedčenie medzinárodného spoločenstva, v súlade s ktorým: *„autonómne rozhodovacie právomoci suverénnych štátov by nemali byť zoslabované v dôsledku ich činností v medzinárodných inštitúciách“*,²¹ nakoľko táto predpokladá: *„...primát teritoriálnych štátov ako politických hráčov na globálnej úrovni, ich autonómiu pri spravovaní svojich vecí v rámci uznávaných medzinárodných hraníc...*

General's High-Level Panel on Threats, Challenges and Change z r. 2004: A more secure world: Our Shared Responsibility United Nations, 2004, p. 85.

²⁰ K tomu pozri aspoň FAWCET L., HURRELL A.: Regionalism in World Politics: Regional Organizations and International Order. Oxford University Press, 1995, pp. 342.

²¹ OSLANDER, A.: The States System of Europe 1640-1990, Peacemaking and the Conditions of International Stability, 1994, Berlin: Clarendon Press, p. 3.

a neprítomnosť silných regionálnych a globálnych inštitúcií“.²² Tento systém výlučného postavenia štátov začína počas 20. storočia podliehať postupnej „erózii“ aj v dôsledku nástupu univerzálnych a regionálnych medzinárodných medzivládnych organizácií, ktoré disponujú vlastnou medzinárodnoprávnou subjektivitou odlišnou od subjektivity členských štátov a vytvárajú si tiež vlastné systémy právnych pravidiel (*self-contained systems*) neodrážajúce výlučnú vôľu štátov, ale aj záujmy a ciele medzinárodnej organizácie. Podobne ako suverénne štáty, aj mnohé medzinárodné organizácie udržiavajú úzke vzťahy so štátmi a inými medzinárodnými organizáciami (vrátane tých upravených pravidlami medzinárodného práva), majú vlastné „ústavy“ v podobe zakladajúcich aktov, vlastné systémy pokojného riešenia medzinárodných sporov vrátane súdnych orgánov a pod.²³ V dôsledku toho súčasný medzinárodný právny poriadok nie je naďalej možné pokladať za prejav tradičného westfálskeho poňatia systému medzinárodného spoločenstva s výlučným postavením suverénnych štátov, nakoľko sa skladá z rozdielnych subjektov a z rozličných právnych odvetví (právo životného prostredia, obchodné právo, humanitárne právo), ktoré v rastúcej miere uznávajú práva a povinnosti neštátnych subjektov na medzinárodnej scéne a v rámci ktorého právne akty a rozhodnutia medzinárodných organizácií nevyžadujú súhlas štátov.

²² FALK, R.: The Post-Westphalia Enigma. In: *Global Governance in the 21st Century: Alternative Perspective on World Order*, N. Trickery, AB, 2002, p. 154.

²³ Ako uvádza A. Acharya: „*Regionalism is becoming and facing the pressure to become more „intrusive“ and less sovereignty-bound in the sense of going against the norms of non-interference and non-intervention that had underpinned the Wesphalian international system*“. ACHARYA, A.: *Regionalism and Emerging (Intrusive) World Order: Sovereignty, Autonomy, Identity*. Paper for Conference on „After the Global Crisis: What Next for Regionalism?“, University of Warwick, 1999, p. 1.

2.2 Starý a nový regionalizmus

2.2.1 Starý regionalizmus

Pri hodnotení regionalizmu v druhej polovici minulého storočia v odbornej literatúre prevládol názor o existencii jeho dvoch hlavných druhov, a to bezprostredne povojnového, tzv. starého regionalizmu, ktorý bol po skončení studenej vojny nahradený „vlnou“ tzv. nového regionalizmu.²⁴ Úvodom sa javí vhodná ich stručná charakteristika vrátane poukazu na rozdiely medzi starým a novým regionalizmom. Pokiaľ ide o obdobie jeho vzniku, starý regionalizmus vzniká v období bipolárneho rozdelenia sveta, t.j. od konca druhej svetovej vojny zhruba do konca 80. rokov, zatiaľ čo priestor pre nový regionalizmus sa vytvoril v dôsledku jeho zániku začiatkom 90. rokov pre potreby meniaceho a globalizujúceho sa multipolárneho sveta.²⁵

Koncepcia starého regionalizmu obsahovala viaceré črty bipolárneho sveta „kopírujúce“ hegemonistické postavenie dvoch veľmocí, ako aj základné rysy povojnovej politiky studenej vojny. V dôsledku toho býva tiež označovaný ako hegemonistický regionalizmus, prejavujúci sa v tom, že iniciátorom, prípadne aj „vonkajším“ (nadregionálnym) hegemonom regionálnych zoskupení boli USA a ZSSR (NATO, CENTO, SEATO, Organizácia Varšavskej zmluvy), pričom ich hlavným cieľom bolo zabezpečenie regionálnej bezpečnosti (tzv. bezpečnostný regionalizmus) prostredníctvom systémov kolektívnej obrany proti vonkajším útokom. Starý regionalizmus nemal otvorenú povahu, nakoľko bol orientovaný výlučne „dovnútra“

²⁴ Ako historicky prvá vlna regionalizmu v 20. storočí sa tiež niekedy uvádza tzv. imperiálny regionalizmus v medzivojnovom období, základom ktorého bol agresívny nacionalizmus fašistických (fašizujúcich sa) štátov. Jeho cieľom malo byť „inštalovanie“ Nemecka a Japonska ako regionálnych hegemonov.

²⁵ Ako uvádzajú F. Söderbaum a A. Sbragia: „Whereas old regionalism in the 1950s and 1960s has been dominated by the bipolar cold war structure which nation states as the uncontested primary actors, new regionalism since the end of the 1980s needs to be related by the current transformation of the world, especially globalisation.“ SÖDERBAUM, F., SBRAGIA, A.: EU Studies and the New Regionalism. What can be gained from dialogue? European Integration, Vol. 32, č. 6, 2010, s. 571.

a len pre potreby svojich členov, pričom bol obsahovo obmedzený na vojenskú a ekonomickú oblasť (pričom v druhej z nich mal zvyčajne protekcionistický charakter). Jeho účastníkmi boli len štáty, pričom zameranie ich činnosti v rámci regionálneho zoskupenia bolo ovplyvňované potrebami bipolárneho sveta a politiky studenej vojny. Regionálne zoskupenia tohto obdobia boli v dôsledku toho chápané ako územné, vojenské a ekonomické priestory kontrolované štátmi, predstavujúce mocenské sféry vplyvu supervelmocí a plne podriadené potrebám ich zahraničnej a medzinárodnej politiky. Napriek tomu, že starý regionalizmus nebol úspešný (postupne zanikli CENTO, SEATO, Organizácia Varšavskej zmluvy, RVHP), ako dôsledok ukončenia studenej vojny nezostal celkom bez významu, nakoľko niektoré regionálne organizácie pretrvali a preukázali schopnosť adaptácie na regionálne a globálne výzvy nového regionalizmu. V dôsledku studenej vojny tiež dochádzalo len k obmedzenému rozširovaniu regionalizmu, nakoľko bol určený len na politické, vojenské a bezpečnostné potreby vtedajších supervelmocí. V tomto kontexte ho preto nie je možné hodnotiť ako autonómny, svojbytný či dokonca perspektívny fenomén vtedajších medzinárodných vzťahov. Uvedené presvedčivo ilustruje skutočnosť, že so zánikom supervelmocí v kontexte studenej vojny a bipolárneho sveta postupne zanikali jednotlivé regionálne zoskupenia starého regionalizmu.

2.2.2 Nový regionalizmus

Šancu pre novú a „modernejšiu“ koncepciu regionalizmu pri niesol koniec studenej vojny na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia, potreby ktorej predstavovali rozhodujúci a súčasne limitujúci faktor pre regionálne štruktúry starého regionalizmu. Štruktúry nového regionalizmu, vznikajúce po ére studenej vojny v medzinárodnom systéme už bez rozhodujúceho vplyvu bývalých supervelmocí, sa postupne začínajú budovať „zdola“, t.j. z úrovne zainteresovaných štátov, pričom popri nich sa ich iniciátorom a účastníkom

stávajú aj neštátne subjekty.²⁶ V tomto smere možno nový regionalizmus chápať ako mnohostranný a multidimenzionálny proces regionálnej integrácie, zahrňujúci ekonomické, politické, sociálne a kultúrne aspekty nielen medzi štátmi, ale aj medzi štátmi a ďalšími neštátnymi subjektmi. Na rozdiel od starého regionalizmu, nový regionalizmus nastupuje za situácie intenzívneho ekonomického prepájania štátov a existencie mnohostranných organizačných štruktúr (GATT/WTO), ktoré štátom pomáhajú organizovať ich obchodné vzťahy.

Na rozdiel od starého regionalizmu je tiež nový regionalizmus otvorený globálnym potrebám medzinárodného spoločenstva s cieľom posilňovania vzájomnej spolupráce štátov a odstraňovania jej prekážok ako v ekonomickej, tak aj v iných oblastiach. Na procesy ekonomickej globalizácie, prinášajúcej nové výzvy a problémy, preto štáty čoraz častejšie reagujú vytváraním regionálnych zoskupení, nakoľko riešenie globálnych problémov prekračuje rámec jedného štátu a jednej národnej ekonomiky. Ide však o rozdielny vývoj globalizačných tendencií, čo sa prejavuje v nerovnakom rozvoji regionalizmu v ekonomickej, politickej a sociálnej oblasti v rôznych častiach sveta.

V dôsledku zániku svetových hegemonov a ich špecifických potrieb sa predmet nového regionalizmu obsahovo rozširuje a zahrňuje už nielen „tradičnú“ bezpečnostnú a ekonomickú oblasť, ale aj životné prostredie, sociálnu politiku, finančnú oblasť, migráciu a i. Zatiaľ čo starý regionalizmus zahŕňal výlučne vzťahy medzi národnými štátmi, nový regionalizmus, chápaný ako súčasť prebiehajúcej globalizácie, štrukturálnej transformácie a celkovej ekonomickej liberalizácie medzinárodného spoločenstva, absorbuje v čoraz väčšom meradle neštátne subjekty na rôznych úrovniach, pôsobiace celkovom alebo čiastočne mimo rámca štátom riadených inštitucionálnych systémov.²⁷ Ich spolupráca môže mať z pohľadu regiona-

²⁶ HETTNE, B.: Globalization and New Regionalism: The Second Great Transformation. In: HETTNE, B., INOTAI, A., SUNKEL, O. (eds.): Globalism and the New Regionalism. New York: St. Martin Press, 1999, s. 2.

²⁷ K tomu bližšie: HETTNE, B.: The New Regionalism Revisited. In: SÖDERBAUM, F., SHAW, T. M. (Eds.): Theories of new regionalism (A Palgrave Reader), 2003, s. 24. Pozri aj: MANFELD, E. D., MILNER, H. V.:

lizmu rôzne neformálne formy a podoby, napríklad v podobe mikroregiónov, prípadne cezhraničných regiónov s rôznymi dopadmi na štátmi riadené inštitucionálne štruktúry.²⁸

Vo svojom komplexe možno nový regionalizmus preto chápať ako kontinuálny proces zmien, ktorý sa začal po skončení studenej vojny súčasne na viacerých úrovniach, a to na úrovni štátov (tzv. makroregióny), na interregionálnej úrovni (vo vzťahoch medzi regionálnymi štruktúrami založenými štátmi), ako aj na subregionálnej, resp. mikroregionálnej úrovni neštátnych subjektov.²⁹ Dôvody vzniku takýchto regionálnych zoskupení už nepredstavujú len vojenské, územné, bezpečnostné či iné záujmy tradične späté so štátmi a s výkonom ich zahraničnej politiky (hoci tieto naďalej pretrvávajú aj v novom regionalizme), ale aj oblasti, v ktorých čoraz významnejšiu úlohu zohrávajú „neštátne“ subjekty, akými sú nadnárodné korporácie, nevládne organizácie, profesné zoskupenia a zainteresované sociálne skupiny, prípadne lokálne komunity. Oblasti ich pôsobenia predstavuje najmä medzinárodný obchod a financie, ochrana životného prostredia, humanitárna a sociálna oblasť, v ktorých štáty postupne strácajú svoje výsadné a monopolné postavenie.³⁰ V týchto

The new wave of regionalism. In: International Organization, 1999, vol. 53, pp. 589-672.

²⁸ Ako uvádzajú Lombaerde, Söderbaum, Langenhove a Baert: „*The tendency to see a pluralism of regional scales and regional actors has led to an increasing pluralism of definitions, scales and spaces-mega-, macro-meso-, sub-and microregions-all of which are intertwined with globalisation, interregionalism and national spaces*“. LOMBAERDE, P., SÖDERBAUM, F., LANGENHOVE, L., BAERT, F.: The Problems of Comparison in Comparative Regionalism. Jean Monet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 9, No. 7 (April 2009), p. 10.

²⁹ Ako uvádza R. Väyrynen: „...since late 1980s subregional and microregional organizations have become more common, for example the Baltic Council of Ministers, the Visegrad Group, the Shanghai Group and Mercosur. This trend is in part a response to the fragmentation of great power blocs, especially in Eastern Europe and Central Asia but it also reflects the need to react to the pressures created by economic globalization through local means.“ VÄYRYNEN, R.: Regionalism: Old and New. In: International Studies Review, č. 5, 2003, s. 26.

³⁰ Ako uvádza M. Teló: „*New Regionalism can be seen as an attempt by states to react by strengthening regional control when traditional centralized national sovereignty no longer functions and to bargain collectively*

oblastiach sa regionálne trendy prejavujú vznikom špecifických subregionálnych a mikroregionálnych zoskupení (regiónov), ktoré prekračujú hranice národných štátov a vytvárajú cezhraničné (*crossborder*) regionálne zoskupenia. V rámci nového regionalizmu prebieha súčasný vývoj makroregionálnych a subregionálnych procesov s vlastnou dynamikou rastu, ako aj vzťahmi vzájomného dialógu a spolupráce, do ktorých sa ich subjekty môžu dostávať.³¹ Tradičné regionálne zoskupenia vytvorené štátmi zase vstupujú do vzťahov vzájomnej spolupráce v rámci interregionalizmu.

Dôvody vzniku regionálnych zoskupení v rámci „nového regionalizmu“ prirodzene nepredstavujú len reakciu zakladajúcich subjektov na vonkajšie globálne výzvy a problémy. Z pohľadu členských štátov sa dôvody vzniku integračných zoskupení odlišujú, pretože môžu mať ekonomickú, environmentálnu, kultúrnu či inú povahu, pričom pre zakladajúce štáty môžu predstavovať ochranu vlastných ekonomických, prípadne rozvojových modelov alebo kultúrnej identity pred vonkajšími tlakmi, prípadne prostriedok riešenia dlhotrvajúcich problémov medzi susednými štátmi a pod. Pre rozvojové štáty predstavoval nový regionalizmus (popri ich väčšej nezávislosti) aj prostriedok na zníženie izolácie, v ktorej sa ocitli po zániku bipolárneho sveta a v ekonomickej oblasti nástroj proti marginalizácii svojich ekonomík, možnosti zapojenia do medzinárodných integračných procesov, prípadne získania medzinárodnej finančnej podpory pre domáci ekonomický rozvoj a pod. Pre štáty, ktoré boli v sfére vplyvu bývalého ZSSR, predstavoval nový regionalizmus spôsob ako preklenúť stav ekonomického a bezpečnostného vákuu, v ktorom sa ocitli po rozpade RVHP a zániku Varšavskej zmluvy a i.

V súčasnosti má nový regionalizmus celosvetový rozmer, nakoľko zahrňuje ako rozvinuté, tak aj rozvojové štáty temer na všetkých kontinentoch a v celosvetovom meradle aj množstvo neštátnych subjektov, hoci rovnako ako v prípade starého regionalizmu sú

with extra regional partners“. In: TELÓ, M.: Globalization, New Regionalism and the role of the EU, 2007 (Introduction), p. 7.

³¹ K tomu pozri aspoň: LOMBAERDE, P.: How to „connect“ micro-regions with macro-regions. A Note. In: Perspectives on Federalism, č. 3, 2010, s. 29 – 37.

jeho počiatky v Európe.³² Vzhľadom na svoju šírku a dynamiku rozvoja vytvára nový regionalizmus významný faktor vplyvu na súčasné medzinárodné vzťahy a medzinárodné právo a v konkrétnych oblastiach dokonca predstavuje prevládajúcu formu spolupráce štátov.³³

Jeho významnou črtou je tiež jeho demokratická povaha, nakoľko regionálne organizácie čoraz pravidelnejšie požadujú, aby ich členské štáty pred vstupom do nich vykonali nevyhnutné demokratické reformy rešpektujúce panstvo práva, politickú pluralitu vnútroštátneho politického systému, ochranu ľudských práv a menších, spolu s fungujúcou trhovou ekonomikou, a tým prispeli k demokratickému právnemu prostrediu integračného zoskupenia (pozri ďalej). Rovnako vo vzťahoch medzi regionálnymi zoskupeniami sa presadzuje požiadavka rešpektovania základných pravidiel medzinárodného práva. V tomto smere predstavujú regionálne zoskupenia významný príspevok k celkovej demokratizácii medzinárodného práva a rešpektovania jeho *rule of law* (pozri ďalej).

Hoci rozvoj nového regionalizmu v naznačených smeroch je presvedčivým prejavom rastúceho trendu rozvoja a posilňovania vzájomnej spolupráce rôznych subjektov a na rôznych úrovniach, súčasne potvrdzuje, že neexistuje jediný celosvetovo použiteľný model regionalizmu. Pre súčasnosť sú typické rôzne modely nového regionalizmu v rôznych regiónoch v závislosti od ich historického vývoja, vnútroštátnych demokratických či iných špecifík budúcich členov, ich vzťahu k štátnej suverenite a potreby jej rešpektovania, kultúrnych zvyklostí, prípadne iných okolností.³⁴ Z uvedeného vy-

³² Pri jeho charakteristike bývalý generálny tajomník OSN B. B. Gháli zdôraznil, že tento už nepredstavuje: „...*resurgent spheres of influence but a healthy complement to internationalism*“. GHALI, B. B.: *An Agenda for Democratisation* (UN, New York, 1996), p. 33.

³³ Ako uvádza L. Fawcett: „...*the post Cold War expansion of regionalism across different regions and issue arenas had a powerful impact on its status in international relations and international law*“. FAWCETT, L.: *The History and Concept of Regionalism*, UNU-CRIS Working Paper, W-2013/5, p. 9.

³⁴ Ako uvádza S. Fabrini: „*Regionalism is considered one, if non predominant form of inter- governmental cooperation pursued in different area of the world. Such regionalism is based on important differences between the*

plýva, že nový regionalizmus nepredstavuje priamočiary a jednotný (uniformný) proces, ale odohráva sa v nerovnakom tempe v určitých skokoch alebo vlnách ovplyvňovaných rôznorodými vonkajšími alebo vnútornými faktormi u budúcich členov integračných zoskupení.

Pre oba druhy regionalizmu bola a je spoločná nezastupiteľná úloha medzinárodného práva, keďže na základe a s použitím jeho pravidiel si štáty vytvárali regionálne zoskupenia a riadili sa nimi vo svojej činnosti. Tento základný medzinárodnoprávny rámec je však v rámci „legislatívnych“ právomocí regionálnych organizácií dopĺňaný ich vlastnými právnymi poriadkami, ktoré sa postupne dostávali do vzťahu aj k všeobecnému medzinárodnému právu. Prax potvrdzuje ich rôznu úlohu a význam ako aktívneho a účinného prostriedku rozvoja regionálnej spolupráce v závislosti od špecifík regionálnych zoskupení v rôznych častiach sveta (pozri ďalej). Najpočetnejšiu skupinu regionálnych zoskupení v súčasnosti tvoria regionálne organizácie ekonomickej povahy. Ich zvýšený „výskyt“ je o. i. daný tým, že regionálna spolupráca, ktorá v ich rámci prebieha, sa zvyčajne odohráva medzi štátmi s príbuznými politickými systémami, rovnakými základmi svojich ekonomických poriadkov a porovnateľnými rozvojovými prioritami. Prax súčasne potvrdzuje, že pri splnení uvedených podmienok tento druh regionálnych organizácií býva homogénnejší ako univerzálne organizácie, a preto im členské štáty môžu zveriť viacej právomoci pre realizáciu dohodnutých kompetencií. V závislosti od zlučiteľnosti politických a ekonomických systémov, ako aj spoločnej vôle členských štátov (prípadne ich určitého odhodlania) môže nastať situácia, že regionálna ekonomická organizácia prekročí rámec „tradičnej“ medzinárodnej medzivládnej organizácie a nadobudne povahu „nadržanej“ medzinárodnej entity, rozhodnutia ktorej sú priamo záväzné vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov s prednostnou

nature, scope, decision making style, compliance mechanism, structures and international status of the different regional organizations“. FABRI-
NI, S.: European Regionalism in comparative perspective: Features and
limits of the new medieval approach to world order. Paper Submitted
at the 3rd Pan Hellenic Conference on International Political Economy,
University of Athens, May 16-18, 2008, p. 5.

aplikáciou vo vzťahu k vnútroštátnemu právu. Pre úplnosť treba uviesť, že členské štáty takýchto organizácií si ich regionálny rozmer často strážia aj úpravou podmienok prístupu a/alebo zákazu prístupu do nich pre tretie štáty, pričom aj vstup „regionálne vyhovujúcich štátov“ býva viazaný na politické a ekonomické podmienky.³⁵

Ako už bolo spomenuté, nový regionalizmus vplyva vo viacerých smeroch aj na všeobecné medzinárodné právo, pričom v tejto oblasti nemožno vylúčiť ani ďalší vývoj. Možno spomenúť, že regionálne a iné organizácie v povojnovom období podnietili vznik pravidiel medzinárodného práva, ktoré sa v poslednej štvrtine 20. storočia stali predmetom kodifikácie Komisie pre medzinárodné právo,³⁶ v praxi redukovujú počet subjektov v špecifických oblastiach medzinárodnej normotvorby tým, že v nej nahradzujú svoje členské štáty, uľahčujú uzatváranie medzinárodných zmlúv a prinášajú vlastné prostriedky pre riešenie medzinárodných sporov. Možno tiež spomenúť, že v rámci tzv. interregionálnej spolupráce, upravenej medzinárodnými zmluvami medzi rôznymi regionálnymi zoskupeniami, sa ich predmetom stávajú regionálne hodnoty, normy a pravidlá, prípadne správanie sa členských štátov, cieľom ktorých je dosahovanie dohodnutých cieľov medziregionálnej spolupráce. V dôsledku toho sa obsahovo obohacujú, ako aj špecifikujú predmety úpravy tých medzinárodných zmlúv, zmluvnými stranami ktorých sú regionálne organizácie.

Vznik a pôsobenie regionálnych zoskupení neštátnej povahy vznikajúcich v rámci nového regionalizmu nie je upravovaný pravidlami medzinárodného práva a ich právnu základňu predstavuje buď

³⁵ Čl. 49 tzv. Lisabonskej zmluvy uvádza, že o členstvo v únii môže požiadať *každý európsky štát*. Členstvo v Európskej banke pre obnovu a rozvoj je dovolené európskym štátom a v prípade mimoeurópskych len tým z nich, ktoré sú členmi Medzinárodného menového fondu. Takýto spôsob vzniku medzinárodných ekonomických organizácií je stále prevažujúci, hoci napríklad členstvo v Európskej banke pre obnovu a rozvoj je dovolené európskym štátom a v prípade mimoeurópskych len tým z nich, ktoré sú členmi Medzinárodného menového fondu.

³⁶ K tomu pozri bližšie: KLUČKA J.: Miesto medzinárodných organizácií v kodifikácii medzinárodného práva. In: Právny obzor, Bratislava, 2013, č. 4, s. 373 – 385.

právny poriadok regionálnej organizácie (EÚ a jej Európa regiónov), pravidlá vnútroštátneho práva dotknutých členských štátov, prípadne „soft“ pravidlá.

2.3 Zmluvný a inštitucionálny regionalizmus

2.3.1 Zmluvný regionalizmus

Z pohľadu medzinárodného práva možno hovoriť jednak o zmluvnom (neinštitucionálnom) regionalizme, ktorý sa prejavuje existenciou zmlúv regionálneho charakteru medzi štátmi určitého regiónu. Podľa predmetu svojej úpravy môžu byť dôvody vzniku takýchto regionálnych zmlúv v rôznych oblastiach rôzne. Tradičný dôvod predstavuje existencia geografického prvku týkajúceho sa určitej skupiny štátov a ich záujmov v určitom regióne. V takomto prípade sa impulzom k vzniku regionálnej úpravy stáva intenzita jeho využívania zainteresovanými štátmi spojená s nevyhnutnosťou regulovať určité aspekty takéhoto využívania prostredníctvom medzinárodného práva. Regionálne dohody takéhoto typu môžu upravovať spoločný právny režim geografického prvku, dovolené spôsoby jeho využívania, prípadne ďalšie práva a povinnosti štátov. Príklady takéhoto typu predstavujú zmluvy o regionálnych riekach a jazerách, prípadne o geograficky obmedzených častiach životného prostredia (dohovor o režime plavby na Dunaji, ochrana životného prostredia v Baltskom mori, Čiernom mori, Arktíde, v amazonskom bazéne, regionálne biotopy životného prostredia a pod.) Dynamika regionálnej právnej úpravy takéhoto typu nebýva veľmi vysoká, nakoľko záleží jednak na existencii „spoločne zdieľaného“ geografického prvku a jednak na ochote štátov k medzinárodnoprávnej úprave činností týkajúcich sa takéhoto prvku. Vzhľadom na špecifiku a geografickú rozľahlosť určitého prírodného (geografického) prvku však môže záujem štátov prirodzene vyústiť aj do vzniku medzinárodných zmlúv prekračujúcich regionálny rámeč. Ako príklady možno uviesť ochranu ovzdušia,³⁷ resp. ozónovej vrstvy.³⁸

³⁷ Kjótsky protokol k rámcovému Dohovoru o zmene klímy z r. 1997.

³⁸ Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy z r. 1985.

Ďalší geografický aspekt typický pre zmluvný regionalizmus predstavuje geografická blízkosť (susedstvo) štátov v konkrétnom regióne. Uľahčeniu regionálnej zmluvnej normotvorby v takomto prípade napomáhajú ich spoločné historické korene, kultúrne, náboženské či iné povedomie, resp. dosiahnutý stupeň ekonomickej, politickej, kultúrnej, náboženskej, prípadne historickej homogenity. Ako príklad možno spomenúť regionálne zmluvy o vytvorení zón voľného obchodu, colné únie, dohody o voľnom pohybe tovaru a osôb v regióne, regionálne dohody o ochrane ľudských práv, o spoločnej obrane a pod. Tento geografický aspekt sa neobmedzuje len na oblasť zmluvného regionalizmu, keďže môže predstavovať aj významný impulz pre vznik regionálnych zoskupení tzv. inštitucionálneho regionalizmu.

Okrem spomenutých a viac menej tradičných geografických prvkov predstavujú v období nového regionalizmu významný impulz pre vznik určitých regionálnych zoskupení aj dostatočne silné (intenzívne) záujmy zainteresovaných subjektov pri absencii geografických prvkov. Regionálne úpravy (ale aj štruktúry) takejto povahy presahujú tradičný rámec starého a dovnútra obráteného „protektionistického“ modelu regionalizmu, nakoľko predstavujú dielčiu (regionálnu) reagenciu zainteresovaných subjektov na spoločné potreby globalizujúceho sa medzinárodného spoločenstva. Ako bolo spomenuté, takýmito subjektmi už nie sú len štáty, ale aj nadnárodné ekonomické zoskupenia (korporácie), nevládne organizácie, rôzne záujmové skupiny a pod. Ako uvádza Komisia pre medzinárodné právo vo svojej Správe o fragmentácii medzinárodného práva z r. 2003: „zatiaľ čo predtým boli hnacími silami pôsobiacimi za medzinárodným právom geografické regióny, dnes predstavujú tieto hnacie sily často osobitné záujmy, ktoré sú globálne diverzifikované: obchodné záujmy, globalistické zoskupenia (*lobbies*), združenia na ochranu životného prostredia alebo ľudských práv, pričom tento trend sa v poslednom období zintenzívňuje.“³⁹ Regionálne

³⁹ Podstatnou skutočnosťou sa tak stáva: „...*convergence of interests values and political objectives of states*“ ústiaca do tzv. funkčnej diferenciacie (*functional differentiation*) medzinárodného práva. V dôsledku toho: „*Regionalism (today) loses its specificity as a problem and should be rat-*

trendy a štruktúry takejto povahy sa zvyknú označovať ako tzv. funkčné (*functional*), pričom ich základ môže predstavovať podstatný ekonomický segment (výrobné systémy, ťažba a preprava ropy a koordinácia obchodu s ňou), prvky z oblasti životného prostredia (napríklad tzv. kyslý dážď, amazonský prales, ozónová vrstva), kultúry (kultúrna identita určitých komunit), jazyková identita členov regiónu (Francúzsko a jeho bývalé západoafrické územia) pri redukovaní a/alebo potlačení geografického prvku.⁴⁰ Ich podstatou je spolupráca zúčastnených subjektov na dosiahnutí spoločného cieľa bez ohľadu na geografické špecifiká a obmedzenia. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že ani existencia spoločného záujmu, prípadne geografická blízkosť nemusia „automaticky“ garantovať vznik integračného zoskupenia, pokiaľ sú medzi jeho členmi vážne nezhody v politickej, náboženskej, kultúrnej či inej oblasti (Iran – Irak, Izrael – Palestína, India – Pakistan, ČLR – Japonsko a pod.).

2.3.2 Inštitucionálny regionalizmus

Tradičný prejav inštitucionálneho regionalizmu predstavuje vytvorenie medzinárodnej medzivládnej organizácie regionálnej povahy na základe medzinárodnej zmluvy a na plnenie úloh v dohodnutej oblasti. Ako bolo spomenuté, takéto organizácie zvyčajne vytvárajú štáty v tesnom geografickom kontakte (susediace štáty), ktorým pri rozhodovaní o vzniku organizácie môžu napomáhať spoločné jednotiace prvky z ich histórie, ekonomiky, náboženstva a pod. V literatúre sa ako typická definícia takéhoto regionalizmu tradične uvádza tá, podľa ktorej sa v jeho rámci spája „obmedzený počet štátov vzájomne spojených geografickými vzťahmi a určitým

her dealt with in connection of the functional diversification of the international society in general...“ In: Report of the Study Group of ILC: Fragmentation of International Law: Difficulties Arising from the Diversification and Expansion of International Law (A/CN. 4/L. 682), s. 204 - 209. [online]. Dostupné na internete: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_l682.pdf.

⁴⁰ Ako uvádza: R. Väyrynen: „...functional conceptualizations of region emanate from the interplay of subnational and transnational economic, environmental and cultural processes that the states are only partially able to control“. In: VÄYRYNEN, R.: op. cit., s. 27.

stupňom vzájomnej závislosti“,⁴¹ v dôsledku čoho dochádza k „vzniku medzištátnych zoskupení na regionálnom základe“. ⁴² Prevažujúci trend v druhej polovici 20. storočia signalizuje, že regionalizmus za účasti štátov sa presadzuje práve prostredníctvom inštitucionálneho regionalizmu, o čom svedčí rastúci počet medzinárodných organizácií regionálnej povahy a rozširujúci sa predmet ich činnosti. V dôsledku toho zohrávajú čoraz významnejšiu úlohu, vstupujú do vzťahov vzájomnej spolupráce ako s inými regionálnymi organizáciami (tzv. interregionalizmus – pozri ďalej),⁴³ tak aj s organizáciami univerzálnej povahy a nečlenskými štátmi. Všeobecne sa uznáva, že ako medzinárodné organizácie vo všeobecnosti, tak aj medzinárodné regionálne organizácie disponujú medzinárodnou právnou subjektivitou odlišnou od medzinárodnoprávnej subjektivity členských štátov, hoci u niektorých z nich nebola ich subjektivita (a aj dlhšie obdobie) výslovne upravená.⁴⁴ Uvedené skutočnosti im aj napriek tomu nebránili v uzatváraní medzinárodných zmlúv s ďalšími subjektmi medzinárodného práva, a tým k jeho obsahovému rozširovaniu.

V tejto súvislosti treba zdôrazniť, že tradičný model inštitucionálneho regionalizmu, v ktorom sú regionálne ciele a potreby uspokojované na základe presne definovanej právnej základne, v rámci dohodnutého inštitucionálneho rámca a prostredníctvom jasne stanovených kompetencií orgánov regionálnej organizácie,

⁴¹ NYE, J. S.: *International Regionalism*, Boston: Little, Brown and Co., 1968, p. xii.

⁴² ARCHER, C.: *International Organizations*, Routledge, London, 1992, p. 12.

⁴³ Môže ísť ako o dvojstranný (bilaterálny) interregionalizmus, pre ktorý sú typické rôzne formy spolupráce medzi dvomi regionálnymi zoskupeniami. Typický príklad tohto regionalizmu predstavujú od začiatku 70. rokov vzťahy medzi EU a ASEAN. V závislosti od orientácie a predmetu činností regionálnych organizácií však nie je možné vylúčiť ani interregionálnu spoluprácu medzi viacerými regionálnymi organizáciami alebo inými subjektmi (tzv. multiregionalizmus prípadne transregionalizmus).

⁴⁴ Medzinárodnoprávna subjektivita EU bola výslovne potvrdená až v Lisabonskej zmluve z r. 2009 a v prípade ASEAN-u až v r. 2007 pričom zakladajúce akty Africkej únie a Organizácie amerických štátov neupravujú ich právnou subjektivitu vôbec.

začína podliehať postupným zmenám. Rastúca komplexnosť problémov, s ktorými sú regionálne organizácie konfrontované, si pre ich účinné riešenie vyžaduje komplexnejšiu reagenciu aj prostredníctvom rôznych druhov neformálnejších a flexibilnejších a otvorených systémov spolupráce (tzv. *open resp. networked regionalism*) medzi regionálnou organizáciou a rôznymi neštátnymi subjektmi, akými sú nadnárodné ekonomické zoskupenia a korporácie, nevládne organizácie, zástupcovia občianskej spoločnosti, záujmové a profesné organizácie, pri použití „*soft*“ pravidiel a ich väčšej obsahovej voľnosti (flexibility) a pod. Takéto regionálne štruktúry sú v súčasnosti typické predovšetkým pre viaceré regionálne štruktúry Ázie, Afriky a Latinskej Ameriky a ich vplyv nemožno *pro futuro* vylúčiť ani v európskych integračných zoskupeniach.

Konkrétnym prejavom takéhoto trendu je napríklad diverzifikácia členstva v tradičných regionálnych organizáciách, v dôsledku ktorej prichádza k vzniku tzv. hybridného (zmiešaného) inštitucionálneho regionalizmu, ku ktorému v súčasnosti smeruje ASEAN.⁴⁵ Aj jej existencia je dôsledkom presvedčenia, že takéto „mix“ zloženie regionálnej organizácie umožní lepšie reagovať na problémy konkrétneho regiónu tým, že sa v rámci regionálnej organizácie umožní zapojenie rôznych neštátnych subjektov a ich voľnejších spojení a štruktúr. Ďalší vývoj regionalizmu ukáže, v akom rozsahu bude globálne prostredie a rôzne regionálne modely vplývať, prípadne modifikovať tradičné inštitucionálne štruktúry nového regionalizmu, ako aj úlohu medzinárodného práva na ich vzniku a fungovaní.

Regionálne organizácie ako významní predstavitelia inštitucionálneho regionalizmu vykazujú viacero spoločných a príbuzných znakov, ktoré sú budú predmetom ďalšej analýzy.

2.3.2.1 Územný rozsah pôsobenia regionálnych organizácií

Právny režim vytvorený členskými štátmi regionálnej medzinárodnej organizácie býva geograficky vymedzený štátmi

⁴⁵ K tomu aspoň: Conference on Networked Regionalism versus Institutional Regionalism (Singapore 6-8/12, 2009), s. 13. [online]. Dostupné na internete: <http://www.eucentre.sg/wp-content/uploads/2013/06/RegionalismConf-Dec2009.pdf>.

územiai jej členských štátov, pretože len na nich je organizácia oprávnená k výkonu právomocí prostredníctvom svojich orgánov. Pokiaľ ide o medzinárodné zmluvy, ktoré uzavrela medzinárodná organizácia so štátmi alebo inými medzinárodnými organizáciami, túto skutočnosť výslovne potvrdzuje čl. 29 Viedenského dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986.⁴⁶

Právna úprava však potvrdzuje, že rôzne „prvky“ právneho režimu medzinárodných organizácií, ako aj zmlúv uzavretých v ich rámci môžu za určitých podmienok prekračovať geografické rámce regionálnej organizácie. Na základe zmocnenia vo svojich zakladajúcich aktoch môžu členské štáty regionálnych organizácií rozšíriť pôsobenie právnych pravidiel záväzných len pre členské štáty aj na ďalšie územia, ku ktorým majú osobitné vzťahy.⁴⁷

Okrem uplatňovania právneho režimu alebo jeho určitých prvkov mimo geografických hraníc pôsobenia medzinárodnej organizácie možno u niektorých z nich zaregistrovať využívanie ich kapacít aj mimo vymedzeného geografického rámca. Aktuálne je to predovšetkým v prípadoch regionálnych organizácií pôsobiacich pri zabezpečovaní medzinárodného mieru a bezpečnosti. Charta OSN v kapitole VIII výslovne ráta s tým, že k výkonu medzinárodných sankcií podľa kapitoly VII môžu byť na základe splnomocnenia BR OSN použité aj „oblastné orgány“ predstavujúce regionálny príspevok k zabezpečeniu medzinárodného mieru a bezpečnosti. Nakoľko absentuje ich presná definícia, je možné použitie flexibilného prístupu dovoľujúceho mnohostranné partnerstvá s takýmito organizáciami. Od začiatku 90. rokov minulého storočia možno zaznamenať ich výraznejší vplyv aj v rámci akcií OSN na udržanie

⁴⁶ Doteraz nevstúpil do platnosti. In: WATTS, A. (Ed.): *The International Law Commission 1949-1998*, Vol. II. Oxford University Press, 2007, s. 874.

⁴⁷ Čl. 56 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd z r. 1950 uvádza, že každý štát môže vyhlásiť, že dohovor sa bude vzťahovať „na všetkých alebo ktoromkoľvek z území za medzinárodné styky, ktorých je zodpovedný“. Tento spôsob rozširovania geografického pôsobenia zmluvných režimov regionálnych organizácií je však v súčasnosti na ústupe vzhľadom na malý počet území, za medzinárodné styky ktorých je zodpovedný iný štát.

medzinárodného mieru a bezpečnosti, napríklad ako súčasť mierových operácií OSN (modré prilby) a tiež v rámci doktríny „*responsibility to protect*“.⁴⁸ Hlavné dôvody sú dva, a to neúspech tradičných donucovacích akcií uskutočňovaných prostredníctvom členských štátov OSN, resp. ich zoskupení a finančná náročnosť takýchto operácií. Typickou črtou súčasného pôsobenia regionálnych organizácií (resp. ich ozbrojených síl) mimo geografického rámca vyplývajúceho z ich zakladajúcich aktov býva ich nasadenie do konfliktov, v ktorých figurujú štáty so značne oslabenou či dokonca rozpadnutou štátnou štruktúrou,⁴⁹ pričom údaje z posledného obdobia tiež potvrdzujú rastúci počet mierových operácií OSN (*peacekeeping*) za účasti ozbrojených síl regionálnych organizácií.⁵⁰ Takýmto spôsobom regionálne organizácie prekračujú rámec svojich kompetencií, nakoľko sa aktívne zapájajú do ochrany hodnôt všeobecne uzávaných medzinárodným spoločenstvom ako celkom, t.j. ochrany medzinárodného mieru a bezpečnosti.

2.3.2.2 Doba „životnosti“ regionálnych organizácií

Doterajšia prax potvrdzuje, že úmyslom štátov býva založenie medzinárodných organizácií trvalej (trvalejšej) povahy, v dôsledku čoho možno iba výnimočne zaregistrovať obmedzenú dobu platnosti zakladajúcej medzinárodnej zmluvy, a tým aj existencie organizácie vytvorenej na jej základe.⁵¹ Pokiaľ medzinárodné orga-

⁴⁸ Základné zásady doktríny „*Responsibility to protect*“ boli vtelené do článku 4 h) Zakladajúceho aktu Africkej únie ešte pred ich všeobecným schválením a zaradením do Výsledného dokumentu (Outcome Document) Svetového summitu OSN v r. 2005.

⁴⁹ Ako príklady možno uviesť nasadenie NATO v Afganistane a vo vodách pri pobreží Somálska, nasadenie síl EÚ v Južnej Európe a Kongu a pod.

⁵⁰ Centrum pre medzinárodnú spoluprácu uvádza, že v 40 mierových operáciách, ktoré prebiehali v r. 2010, sa temer v polovici z nich zúčastňovali ozbrojené sily regionálnych organizácií. Citované z: FAWCET, L.: *The History and Concept of Regionalism*, UNU-CRIS Working Paper, W-2013/5, UN, p. 13.

⁵¹ Zmluva o založení európskeho spoločenstva uhlia a ocele (18. apríl 1951), čl. 97: „Zmluva sa uzaviera na dobu 50 rokov od jej vstupu do platnosti.“ Zmluva o založení Belgicko-luxemburskej hospodárskej únie z r. 1922 bola pôvodne uzavretá na obdobie 50 rokov, avšak jej platnosť bola opakovane predĺžovaná (naposledy v r. 2002).

nizácie plnia svoje úlohy a sú pre členské štáty užitočné, tieto zvyčajne nemajú dôvod uvažovať o ich zániku, resp. rozpustení. Práve naopak, „úspešné“ organizácie priťahujú pozornosť ďalších štátov, ktoré sa usilujú buď o vstup do nich s cieľom podieľať sa na výhodách vyplývajúcich z členstva, prípadne „napodobňovať“ ich inštitucionálnu štruktúru a obsahové zameranie v procese vzniku nových organizácií. Uvedené však nie je na ujmu zániku (rozpusteniu) medzinárodných organizácií v dôsledku zmenených (a nepriaznivých) vonkajších alebo aj vnútorných pomerov, odlišných od tých, ktoré existovali v dobe ich založenia, ako aj ich neúspešného pôsobenia. Pokiaľ členské štáty organizácie dopredu rátajú s existenciou takýchto pomerov, v jej zakladajúcom akte zvyčajne upravujú aj spôsob a podmienky hlasovania o jej rozpustení.⁵²

Osobitný dôvod, ktorý sa objavuje na určitej úrovni rastu počtu medzinárodných organizácií, predstavuje ich zánik (rozpustenie) v dôsledku toho, že v oblasti tvoriacej predmet ich činností neskoršie vznikla novšia (prípadne „modernejšia“) medzinárodná organizácia, od ktorej štáty očakávajú lepšie plnenie jej úloh, pričom v rámci „sukcesie“ medzinárodných organizácií prichádza k prenosu jej práv, ako aj hnutel'ného a nehnuteľného majetku na novú organizáciu.⁵³ Rastúci počet regionálnych organizácií však v súčasnom

⁵² Organizácia paktu juhovýchodnej Ázie (SEATO), ktorej zakladajúci Pakt bol uzavretý bez obmedzenia doby platnosti, bola rozpustená v r. 1977, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) nahradila Organizáciu pre európsku hospodársku spoluprácu (OEEC) založenú v r. 1948, v r. 1991 bola osobitným Protokolom zrušená Rada vzájomnej hospodárskej pomoci (RVHP) založená v r. 1949 a i. Osobitnú úpravu podmienok a spôsobu hlasovania o rozpustení organizácie obsahujú zakladajúce akty Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj, Medzinárodného menového fondu, Európskej banky pre obnovu a rozvoj, pričom o rozpustení rozhoduje vrcholný orgán organizácie.

⁵³ Osobitnou rezolúciou Spoločnosti národov, prijatou jej Zhromaždením 18. 4. 1946, bolo rozhodnuté o jej rozpustení (*dissolution*) v dôsledku vzniku OSN, ktorá bola zriadená za rovnakým účelom. Rovnaký deň bol rozpustený aj Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti. Praktické otázky sukcesie OSN vo vzťahu k hnutel'nému a nehnuteľnému majetku bývalej Spoločnosti národov, vrátane knižníc a archívov, boli riešené viacerými rezolúciami VZ OSN počas jeho prvého zasadnutia v r. 1946. V r. 1973 vznikla Európska kozmická agentúra (ESA), ktorá nahradila Eu-

období potvrdzuje trend o ich užitočnosti a v určitých oblastiach aj o ich nezastupiteľnej úlohe.

2.3.2.3 *Predmet činnosti regionálnych organizácií*

Podobne ako iné subjekty medzinárodného práva, ani medzinárodné organizácie regionálnej povahy nevznikajú v právnom a faktickom vákuu a ich vznik býva vyvolaný nielen ochotou budúcich členských štátov a ich potrebami, ale aj rôznymi vonkajšími okolnosťami. Ich existencia môže v rôznych obdobiach „privolať k životu“ rôzne orientované organizácie regionálnej povahy, ktoré po zániku alebo oslabení tých okolností, ktoré podnietili ich vznik, môžu spôsobiť zánik, dočasnú nefunkčnosť, prípadne aj zmenu či doplnenie pôvodnej programovej orientácie takýchto organizácií.⁵⁴ V rôznych obdobiach sa preto môžu častejšie vyskytovať regionálne organizácie určitého zamerania, ktoré môžu byť po čase vystriedané alebo doplnené novou a inou „vlnou“ s iným obsahovým zameraním. Ako bolo spomenuté, počas obdobia tzv. bipolárneho sveta bol pre regionálne organizácie pôsobiace v rámci starého regionalizmu charakteristický predmet činnosti predovšetkým protekcionisticky orientovaného hospodárskeho, ako aj vojenského (obraného) charakteru, zatiaľ čo nový regionalizmus priniesol rozšírenie predmetu činností regionálnych organizácií a nové oblasti zodpovedajúce potrebám globalizovaného sveta, do ktorých sa zapájajú aj subjekty odlišné od štátov. Aj súčasné obdobie preto prináša výzvy s možným dopadom na predmet činnosti regionálnych organizácií. Za takúto

rópsku organizáciu pre výskum vesmíru (ESRO) a Európsku organizáciu štartovacích zariadení (ELDO) a i.

⁵⁴ Ako už bolo spomenuté, pre obdobie bipolárneho a ideologicky rozdeľného sveta (t.j. zhruba do začiatku 90. rokov) boli popri ekonomických organizáciách (OECD, Európske spoločenstvá) typické predovšetkým regionálne organizácie bezpečnostnej a obrannej povahy (NATO, Varšavská zmluva, CENTO, SEATO, ANZUS). Organizácie vzniknuté v určitom období môžu byť po určitom období revitalizované, pokiaľ sa obnovili skutočnosti, ktoré viedli k ich vzniku. Rastúce negatívne dopady človeka na životné prostredie si vynútili vznik regionálnych a univerzálnych medzinárodných organizácií na ochranu životného prostredia, využívanie kozmického priestoru viedlo (na určitej etape) k vzniku regionálnych organizácií kozmickej spolupráce (ESA, Intelsat, Arabsat a i.).

výzvu možno označiť hrozby pre medzinárodný mier a bezpečnosť prostredníctvom medzinárodného terorizmu.⁵⁵ Nakoľko takéto hrozby v období po skončení studenej vojny majú prevažne regionálnu povahu, je zjavné, že aj reagencia na ne je prevažne regionálnej povahy. Táto tendencia sa osobitne prejavuje na Africkom kontinente, kde viaceré regionálne zoskupenia pôvodne ekonomickej povahy si doplnili svoje organizačné a iné štruktúry a kapacity tak, aby boli spôsobilé reagovať v prípadoch lokálnych (regionálnych) ohrození medzinárodného mieru a bezpečnosti, ako aj na výzvy BR OSN.⁵⁶

Vzhľadom na vonkajšie okolnosti podstatné pre vznik regionálnych organizácií možno preto konštatovať, že pre súčasný inštitucionálny regionalizmus je typický nielen jeho nerovnomerný geografický výskyt a aj význam v rôznych obdobiach, ale aj jeho význam v rôznych oblastiach (odvetviach) medzinárodného práva. Existujú oblasti medzinárodného práva, v ktorých sa inštitucionálnemu regionalizmu darí a dokonca vykazujú viacero regionálnych štruktúr (medzinárodná ochrana ľudských práv, právo medzinárodného obchodu, ochrana životného prostredia) a oblasti, špecifiká ktorých ich existenciu a priori vylučujú (diplomacké právo, konzulárne právo, právo medzinárodných dohôrov). Aj vývoj v druhej polovici 20. storočia potvrdzuje viaceré oblasti, v ktorých sa inštitucionálny regionalizmus presadil a dnes tvorí ich stabilnú a životaschopnú súčasť. Jedná sa o oblasť medzinárodného mieru a bezpečnosti, medzinárodnú ochranu ľudských práv, medzinárodné obchodné a ekonomické (hospodárske) vzťahy, medzinárodnú ochranu životného prostredia a regionálne systémy riešenia medzinárodných sporov. K posledne spomenutej oblasti je vhodné uviesť, že regio-

⁵⁵ Ako uvádza Fawcett, L.: „*Reflecting the presence of newer security threats, strategies to combat terrorism has been added to existing convention in the EU (has it own antiterrorist capacity) and OAS as well as other groupings.*“ FAWCETT, L.: Exploring regional domains: a comparative history of regionalism. In: International Affairs, 80, 3 (2004), s. 440.

⁵⁶ Medzi najlepšie vybavené africké regionálne organizácie patrí ECOWAS a SADC, ale takéto štruktúry možno najst' už aj v IGAD, ECCAS (CEN-SAD), COMESA, Arabsko-Maghrebskej únii (AMU), Východoafrickom spoločenstve (EAC) a pod.

nálne systémy riešenia medzinárodných sporov nepredstavujú autonómny „procesný regionalizmus“, nakoľko sú zvyčajne „pripnuté“ k regionálnym medzinárodným organizáciám ako jeden z prostriedkov pokojného riešenia sporov medzi ich členskými štátmi, prípadne členskými štátmi a samotnou organizáciou. Napokon je potrebné uviesť, že inštitucionálny regionalizmus je nerovnako rozmiestnený aj z hľadiska svojho geografického pôsobenia a že regionálne zoskupenia v jednotlivých častiach sveta sa líšia svojou inštitucionálnou štruktúrou, komplexnosťou právnej úpravy (existenciou vlastného právneho poriadku), systémom sankcií a pokojného riešenia medzinárodných sporov, podmienkami pre vstup štátov do regionálneho zoskupenia, možnosťou vstupu neštátnych subjektov do regionálneho zoskupenia a pod. (pozri ďalej).

Prax potvrdzuje, že viaceré regionálne organizácie vznikajúce mimo Európy si ako určitý „referenčný“ model svojho inštitucionálneho a právneho usporiadania zvolili Európsku úniu, ktorá je pre ne prítlačivá nielen výsledkami na poli ekonomickej integrácie, ale aj ako účinný prostriedok eliminácie historickej nevraživosti medzi členskými štátmi (Francúzsko, Nemecko) a budovania spoločného priestoru bezpečnosti, stability a prosperity pre občanov svojich členských štátov.⁵⁷ Inou skutočnosťou už je, že právne normy, inštitúcie, prípadne samotný európsky model ekonomickej integrácie nemôžu byť automaticky transponované do iných politických a ekonomických pomerov, v ktorých narážajú na väčšie či menšie problémy.⁵⁸ Napokon mimoriadne dôležitou otázkou je, či vznikajúce

⁵⁷ Ako uvádza Björn Hettne: „*European regionalism is the trigger of global regionalisation at least in two different ways: one positive (promoting regionalism), the other negative (provoking regionalism).*“ In: HETTNE, B.: *New Regionalism: Implications for development and peace*. In: UN University: *The Research for Action – The new regionalism*. UN, 1994, s. 10. [online]. Dostupné na internete: http://www.wider.unu.edu/publications/working-papers/previous/en_GB/rfa-14/_files/82530840768812487/default/RFA14.pdf.

⁵⁸ Ako príklad možno uviesť vonkajšie tarify ako súčasť európskeho spoločného trhu vzhľadom na neochotu uviesť ich do praxe v iných ekonomických pomeroch; v politickej oblasti sa vyskytli problémy s akceptovaním princípu tzv. delenej suverenity členských štátov vyplývajúce z rozdielnych názorov na suverenitu, ďalej s jednomyselným súhlasom

regionálne organizácie štrukturálne zostanú na úrovni tradičnej medzivládnej spolupráce alebo sa (po vzore EÚ) rozhodnú pre nadnárodnú formu spolupráce s dopadom na suverenitu členských štátov (podrobnejšie ďalej).

2.3.2.4 Členstvo v regionálnych organizáciách

História medzinárodných univerzálnych a regionálnych organizácií potvrdzuje, že ich dlhé obdobie zakladali výlučne štáty pre plnenie vytýčených úloh a tiež iba štáty mohli byť ich členmi. Takýto stav „monopolnej“ členskej základne medzinárodných organizácií pretrvával až do 80. rokov minulého storočia. Možno konštatovať, že „rovnorodosť“ členstva štátov v medzinárodných organizáciách bola prirodzená, nakoľko len tieto boli základnými a súčasne výlučnými subjektmi medzinárodného práva. S rastúcim počtom medzinárodných v organizácií v druhej polovici 20. storočia, ako aj rôznorodosťou predmetu ich činnosti a tiež pod vplyvom nového regionalizmu postupne dochádza k zmene tohto prístupu. Pretože na členstvo v medzinárodných organizáciách už neaspirujú len štáty, ale aj iné medzinárodné organizácie a tiež subjekty (entity) odlišné od štátov. Jednu z prvých reagencií medzinárodného práva na túto skutočnosť predstavuje návrh Komisie pre medzinárodné právo o zodpovednosti medzinárodných organizácií za protiprávne konanie. Návrh článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011 sa podľa čl. 2 písmeno a) vzťahuje na medzinárodnú organizáciu, pod ktorou sa rozumie: „organizácia založená zmluvou alebo iným dokumentom, ktorý sa riadi medzinárodným právom a ktorá

členských štátov pri rozhodovaní o sankciách a pod., s výlučnou právomocou orgánu organizácie pri návrhoch jej legislatívnych aktov a pod. Relatívne najjednoduchšia je situácia v inštitucionálnej oblasti, kde je možné prebrať základné orgány inštitucionálneho systému EU pri zohľadnení regionálnych špecifik (v súčasnom období si 11 regionálnych organizácií zriadilo súdne orgány podľa vzoru Súdneho dvora EU). K tomu aspoň: LENZ, T.: External Influences on Regionalism: Studying EU Diffusion and its Limits. [online]. Dostupné na internete: <http://www.eir.info/2013/07/17/external-influences-on-regionalism-studying-eu-diffusion-and-its-limits/>.

má vlastnú medzinárodnoprávnu subjektivitu (*personality*). Okrem štátov môžu byť členmi organizácie aj iné entity.⁵⁹

Nóvum tejto definície spočíva v tom, že na rozdiel od predošlých návrhov Komisie, týkajúcich sa medzinárodných organizácií, sa vzťahuje nielen na medzinárodné organizácie s výlučnou členskou základňou štátov, ale aj na tie, členmi ktorých môžu byť okrem štátov iné medzinárodné organizácie, prípadne neštátne entity.⁶⁰ Diverzifikáciu členskej základne medzinárodných organizácií je (vo vzťahu k regionálnym organizáciám) možno považovať za jeden zo špecifických prejavov nového regionalizmu.

Komentár Komisie k čl. 2 Návrhu na margo tejto definície uvádza, že zaradenie neštátnych entít medzi členov medzinárodnej organizácie je odrazom významného trendu prejavujúceho sa v praxi tak, že medzinárodné organizácie čoraz častejšie siahajú k tzv. zmiešanému členstvu (*mixed membership*), aby v určitých oblastiach dosiahli účinnejšiu spoluprácu. Vo vede medzinárodného práva sa tento trend označuje ako funkčný (*functional*) a jeho podstatou je presvedčenie, že zodpovedajúce plnenie funkcií medzinárodnej medzivládnej organizácie možno zabezpečiť nielen štátmi, ale aj inými entitami od nich odlišnými (subjekty vnútroštátneho práva, nevládne organizácie, nadnárodné spoločnosti, prípadne iné medzi-

⁵⁹ Pozri bližšie: Draft Articles on Responsibility of International Organizations (Doc. A/66/10) [online]. Dostupné na internete:

<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2011/2011report.htm>.

⁶⁰ Napríklad Európske spoločenstvo sa stalo členom Medzinárodnej organizácie pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO), ktorej zakladajúci akt bol v r. 1991 pozmenený tak, aby umožnil členstvo regionálnych ekonomických integračných zoskupení. Svetová turistická organizácia má okrem štátov ako plnoprávných členov tiež aj „územia“ a „skupiny území“ ako mimoriadnych členov a medzinárodné medzivládne a nevládne organizácie ako pridružených členov. Vysielacia únia arabských štátov (ASBU) má okrem štátov ako plnoprávných členov aj „vysielacie organizácie“ (*broadcasting unions*) členských štátov. Arktická rada založená Ottawskou deklaráciou v r. 1996 má šesť štátov ako stálych členov, šesť medzinárodných organizácií zastupujúcich arktických domorodých obyvateľov ako stálych členov plus 12 štátov, 9 medzivládnych a 11 mimovládnych organizácií ako pozorovateľov.

národné organizácie).⁶¹ Návrh Komisie prirodzene neiniciuje a ani nepodporuje vznik takýchto medzinárodných organizácií, ale obmedzuje sa na konštatovanie ich existencie a konkrétne rieši otázky ich zodpovednosti za protiprávne konanie z pohľadu medzinárodného práva.

Prax signalizuje, že v závislosti od povahy neštátneho subjektu sa môže líšiť druh jeho členstva v medzinárodnej organizácii (pridružený člen, mimoriadny člen a pod.) Problémy s právnym a aj praktickým uplatňovaním tohto trendu môžu na strane „prijímajúcich“ medzinárodných organizácií vyvstať vtedy, ak ich ustanovujúce dokumenty neumožňujú členstvo subjektov odlišných od štátov. Rovnaký problém je aj na strane záujemcov o členstvo, pokiaľ ich zakladajúce dokumenty (medzinárodná zmluva o založení medzinárodnej organizácie) s ním nerátajú. Hoci uvedené by na prvý pohľad mohlo signalizovať určitú nepripravenosť medzinárodného spoločenstva, ako aj medzinárodného práva na „absorbovanie“ medzinárodných organizácií ako subjektov „medižštátneho“ práva medzinárodných organizácií, je potrebné zdôrazniť, že nie každá medzinárodná organizácia je vhodná na rozšírenie počtu svojich členov o iné medzinárodné organizácie, prípadne neštátne entity vzhľadom na predmet a účel svojej úpravy, resp. hlavné zameranie činnosti.

V kontexte medzinárodného práva možno túto tendenciu (napriek tomu) hodnotiť ako jeden z prejavov rastúceho významu iných ako štátnych subjektov na medzinárodný právny poriadok, vplyv ktorého sa neobmedzuje len na otázky a inštitúty všeobecného medzinárodného práva, ale preniká aj do oblastí tvoriacich predmet činnosti univerzálnych a regionálnych medzinárodných organizácií.

Element takto ponímanej funkčnosti možno registrovať aj v prípade, keď medzinárodná organizácia na základe medzinárodnej

⁶¹ Ako uvádza L. B. de Chazournes: „*Non state actors including inter alia individuals, non governmental organizations, foundations, scientific associations and the private sectors play an increasingly important role in the life of international organizations*“. CHAZOURNES, L. B.: Changing roles of international organizations: Global Administrative Law and Inter play of Legitimacies. In: International Organizations Law Review, č. 6, 2009, s. 656.

zmluvy vstupuje do zmluvného vzťahu s inou organizáciou s cieľom napomáhať plneniu jej úloh bez toho, aby sa stala jej členom. Ako príklad takejto „zmluvnej funkčnosti“ môžu poslúžiť medzinárodné špecializované organizácie OSN podľa čl. 57 a 63 Charty OSN.⁶²

Ďalšou otázkou súvisiacou s členstvom v regionálnych organizáciách je optimálny počet ich členov. Boli už spomenuté geografické kritériá, podľa ktorých je možné vytvorenie regionálnej organizácie len zo subjektov určitej geografickej oblasti. Inou otázkou je, či vzhľadom na vytýčené ciele integračného zoskupenia sú takéto štáty schopné aj ich reálneho naplnenia vzhľadom na stav svojho ekonomického vývoja, vzájomnú komplementaritu svojich ekonomík a pod. Skúsenosti integračných zoskupení z rozvojového sveta totiž potvrdzujú, že rozdielna úroveň ekonomík ich členských štátov, prípadne ich rozdielne zameranie (napríklad ekonomiky zamerané na export vs. ekonomiky zamerané na import) spôsobujú, že integračné zoskupenia zložené z takýchto členov nefungujú dobre. Prax tvorby integračných zoskupení potvrdzuje preferovanie malého (menšieho) počtu ich zakladajúcich členov spĺňajúcich v plnom rozsahu ekonomické či iné podmienky členstva, pričom ich počet sa postupom času môže zvyšovať v rozsahu, v ktorom noví uchádzači o členstvo budú postupne spĺňať jeho podmienky (trvalá prax EHS a EÚ).

2.3.2.5 *Demokracia a panstvo práva ako podmienka členstva štátov v regionálnych organizáciách*

Zakladajúce akty medzinárodných organizácií pravidelne obsahujú podmienky, ktoré sú zainteresované subjekty povinné splniť, aby v nich mohli nadobudnúť členstvo. Tradičnou a pretrvávajúcou podmienkou je, že uchádzačmi o členstvo v medzinárodnej medzivládnej organizácii sú prirodzene štáty, pričom pomerne dlhé obdobie sa pozornosť sústreďovala predovšetkým na ich finančnú či inú spôsobilosť na plnenie záväzkov vyplývajúcich z členstva, bez

⁶² Podobné problémy možno zaregistrovať v prípade, keď sa chce medzinárodná organizácia stať zmluvnou stranou medzinárodného dohovoru, u ktorého zmluvné strany predvídali len účasť štátov (snahy EÚ o prístúpenie k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd).

ohľadu na ich politické režimy a charakter právneho poriadku. Zhruba od polovice minulého storočia sa tieto tradičné kritéria začínajú rozširovať aj na hodnotenie povahy vládneho režimu a demokratických základov právneho poriadku budúceho členského štátu, čo potvrdzujú (hoci rôzne formulované a rôzne detailné zakladajúce akty viacerých regionálnych organizácií).⁶³ V tejto súvislosti možno uviesť, že regionalizmu sa darí lepšie v demokratickom prostredí, hoci ho nemožno považovať za výlučného ochrancu demokracie členských štátov regionálnej organizácie. V širšom kontexte možno rešpektovanie demokratických zásad štátneho zriadenia a právneho poriadku ako podmienku členstva štátu v regionálnej organizácii hodnotiť ako príspevok regionálnych organizácií k rešpektovaniu pravidla panstva práva („*rule of law*“) v súčasnom medzinárodnom práve.

Do osobitnej polohy sa jeho rešpektovania dostáva v situácii, kedy pri jeho porušení môže voči členskému štátu medzinárodná organizácia použiť niektorú zo sankcií predvídaných zakladajúcim aktom organizácie. V takomto prípade je rešpektovanie demokratických pravidiel vo vnútri členského štátu organizácie sankcionovateľné sankciou regionálnej organizácie, hoci netvorí (nemusí tvoriť) dôvod pre použitie sankcií všeobecného medzinárodného práva. V tomto smere predstavujú sankcie medzinárodných regionálnych organizácií jednu z garancií dodržiavania pravidiel právneho štátu vo svojich členských štátoch, ako aj demokratického právneho prostredia v samotnej regionálnej organizácii. Naopak, absencia takých-

⁶³ Čl. 3 Štatútu Európskej rady z r. 1949 uvádza, že: „Každý štát Európskej rady uznáva zásady právneho štátu (the principles of rule of law) a zásadu, že každá osoba, ktorá sa nachádza pod jeho jurisdikciou, požíva ľudské práva a základné slobody...“. Čl. 2 Severoatlantickej zmluvy z roku 1949: „Zmluvné strany budú prispievať k rozvoju mierumilovných a priateľských medzinárodných vzťahov tým, že budú podporovať svoje slobodné inštitúcie.“ Čl. 2 ZEU uvádza, že: „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, právneho štátu a dodržiavania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi.“

to sankcií môže spôsobovať v regionálnej organizácii problémy a neželané napätie.⁶⁴

2.3.2.6 *Garancie riadneho výkonu funkcií regionálnych organizácií*

Štáty hodlajúce založiť regionálnu organizáciu si prirodzene želajú, aby bola schopná riadne vykonávať úlohy, ktoré jej zverujú v zakladajúcom akte, a tým byť na prospech členským štátom a tiež napomáhať ich medzinárodnej spolupráci. Od prvých medzinárodných organizácií vznikajúcich v priebehu 19. storočia (tzv. medzinárodné správne únie) boli ich členské štáty presvedčené, že pre ich úspešné fungovanie je potrebné vytvárať ako faktické, tak aj právne podmienky. V právnej oblasti išlo o zabezpečenie nezávislosti medzinárodnej organizácie a jej predstaviteľov od orgánov hostiteľského štátu, k čomu mali slúžiť imunity a výsady jej predstaviteľov. Tieto boli až do skončenia druhej svetovej vojny „preberané“ po vzore tradičných diplomatických imunít a výsad poskytovaných diplomatickým zástupcom v rámci medzištátnych vzťahov. V spomenutom období sa vyskytovali dve špecifiká a to, že diplomatické imunity a výsady poskytované v rámci medzinárodných organizácií mali zmluvnú a nie obyčajovú povahu a do polovice 40. rokov boli priznávané na základe dvojstranných dohôd medzi hostiteľským štátom a medzinárodnou organizáciou (tzv. *headquarters agreements*). Inšpiráciu pre takúto prax medzinárodné organizácie čerpali predovšetkým zo skúseností Spoločnosti národov a Medzinárodnej organizácie práce. Ďalšou skutočnosťou bolo, že diplomatické imunity a výsady sa poskytovali viac menej jednotným spôsobom bez ohľadu na povahu a rozsah činnosti medzinárodnej organizácie.⁶⁵

⁶⁴ Situácia v ES v r. 2000 po voľbách v Rakúsku, kedy sa dostal k moci R. Haider, v r. 2012-2013 výzvy Európskej Komisie Maďarsku na nápravu nedemokratických zmien ústavy, postavenie ústavného súdu, menšinového zákona, postavenia centrálnej banky a pod.

⁶⁵ Diplomatické imunity a výsady boli udelené Medzinárodnej komisii pre Kongo (1888), Ústrednej komisii pre plavbu na Rýne a Stálemu arbitrážnemu súdu (1907), Medzinárodnému koristnému súdu (1907), Stálemu dvoru medzinárodnej spravodlivosti (1921), Spoločnosti národov (1921) a pod. Bližšie k tomu aspoň: KUNZ, J. L.: Privileges and immunities of international organizations. In: American Journal of International Law, Vol. 41, č. 4, 1947, s. 828 - 862.

Po druhej svetovej vojne sa situácia v tejto oblasti zmenila. Napriek tomu, že naďalej pretrváva téza, podľa ktorej sú medzinárodné organizácie a ich zástupcovia oprávnení požívať výsady a imunity, upúšťa sa od jednotnej „diplomatickej“ úrovne ich poskytovania a začína prevažovať prístup, v súlade s ktorým je ich rozsah individualizovaný a podmienený konkrétnymi potrebami medzinárodnej organizácie nevyhnutnými pre riadne plnenie jej úloh (tzv. *functional need*).⁶⁶

Ďalšiu právnu podmienku úspešného fungovania medzinárodných regionálnych organizácií tvorí úprava vzťahu ich právnych poriadkov k vnútroštátnym právnym poriadkom členských štátov. V podstate ide o to, aby členovia medzinárodnej organizácie nemali možnosť vyhnúť sa plneniu svojich záväzkov, ktoré im vyplývajú z členstva, odvolaním sa na svoje právne poriadky, a tým komplikovať či dokonca ochromiť činnosť organizácie. Pri inštitucionálnom regionalizme ide o plnenie záväzkov členských štátov vyplývajúcich zo zakladajúcich aktov (najčastejšie vo forme medzinárodnej zmluvy, prípadne z iných medzinárodných zmlúv uzavretých v rámci medzinárodnej organizácie). V tomto prípade je namieste použitie čl. 27 Viedenského dohovoru o práve medzinárodných zmlúv z r. 1969, podľa ktorého sa strany nemôžu dovolávať ustanovení svojho vnútroštátneho práva ako dôvodu pre neplnenie zmluvy. Podľa čl. 5 Viedenského dohovoru sa toto pravidlo vzťahuje aj na zmluvy, ktoré sú zakladajúcimi listinami medzinárodnej organizácie a na zmluvy prijaté v medzinárodnej organizácii.

Niektoré regionálne organizácie majú vlastné právne poriadky, ktoré však nie sú jednotné (uniformné), ale odlišujú sa povahou právnych pravidiel a stupňom detailnosti úpravy. Prax potvrdzuje, že takéto právne poriadky zvyčajne pozostávajú z dvoch súčastí, a to tzv. vnútorného poriadku organizácie skladajúceho sa z procesných,

⁶⁶ „*The organizations have been granted such legal capacity as will permit them to accomplish their purposes and functions as will permit them to remain as free as possible from national interference or control*“. Pozri: FEDDER, E. H.: The functional basis of international privileges and immunities: a new concept in international law and organizations. In: American University Law Review, 60 (1960), s. 63.

administratívnych, rozpočtových (finančných) pravidiel zabezpečujúcich „obslužnú“ funkciu nevyhnutnú pre riadne fungovanie organizácie a podstatných (regulačných) pravidiel upravujúcich správanie členských štátov a orgánov organizácie v oblasti tvoriacej samotný predmet jej činnosti. Regulačné pravidlá môžu mať ako povahu medzinárodnej zmluvy, tak aj vlastných (a osobitných) pravidiel vytvorených v rámci organizácie osobitne na plnenie jej úloh. Takéto právne poriadky sú individualizované a „ušité“ na mieru každej medzinárodnej organizácie, a preto nie sú automaticky „prenosné“ z jednej na inú medzinárodnú organizáciu. To však nevyklučuje ich viaceré spoločné črty, napríklad v oblasti obsahového zamerania a inštitucionálneho usporiadania.⁶⁷

Pokiaľ má medzinárodná organizácia vlastný právny poriadok (napríklad EÚ), aj tu môže vyvstať potreba riešiť jeho vzťah voči vnútroštátnym právnym poriadkom členských štátov. Konkrétne je tomu v prípadoch, keď je obsahom úpravy právneho poriadku medzinárodnej organizácie materiál rovnaký alebo podobný právnej úprave vo vnútroštátnych právnych poriadkoch členských štátov, pričom tieto sa môžu navzájom odlišovať. Keďže na úpravu ich vzťahov nie je možné použiť Viedenský dohovor z r. 1969 (nejde o vzťah medzinárodnej zmluvy a vnútroštátneho práva), treba aby ich riešenie bolo buď priamo upravené v právnom poriadku organizácie, aby sa opieralo o výklad zásady funkčnosti (funkcionality) medzinárodnej organizácie, prípadne o stabilizovanú prax jej orgánov. Jeho podstatou by však aj v tomto prípade mala byť téza, podľa ktorej by členské štáty nemali mať možnosť vyhnúť sa plneniu svojich záväzkov, ktoré im vyplývajú z právneho poriadku medzinárodnej organizácie, poukazom na svoju odlišnú vnútroštátnu právnu úpravu.⁶⁸

V prípade zmluvného regionalizmu je situácia jednoduchšia, nakoľko vzhľadom na jeho povahu sa účinnosť záväzkov z neho

⁶⁷ Tradičná „triáda“ orgánov medzinárodných organizácií je *Zhromaždenie* so všeobecnou právomocou združujúce všetky členské štáty, *Rada* ako výkonný orgán organizácie a *Sekretariát* na riešenie administratívnych úloh a zabezpečovanie chodu organizácie.

⁶⁸ Úpravu tohto vzťahu možno demonštrovať na záväzkoch členských štátov EÚ vo vzťahu k nariadeniam a/alebo smerniciam.

vyplývajúcich zabezpečuje uplatnením čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

2.3.2.7 Sporový a sankčný mechanizmus medzinárodných organizácií (Predchádzanie a riešenie sporov v regionálnych organizáciách)

Čo ako dokonalé by boli právne poriadky medzinárodných regionálnych organizácií, ich účinnosť nebude stopercentná, pokiaľ sa voči nim nebude uplatňovať dohľad a kontrola medzinárodnej organizácie nad tým, akým spôsobom si jej členské štáty plnia svoje záväzky. Nakoľko každá medzinárodná organizácia má vlastný systém dohľadu a kontroly, ich náležitosti sa odlišujú po procedurálnej a administratívnej stránke, ako aj v „kvalite“ a „prísnosti“ výstupov prijímaných po vykonaní kontroly. Najlepšie prepracované systémy kontroly majú finančné organizácie, pretože majú záujem na tom, aby finančné prostriedky poskytované členským štátom alebo medzinárodným organizáciám na základe finančných dohôd boli použité výlučne na účely uvedené v takýchto dohodách. Príkladom medzinárodných organizácií s účinnými kontrolnými mechanizmami sú Investičná banka pre obnovu a rozvoj (IBRD), resp. Medzinárodný menový fond (IMF). Prepracovaný a efektívny systém kontroly a dohľadu majú aj regionálne ekonomické organizácie, nakoľko efektívnosť ich pôsobenia závisí od účinnosti vytvorených mechanizmov dohľadu a kontroly. Vedúcu úlohu medzi nimi zohráva Európska únia, hoci aj iné medzinárodné organizácie už v tejto oblasti nadobúdajú vlastné skúsenosti. Dohliadačský mechanizmus EÚ, ako aj niektorých afrických ekonomických organizácií (ktoré sledujú model EÚ) pozostáva z dvoch fáz, a to mimosúdnej (administratívnej) zahrňujúcej predbežné vyšetrovanie, zmierovacie konanie a prijatie odôvodneného názoru alebo rozhodnutia a súdnej (judiciálnej) pozostávajúcej z konania pred medzinárodným súdnym orgánom. Mimosúdna časť konania býva zvyčajne sústredená v rukách výkonného orgánu organizácie (v rámci EÚ je ním Európska komisia), prípadne politického a výkonného orgánu, čo sú prípady Afrického ekonomického spoločenstva (AEC), a Ekonomického spoločenstva stredoafriických štátov (ECCAS), resp. výkonného a administratívne-

ho orgánu v rámci Ekonomického spoločenstva západoafrických štátov (ECOWAS). Špecifické dohliadacie funkcie môžu byť zverené aj parlamentnému orgánu, ako je tomu v prípade Európskeho parlamentu. Užitočnosť administratívneho systému dohľadu spočíva v tom, že pomerne veľa priestupkov štátov nie je spáchaných úmyselne, ale bývajú vyvolané nedostatočným porozumením zmluvných záväzkov, ich mylnou interpretáciou, prípadne omylom v komunikácii na národnej úrovni alebo na úrovni organizácie. V dôsledku toho môže byť už pri prvých predbežných rozhovoroch veľa omylov, opomenutí či nejasností vysvetlené bez nutnosti súdnej fázy konania.

2.3.2.8 *Riešenie sporov v medzinárodných organizáciách*

Ani existencia kontrolného a dohliadacieho systému nevytvára vznik sporov, ktoré v medzinárodných organizáciách môžu vzniknúť medzi členskými štátmi a organizáciou, medzi členskými štátmi navzájom, ako aj medzi orgánmi organizácie. Dôvody ich vzniku a predmet sporov býva rôznych a môže sa týkať rozdielneho výkladu alebo uplatňovania právneho poriadku organizácie, jej činnosti vrátane rozpočtových otázok, uplatňovania sankcií, ale aj množstva ďalších problémov. Počty sporov v jednotlivých medzinárodných organizáciách kolíšu, hoci všeobecne možno uviesť, že ich počet býva vyšší v aktívne pôsobiacich organizáciách so širším „záberom“ právomocí.

Prax medzinárodných organizácií v tejto oblasti potvrdzuje, že v prípade vzniku sporov sa sporové strany v „prvej etape“ snažia vyhnúť administratívnym a súdnym prostriedkom ich riešenia a preferujú menej formálne procedúry, akými sú rokovania, vyšetrovania a konzultácie. Aj z tohto dôvodu zakladajúce akty viacerých medzinárodných organizácií kladú osobitný dôraz na konzultácie a rokovania, napríklad Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Všeobecná dohoda o clách a obchode (GATT), Arabský menový fond (AMF), Združenie národov juhovýchodnej Ázie (ASEAN) a iné. Podobne ako v medzinárodnom práve a v medzištátnych vzťahoch, aj v medzinárodných organizáciách predstavujú rokovania a konzultácie najprirodzenejší, najdostupnejší, a preto aj

najviac rozšírený prostriedok riešenia sporov samotnými sporovými stranami, pretože na rozdiel od formalizovaných administratívnych, arbitrážnych a súdnych prostriedkov sú diskretnéjšie a ich priebeh zostáva pod kontrolou sporových strán bez účasti (spoluúčasti) tretej strany. Ďalší spôsob predstavuje riešenie sporu najvyššími výkonnými orgánmi organizácie, pričom tieto prijímajú v spore záväzné a konečné rozhodnutie bez možnosti požiadať iný jej orgán o účasť na ďalšom riešení sporu. Ich výhodou je rýchlosť, avšak procesná a administratívna „koncentrácia“ konania pred jediným orgánom môže vyvolať problémy s kvalifikovaným posúdením sporu a následnou „dôveryhodnosťou“ (kredibilitou) prijatého rozhodnutia. Niektoré organizácie si pre riešenie sporov najvyššími výkonnými orgánmi môžu zriaďovať aj kvázi arbitrážne orgány, použitie ktorých prináša pre rozhodujúci orgán viaceré výhody. Vzhľadom na svoje zloženie poskytujú kvalifikovanú analýzu vzniknutého sporu, v dôsledku čoho sa skracuje prípravná fáza konania, pričom dostatočne flexibilná procedúra konania nevyklučuje dosiahnutie kompromisného riešenia aj bez potreby finálneho rozhodnutia zo strany výkonného orgánu organizácie. Prax potvrdzuje, že pôsobenie kvázi arbitrážnych orgánov je natoľko úspešné, nakoľko si dokážu udržať dôveru sporových strán a umožniť im aktívne sa podieľať na kompromisnom riešení sporu. Ako je známe, na rozdiel od stálych súdov sú arbitrážne tribunály zriaďované ad hoc pre konkrétny spor. Ich vznik predpokladajú zakladajúce akty Medzinárodného menového fondu (IMF), Garančnej agentúry pre mnohostranné investície (MIGA), Fondu pre rozvojové investície Organizácie krajín vyvážajúcich ropu (OPEC) a i. Dôležitý príspevok do praxe riešenia sporov vznikajúcich v medzinárodných organizáciách predstavujú medzinárodné súdy, existenciu ktorých predpokladajú zakladajúce akty viacerých z nich. Medzi najznámejšie (a súčasne aj najaktívnejšie) patrí Súdny dvor Európskej únie, Európsky súd pre ľudské práva pri Rade Európy, Súdny dvor Andskej skupiny, Súdny dvor Afrického ekonomického spoločenstva (AFC), Tribunál Ekonomického spoločenstva západoafrických štátov (ECOWAS), Súdny dvor Ekonomického spoločenstva stredoafrických štátov (ECCAS), Tribunál (PTA), Ekonomický súd pri Spoločenstve nezávislých štátov (CIS) - bývalých čle-

nov ZSSR a. i. Podobne ako pri riešení medzištátnych sporov pred medzinárodnými súdnymi orgánmi, aj na špecializované súdy pri medzinárodných organizáciách sa sporové strany zvyčajne obracajú až po vyčerpaní miernejších a menej „bolestivých“ spôsobov riešenia. Je to pochopiteľné, pretože postúpením veci na súdny orgán sporové strany strácajú kontrolu nad meritom riešenia sporu. Aj z týchto dôvodov členské štáty medzinárodných organizácií nevyužívajú príliš často služby medzinárodných súdov pričom výnimky predstavujú Súdny dvor Európskej únie a Súdny dvor Andskej skupiny.⁶⁹ Z uvedeného, čo aj stručného prehľadu vyplýva, že regionálne (ale aj iné) medzinárodné organizácie disponujú vlastnými prostriedkami pre riešenie sporov, ktoré môžu vzniknúť v súvislosti s činnosťou organizácie medzi jej členskými štátmi, prípadne členskými štátmi a samotnou organizáciou. Ako už bolo spomenuté, takýmto zameraním svojho pôsobenia sa rešpektuje zásada špeciality medzinárodných organizácií, nakoľko jej orgány (vrátane tých určených na riešenie sporov) sa podieľajú len na činnosti a aktivitách organizácie stanovenej v jej zakladajúcom akte. Pre úplnosť treba dodať, že administratívny či dokonca súdny prieskum postupu a rozhodnutí medzinárodnej organizácie na základe žiadosti jej členských štátov predstavuje ich významné oprávnenie s cieľom zabezpečenia plnenia jej právnych záväzkov a vylúčenia svojvoľného (arbitrárneho) postupu jej orgánov.⁷⁰

2.3.2.9 Sankčné režimy medzinárodných organizácií

Podobne ako štáty, aj medzinárodné regionálne organizácie majú sankčné režimy, ktorými postihujú členské štáty za neplnenie

⁶⁹ Ako uvádza Y. Shany: „...international courts such as the ECJ a WTO AB promote the goals of their overreaching regimes, but at the same time help to maintain, under changing circumstances, the political economic and legal equilibrium that states reasonable expected to hold among them when joining a specific co-operative regime“. Y., SHANY: No Longer a Weak Department of Power? Reflections of the Emergence of a New International Judiciary. In: European Journal of International Law No. 1 (2009) p. 82.

⁷⁰ Bližšie k tomu S. I. Voitovich: International Economic Organizations in the International Legal Process, Martinus Nijhoff Publishers, 1995, pp. 127 – 138.

záväzkov vyplývajúcich im z členstva v organizácii. Hoci sa odlišujú od sankcií štátov, majú s nimi spoločnú črtu v tom, že k ich použitiu sú organizácie oprávnené siahnúť ako k poslednému prostriedku nápravy, t.j. až po využití miernejších prostriedkov, cieľom ktorých je priviesť členský štát k plneniu jeho záväzkov voči organizácii. Podobne ako pri klasických sankciách, aj pri použití sankcií medzinárodných organizácií je potrebné rešpektovať zásady proporcionality a dočasnosti. Na rozdiel od sankcií uplatňovaných štátmi majú však sankcie medzinárodných organizácií centralizovanú podobu, ktorá im dodáva väčšiu politickú a morálnu závažnosť a vytvára väčší tlak na „cieľový“ subjekt. Keďže sú prijímané kolektívnymi rozhodnutiami orgánov organizácie, musia byť riadne zdôvodnené a aplikované iba vtedy, keď o protiprávnom chovaní členského štátu nie sú žiadne pochybnosti. V tomto sa odlišujú od individuálnych protipatrení štátov vo všeobecnom medzinárodnom práve, keďže splnenie podmienok ich použitia (protiprávne chovanie štátu, neochota ustúpiť od neho a nahradiť spôsobenú škodu, vyčerpanie miernejších prostriedkov za účelom nájdania dohody so štátom „porušiteľom“) podliehajú iba individuálnemu posúdeniu. Naopak, určité spoločné črty možno identifikovať so systémom kolektívnych sankcií BR OSN (kolektívny spôsob rozhodnutia, podmienky a náležitosti medzinárodnej sankcie). Použitiu regionálnych sankcií v praxi však môžu zabrániť okolnosti faktickej (mimoprávnej povahy), aj keď právne podmienky ich použitia boli splnené. Môže nastať prípad, kedy by mali byť sankcie použité proti členskému štátu organizácie, ktorý výrazne prispieva do jej rozpočtu, takže sankcie by mohli spôsobiť väčšiu ujmu samotnej organizácii ako členskému štátu. Ďalšou okolnosťou je tá, že v organizácii môže chýbať vôľa členských štátov nevyhnutných pre prijatie kolektívneho rozhodnutia o sankciách, v dôsledku čoho k ich uvaleniu nedôjde.

Ak sú ale podmienky použitia sankcií splnené a ani nechýba vôľa na ich použitie, je dôležitou skutočnosťou spôsob (detailnosť) a rozsah ich právnej úpravy v zakladajúcich aktoch medzinárodných organizácií. Niektoré z nich nepocit'ovali potrebu výslovnej úpravy svojich sankčných právomocí a vo svojich zakladajúcich zmluvách preto nemajú žiadne ustanovenia sankčnej povahy (Štatút Organizá-

cie krajín vyvážajúcich ropu). V takomto prípade je možné dvojaké riešenie, a to buď odvolať sa na tzv. „*implied powers*“ organizácie alebo výslovne doplniť ustanovenia štatútu o jej sankčné oprávnenia. Panuje presvedčenie, že v praxi by prednosť malo dostať druhé riešenie, nakoľko akýkoľvek zásah do práv členských štátov, resp. ukladanie povinností orgánmi organizácie proti ich vôli by malo byť výslovne upravené zakladajúcim aktom organizácie. Napriek tomu, že u niektorých medzinárodných organizácií chýba úprava ich sankčných právomocí, existujú ďalšie, ktoré ju majú a upravujú rôzne druhy sankcií (počínajúc obmedzením práv spätých s členstvom štátu v organizácii až po ekonomické sankcie všeobecnejšej povahy). Frekvencia ich použitia v praxi však nie je častá, nakoľko samotná existencia a hrozba použitia sankcií pôsobí preventívne voči tým štátom, ktoré by mali úmysel riadne si neplniť záväzky vyplývajúce z členstva v medzinárodnej organizácii. Prax tiež potvrdzuje že medzinárodné organizácie dávajú často prednosť takým prostriedkom riešenia sporov medzi organizáciou a jej členským štátom, ktoré neobsahujú sankcie. V širšom kontexte sa jedná o odraz všeobecného trendu, v súlade s ktorým sa pre riešenie sporov v súčasnosti preferujú spôsoby nezahrňujúce nátlakové opatrenia.

Pozastavenie hlasovacích práv členského štátu v orgánoch organizácie je pomerne častým sankčným prostriedkom a jeho úpravu možno nájsť ako v zakladajúcich aktoch univerzálnych tak aj regionálnych medzinárodných organizácií. Pokiaľ ide o prvú skupinu možno spomenúť Organizáciu spojených národov (OSN), Medzinárodnú organizáciu pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO), Organizáciu spojených národov pre priemyselný rozvoj (UNIDO)⁷¹ pričom toto opatrenie tiež potvrdzujú aj zakladajúce akty regionálnych organizácií.⁷² Zvyčajne ním medzinárodná organizácia reaguje na

⁷¹ V r. 1989 boli pozastavené hlasovacie práva Kambodži vo FAO pre neuhrazenie jej členských príspevkov.

⁷² Čl. 7 ods. 3 ZEU v znení Lisabonskej zmluvy uvádza, že Rada môže rozhodnúť, že určité práva, ktoré pre dotýčný členský štát vyplývajú zo zmlúv (vrátane hlasovacích práv jeho zástupcov v Rade) budú pozastavené. Čl. 19 A. Štatútu MAAE z r. 1956 zakazuje hlasovanie člena v Agencii (omeškanie s platením členských príspevkov), resp. pozbavenie výkonu výsad a členských práv (čl. 19 B. - v prípade neustáleho porušo-

situáciu, keď členský štát neplatí príspevky do rozpočtu organizácie a k jeho praktickému použitiu dochádza vtedy, ak zakladajúci akt organizácie buď určuje lehotu, do kedy mal byť príspevok uhradený, resp. iné podmienky spojené s jeho úhradou.

Okrem pozastavenia hlasovacích práv môžu byť členské štáty postihované aj inými administratívnymi sankciami obmedzujúcimi ich ďalšie práva, ktoré im vyplývajú z členstva. Možno medzi ne zaradiť odopretie prístupu na rokovanie orgánov organizácie, zákaz navrhovanie kandidátov na uprázdnené miesta, zákaz zastúpenia v reprezentačných orgánoch organizácie a pod. Uvalenie niektorej zo sankcií na členský štát však predstavuje len jednu stranu mince. Voči štátu, ktorý sa ocitol v „sankčnom režime“, môžu nadobudnúť osobitné oprávnenia aj ďalšie členské štáty, ktoré si svoje záväzky plnia. Orgány medzinárodnej organizácie ich môžu zmocniť na prerušenie plnenia záväzkov voči postihnutému štátu, čím sa „znásobuje“ účinok administratívnych sankcií a súčasne sa rozširuje sa o ekonomické dôsledky sankcií ďalších štátov (príklady zo svojej praxe poskytujú GATT a EFTA).

Najzávažnejšie sankcie administratívnej povahy spočívajú v prerušení členstva štátu v medzinárodnej organizácii či dokonca v jeho vylúčení z medzinárodnej organizácie. V oboch prípadoch ide o opatrenia krajnej povahy, ku ktorým dochádza v prípadoch zjavného, dlhotrvajúceho a hrubého porušovania záväzkov, ktoré pre štát vyplývajú z jeho členstva. Za takýchto podmienok je jeho ďalšie zotrúvanie v organizácii pre ňu už neúnosné, nakoľko takýto členský štát v dôsledku svojho správania už žiadnym spôsobom nepri-speje k plneniu jej úloh a pre organizáciu a jej členské štáty predstavuje trvalý zdroj problémov. Vzhľadom na ich krajnú povahu

vania ustanovení stanov). Čl. 15 Paktu Ligy arabských štátov uvádza, že štát, ktorý si neplní záväzky z neho vyplývajúce, môže byť z Ligy vylúčený na základe jednomyselného rozhodnutia všetkých štátov (okrem postihnutého štátu). V septembri 2012 Liga arabských štátov rozhodla o pozastavení členstva Sýrie a o uvalení ekonomických sankcií. Čl. 9 Štatútu Európskej rady z r. 1949 upravuje pozastavenie práva členského štátu na zastúpenie vo Výbore Ministrov a Poradnom zhromaždení (nesplnenie finančných záväzkov), čl. 8 - pozastavenie práva na zastúpenie vo Výbore ministrov (vážne porušenie Štatútu) s možným rozhodnutím o zániku členstva.

takéto sankcie zvyčajne nebývajú upravené v zakladajúcich aktoch medzinárodných organizácií.⁷³ Bez ohľadu na ich rozsah a povahu možno konštatovať, že medzinárodné organizácie (ako univerzálne, tak aj regionálne) majú k dispozícii vlastné sankčné mechanizmy, použitím ktorých garantujú plnenie záväzkov členských štátov, a teda aj efektívne plnenie svojich úloh.

Predchádzajúca analýza dovoľuje sformulovať niekoľko dielčích záverov. V súčasnosti má nový regionalizmus celosvetový rozmer, nakoľko zahŕňa ako rozvinuté, tak aj rozvojové štáty a v celosvetovom meradle tiež množstvo neštátnych subjektov, hoci rovnako, ako v prípade starého regionalizmu, sú jeho počiatky v Európe.⁷⁴ Napriek odlišným prístupom k budovaniu regionálnych zoskupení buď na nadnárodnom (integračnom) alebo medzivládnom prístupe, niet pochybností o tom, že vzhľadom na rozsah pôsobenia a dynamiku svojho rozvoja, nový regionalizmus vo svojom komplexe vytvára významný faktor vplyvu na medzinárodné vzťahy a medzinárodné právo a v určitých oblastiach dokonca predstavuje prevládajúcu formu spolupráce štátov.⁷⁵ Prax tiež potvrdzuje, že v oblastiach pokrytých novým inštitucionálnym regionalizmom sa v medzinárodných vzťahoch presadzujú čoraz častejšie záujmy a hodnoty regionálnych organizácií a ustupujú do pozadia individuálne záujmy členských štátov. V závislosti od úpravy podmienok zmluvnej normotvorby medzinárodnej organizácie s tretími subjektami sa tak redukuje počet subjektov vstupujúcich do zmluvných vzťahov, pretože medzinárodná organizácia nahradzuje zmluvnú normotvorbu svojich členských štátov (prax EÚ). V dôsledku toho sa zjednodušuje

⁷³ Zo zriedkavých prípadov, kedy tomu tak je, možno spomenúť zakladajúci akt Medzinárodnej dohody o káve z r. 1983 (čl. 66), resp. Medzinárodnej dohody o olivovom oleji z r. 1986 (čl. 58).

⁷⁴ Pri jeho charakteristike bývalý generálny tajomník OSN B. B. Gháli zdôraznil, že tento už nepredstavuje: „...*resurgent spheres of influence but a healthy complement to internationalism*“. B. B. Ghali: *An Agenda for Democratisation* (UN, New York, 1996), p. 33.

⁷⁵ Ako uvádza L. Fawcett: „...*the post Cold War expansion of regionalism across different regions and issue arenas had a powerful impact on its status in international relations and international law*“. FAWCETT, L.: *The History and Concept of Regionalism*, UNU-CRIS Working Paper, W-2013/5, p. 9.

a sprehľadňuje zmluvná normotvorba, nakoľko v nej už nie je potrebné zlad'ovať individuálne záujmy množstva štátov.

Prístupové podmienky vstupu do regionálnych organizácií spolu s použitím sankčného mechanizmu regionálnej organizácie v prípade ich nerešpektovania počas členstva predstavujú takisto prínos pre všeobecné medzinárodné právo podporou procesov jeho demokratizácie a všeobecného rešpektovania *rule of law*. Prístupové podmienky späté s rešpektovaním zásad právneho štátu, garantovaním ľudských práv, prípadne práv menších a demokratického právneho systému prekračujú rámec konkrétnej regionálnej organizácie a vytvárajú (vo svojom súhrne) nielen jej demokratické právne prostredie regionálnej organizácie vhodné pre rozvoj budúcej spolupráce, ale posilňujú aj trend demokratizácie súčasného medzinárodného práva a rešpektovania *rule of law*. Použitie regionálneho sankčného mechanizmu v prípade ich nerešpektovania počas členstva v regionálnej organizácii robí ich garanciu v regionálnom kontexte reálnou.

Na trend demokratizácie medzinárodného práva reagujú regionálne organizácie aj rozširovaním počtu subjektov vstupujúcich do riešenia vecí verejných, t.j. v prípade regionálnych organizácií do regionálnych dialógov a do konkrétnych regionálnych projektov. Sú to nielen ďalšie medzinárodné organizácie, ale aj neštátne entity, vrátane zástupcov občianskej spoločnosti, nevládných organizácií, odborových hnutí, záujmových skupín a pod. Ich reálny vplyv sa v súčasnosti zvyšuje ako v prípade nadnárodného, tak aj medzivládneho regionalizmu. Takúto diverzifikáciu členskej základne regionálnych organizácií možno považovať za jeden zo špecifických prejavov nového regionalizmu.

2.3.2.10 Vplyv Európskej únie na rozvoj súčasného inštitucionálneho regionalizmu

Napriek tomu, že regionálne organizácie si ich členské štáty zakladajú slobodne a tieto sú navzájom nezávislé a bez hierarchickej podriadenosti, neznamená to, že na „horizontálnej úrovni“ nevstupujú do vzájomných vzťahov spolupráce (vrátane tých upravených pravidlami medzinárodného práva) a že v určitých prípadoch tiež

„nekopírujú“ úspešne a dlhšie fungujúce regionálne modely. Posledné konštatovanie sa týka regionálnych integračných zoskupení ekonomickej povahy, pretože napriek absencii „vzorového“ integračného modelu je pravdou, že európsky integračný model predstavovaný Európskou úniou (ďalej len EÚ) býva považovaný za mimoriadne vhodný referenčný rámec (*point of reference*) pre integračné zoskupenia v rozvojových krajinách a tiež ako alternatíva k modelu ekonomickej integrácie podporovaného USA. Jeho výhody a vplyvy sú pomerne často aj predmetom analýz v odbornej literatúre.⁷⁶ Zjednodušená predstava zakladateľov regionálnych zoskupení v rozvojovom svete je tá, že nasledovanie a prípadne aj použitie niektorých prvkov európskeho integračného modelu im môže napomôcť k rýchlejšiemu a úspešnejšiemu naplneniu vlastných integračných cieľov.⁷⁷ Ďalšou skutočnosťou, nabádajúcou k inšpirácii európskym modelom ekonomickej integrácie, býva jeho „blahodarné“ pôsobenie, resp. pozitívny presah do oblasti medzinárodného mieru, bezpečnosti a s tým súvisiacej dlhodobej politickej a ekonomickej stability v priestore integračného zoskupenia.⁷⁸ Európske integračné zoskupenie predstavované pôvodne EHS a dnes EÚ, pôvodne eko-

⁷⁶ REVAUGER, J. - P.: Regional integration in the Commonwealth Caribbean and the Impact of the European Union; BERKOFSKI A.: Comparing EU and Asian Integration Processes – The EU a role model for Asia?, EPC, 2002.; LENZ T.: External Influences on Regionalism: Studying EU Diffusion and its Limits, pp. 5.; JETSCHKE, A., MURRAY, P.: Diffusing Regional Integration: The EU and Southeast Asia. In: West European Politics, 2012, pp. 174 –191.; BORZEL, T. A., RISSE, T.: Diffusing (Inter-) Regionalism – The EU as a Model of Regional Integration., In: KFG Working Papers Series(The Transformative Power of Europe) No. 7/2009, pp. 23.

⁷⁷ Výnimku predstavuje ázijská integračná prax ktorá vzhľadom na svoju odlišnú filozofiu a špecifiká nepovažuje európsky integračný model za vhodný.

⁷⁸ Ako uvádza M. Teló: „...the succes story of the manner in which the European Union copes with both traditional internal conflicts and national diversities by transforming states’ functions and structures plays an important role as a reference (neither as a model nor as a counter-model) for new regionalism elsewhere. Bližšie pozri: Teló, M.: Globalization, New Regionalism, and the Role of the European Union. Pozri: TELÓ, M.: European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era. Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd., 2007, (Introduction), s. 7. ISBN: 978-0-7546-4991-5.

nomickej povahy, bolo schopné prekonať historické animozity svojich členských štátov (Francúzsko a Nemecko) a vybudovať pre svojich členov priestor mieru, bezpečnosti, politickej a ekonomickej stability, vyznávajúci hodnoty demokracie, panstva práva a ochrany ľudských práv.⁷⁹ V tomto duchu európska integrácia (aj napriek svojim slabším obdobiam) predstavuje úspešný príklad regionálneho integračného zoskupenia hodný nasledovania.⁸⁰ Viaceré zásady, na ktorých je budovaný európsky integračný model, sú za určitých podmienok použiteľné aj na regionálne organizácie mimo Európy, nakoľko predstavujú praxou overený a fungujúci regionálny systém. Problém spočíva v tom, že špecifiká podmienok a okolností vzniku mimoeurópskych integračných zoskupení, ďalej ich členských štátov, ako aj predmetu činnosti obmedzujú praktické uplatnenie týchto zásad vo väčšom rozsahu. V tejto súvislosti sa žiada zdôrazniť, že budovanie regionálneho zoskupenia je vždy jedinečný, politický, právny a ekonomický proces v dôsledku čoho osobitosti ekonomických, politických, historických či iných podmienok v rôznych častiach sveta „privolávajú k životu“ rôzne druhy regionálnych zoskupení na rôznej úrovni integrácie. Tieto sa líšia svojou členskou základňou, inštitucionálnou a právnou povahou a štruktúrou, obsahovým zameraním a cieľmi, ktoré si vytýčili, ale tiež rozdielnou úspešnosťou a mierou záujmu o prenášanie skúseností európskeho integračného zoskupenia do vlastných podmienok. V tomto smere slúži európske integračné zoskupenie ako určitý programový a inštitucionálny model (vzor), ku ktorému regionálne zoskupenia v rozvojom svete viac či menej prihládajú, v závislosti od svojich špecifik.

⁷⁹ Ako uvádza F. R. Junquera: „*The experience has showed how economic integration has been used as a direct means to achieve economic objectives and as an indirect means to deal with non-economic objectives of great significance in the European Construction such as the pacification after second World War and the gradual political integration overcoming destructive nationalism.*“ JUNQUERA, F. R.: *European Integration Model: Lessons for the Central American Common Market*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 6, č. 4 (2006), s. 12. [online]. Dostupné na internete: <http://www6.miami.edu/eucenter/ruedafinal.pdf>.

⁸⁰ Európska únia bola v r. 2012 ocenená Nobelovou cenou mieru, nakoľko: „...počas viac ako 60 rokov prispievala k rozvoju mieru, zmierenia a demokracie a ľudských práv v Európe“.

Prax jednoznačne nevylučuje ani predpoklad, že súčasný regionalizmus by mal vo svete inú podobu bez existencie a pôsobenia európskeho integračného modelu. EÚ sa však neobmedzuje len na pasívnu úlohu, ale v rámci svojich vonkajších a predovšetkým interregionálnych vzťahov (pozri ďalej) rôznymi prostriedkami a metódami aktívne pôsobí na rozvoj regionalizmu vo svete presadzovaním svojho integračného prístupu, ďalej nadobudnutých skúseností, štandardov, noriem, inštitucionálnych štruktúr, ale aj právnych zásad a hodnôt, na ktorých spočíva. Medzi konkrétne prostriedky takejto podpory patrí finančná a technická pomoc, uzatváranie zmlúv na podporu obchodných stykov (FTA – *Free Trade Agreements*), výmena skúseností, štandardizácia postupov v bankových a obchodných oblastiach a pod. Z doterajších skúsenosti európskeho regionálneho zoskupenia možno „vyabstrahovať“ viaceré predpoklady, ktoré by malo splniť regionálne zoskupenie, pokiaľ chce byť úspešné.

Medzi základné predpoklady vzniku regionálneho zoskupenia patrí dostatočne intenzívny spoločný záujem budúcich členov na jeho vytvorení a riadnom fungovaní. Ako bolo uvedené, tento môže byť podmienený buď ich geografickou blízkosťou (susedstvom), spoločne zdieľaným geografickým prvkom (medzinárodná rieka, cezhraničné jazero, vnútrozemské more, púšť, prales, cezhraničný biotop a pod.), prípadne iným dostatočne intenzívnym záujmom vyžadujúcim medzinárodnú spoluprácu štátov. Samotnú existenciu tohto predpokladu teda nemožno podceňovať, ale nemožno ju ani preceňovať. Súčasná prax totiž potvrdzuje, že aj medzi štátmi, ktoré by mali vhodné predpoklady pre spoločný „integračný“ projekt, tieto nemusia postačovať, pokiaľ medzi nimi pretrvávajú problémy politického, náboženského, kultúrneho či iného charakteru. Európska skúsenosť potvrdzuje, že kritickým prvkom potrebným pre vznik politickej vôle potrebnej na vznik a rozvoj spoločného integračného zoskupenia predstavovalo historické zmierenie medzi Francúzskom a Nemeckom dosiahnuté a postupne budované rokmi vzájomnej politickej spolupráce zo strany vedúcich predstaviteľov týchto kra-

jín⁸¹ v kombinácii s priaznivými okolnosťami povojnového usporiadania v Európe.⁸² Európske skúsenosti tak potvrdzujú, že úspešný integračný projekt potrebuje (okrem dostatočne intenzívneho a konkrétneho integračného záujmu) aj určitú úroveň politicky akceptovateľnej bezkonfliktnej úrovne vzájomných vzťahov medzi budúcimi členmi integračného zoskupenia (t.j. „čistý stôl“ vzájomných vzťahov).

Opakom sú preto oblasti, v ktorých úsilie štátov na riešenie pretrvávajúcich konfliktov nebolo dostačujúce, a to aj napriek snahám o vytvorenie regionálnych integračných zoskupení. Ako príklad možno uviesť Áziu v jednotlivých častiach, od ktorej možno ťažko očakávať rozsiahlejšiu regionálnu integráciu bez skutočného zmierenia medzi Japonskom a Kóreou, Indiou a Pakistanom, Izraelom a Palestínou, Iránom a Irakom, Japonskom a Čínou a pod.

Každý regionálny integračný projekt však vyžaduje nielen silné, ale aj dlhotrvajúce odhodlanie jeho zakladateľov spolu so schopnosťou znášať dočasné nepriaznivé dôsledky a v závislosti od zvoleného integračného modelu aj eventuality transfer časti štátnej suverenity v prospech integračného zoskupenia. Nestačí preto len počiatkové nadšenie v procese vzniku a prvých krokov novej regio-

⁸¹ Ako uvádza L. Kürhnardt: „*The rationale for european integration was the idea of reconciliation based on a gradually emerging common rule of law.*“ KÜHNHARDT, L.: African Regional Integration and the Role of the European Union, s. 21. [online]. Dostupné na internete: http://mercury.ethz.ch/serviceengne/Files/ISN/55859/ipublicationdocument_singledocument/a52cc8e4-2fcd-4d23-9322-7027aa1e666b/en/Africa_Reg_Integration.pdf.

⁸² Ako uvádza P. Fabbrini: „*European Integration in the second half of the century was a response to the trauma of the first half. Its succes was dependent on the security side, by the military protection of NATO and on the economic side by the formation and enlargement of a common market aimed to generate and diffuse economic growth. It would be wrong to see the origins and extension of the European regionalism simply as a result of economic pressures.*“

FABBRINI, S.: European Regionalism in comparative perspective: Features and limits of the new medievals approach to world order. Paper Submitted at the 3rd Pan Hellenic Conference on International Political Economy, University of Athens, May 16-18, 2008, s. 9. Dostupné na: <http://aei.pitt.edu/14996/1/EurReg.pdf>.

nálnej organizácie, keď postupom času ochabne, pretože táto okamžite neprináša očakávané výsledky. V prípade európskej integrácie sa jedná o integračný proces trvajúci viac ako 60 rokov, počas ktorého pretrvala politická vôľa zakladajúcich členov (napriek viacerým problémom a ťažkostiam), bez ohľadu na zmeny ich vlád. Hoci aj v integračnom procese Európy možno zaregistrovať viaceré hlučné obdobia stagnácie, tieto boli vystriedané kratšími, ale o to intenzívnejšími „reformnými“ etapami, výsledkom ktorých sa stali medzinárodné zmluvy posúvajúce integračný vývoj dopredu (Jednotný európsky akt 1986, Maastrichtská zmluva 1992, Amsterdamská zmluva 1997, Lisabonská zmluva 2007). Politická vytrvalosť a odhodlanie členských štátov vytrvať v integračnom úsilí majú za následok, že pozitívne ekonomické a ďalšie výsledky integračného úsilia nadobudnú postupom času nezvratnú povahu a vytvárajú podmienky pre trvalý vplyv integračného zoskupenia aj v širšom medzinárodnom kontexte.

Absenciu dlhotrvajúceho politického odhodlania možno zaregistrovať pri vzniku a fungovaní afrických integračných zoskupení, ktoré začínajú vznikať po nadobudnutí nezávislosti bývalých kolónií začiatkom 60. rokov v hojnom počte, ale ich efektivita a doba životnosti je len krátka. Vo väčšine prípadov predstavujú tzv. rétorickú integráciu, resp. projekty ambiciózných politických lídrov, v dôsledku čoho zakrátko zanikli alebo pretrvávali bez akejkoľvek reálnej činnosti. Africký kontinent je aj v súčasnosti preplnený „kakofóniou“ rôznych organizácií a iniciatív, ktoré často sledujú rovnaké alebo podobné ciele, ale usilujú sa o ich dosiahnutie bez snahy o vzájomnú súčinnosť a koordináciu. Ďalšou osobitosťou afrických integračných zoskupení je prekrývajúce sa viacnásobné členstvo štátov v rôznych regionálnych zoskupeniach, čo znižuje ich účinnosť a zvyšuje chaos a neprehľadnosť integračnej „mapy“ afrického kontinentu.⁸³ Tento

⁸³ Ako uvádza L. Kühnhardt: *„Africa has to move from efforts to understand the chaotic world of overlapping memberships in regional groupings, to an analytical frame that is trying to make sense of region building in Africa through the prism of concentric circles. Africa has to redesign its region building map along the notion of concentric circles.“* Kühnhardt, L.: African Regional Integration and the Role of European Union, Center for European Integration Studies, s. 17. [online]. Dostupné na:

stav vedie tiež k duplikácii ich úsilia, neproduktívnej súťaživosti medzi ich členmi a orgánmi, celkovému mrhaniu časom a energiou, pričom pre viacnásobných členov prináša finančné záväzky a zvýšenú regionálnu byrokráciu. Tento tzv. konkurujúci si či súťaživý regionalizmus sa prejavuje nielen vo vzťahoch medzi rôznymi regionálnymi zoskupeniami, ale aj v ich vnútorných štruktúrach a týka sa napríklad snáh o získanie externej finančnej podpory (aj zo strany EÚ), rozšírenia politického vplyvu, ako aj rôznych foriem regionálnej spolupráce a politiky a i. Odborná spisba uvádza, že z 53 afrických štátov je 26 členmi dvoch regionálnych organizácií, 19 členmi troch, dva štáty (Demokratická republika Kongo a Svazijsko) sú členovia štyroch organizácií a len šesť štátov je členom jedného regionálneho zoskupenia.⁸⁴ Inštitucionálne „zmätky“ ďalej posilňuje vzťah regionálnych organizácií k Africkej únii, ktorá sa snaží o určitú koordináciu ich činností, avšak naráža na ich rôznorodú inštitucionálnu štruktúru, rôznych finančných „sponzorov“ a ich záujmy, ale aj väčšiu či menšiu neochotu zaradiť sa do spoločnej inštitucionálnej štruktúry afrického kontinentu. Táto (aj napriek tomu) dosahuje úspechy pri angažovaní viacerých regionálnych zoskupení do aktivít zabezpečujúcich medzinárodný mier a bezpečnosť (ECOWAS, SADC, ECCAS, COMESA, EAC).

Európska integrácia odráža nutnosť rešpektovania zásady panstva práva (*rule of law*) a demokracie u svojich členov ako nevyhnutnú podmienku politického dialógu, ktorá môže garantovať stabilitu a nezvratnosť integračného procesu. V kontexte regionálneho zoskupenia sú tieto podmienky nevyhnutné pre riadne fungovanie jej orgánov a inštitúcií a z ekonomického hľadiska napomáhajú atmosfére dôvery nevyhnutnej pre dlhodobé a rozsiahle investície. Zabezpečenie výhod vyplývajúcich z členstva v EÚ je preto u jej členských štátov podmienené nutnosťou garantovať základné demokratické inštitúty a pravidlá vo svojich politických systémoch a vnútroštátnych poriadkoch. V dôsledku toho sa regionalizmus a

http://www.zei.uni-bonn.de/dateien/discussion-paper/dp_c184_kuehnhardt.pdf.

⁸⁴ FRANKE, B. K.: Competing Regionalism in Africa and the Continent's Emerging Security Architecture. In: African Studies Quarterly, č. 3, 2009, s. 5.

demokracia stávajú vzájomne podmienenými procesmi, ktoré sa navzájom posilňujú. Uvedené skutočnosti ostatne potvrdzujú aj prístupové podmienky pre štáty strednej a východnej Európy, ktoré museli pred svojim pristúpením do EÚ preukázať, že sú fungujúcimi demokraciami založenými na panstve práva a trhovej ekonomike, podobne ako sa to vyžadovalo predtým v prípade Grécka, Španielska a Portugalska.

Táto podmienka je v rámci rozvojového sveta ťažko akceptovateľná vzhľadom na povahu vládnej moci a rôzny stupeň a orientáciu politického vývoja v členských štátoch integračného zoskupenia od nadobudnutia ich nezávislosti. V prevažnej väčšine prípadov ide o štáty, ktoré vznikli počas povojnového procesu rozpadu koloniálneho systému, pričom ich politický vývoj sa uberal rôznymi smermi a rôznym spôsobom a zostal na rôznom stupni vývoja. Nie je preto realistické očakávanie, že by do vznikajúcich integračných zoskupení vstupovali s fungujúcimi trhovými ekonomikami a pluralistickým politickým systémom rešpektujúcim ľudské práva a zásady právneho štátu. Ako typický príklad možno uviesť ASEAN, ktorý združuje ako demokratické štáty (Indonézia), tak aj Vietnam a Laos, ako komunistické štáty s rozdielmi stupňami ekonomického rozvoja, ktoré o. i. vyvolávajú rozdielne prístupy a očakávania od integračného zoskupenia, ktorého sú členmi. Možno preto uviesť, že aj keď demokratický právny systém netvorí nevyhnutnú podmienku členstva v regionálnych zoskupeniach rozvojového sveta, je pravdou, že regionalizmus doteraz slávil najväčšie úspechy v liberálnych štátoch, rešpektujúcich zásady právneho štátu a ľudské práva, a nie v politicky nestabilných krajinách s absenciou reprezentatívnych orgánov a s autokratickými režimami.

2.3.2.11 Nadnárodný a medzivládny model regionálnych organizácií

V závislosti od ochoty rešpektovania uvedených predpokladov možno pri vzniku regionálnych organizácií v súčasnom období registrovať dva základné prístupy, a to medzivládny a nadnárodný. Pre medzivládny prístup je typické, že vlády členských štátov pokračujú vo výkone plnej suverenity, pričom vytvorené regionálne orgány (najčastejšie v podobe Sekretariátu) slúžia len na prípravu a

uskutočňovanie spoločných projektov členských štátov. Nadnárodný prístup znamená, že vlády členských štátov sa rozhodli vykonávať protredníctvom a v rámci regionálnych orgánov určité časti svojej suverénnej moci. Príklad EÚ potvrdzuje, že v rámci nadnárodného integračného zoskupenia vznikajú osobitné právne pravidlá, ktoré majú prednosť pred národnými (vnútroštátnymi) právnymi poriadkami členských štátov a sú priamo aplikovateľné. V tomto smere sa EÚ výrazne odlišuje od regionálnych organizácií medzivládnej povahy. Typický pre európsku integráciu nie je len vlastný právny poriadok integračného zoskupenia, ale aj spoločné inštitúcie (orgány) oprávnené na prípravu a schvaľovanie nadnárodných právnych pravidiel, pričom práve tieto inštitúcie predstavujú hlavnú hybnú silu pri prehlbovaní a urýchľovaní integračného procesu.

Na rozdiel od takéhoto prístupu, prevažná časť regionálnych zoskupení v rozvojovom svete zostáva naďalej na medzivládnej úrovni, nakoľko neexistuje (z rôznych dôvodov) vôľa štátov podeliť sa o časť svojej suverenity s regionálnym zoskupením aj napriek proklamovaným snahám o hlbšiu integráciu. Mnohé štáty z Ázie a Afriky totiž členstvo v regionálnych organizáciách naďalej považujú za nástroj posilnenia svojej štátnosti (tzv. *sovereignty reinforced regionalism*), v rozpore s ktorým by bolo postúpenie časti štátnej suverenity v prospech integračného zoskupenia. Vychádzajú pritom z predstavy, že po tom, čo bojovali dlho a intenzívne za nezávislú štátnosť, by bolo nelogické, aby časť z nej preniesli na regionálne zoskupenia, ktoré často nevzbudzujú veľké nádeje na úspech. Z ich pohľadu je nepredstaviteľná skutočnosť, že by sprievodným znakom regionálnej spolupráce nebolo posilnenie, ale naopak zoslabenie (obmedzenie) ich suverenity a vnútornej autonómie. Napriek tomu, že pôvodné dôvody vzniku integračných zoskupení sa postupne modifikovali, nechota štátov rozvojového sveta na vytváranie nadnárodných modelov integrácie naďalej pretrváva (ASEAN, APEC, MERCOSUR, NAFTA). V dôsledku toho sa súčasné integračné zoskupenia v Ázii a Afrike zaoberajú len realizáciou viac či menej spoločnej vôle svojich členských štátov bez vlastnej „pozitívnej“ integračnej agendy regionálneho zoskupenia. Takéto zameranie integračných zoskupení v rozvojovom svete prirodzene nevytvára

ani tlak na budovanie efektívnej inštitucionálnej štruktúry, ktorá (pokiaľ vôbec existuje) nepredstavuje účinný prostriedok či dokonca hnací motor prehlbovania a urýchľovania integračných procesov. Ďalším dôvodom, prečo takéto štruktúry nevznikajú, je obava slabších štátov integračného zoskupenia, aby sa ich prostredníctvom nepresadzovali ekonomické či politické alebo iné záujmy len najsilnejších štátov. Akékoľvek „vodcovstvo“ silného štátu v regionálnom zoskupení podryva základnú zásadu, na ktorej by malo spočívať, a tou je konsenzus ako nevyhnutná podmienka jeho účinného pôsobenia.

Rôzne slávnostné prehlásenia, deklarácie či akčné programy prijímané na rôznych summitoch a vyzývajúce k hlbšej integrácii zostávajú v praxi nenaplnené a znižujú kredibilitu takýchto integračných zoskupení, ako medzi občanmi a podnikateľmi zo samotných členských štátov, tak aj navonok.

Aj príklad ASEAN-u ako úspešného ázijského regionálneho zoskupenia ukazuje, že napriek snahám o postupné inštitucionálne zdokonaľovanie integračného mechanizmu a budovanie pevnejšej inštitucionálnej štruktúry (Charta ASEAN z r. 2008), pretrváva jej medzivládny charakter a absencia nadnárodného orgánu, pričom medzi základné zásady, na ktorých spočíva, je nezasahovanie do vnútorných záležitosti členských štátov a rozhodovanie na základe konsenzu, ktorému predchádzajú diplomatické konzultácie a z tohto vyplývajúci pragmatizmus, flexibilita a neformálnosť vo vzájomných vzťahoch jeho členov. Samotná „integračná agenda“ zvyčajne predstavuje „najnižší spoločný menovateľ“ určený najslabším členom integračného zoskupenia. Komplex týchto kritérií sa v literatúre označuje ako „ASEAN cesta“ prípadne „ázijská cesta“ integrácie.⁸⁵ V

⁸⁵ „...the European Union is often showcased as a succesful model of institutional regionalism where integration is more formal and legalistic and achieved through endowing specific institutions with decision-making power to shape the behaviour of member states. in contrast region building in Asia seems to operate on a different logic with an emphasis on open-ended networked regionalism where cooperation is achieved through informal networks and with less emphasis on institutionalisation“. Pozri: Conference on Networked Regionalism versus Institutional Regionalism: Managing Complexities. In: Regional Cooperation and Global Governance, Singapore 6-8th December 2009, s. 2. [online]. Dostupné na:

praxi sú jej prejavom široko formulované dohody medzi členskými štátmi, spolupráca na úrovni politických elít a diplomatických zástupcov, preferovanie personálnych väzieb, absencia donucovacích prostriedkov v prípade porušenia záväzkov a pod. V dôsledku toho predstavuje ASEAN model integračného zoskupenia posilňujúci suverenitu členských štátov v klasickom ponímaní Charty OSN, pričom tento druh regionalizmu slúži členským štátom predovšetkým na riešenie vnútorných národnostných, územných či iných rozporov predstavujúcich o. i. dedičstvo ich koloniálnej minulosti. Takýto prístup však súčasne dovoľuje, že členmi ASEAN sa stali aj štáty, o ktorých zjavnom demokratickom deficite nie sú pochybnosti (napríklad Barma). Okrem toho, výrazné ekonomické rozdiely medzi najbohatšími a najchudobnejšími členskými štátmi a odlišné „nastavenie“ ich ekonomík bráni užšej ekonomickej integrácii a vytvoreniu výraznejšej spoločnej integračnej agendy, ako aj bohatšej inštitucionálnej štruktúry.⁸⁶ V rámci ázijskej cesty regionalizmu však jej tvorcovia nevnímajú absenciu pevnejšej právnej a inštitucionálnej štruktúry regionálnych inštitúcií ako ich slabosť, ale ako súčasť úsilia presadzujúceho flexibilitu integračných procesov a ochranu ich právne nezáväzného charakteru. V širšom kontexte ju možno považovať za prejav ázijskej verzie „open“ regionalizmu naďalej odmietajúci európsky model regionalizmu založený na voľnej a pragmatickej integrácii vylučujúcej právne záväzné rozhodnutia integračných orgánov. Z týchto dôvodov európsky integračný model v súčasnosti neslúži ako nasledovaniahodný vzor pre existujúce, prípadne budúce ázijské integračné zoskupenia.

Aj africká regionalizácia vychádzala od svojich počiatkov z protiimperialistickej orientácie svojich členov a ideologicky sa opie-

https://www.uni-due.de/~hy0387/fileadmin/resource/Singapore_Conf_2009-12.pdf.

⁸⁶ Ako uvádzajú E. D. Mansfield a Helen V. Milner: „...network character of asian states, their emphasis on consensus building and the convergence between public and private spheres in domestic politics differentiate them from european countries and render them less likely to develop regional institutions“. Pozri: MANSFIELD, E. D., MILNER, H. V.: The New Wave of regionalism. In: International Organizations, vol. 53, č. 3, Summer 1999, s. 618.

rala o doktrínu tzv. Panafrikanizmu, pričom jej cieľom bola ochrana štátnej suverenity nových štátov vznikajúcich na troskách koloniálneho systému. Jej základným prejavom sa stalo nezasahovanie do vnútorných záležitostí členských štátov a tento trend pretrváva až do súčasnosti. V existujúcich regionálnych štruktúrach prevažujú predovšetkým národné záujmy najvplyvnejších členov a vo viacerých prípadoch sa dokonca regionalizmus stal „rukojemníkom“ vplyvných hláv štátov. Zvyčajne sa uvádza, že africký regionalizmus je v samotnej podstate viac či menej formálny, bez spoločných hodnôt, nakoľko jeho reálnej tvorbe bránia rozdielne koloniálne dedičstvá (a problémy s nimi súvisiace), nerovnaký ekonomický a politický vývoj v členských štátoch a rôznych regionálnych zoskupení, nacionalizmus a ťažko zlučiteľné ekonomické a politické priority. Rozvoju regionalizmu nenapomáha ani malý rozsah domácich trhov a ekonomík a malý objem oficiálnych obchodných kontaktov. Z uvedeného vyplýva aj absencia reálnej politickej vôle aktívne konať v prospech integračného úsilia, o čom svedčí skutočnosť, že regionálna rétorika nie je sprevádzaná praktickými implementačnými opatreniami (COMESA, ECOWAS, SADC), hoci ich realizáciu predpokladajú ich zriaďovacie akty ako podmienku účinnosti pôsobenia takýchto zoskupení.

Ako bolo spomenuté, spoločnou črtou ako nadnárodného, tak aj medzivládneho prístupu k regionálnej integrácii je nezastupiteľná úloha medzinárodného práva, ktorého význam a úloha sa však v oboch prístupoch odlišujú. Výnimku z tohto prístupu predstavuje africký kontinent, v jednotlivých častiach ktorého dochádza k rastúcemu a dynamicky sa rozvíjajúcemu medzinárodnému obchodnému styku prostredníctvom tzv. neformálneho cezhraničného obchodu (*informal cross-border trade* – ICBT), tvoriaceho súčasť čiernej ekonomiky bez zodpovedajúcej vnútroštátnej, prípadne regionálnej právnej úpravy.⁸⁷ Jeho podstatou je nezákonný cezhraničný ob-

⁸⁷ K tomu aspoň: AFRIKA, J. - G. K., AJUMBO, G.: Informal Cross Border Trade in Africa: Implications and Policy Recommendations. In: Africa Economic Brief, vol. 3, č. 10, 2012. [online]. Dostupné na: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Economic%20Brief%20-%20Informal%20Cross%20Border%20Trad>

chodný styk s rôznymi komoditami a tovarmi (v rôznych častiach Afriky sa líšia), uskutočňujúci sa mimo oficiálnych hraničných priechodov a nerešpektujúci obchodné, colné, bankové či iné právne predpisy. V rôznych častiach Afriky má svoju vlastnú históriu, pochádzajúcu ešte z koloniálneho obdobia. V literatúre sa vyskytujú názory, že vzhľadom na jej súčasný rozsah a dynamiku rastu, reálnu africkú ekonomiku predstavuje práve ICBT.⁸⁸ Niekedy sa takýto proces tiež označuje ako regionalizácia bez potreby vytvárania formálnych byrokratických a inštitucionalizovaných regionálnych štruktúr (tzv. „*regionalization without regionalism*“).

Vo svojej podstate predstavuje ICBT svojrázny prenos jednej zo základných zásad nového regionalizmu, ktorou je budovanie regionálnych štruktúr zdola v špecifických afrických podmienkach. Príčiny jeho rastu sú viaceré, napríklad neschopnosť existujúcich regionálnych štruktúr reflektovať ekonomické zmeny späté s globalizáciou, nedostatočná dopravná infraštruktúra, riedka sieť bankových inštitúcií a problémy so získaním pôžičiek, snaha vyhnúť sa vysokým daňovým a odvodovým povinnosťami a rastúcej korupcii a byrokracii na štátnych hraniciach, a v neposlednom rade aj neúspechy „oficiálnych“ vnútroštátnych ekonomík. Existujúce regionálne zoskupenia žijú akoby vo svojom abstraktnom svete, viac či menej odtrhnuté od ekonomickej reality a vo svojich grandióznych plánoch a zámeroch na zlepšenie africkej ekonomiky s neformálnou druhou ekonomikou temer vôbec nerátajú.⁸⁹ Aktuálnou je v súčasnosti

e%20in%20Africa%20Implications%20and%20Policy%20Recommendations%20-%20Volume%203.pdf.

⁸⁸ Ako uvádza T. Ndiaye: „*There is often suggestion in the literature that the informal/parallel economy including ICBT is Africa’s „Real” Economy.*“ In: NDIAYE, T.: Case Story on Gender Dimension of aid for Trade, ITC, UNIFEM, New York, s. 2. [online]. Dostupné na internete: http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/About_ITC/Where_are_we_working/Multi-country_programmes/Women_and_trade/Women%20Informal%20Traders%20Transcending%20African%20Borders.pdf.

⁸⁹ Ako uvádza M. Boas: „*If regional organisation is to play a real role in African economies it has to be embedded into the African Context and this is the context of second economy.*“ Pozri: BOAS, M.: Regions and regionalisation: A heretic’s view. In: Regionalism and Regional Integration in Africa. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 2001, Discussion Paper 11, s. 35. ISBN 91-7106-484-2.

otázka, ako riešiť problémy druhej ekonomiky a vytvoriť nevyhnutné legislatívne a iné podmienky k tomu, aby aj ona účinne prispievala k podpore a rozvoju afrického regionalizmu. Jej riešenie je aktuálne, pretože v súčasnej podobe jej vplyv na regionálne štruktúry nie je dobrý, keďže bráni ich účinnému fungovaniu, narúša ekonomickú stabilitu, ako aj finančnú a administratívnu spôsobilosť (kapacitu) štátov. V dôsledku toho sa zintenzívňuje proces fragmentácie ekonomík a spoločnosti podľa komunálnych, etnických a náboženských liniek, a zvyšuje pravdepodobnosť konfliktov vo vnútri štátov, ako aj medzi nimi.

Viacero regionálnych projektov sa inšpirovalo európskou integračnou skúsenosťou v oblasti jej inštitucionálnej štruktúry. Pre každú regionálnu organizáciu sú v inštitucionálnej oblasti charakteristické viaceré orgány sledujúce model EÚ, t.j. regionálna Komisia alebo Sekretariát, Rada (zložená z hláv štátov alebo ministrov), regionálne Parlamentné zhromaždenie, regionálny Súdny dvor a v závislosti od rozsahu regionálnej agendy prípadne aj iné orgány, napríklad pre ekonomické alebo sociálne otázky, regionálna centrálna alebo rozvojová banka a pod. Prax však potvrdzuje, že tvorba takýchto orgánov automaticky nekopíruje európsky model, pretože sa zohľadňuje potreba rešpektovania suverenity členských štátov. Ako príklady možno uviesť, že zriaďovanie regionálnych sekretariátov (po vzore Európskej komisie) im nedovoľuje navrhovať regionálnu legislatívu, v dôsledku čoho sa podporuje kontrola štátov nad regionálnou integráciou, uloženie sankcií za porušenie dohodnutých pravidiel podlieha jednomyselnému súhlasu členských štátov a pod.

V tejto súvislosti možno v rozvojových štátoch zaregistrovať aj vznik ambicióznejších integračných zoskupení *à la Europe* nezodpovedajúcich ich ekonomickej a politickej realite. V takýchto prípadoch sa nezohľadňuje dôležité ponaučenie z európskej integrácie, t.j., že voľba rozdielnych inštitucionálnych úrovní a štrukturálneho systému je závislá od špecifických ekonomických charakteristík a politických ambícií každého regiónu. S takýmto „precenením“ európskeho integračného modelu sa možno stretnúť na viacerých

miestach predovšetkým v Afrike,⁹⁰ ale aj v Latinskej Amerike (An-dské spoločenstvo). Takéto ambiciózne projekty zvyčajne vychádzali z predpokladu, že pokiaľ určité regionálne inštitúty fungovali dobre v rámci európskeho integračného zoskupenia, budú fungovať dobre aj v iných podmienkach a iných častiach sveta. Výstižný je preto názor, že snaha o preberanie európskych integračných skúseností pripomína „strelbu na pohyblivý terč“, nakoľko súčasný stav európskej integrácie je výsledkom predošlého procesu jej vývoja v ekonomickej, politickej, inštitucionálnej či inej oblasti, pričom vývoj ďalej pokračuje. V dôsledku toho pre rozvoj regionálnej integrácie v rozvojovom svete môžu byť síce aktuálne pravidlá, ktoré sa v rámci európskeho integračného modelu uplatňovali napríklad v 60. a 70. rokoch, ale nie súčasné pravidlá odrážajúce dosiahnutý nový stupeň ekonomickej integrácie a inštitucionálnej vyspelosti.

Zo stručnej analýzy skúseností európskeho integračného zoskupenia vyplýva, že podmienky potrebné pre úspešný regionálny integračný projekt sú rôznorodé a predstavujú komplex špecifických politických, ekonomických a právnych faktorov pôsobiach v konkrétnom regióne vo vzájomnej podmienenosti a vnútornej dynamike a v dlhodobom horizonte. Hoci ich (a z tohto dôvodu) nemožno automaticky aplikovať aj mimo konkrétneho regiónu, integračné zoskupenia v rôznych častiach sveta a v rôznych fázach (etapách) svojho integračného procesu k nim siahajú ako k praxou úspešne overenému modelu. Prekážkou, ktorá bráni rozvojovým regionálnym zoskupeniam vo väčšom priblížení sa k európskemu modelu, je v súčasnosti predovšetkým rozdiel v chápaní miesta a významu štátnej suverenity v integračných procesoch a v dôsledku toho aj v chápaní miesta a úlohy integračného zoskupenia a jeho orgánov v rozvoji a prehlbovaní integračného procesu. Z historických, politických, ako aj rozdielných ekonomických podmienok sa regionálne integračné zoskupenia v rozvojovom svete bránia zveriť regionálnym zoskupeniam významnejšiu úlohu v ďalšom rozvoji a prehlbo-

⁹⁰ Ako uvádza Ch. Clapham: „Any set of prescriptions for integration which does not start from an appraisal of the political and economic structure of African states. . is built on sand.“ CLAPHAM, CH.: Africa's International Relations. In: African Affairs, October 1987, pp. 578-579.

vaní integračného procesu. Osobitne sa obávajú zoslabenia svojej suverenity prenesením jej časti na jednotlivé orgány integračného zoskupenia, ako aj vytvorenia jeho vlastnej integračnej agendy pôsobiacej na základe a v rámci právneho poriadku odlišného a nadriadeného ich vnútroštátnym právnym poriadkom. Z týchto dôvodov je prevažujúci model regionálnych integračných zoskupení v rozvojom svete naďalej medzivládnej povahy s agendou na úrovni a v rozsahu akceptovateľnom pre všetky členské štáty. Vzhľadom na značné rozdiely, ktoré sa môžu vyskytovať medzi úrovňou ekonomík členských štátov, môže byť jej spoločný „menovateľ“ veľmi nízky.

Na rozdiel od právom podrobne regulovaného a prísne inštitucionalizovaného európskeho modelu integrácie, ako ázijské, tak aj africké regionálne zoskupenia v súčasnosti preferujú (hoci z rôznych dôvodov) „voľnejšie“ a neformálnejšie modely integračných zoskupení reflektujúce niektoré zásady nového regionalizmu. Jedná sa predovšetkým o budovanie neformálnych medzinárodných spojení (sietí) a režimov obchodnej či inej povahy medzi rôznymi druhmi a skupinami zainteresovaných subjektov bez výrazne dominantného postavenia štátov. Na rozdiel od takto koncipovaného regionalizmu však regionálne systémy v rozvojovom svete nepredstavujú súčasť, prípadne doplnok právne upraveného a inštitucionalizovaného „centrálneho“ regionálneho zoskupenia (ako je tomu v EÚ). V Ázii je to dôsledok odlišnej základnej filozofie tzv. ázijskej cesty „voľnejšieho“ (*open*) regionalizmu, zatiaľ čo v Afrike nepredstavujú existujúce štruktúry neformálneho cezhraničného obchodu uznávanú či dokonca plnohodnotnú súčasť „oficiálneho“ regionalizmu, nakoľko regionálne africké organizácie, ktoré ho predstavujú, neprejavujú väčší záujem o začlenenie a spoluprácu takýchto neformálnych zoskupení do svojej činnosti, pričom niektoré z ich členských štátov dokonca takéto aktivity podporujú a profitujú z nich.

3 INTERREGIONALIZMUS

3.1 Starý a nový interregionalizmus

Ako už bolo spomenuté, regionálne organizácie nevznikajú vo vákuu a hoci nemajú intenzívnejšie vzťahy k medzinárodným univerzálnym organizáciám (s výnimkou prepojenia na OSN podľa Charty OSN), táto skutočnosť nevyučovala a nevyučuje ich vzájomné vzťahy a spoluprácu. Po skončení studenej vojny sa popri nich začínajú utvárať aj vzťahy medzi subjektmi z rôznych regiónov odlišné od regionálnych organizácií, prípadne také, v ktorých regionálna organizácia tvorí iba jeden zo subjektov. Ich intenzita a formy sa v rôznych obdobiach vývoja regionalizmu odlišovali a odborná literatúra ich súhrnne označuje ako interregionalizmus. Tento nie je úplne novým fenomén, pretože vzniká už s prvými regionálnymi organizáciami v druhej polovici 20. storočia ako ich viac či menej intenzívnejší sprievodný znak a postupne v rámci globálnych medzinárodných vzťahov prerastá do všeobecného fenoménu. V odbornej literatúre neexistuje všeobecne akceptovaná definícia interregionalizmu a rôzni autori prinášajú rôzne definície. Medzi najjednoduchšie patrí tá, podľa ktorej interregionalizmus zahŕňa „vzájomné pôsobenie jedného regiónu s druhým“,⁹¹ zatiaľ čo podľa ďalšej sa „interregionalizmus vzťahuje na dohody medzi dvoma regionalizmami buď zmluvnej alebo de facto povahy“.⁹² Vzťahy interregionalizmu sa uskutočňujú a rozvíjajú na osobitných medzinárodných fórach a ich prostredníctvom (APEC, ASEM), ktoré predstavujú v medzinárodných vzťahoch určité novum, pretože sa zvoľávajú pre potreby interregionálnej spolupráce a u niektorých možno zaregistrovať aj zárodky počínajúcej inštitucionalizácie (napríklad vo forme stálych sekretariátov).

⁹¹ GILSON J.: New Interregionalism? The EU and East Asia. In: European Integration, No. 3/2005, Vol. 27, p. 309.

⁹² REITERER M.: Inter Regionalism: A new Diplomatic Tool, The European Experience with East Asia. Paper presented at the 3rd Conference of the European Union Studies Association (EUSA - AP), Tokyo, December 2005, p. 1.

Berúc do úvahy špecifiká tzv. starého a nového regionalizmu sa interregionálne vzťahy vznikajúce v starom regionalizme označujú ako starý interregionalizmus, zatiaľ čo tie, vznikajúce neskoršie a spojené s nástupom nového regionalizmu ako nový interregionalizmus. Rovnako ako sa líši starý a nový regionalizmus, odlišné znaky vykazuje aj starý a nový interregionalizmus.

Pre starý interregionalizmus bolo typické predovšetkým dominantné postavenie Európskeho spoločenstva (ES), ktoré vstupovalo do vzťahov dialógu a spolupráce ako s inými regionálnymi organizáciami, tak aj so skupinami štátov, prípadne jednotlivými štátmi pri zachovaní svojho výlučného postavenia ako najrozvinutejšej regionálnej organizácie (tzv. *hub and spokes model*). Pôsobenie ES v interregionálnych vzťahoch malo v tomto období viacero charakteristických znakov. Predovšetkým európske spoločenstvá vo svojich vonkajších vzťahoch využívali mechanizmus interregionálnej spolupráce ako prostriedok posilnenia a rozvoja integračných vzťahov v iných regionálnych zoskupeniach, ďalej na posilnenie svojho medzinárodného postavenia a napokon ako nástroj na zabezpečenie regionálnej bezpečnosti, stability a prosperity aj mimo svojich hraníc. Napríklad vzťahy medzi ES a ASEAN začali už v r. 1978 formou dvojročných stretnutí ministrov zahraničných vecí, ktorí podpísali Dohodu o spolupráci v r. 1980 a od r. 1985 aj so SAARC, hoci s touto sa spolupráca sústreďovala predovšetkým na obchodné a technické otázky bez širšieho politického dialógu. V období starého regionalizmu sa interregionálne vzťahy rozvíjali len medzi regionálnymi zoskupeniami obchodnej a ekonomickej povahy. Rozvoj interregionálnych vzťahov medzi politickými a bezpečnostnými regionálnymi zoskupeniami bol brzdený jednak ich orientáciou výlučne dovnútra, ako aj atmosférou studenej vojny.

Po skončení studenej vojny a s nástupom nového regionalizmu sa rozvoju nového interregionalizmu otvárajú priaznivejšie podmienky rozvoja. Na prvom mieste je treba spomenúť odbúranie prekážok, ktoré ako starému regionalizmu, tak aj starému interregionalizmu kládla veľmocenská politika uzavretých blokov, striktné delených sfér vplyvu, uzavretého charakteru regionálnych organizácií a pod. Pre nový interregionalizmus je typické, že sa geograficky

rozširuje pole jeho pôsobenia, pretože do interregionálnych vzťahov začínajú vstupovať aj nové regionálne organizácie v ďalších častiach sveta. Napriek tomu, že aj v tomto období naďalej zohráva výraznú úlohu EÚ,⁹³ k rozvoju interregionálnych vzťahov s ďalšími regionálnymi organizáciami prispieva aj ASEAN v Juhovýchodnej Ázii, MERCOSUR v Latinskej Amerike, Andská skupina v Strednej Amerike, GCC v oblasti Perzského zálivu a CER v Oceánii, hoci ich kontakty sú niekedy len ad hoc povahy bez snahy o pravidelnosť a inštitucionalizáciu, a sústreďujú sa skorej na všeobecnú agendu.

Doterajšia prax tiež potvrdzuje, že nový interregionalizmus „produkuje“ nové typy a formy vzťahov medzi rastúcim počtom a druhmi regionálnych subjektov a že tieto vzťahy (hoci nie na rovnakej úrovni a intenzite) sa začínajú postupne inštitucionalizovať, čo je v medzinárodných vzťahoch nová skutočnosť.⁹⁴ Vzhľadom na to, že postupne do interregionálnych vzťahov vstupujú regionálne organizácie z rôznych častí sveta, objavuje sa tendencia premietiť do nich zásady a princípy typické pre jednotlivé regionálne subjekty. Z tohto dôvodu regionálne organizácie rozvojového sveta presadzujú do svojich interregionálnych vzťahov skorej ich flexibilnejší a neformálny charakter bez pevnejšej inštitucionálnej štruktúry s preferovaním neformálnych konzultácií a výmeny názorov. Tento trend dnes potvrdzujú krajiny juhovýchodnej Ázie ktorým sa ich podarilo presadiť do interregionálnych vzťahov v rámci APEC a ASEM. Prístup EÚ je naopak poznačený snahou po vyššom stupni formalizácie a inštitucionalizácie interregionálnych vzťahov, čomu napomáha aj ich rastúca intenzita a komplexnosť. Bez ohľadu na viac či menej flexibilnú či inštitucionalizovanú podobu interregionálnych vzťahov je skutočnosťou, že ich vplyvní účastníci (predovšetkým EÚ) sa ich prostredníctvom snažia presadzovať základné zásady a hodnoty, na

⁹³ K tomu pozri aspoň TELÓ, M.: *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*, Ashgate Publishing 2007, pp. 407, resp. LACK, W., ROBINSOK, N., ROSAMOND, B.: *New Regionalism and European Union*. UN University, 2011, pp. 297.

⁹⁴ Niekedy sa viac či menej inštitucionalizované vzťahy vznikajúce v rámci nového interregionalizmu označujú ako tzv. transregionalizmus. VALLE, V.: *Interregionalism: A case study of the European Union and Mercosur*. In: *Garnet Working Paper No. 51/08*, p. 6.

ktorých boli vybudované, aj do iných regiónov (právnny štát, ľudské práva, liberálna demokracia a trhové hospodárstvo). Takúto snahu výrazne potvrdzuje tzv. zmluvný interregionalizmus (pozri ďalej).

Dôvody razantného nástupu nového interregionalizmu sú v zásade dva, a to rozvoj nového regionalizmu po skončení studenej vojny a globalizácia medzinárodných vzťahov a ekonomiky. Odborná spisba od začiatku 90. rokov preto skúma nový interregionalizmus jednak ako nový fenomén medzinárodných vzťahov, a tiež ako nový teoretický prístup (metódu) na analýze. Medzi základné otázky výskumu patrí kvalifikácia vzťahov spadajúcich do nového interregionalizmu, ako aj jeho účel a zvláštnosti. Vo všeobecnosti možno tieto vzťahy rozdeliť na tie, ktoré nadväzujú samotné regionálne organizácie z rôznych regiónov medzi sebou, vzťahy regionálnych organizácií k tretím štátom, prípadne skupinám štátov v iných regiónoch, ako aj priame alebo nepriame zapojenie regionálnych organizácií do iných interregionálnych mechanizmov.

Pokiaľ ide o podrobnejšiu kvalifikáciu vzťahov spadajúcich pod nový interregionalizmus, v súčasnosti je často citovaná tá, ktorú spracoval H. Hänggi,⁹⁵ ktorý ich typologicky rozdeľuje na päť skupín podľa subjektov, ktoré sú ich účastníkmi. V prvej skupine ide o vzťahy medzi regionálnou organizáciou so štátom z iného regiónu (tzv. *quasi* regionálne vzťahy resp. regionalizmus v širšom slova zmysle). Do druhej skupiny patria vzťahy medzi regionálnymi organizáciami (tzv. interregionalizmus v užšom slova zmysle). Do tretej skupiny sú zaradené vzťahy medzi regionálnou organizáciou z jedného regiónu s regionálnou skupinou štátov z iného regiónu (interregionalizmus v užšom slova zmysle).⁹⁶ Do štvrtej skupiny patria vzťahy medzi regionálnou skupinou štátov z jedného regiónu a re-

⁹⁵ HÄNGGI, H.: Interregionalism as a multifaceted phenomenon (in search of a typology). In: HÄNGGI, H., ROLOFF, R., RULAND, J. (eds.): Interregionalism and International Relations, Eds., Routledge, N. Y. 2006, pp. 31-61.

⁹⁶ Ako príklad možno uviesť ASEM, v rámci ktorého na jednej strane vystupuje EU, pričom „ázijskú stranu“ predstavuje skupina skladajúca sa z ASEAN a tiež z ASEAN + 3, t. j. ďalších štátov (Číny, Japonska a Južnej Kórey), ako aj ďalších troch členov SAARC (India, Pakistan, Mongolsko). V dôsledku toho ASEM celkove zahŕňa dve regionálne organizácie (EU, ASEAN) plus ázijskú regionálnu skupinu (ASEAN+3+3).

gionálnou skupinou štátov z iného regiónu (interregionalizmus v užšom slova zmysle)⁹⁷ a napokon do piatej patria vzťahy medzi skupinami štátov z viacerých ako dvoch regiónov (tzv. megaregionálne vzťahy resp. interregionalizmus v širšom slova zmysle).⁹⁸ Spoločnou črtou týchto skupín je, že odrážajú nerovnaký stupeň rozvoja inštitucionálneho regionalizmu v jednotlivých geografických oblastiach buď v podobe regionálnej organizácie, regionálnych skupín štátov, resp. štátu z iného regiónu a z toho sa odvíjajúce rôzne možnosti, prípadne kombinácie regionálnych vzťahov. V tejto súvislosti možno hovoriť o mnohostrannom regionalizme, nakoľko v jeho rámci sa interregionálne vzťahy už neobmedzujú len na regionálne organizácie a ich vzájomné vzťahy (čo bolo typické pre starý interregionalizmus), ale vytvárajú sa širšie možnosti nadväzovania a rozvoja ďalších interregionálnych vzťahov s inými subjektmi, prípadne inou agendou či intenzitou. Regionálny prístup v niektorej z uvedených alternatív môže v praxi predstavovať účinnú náhradu za bilaterálny systém vzťahov medzi štátmi z rôznych regiónov, čo prirodzene nevylučuje jeho existencii mimo rozsahu interregionálnej agendy.

Pokiaľ ide o prvú skupinu, táto reaguje na situáciu, keď v jednom regióne existuje regionálna organizácia alebo regionálna skupina štátov ochotná vstúpiť do interregionálneho vzťahu, pričom v inom regióne je to iba štát, ktorý predstavuje záujemcu o takýto vzťah. Vzájomné vzťahy takýchto subjektov prekračujú rámec jedného regiónu a smerujú do iného regiónu v podobe tzv. kváziregionálneho vzťahu.⁹⁹ Ich význam narastá v prípade, že individuálnym

⁹⁷ Ako príklad možno uviesť FEALAC (*Forum for East Asia-Latin America Cooperation* – FEALAC).

⁹⁸ Príkladom takéhoto megaregiónu je „transpacifický“ APEC, ktorý zahŕňa temer všetky členské štáty NAFTA, zmluvné strany Austrálsko-Novozélandskej zmluvy o užších ekonomických vzťahoch (CER), ASEAN a „ASIA-10“ skupiny a dvomi juhamerickými štátmi (Chile a Peru). V praxi sa tak vytvára interregionálne spojenie medzi Severnou Amerikou, Východnou Áziou a tichomorským priestorom. Na rozdiel od ostatných interregionálnych mechanizmov má APEC malý sekretariát so sídlom v Singapure.

⁹⁹ Ako príklad takého typu interregionalizmu možno uviesť vzťahy EU s Mexikom, Chile, Čínou, Japonskom, Indiou, USA. Kanadou. ASEAN má ta-

„záujemcom“ je štát s dominantným postavením vo svojom regióne (napríklad USA v Severnej Amerike, India v Južnej Ázii). Počas 90. rokov vzťahy medzi regionálnymi organizáciami a tretími štátmi v iných regiónoch výrazne vzrástli a stali sa významnou súčasťou nového interregionalizmu, pričom na „čele“ medzinárodných organizácií v tejto skupine sú EÚ a ASEAN, ktoré majú v tejto oblasti dlhotrvajúcu prax.

Nový interregionalizmus v užšom slova zmysle zahrňuje vzťahy medzi medzivládnyimi regionálnymi organizáciami.¹⁰⁰ Tento typ vzťahov typický pre starý regionalizmus ako základný prvok inštitucionálneho regionalizmu tvorí v súčasnosti významnú súčasť nového interregionalizmu. Aj v tomto type interregionálnych vzťahov zohrávajú významnú úlohu EÚ a ASEAN vo vzťahoch západnej a strednej Európy a Východnej Ázie.¹⁰¹ Prevažujúci spôsob realizácie takýchto vzťahov predstavujú viac či menej pravidelne organizované stretnutia na úrovni ministrov pripravujúce spoločné programy a projekty, pričom diskusie na nich sa pravidelne sústreďujú na vzájomnú výmenu informácií a spoluprácu v dohodnutých oblastiach (predovšetkým v ekonomickej oblasti vrátane obchodu a investícií). Výnimku predstavuje v tomto smere EÚ, ktorá do programu rokovaní pravidelne presadzuje aj širšiu politickú agendu v oblasti ľudských práv a demokracie. Pokiaľ sú do interregionálneho dialógu zapojené regionálne organizácie, tento vyvoláva potrebu vnútroregionálnych konzultácií a koordinácie postojov za účelom vypracovania jednotných stanovísk k dohodnutému predmetu interregionálneho dialógu, čo prispieva k jeho väčšej transparentnosti a predvídateľnosti.

V rámci tretej skupiny nového interregionalizmu sa upravujú regionálne vzťahy reprezentované rôznymi subjektami. Zatiaľ čo v prípade jedného regiónu ide o regionálnu organizáciu, druhý región zvyčajne reprezentuje viac či menej koordinovaná skupina štátov,

kéto vzťahy s Čínou, Japonskom, Južnou Kóreou, USA, Kanadou, Austráliou a Novým Zélandom.

¹⁰⁰ Napríklad EU-MERCOSUR, EU-ASEAN, EU-Andean Community, EU-SADC, ASEAN-SARC, ASEAN-MERCOSUR, ASEAN-CER. ASEAN-Rio Group, CER-MERCOSUR a i.

¹⁰¹ Prvý summit EU-ASEAN sa uskutočnil v roku 1978.

ktorá si želá nadviazať vzťahy s regionálnou organizáciou z iného regiónu. Vznik takýchto vzťahov spadá do začiatku 90. rokov a je takisto podmienený významným vplyvom EÚ v rámci nového interregionalizmu.

Ako príklad možno uviesť vzťah EÚ – ASEM,¹⁰² ktorý však nenahradzuje dvojstranné vzťahy medzi európskymi a ázijskými štátmi, hoci stimuluje a napomáha ich rozvoju. Pravidelné európsko-ázijské summity organizované vo forme mnohostranných konferencií sa konajú od r. 1996 každé dva roky na úrovni hláv štátov, pričom sú sprevádzané aj rokovaniami na úrovni ministrov, pracovných skupín expertov a pod. Medzi základné zásady, ktorými sa takéto rokovania riadia, patrí rovnocenné partnerstvo, multidimenzionalita rokovacieho procesu, neformálnosť rokovaní a podpora vzájomného porozumenia. Prax potvrdzuje, že tento typ interregionalizmu vytvára vhodné podmienky pre plodný dialóg jedného regiónu s druhým o aktuálnych otázkach globalizujúceho sa sveta bez ohľadu na skutočnosť, že regionálni partneri nie sú identickí. Pre ázijskú stranu súčasne ASEM vytvára reálny „regionálny“ priestor, v rámci ktorého ázijské štáty rokujú a zaujímajú spoločné stanoviská ešte pred začatím oficiálneho rokovania. Ich základ tvorí neformálna diskusia k vybraným problémom (tzv. *informal dialogue based process*)¹⁰³ zvyčajne bez formálnej alebo inak štrukturovanej agendy.

Prax tiež potvrdzuje, že účastnícke štáty pravidelne využívajú takéto summity aj na bilaterálne styky, intenzita a obsahové zameranie ktorých sa môže odlišovať od oficiálneho programu summitu (napríklad pred dôležitými globálnymi otázkami môžu štáty v dvojstrannom styku dať prednosť aktuálnym politickým a ekonomickým problémom vzájomných vzťahov). V dôsledku toho interregionálny mechanizmus takéhoto typu zakladá možný prínos aj pre rozvoj

¹⁰² Literatúra hodnotí: „...*Asia-Europe Meeting...as one of the most advanced and original examples of inter-regionalism*“. In: MOLS, M.: *Cooperation with ASEAN: A succes Story*. In: EDWARDS, G., REGELSBERGER, E. (Eds.): *Europe's Global Links, The European Community and Inter-Regional Cooperation*, London, Pinter Publishers, 1990, pp. 143-160.

¹⁰³ Predmetom doterajších rokovaní bola napríklad reforma OSN, zákaz zbraní hromadného ničenia, medzinárodný terorizmus, nelegálna migrácia, problémy Svetovej obchodnej organizácie a i.

dvojstranných vzťahov svojich členov.¹⁰⁴ Významné súčasti tohto procesu tvoria aj dve skupiny nevládných subjektov. Ide o predstaviteľov podnikateľských kruhov združených v Ázijsko-Európskom podnikateľskom fóre (AEBF),¹⁰⁵ prvé stretnutie ktorého sa uskutočnilo už v r. 1996 a ktoré medzičasom získalo plnohodnotné postavenie v procese v interregionálnych vzťahov ASEM. Druhú skupinu tvoria nevládne organizácie z oboch regiónov, ktorých úloha spočíva v iniciovaní a rozvoji vzájomnej výmeny názorov medzi študentmi, akademikmi, novinármi, mladými politikmi, avšak bez oficiálneho postavenia v procese ASEM. V dôsledku toho sa prvá Spoločná Ázijsko-Európska konferencia nevládných organizácií¹⁰⁶ konala v r. 1996 „popri“ a súbežne s prvým summitom ASEM. Príklad ASEM potvrdzuje, že tvárou v tvár novým globálnym výzvam a meniacemu sa medzinárodnému kontextu je interregionálny mechanizmus tejto skupiny schopný účinne spájať lokálnu, regionálnu a medzinárodnú politickú agendu a súčasne „absorbovať“ aj zainteresované skupiny subjektov nevládnej povahy z oboch regiónov.¹⁰⁷ V kontexte regionálnych vzťahov EÚ – ASEAN tak proces ASEM predstavuje širšie fórum umožňujúce ďalší rozvoj ich dialógu a vytvára priestor pre diferencovaný prístup k európskemu a ázijskému regiónu, ako aj vo vzťahoch k tretím štátom. V súčasnosti prevažná väčšina pôvodnej agendy regionálnych vzťahov EÚ – ASEAN už bola „absorbovaná“ interregionálnym procesom ASEM bez výraznejšej inštitucionálnej podpory.

¹⁰⁴ ASEM nemá vlastný sekretariát ani oficiálne sídlo a summity sa konajú striedavo v Ázii a Európe. Prípravu summitov zabezpečujú ministri zahraničných vecí, ktorým pomáha neformálna koordinačná skupina zložená z dvoch ázijských a dvoch európskych zástupcov.

¹⁰⁵ Asia-Europe Business Forum.

¹⁰⁶ Joint Asia-Europe NGO Conference 1996.

¹⁰⁷ Ako uvádzajú Maull a Okfen: „*ASEM has developed into a complex process of cooperation involving governments (at the level of leaders, ministers and senior officials) business and societies in the broad variety of activities, from summit meeting to seminars and workshops.*“ MAULL, H. W., OKFEN, N.: Comparing interregionalism: The Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) and the Asia-Europe Meeting (ASEM). Op. cit, poznámka č. 93, str. 221.

Štvrtá skupina typická pre obdobie nového interregionalizmu sa vzťahuje na regionálne skupiny štátov z rozdielnych regiónov. Ich špecifikum spočíva v tom, že na rozdiel od regionálnych organizácií sú vytvárané výlučne pre aktívnu účasť v interregionálnych vzťahoch.¹⁰⁸ Ako príklady možno uviesť Európsko – Latinsko Americký Rio Summit (1999) zahrňujúci na jednej strane 33 latinsko amerických a karibských štátov a na druhej strane členské štáty EÚ, ďalej Africko-Európsky Káhirský summit (2000) zahrňujúci 52 afrických štátov na strane jednej a na druhej strane členské štáty EÚ, Východoázijsko – Latinsko Americké fórum zahrňujúce 13 východoázijských štátov, Austráliu a Nový Zéland, ako aj 12 latinskoamerických krajín. Ich zapájaním do interregionálnych vzťahov sa tvorí a posilňuje ich regionálna identita založená na spoločnom záujme bez potreby jej inštitucionalizácie prostredníctvom regionálnej organizácie.

Napokon piata skupina zahŕňajúca vzťahy medzi štátmi, skupinami štátov a regionálnymi organizáciami z dvoch alebo viacerých regiónov je tiež prejavom nového interregionalizmu (megaregionalizmus).

Podobne ako nový regionalizmus, tak ani nový interregionalizmus nie je rovnomerne „geograficky“ rozložený a sústreďuje sa do tzv. Triády tvorenej oblasťami Severnej Ameriky, Západnej Európy a Východnej Ázie.¹⁰⁹ V tomto priestore sa uplatňujú (hoci v nerovnakom rozsahu a intenzite) všetky zo spomenutých druhov interregionálnych vzťahov počínajúc quasi interregionalizmom a končiac megaregionalizmom. Okrem toho existujú aj interregionálne vzťahy mimo triády, ktoré sa rozvíjajú (znova predovšetkým prostredníctvom EÚ a ASEAN) predovšetkým v Latinskej Amerike a Afrike.

¹⁰⁸ Napr. skupina afrických štátov sa skladá z členských štátov bývalej Organizácie afrických štátov + Maroko a Káhirský summit, ázijská skupina štátov sa skladá z členských štátov ASEAN + troch partnerských štátov severovýchodného ázijského dialógu, v prípade skupiny štátov z latinskej ameriky ide o členské štáty skupiny Rio a Karibského spoločenstva a i.

¹⁰⁹ Regióny v týchto oblastiach produkujú tri štvrtiny svetového obchodu a sústreďujú okolo 90% priamych zahraničných investícií.

Z uvedeného vyplýva, že nový interregionalizmus ako sui generis multifunkčný fenomén dnes nezahrňuje len „tradičné“ vzťahy medzi regionálnymi organizáciami, ale zapájajú sa do neho aj ďalšie subjekty vládnej a mimovládnej povahy prejavujúce záujem o regionálnu spoluprácu. Jedná sa o dynamický proces, ktorý môžu sprevádzať aj zmeny v interregionálnych vzťahoch, napríklad v dôsledku zmeny subjektov, ktoré sú jeho účastníkmi (skupina štátov je nahradená regionálnou organizáciou, prípadne naopak) a ktorý v súčasnom období tvorí trvalú súčasť medzinárodných vzťahov s perspektívnou ďalšieho rozvoja.¹¹⁰

Podobne ako neexistuje jednotná definícia interregionalizmu, neexistujú ani jednotné názory vo vzťahu k jeho funkciám. Na prvom mieste sa interregionalizmus označuje ako prostriedok na udržiavanie rovnováhy medzi jeho účastníkmi. Prax potvrdzuje, že najsilnejší účastníci Triády využívajú interregionálne fóra ako prostriedky na udržanie vzájomnej rovnováhy, ako aj rovnováhy so štátmi nachádzajúcimi sa na vonkajšom „obvode“ Triády, pokiaľ sú schopné konkurovať dynamike jej rozvoja v ekonomickej oblasti. Jedná sa predovšetkým o inštitucionálnu (nie mocenskú) rovnováhu, potreba udržania ktorej vzniká v závislosti od opatrení a aktivít iných interregionálnych aktérov. Z viacerých príkladov možno uviesť, že vznik NAFTA predstavoval reagenciu na vznik Európskeho spoločného trhu, rozvoj vzťahov EÚ – MERCOSUR bol európskou odpoveďou na americkú Zónu voľného obchodu (NAFTA), zo strany členských štátov MERCOSUR predstavovalo upevňovanie vzťahov s Európou snahu o obmedzenie amerického vplyvu na južnej pologuli a pod. Rovnako aj systém FEALAC predstavuje pokus ázijských a latinskoamerických členov o diverzifikáciu vzájomných ekonomických a politických vzťahov za účelom vyrovnania sa so silným ame-

¹¹⁰ Ako uvádza H. Hänggi: „...interregionalism appears to have become a lasting feature of the international system. It may be expected that a wide array of forms and types of interregionalism will continue to coexist thereby further enriching (and complicating) the emerging multi-layered system of global governance“. H. HÄNGGI: Interregionalism: empirical and theoretical perspectives. Paper prepared for the workshop: Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration in Americas, Los Angeles, May 18, 2000, p. 13.

rickým a v menšej miere aj európskym vplyvom, Austrália vstúpila do IOR-ARC v dôsledku toho, že nebola prijatá do ASEM a India z toho dôvodu, že bola vylúčená z ASEM a APEC atď.

Druhá funkcia spočíva v tvorbe určitého inštitucionálneho prvku interregionálnych vzťahov, nakoľko ich rozvoj si vyžaduje intenzívnejšiu koordináciu zainteresovaných účastníkov, ktorú (na určitom stupni rozvoja) už nemožno zabezpečovať len *ad hoc*. Doterajšie výsledky v tejto oblasti však nie sú veľmi výrazné. Ako bolo spomenuté, pevnejší inštitucionálny rozmer interregionálnych vzťahov totiž netvorí predmet širšieho konsenzu, nakoľko vo vzťahu k nemu sa prejavujú rozdielne stanoviská EÚ a regionálnych zoskupení z rozvojových krajín. V širšom kontexte je ale možno konštatovať, že pokiaľ takéto orgány či inštitúcie vzniknú, svojim dielom prispievajú k inštitucionálnej diverzifikácii súčasného medzinárodného práva.

Ďalšou funkciou interregionálnych vzťahov je budovanie a posilňovanie regionálnej identity jej účastníkov (ASEM, APEC). Prax potvrdzuje, že takáto identita sa utvára na základe a prostredníctvom interregionálnych dialógov, v ktorých sa formujú spoločné predstavy interregionálnych zoskupení o fungovaní a rozvoji vzájomných vzťahov a ich postojoch ku globálnym problémom z pohľadu konkrétneho regiónu. V tomto kontexte možno interregionalizmus chápať ako užitočný proces, prostredníctvom a v rámci ktorého sa konkrétne regióny uznávajú a „sebadefinujú“, prípadne vymedzujú ako regionálne kolektívne entity vo vzťahu k inému regiónu alebo regiónom.

V širšom kontexte medzinárodných vzťahov môžu mnohostranné fóra pôsobiace v rámci interregionálnych vzťahov tiež viesť k regionálnym dohodám aj o otázkach tvoriacich predmet diskusie na globálnych fórach, prípadne môžu viesť k dohode o novej agende (tému) určenej pre diskusiu na globálnom fóre (napríklad v OSN). Táto funkcia interregionalizmu sa označuje ako tvorba novej agendy (*agenda setting*), hoci výraznejšie výsledky sa v nej doteraz nedosiahli.

Ako ďalšiu možno u interregionálnych vzťahov zaznamenať ich racionalizačnú funkciu. Jej podstata vychádza z toho, že v globál-

nych inštitúciách (fórach) sa v súčasnosti často stretávajú rozdielne záujmy štátov, pričom rastúci počet ich agendy tvoria komplexné otázky technickej povahy. Tieto skutočnosti spomaľujú rozhodovací proces, komplikujú účinnosť takýchto inštitúcií a v konečnom dôsledku môžu znižovať ich legitimitu. Interregionálny dialóg môže prispieť k formovaniu spoločného postoja jeho členov ku konkrétnej globálnej otázke ,takže rokovanie o ňom na globálnom fóre môže byť účinnejšie a jednoduchšie.

3.2 Interregionalizmus a medzinárodné právo

V súvislosti s postupným rozvojom interregionálnych vzťahov vyvstala celkom prirodzene otázka úlohy medzinárodného práva pri ich úprave. Ako bude zjavné z neskoršej analýzy, k úprave interregionálnych vzťahov obvykle dochádza prostredníctvom medzinárodných zmlúv (dvojstranných a mnohostranných), na uzatváranie ktorých sú oprávnené ako štáty, tak aj regionálne organizácie. Zatiaľ čo o všeobecnej normotvornej spôsobilosti štátov aj v tejto oblasti neboli a nie sú pochybnosti,¹¹¹ v prípade medzinárodných organizácií ich „*treaty making power*“ nie je ani automatická a ani všeobecná. Pomerne dlhé obdobie takisto neexistovali pravidlá medzinárodného práva, ktorými by sa riadil proces uzatvárania medzinárodných zmlúv medzinárodnými organizáciami. Až v polovici 80. rokov Komisia pre medzinárodné právo pristúpila k príprave návrhu Dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzi medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986,¹¹² v ktorom zohľadnila prevládajúcu prax medzinárodných organizácií potvrdzujúcu ich oprávnenie uzatvárať medzinárodné zmluvy, pokiaľ im to priznávajú ich zakladajúce akty. Neexistuje preto pravidlo medzinárodného práva, ktoré by priznávalo „normotvornú“ spôsobilosť medzinárodných organizácií *ex lege*, pokiaľ nie

¹¹¹ Čl. 6 ods. 1 Viedenského dohovoru o práve medzinárodných zmlúv z r. 1969 uvádza, že: „Každý štát má spôsobilosť uzavierať zmluvy“. In: Vyhláška FMZV č. 15/1988 Zb.

¹¹² Čl. 6 Dohovoru z r. 1986 uvádza, že spôsobilosť medzinárodných organizácií na uzatváranie zmlúv je upravená ich pravidlami.

je výslovne upravená v ich zakladajúcom akte. Uvedené platí aj pre regionálne organizácie zapojené do interregionálnych vzťahov.

Berúc do úvahy kvalifikáciu interregionálnych vzťahov, jej medzinárodnú zmluvnú úpravu možno zaregistrovať v prvej „kvázi-interregionálnej skupine“ v podobe zmlúv medzi medzinárodnou organizáciou na strane jednej a tretím štátom z iného regiónu na strane druhej. Medzinárodné zmluvy existujú takisto v druhej a tretej skupine, t.j. v interregionálnych vzťahoch medzi dvomi regionálnymi organizáciami a medzi interregionálnou organizáciou a štátmi (skupinou štátov) z iného regiónu. Vzhľadom na významné postavenie EHS-ES-EÚ, ktorá dlhodobo bola a je jednak aktívnym „hráčom“ a tiež iniciátorom interregionálnych vzťahov upravených medzinárodným právom, bude pozornosť venovaná ich analýze a tiež ich prínosu pre medzinárodné právo.

3.2.1 Interregionálne zmluvy ES-EÚ

Zmluva o fungovaní EÚ v znení Lisabonskej zmluvy (ďalej len ZFEU) v čl. 216 priznáva EÚ právo uzatvárať zmluvy s jedným alebo viacerými štátmi alebo medzinárodnými organizáciami, ak tak stanovujú zakladajúce zmluvy, prípadne ak je ich uzavretie potrebné k dosiahnutiu cieľov stanovených zakladajúcimi zmluvami v rámci politik únie alebo je stanovené právne záväzným aktom únie alebo sa môže dotknúť spoločných pravidiel, prípadne zmeniť oblasti ich pôsobnosti. Právomoc EÚ uzatvárať zmluvy však nie je neobmedzená a únii je zverená pri rešpektovaní del'by právomoci a jej členskými štátmi podľa čl. 3 a nasl. ZFEU. ZFEU takisto definuje druhy zmlúv, ktoré je únia oprávnená uzatvárať. Jej čl. 317 v tejto súvislosti uvádza, že EÚ môže uzavrieť s jednou alebo viacerými štátmi alebo medzinárodnými organizáciami dohody o pridružení (tzv. asociačné dohody), ktoré stanovujú vzájomné práva a povinnosti, spoločné postupy a zvláštne konania. Ich spoločným cieľom je vytvorenie právneho a ekonomického režimu spolupráce tretích (nečlenských) štátov alebo medzinárodnej organizácie s EÚ. V zmluvnej praxi EÚ je termín tretie štáty možné interpretovať dvomi spôsobmi. Prvý sa týka štátov, ktoré „majú šancu“ stať sa členskými štátmi EÚ a požiadali o členstvo v nej, ale momentálne nespĺňajú požadované podmienky. Dohody o pridružení s nimi predpokladajú ich

budúce členstvo.¹¹³ V súlade s čl. 49 ZEU však takéto zmluvy o pridružení možno uzatvárať len s obmedzeným počtom štátov, nakoľko o členstvo v únii môžu žiadať len európske štáty.

Do druhej skupiny patria asociačné dohody s tretími štátmi, cieľom ktorých nie je perspektíva ich členstva v EÚ, ale slúžia iným cieľom. Môžu upravovať spoluprácu EÚ s tretím štátom v určitom sektore vzájomných vzťahov¹¹⁴ alebo slúžia na posilnenie politickej a ekonomickej spolupráce vedúcej k vytvoreniu zón voľného obchodu, ako aj k zabezpečeniu podmienok voľného obchodu s priemyslovými výrobkami, ďalej v poľnohospodárskej oblasti a službách, spolu so spoluprácou v politických, sociálnych, ekonomických a kultúrnych veciach a v rezorte spravodlivosti.¹¹⁵ Pre úplnosť treba uviesť, že do zmluvných aktivít EÚ na medzinárodnej scéne (a aj prostredníctvom asociačných dohôd) sa v zmysle čl. 21 ods. 1 ZEU premietajú všeobecné zásady, ktorými sa riadi vo svojej vonkajšej činnosti a ktoré „hodlá podporovať aj ostatnom svete“. Ide demokraciu, právny štát, univerzálnosť a nedeliteľnosť ľudských práv a základných slobôd, úctu k ľudskej dôstojnosti, zásadu rovnosti a solidarity, dodržovanie zásad Charty OSN a medzinárodného práva. V zmysle uvedeného článku sa únia usiluje, aby tieto hodnoty boli rešpektované v procese rozvoja jej vzťahov a budovania partnerstva s tretími krajinami, ako aj medzinárodnými organizáciami ako nevyhnutný predpoklad posilňovania regionalizmu a regionálnej spolupráce a záruka medzinárodného mieru bezpečnosti.

Ďalšiu skupinu medzinárodných zmlúv predpokladá čl. 198 ZFEU upravujúci pridružené (asociáciu) mimoeurópskych krajín a území, ktoré majú zvláštny vzťah k Dánsku, Francúzsku, Holand-

¹¹³ Napríklad Dohoda o pridružení s Gréckom z r. 1961, Dohoda o pridružení s Tureckom z r. 1963, resp. tzv. Európske dohody o pridružení uzavreté s 10 štátmi v 90. rokoch. Preambula Asociačnej dohody so Slovenskou republikou z r. 1993 uvádza, že: „...konečným cieľom Slovenskej republiky je jej prijatie do Spoločenstva, pričom jej pridruženie... bude Slovenskej republike pomáhať k dosiahnutiu tohto cieľa“.

¹¹⁴ Príkladom možno uviesť sektorové dohody o spolupráci so Švajčiarskom.

¹¹⁵ Napríklad Asociačné dohody s Tuniskom (1998), Alžírskom (2005), Marokom (2000), Egyptom (2004), Izraelom (2000), Sýriou (1977), Jordánskom (2002), Chile (2002 a 2005), Libanonom (2003).

sku alebo Veľkej Británii, pričom účelom ich pridruženia k EÚ je podporovať ich sociálny rozvoj a nadväzovať úzke hospodárske vzťahy s úniou ako celkom, čl. 212 ZFEU predpokladá zmluvy týkajúce sa hospodárskej, finančnej a technickej spolupráce s „inými než rozvojovými tretími štátmi“ (tzv. *partnership agreements*).¹¹⁶ Čl. 214 ZFEU umožňuje únii uzatvárať s tretími štátmi a príslušnými medzinárodnými organizáciami dohody upravujúce humanitárnu pomoc a pod.

Zmluvná prax EÚ napokon potvrdzuje aj existenciu „kombinovaných“ typov zmlúv, akými sú stabilizačné zmluvy a zmluvy o pridružení s bývalou Juhoslovanskou republikou Macedónia (z r. 2004), s Albánskom (2007, 2009), Bosnou a Hercegovinou (2008, 2010), ďalej zmluvy o voľnom obchode s Nórskom, Írskom, Švajčiarskom (všetky z r. 1973), o colnej únii s Andorou (z r. 1991), Tureckom (z r. 1995) a San Marínom (1992) a pod.¹¹⁷

Uvedený, čo aj stručný, exkurz zmluvnej praxe EÚ potvrdzuje jej obsahovú rôznorodosť, prostredníctvom ktorej nadväzuje rôznorodé vzťahy s tretími štátmi pri rešpektovaní základných zásad, ktorými sa riadi jej vonkajšia politika. Ich uplatňovanie presahuje rámec obchodnej či ekonomickej spolupráce, nakoľko ako nedielnu zmluvnú podmienku stanovuje rešpektovanie zásad právneho štátu, ľudských práv, trhovej ekonomiky, čím prispievajú k posilneniu demokratického právneho prostredia v tretích štátoch, a to nielen ako nevyhnutnej podmienky rozvoja a stabilizácie ich ekonomiky, ale aj ako ich príspevok k posilneniu vlády práva v širšom kontexte súčasného medzinárodného práva.

Druhovú rôznorodosť možno zaznamenať aj u medzinárodných interregionálnych zmlúv EÚ patriacich do druhej a tretej sku-

¹¹⁶ Z posledného obdobia možno spomenúť dohody takejto povahy uzavreté so štátmi tzv. CARIFORUM (Antigua, Granada, Haiti, Jamaica, Dominikánska republika, Barbados, Bahamy (2009) a i.), Pobrežím Slonoviny (2009), Kamerunom (2009).

¹¹⁷ Pre úplnosť je potrebné spomenúť, že formalizované interregionálne vzťahy ES-EU nemali vždy len podobu medzinárodných zmlúv. Ako príklad možno uviesť *Joint Declaration on the establishment of official relations between the European Economic Community and the Council for the Mutual Economic Assistance on 25. June 1988*.

piny, t.j. zmlúv s inou regionálnou organizáciou, ako aj s jej členskými štátmi alebo skupinou štátov. Tieto sa líšia nielen terminologicky a obsahovo, ale aj svojimi cieľmi, ktoré sledujú. Pravidelne už z označenia zmluvných strán vyplýva, ktoré subjekty (prípadne v akom rozsahu) sú podľa ich zakladajúcich aktov oprávnené na ich uzavretie. Možno konštatovať, že interregionálne zmluvy, ktorých aspoň jedným zo subjektov je regionálna organizácia, majú svoj význam pre rozvoj jej vonkajších vzťahov a sú súčasťou procesu, prostredníctvom ktorého sa postupne stáva reprezentantom vlastných práv v medzinárodných vzťahoch.

3.2.1.1 *Zmluva o spolupráci medzi členskými štátmi ASEAN a Európskym spoločenstvom z r. 1980*¹¹⁸

ASEAN predstavoval pre ES prvého partnera v oblasti interregionálnej spolupráce, pričom k prvým oficiálnym kontaktom došlo už v 70. rokoch a Zmluva o spolupráci bola uzatvorená v r. 1980. Táto v štyroch stručných článkoch upravuje vzájomnú spoluprácu zmluvných strán v oblasti obchodu, hospodárstva a rozvoja pri poskytnutí doložky najvyšších výhod. Podľa svojej preambuly má Zmluva slúžiť rozvoju medzinárodnej spolupráce zmluvných strán na základe slobody, rovnosti a spravodlivosti. Na rozdiel od neskorších zmlúv však ešte neobsahuje záväzok rešpektovania demokracie a ľudských práv a ani politický dialóg zmluvných strán. Podobne ako v prípade ďalších zmlúv už Zmluva zakotvuje prvok inštitucionalizácie vzájomných stykov prostredníctvom Spoločného výboru pre spoluprácu (*Joint - Cooperation Committee* – čl. 8). Jeho hlavným cieľom je dohľad nad plnením Zmluvy a uľahčovanie jej plnenia zmluvnými stranami.

¹¹⁸ Cooperation Agreement between Member Countries of ASEAN and European Community - Kuala Lumpur 7. march 1980.

3.2.1.2 *Zmluva o spolupráci medzi Európskym hospodárskym spoločenstvom na strane jednej a Kartagénskou zmluvou a jej stranami – Bolíviou, Kolumbiou, Ekvádorom, Peru a Venezuelou na strane druhej z r. 1983*¹¹⁹

Napriek tomu, že Európske spoločenstvo touto zmluvou uznáva, že tzv. Andská skupina štátov je rozvojovým regiónom, Kartagénska zmluva (ďalej ako Andský pakt) zahrňuje ako menej vyspelé, tak aj vyspelejšie suchozemské štáty (čl. 2), táto skutočnosť nebráni rozvoju vzájomnej spolupráce v ekonomickej oblasti, obchodnej oblasti a rozvojovej oblasti pri poskytnutí doložky najvyšších výhod a rešpektovaní zásad rovnosti, spravodlivosti a pokroku. Uskutočňovaním takejto spolupráce sa podľa zmluvných strán posilňujú regionálne organizácie a zvyšuje hospodársky rast, sociálny pokrok a kultúrny rozvoj, pričom ich spolupráca vytvára faktor rovnováhy v medzinárodných vzťahoch. Konkrétna spolupráca sa uskutočňuje viacerými spôsobmi, a to vzájomnou výmenou informácií, technickou a finančnou pomocou, koordináciou rozvojových programov a projektov, podporou operátorov v jednotlivých oblastiach, vytváraním spoločných odborných orgánov a pod. Aj táto Zmluva obsahuje prvok inštitucionalizácie prostredníctvom Spoločného výboru pre spoluprácu (*Joint Cooperation Committee* – čl. 5), ktorý sa skladá zo zástupcov Európskeho hospodárskeho spoločenstva a Kartagenskej zmluvy.¹²⁰ Spoločný výbor prijíma opatrenia na zabezpečenie účinnosti rôznych foriem spolupráce v dohodnutých oblastiach, a tým uľahčuje jej plnenia. V ich rámci môže prijímať odporúčania (vrátane odporúčaní na riešenie vzniknutých sporov) a v prípade potreby tiež môže vytvárať osobitné podvýbory.

¹¹⁹ Cooperation Agreement between the European Economic Community of the one part and the Cartagena Agreement and the member countries thereof-Bolivia, Colombia, Ecuador, Peru and Venezuela-on the other part on December 17, 1983, Official Journal of EC, L 157, June 24. 1988.

¹²⁰ Spoločenstvo v spoločnom výbore zastupuje Európska komisia za asistencie zástupcov členských štátov – čl. 3 Council Regulation (EEC) No 1591/84 of 4. june 1984 concerning the conclusion Cooperation Agreement between the European Economic Community on the one part and the Cartagena Agreement and the member countries thereof-Bolivia, Colombia, Ecuador, Peru and Venezuela-on the other part on December 17, 1983.

3.2.1.3 *Rámcová dohoda medzi Európskym hospodárskym spoločenstvom a Kartagénskou zmluvou a jej členskými štátmi, totižto Bolíviou, Kolumbiou, Ekvádorom, Peru a Venezuelou z r. 1992*¹²¹

Nakoľko spolupráca medzi EHS a zmluvnými stranami Kartagénskej zmluvy sa v priebehu 80. rokov úspešne rozvíjala, jej účastníci sa rozhodli pripraviť ďalšiu medzinárodnú zmluvu o spolupráci, ktorá by odrážala jej dosiahnutý stupeň a vytvárala vhodné podmienky jej ďalšieho rozvoja. Stala sa ňou Rámcová dohoda medzi EHS a Kartagénskou zmluvou a jej členskými štátmi z r. 1992. Podľa preambuly je jej základným cieľom konsolidácia, prehĺbenie a diverzifikácia vzťahov medzi zmluvnými stranami vo viacerých oblastiach vrátane hospodárstva, obchodu a rozvoja. Na rozdiel od Zmluvy z r. 1983 je však už rozsah spolupráce zmluvných strán širší a konkrétnejší, nakoľko zahŕňa priemyslovú spoluprácu, investičnú spoluprácu, finančnú spoluprácu, vedeckú a technologickú spoluprácu, spoluprácu v oblasti autorstva a priemyslového vlastníctva, v ťažobnej oblasti, v oblasti dopravy spojov a telekomunikácií, turistiky, životného prostredia (a i.), pričom zmluvné strany si udeľujú doložku najvyšších výhod. Širšie je definovaný aj demokratický základ spolupráce zmluvných strán (čl. 1) založený na rešpektovaní demokratických zásad a ľudských práv, ktorými sa bude riadiť ako domáca, tak aj medzinárodná politika Spoločenstiev a Andského paktu a ktoré predstavujú podstatnú súčasť (*essential component* - zdôraznené autorom) Rámcovej dohody. Okrem uvedených všeobecnejších oblastí a foriem spolupráce Zmluva ráta aj s praktickejšími opatreniami, akými je zakladanie spoločných podnikov, uzatváranie licenčných dohôd, transfer technológií a technického *know-how*, technická a investičná pomoc a i. Aj táto dohoda ráta s existenciou Spoločného výboru pre spoluprácu zriadeného na základe predošlej dohody z r. 1983, ako aj s existenciou špecializovaných podvýborov, a to Podvýboru pre vedu a technológie, Podvýbo-

¹²¹ Framework Agreement on Cooperation between the European Economic Community and the Cartagena Agreement and its the member countries, namely the Republic of Bolivia, the Republic of Colombia, the Republic of Ecuador, the Republic of Peru and the Republic of Venezuela on April 23, 1992.

ru pre priemyslovú spoluprácu a Podvýboru pre obchodnú spoluprácu.

3.2.1.4 Zmluva o spolupráci a politickom dialógu medzi Európskym spoločenstvom a jeho členskými štátmi na jednej strane a Andským spoločenstvom a jeho členskými štátmi (Bolívia, Kolumbia, Ekvádor, Peru a Venezuela na strane druhej z r. 2003¹²²

Táto zmluva sa orientuje predovšetkým na politickú spoluprácu a nezaobera sa bližšie hospodárskymi a obchodnými vzťahmi medzi zmluvnými stranami. Zmluva uvádza (čl. 2), že predmet jej úpravy predstavuje politický dialóg a spolupráca medzi zmluvnými stranami vrátane nevyhnutného inštitucionálneho mechanizmu jej aplikácie. Rozvojom politického dialógu a posilnením vzájomnej spolupráce zmluvné strany sledujú dosiahnutie spoločného cieľa, ktorým je posilnenie a prehĺbenie vzťahov vo všetkých oblastiach tvoriacich predmet úpravy, ako aj prejednávanie ďalších otázok spoločného záujmu (medzinárodná bezpečnosť, regionálny rozvoj, ľudské práva, boj proti korupcii, nelegálna migrácia, boj proti terorizmu a obchodu s drogami, pranie špinavých peňazí) a iné. Podľa spoločného presvedčenia zmluvných strán je tiež cieľom politického dialógu široká výmena informácií a poskytnutie základne pre spoločné iniciatívy na medzinárodnej úrovni zmluvnými stranami vrátane nových oblastí ich záujmu. Takýto dialóg sa bude uskutočňovať na viacerých úrovniach, a to od najvyššej, na úrovni hlavy štátu alebo predsedu vlády, cez ministerskú úroveň až po spoluprácu na úrovni pracovných skupín s využitím diplomatických kanálov. Ako politický dialóg, tak aj spolupráca zmluvných strán budú založené na rešpektovaní demokratických zásad a ľudských práv upravených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktorými sa bude riadiť ako domáca, tak aj medzinárodná politika zmluvných strán a ktoré tvoria podstatnú súčasť (*essential element* – zdôraznené autorom)

¹²² Political Dialogue and Cooperation Agreement between the European Community and its Member States of the one part, and the Andean Community and its member countries, (Bolivia, Colombia, Ecuador, Peru and Venezuela) of other part on December 15, 2003.

Zmluvy. Aj Zmluva o politickom dialógu a spolupráci obsahuje inštitucionálny prvok odvolávajúc sa na predošlé zmluvy z r. 1983 a 1993, ktoré zriadili (resp. potvrdili) existenciu Spoločného výboru (*Joint Committee*). Predmet činnosti bude stanovený na základe spoločnej dohody zmluvných strán a podľa Zmluvy (čl. 52) bude zodpovedný za jej všeobecné uplatňovanie. V jeho činnosti mu bude nápomocný Spoločný konzulatívny výbor (*A Joint Consultative Committee*), a to pri prehľbovaní dialógu s hospodárskymi a sociálnymi organizáciami občianskej spoločnosti. Zmluvné strany napokon nabádajú Európsky parlament a Andský parlament na zriadenie Spoločného Medziparlamentného výboru. Vo svojom komplexe by Zmluva mala predstavovať kvalitatívny pokrok v prehĺbení a rozšírení vzájomných vzťahov medzi zmluvnými stranami vrátane nových oblastí ich spolupráce.

3.2.1.5 Rámcová zmluva o spolupráci medzi ES a MERCOSUR

Ďalšiu dohodu predstavuje Interregionálna rámcová zmluva o spolupráci medzi Európskym spoločenstvom a jeho členskými štátmi na strane jednej a Južným spoločným trhom a jeho zmluvnými stranami na strane druhej z r. 1995.¹²³ Zatiaľ čo európska zmluvná strana je identifikovateľná bez väčších problémov, druhá „latinskoamerická“ zmluvná strana sa skladá zo štátov, ktoré v r. 1991 v Asuncióne podpísali dohodu o spoločnom trhu známu ako MERCOSUR.¹²⁴ Osobitný článok Rámcovej dohody (čl. 25 – *Definition of the Parties*) definuje, že pod jeho zmluvnými stranami preto treba rozumieť Spoločenstvo alebo jeho členské štáty alebo Spoločenstvo a jeho členské štáty (podľa kompetencií stanovených Zmluvou o zriadení Európskeho spoločenstva) na strane jednej a MERCOSUR alebo jej zmluvné strany podľa Zmluvy o zriadení MERCOSUR na strane druhej. Na rozdiel od už spomenutých dohôd o spolupráci sú ciele tejto Rámcovej zmluvy ambicióznejšie, pretože má nielen posilňovať vzájomné vzťahy medzi zmluvnými stranami, ale tiež vy-

¹²³ Interregional Framework Cooperation Agreement between the European Community and its member states, on the one part and the Southern Common Market and its Party States on the other Part on December 15, 1995.

¹²⁴ Ide o Argentínu, Brazíliu, Paraguaj, Uruguaj.

tvoriť podmienky pre vznik interregionálnej asociácie zmluvných strán (čl. 2 ods. 1). Preambula Rámцovej zmluvy spolu s jej čl. 2 ďalej spresňujú, že by sa malo jednať o politickú a ekonomickú interregionálnu asociáciu založenú na výraznejšej politickej spolupráci a na diverzifikácii vzájomného obchodu za účelom jeho prípravy na postupnú a recipročnú liberalizáciu a so zohľadnením citlivej povahy určitých výrobkov. Na dosiahnutie tohto cieľa má slúžiť spolupráca zmluvných strán v obchodnej a hospodárskej oblasti, ako v integračných otázkach, tak aj v iných oblastiach spoločného záujmu.

Špecifickým prvkom Rámцovej dohody je zavedenie spoločného politického dialógu zmluvných strán, ktorý má prispievať k vytvoreniu podmienok pre vznik interregionálnej asociácie. Podľa čl. 3 Rámцovej zmluvy má ísť o pravidelný dialóg, náležitosti ktorého sú spresnené v Spoločnej deklarácii o politickom dialógu medzi EÚ a MERCOSUR, ktorá tvorí jej prílohu.¹²⁵ Tento spresňuje, že politický dialóg sa bude týkať ako regionálnych, tak aj multilaterálnych otázok, pričom v poslednej oblasti môže byť jeho výsledkom koordinácia prístupov zmluvných strán na pôde mnohohostranných medzinárodných organizácií. Politický dialóg bude tiež zahŕňať vzájomné kontakty predstaviteľov zmluvných strán (na rôznych úrovniach), výmenu informácií a pod. Pravidelné schôdzky sa budú uskutočňovať buď na úrovni hláv štátov, zmluvných strán MERCOSUR a vysokých predstaviteľov EÚ, ročné stretnutia ministrov zahraničných vecí, prípadne stretnutia iných ministrov podľa potreby a záujmu zmluvných strán. Podstatnú časť Rámцovej dohody tvoria ustanovenia upravujúce spoluprácu v obchodných a ekonomických oblastiach, napríklad v poľnohospodárstve a priemysle, colných veciach, duševnom vlastníctve, podnikateľskej oblasti, investíciách, doprave, energetike, vede a technológiách, telekomunikáciách, ako aj informačných technológiách, ochrane životného prostredia a iné. Podľa čl. 1 Rámцovej zmluvy predstavuje rešpektovanie demokratických zásad a základných ľudských práv podľa Všeobecnej deklarácie ľudských práv inšpiráciu pre vnútornú a zahra-

¹²⁵ Joint Declaration on Political Dialogue between the European Union and MERCOSUR.

ničnú politiku zmluvných strán a tvorí podstatný prvok (*essential element* – zdôraznené autorom) Rámcovej zmluvy.

Rovnako ako predošlé zmluvy, aj Rámcová zmluva ES s MERCOSUR obsahuje inštitucionálny prvok predstavovaný Radou pre spoluprácu (*Cooperation Council*) vytvárajúcou fórum pre politický dialóg a zodpovednou za jej uplatňovanie. Predmetom jej rokovania môže byť akákoľvek otázka týkajúca sa Zmluvy alebo bilaterálneho či medzinárodného problému zaujímajúceho zmluvné strany. Rada pre spoluprácu sa skladá z členov Európskej únie a Európskej komisie (na jednej strane) a na druhej strane z členov Rady MERCOSUR a členov Obchodnej skupiny MERCOSUR. Okrem toho, Rámcová zmluva vytvára aj Spoločný výbor pre spoluprácu (*Joint Cooperation Committee*), ktorý napomáha Rade pre spoluprácu v plnení jej úloh a zaoberá sa agendou dopredu dohodnutou buď v Bruseli alebo v niektorej zmluvnej strane MERCOSUR. Podstata jeho činnosti je zameraná na konzultáciu a prípravu opatrení na liberalizáciu vzájomného obchodu, vrátane budúcich programov spolupráce, výmenu názorov zmluvných strán na tieto otázky a prípravu návrhov a odporúčaní. Zmluvné strany takisto zriadia Spoločný podvýbor pre obchod, ktorý bude zabezpečovať implementáciu opatrení týkajúcich sa obchodu.¹²⁶

Okrem toho podpísalo ES Dohodu o spolupráci so štátmi Perzského zálivu,¹²⁷ Dohodu o voľnom obchode (FTA) so zámorskými štátmi a územiaми a i.¹²⁸

¹²⁶ Pre úplnosť je potrebné dodať, že príprava Interregionalnej asociácie nie je jednoduchý proces. Napriek tomu, že Rada pre spoluprácu začala rokovania v r. 1999, tieto boli v roku 2004 prerušené bez akejkoľvek predbežnej dohody a „revitalizované“ v r. 2010, avšak zatiaľ bez výraznejšieho výsledku.

¹²⁷ Cooperation Agreement between the European Community and its Members States and the States of the Gulf 1988.

¹²⁸ Free trade Agreement between the European Community and the Overseas Countries and Territories.

3.2.1.6 *Zmluva o partnerstve medzi členmi Africkej, Karibskej a Tichooceánskej skupiny štátov na jednej strane a Európskeho spoločenstva a jeho členských štátov na strane druhej z r. 2000 (tzv. Zmluva z Cotonou)*¹²⁹

Zmluva o partnerstve má najširší geografický záber pôsobnosti spolu s najväčším počtom zmluvných strán. Dôvody spočívajú v tom, že upravuje partnerské vzťahy medzi Európskym spoločenstvom a jeho členskými štátmi na strane jednej a skupinami štátov z troch rôznych geografických oblastí so skoro 80 zmluvnými stranami. Podľa jej Preambuly je jej cieľom posilniť partnerstvo medzi zmluvnými stranami založené na politickom dialógu, rozvojovej spolupráci a ekonomických a obchodných vzťahoch, pričom jej čl. 1 potvrdzuje, že uzavretím Zmluvy o partnerstve sa osobitne sleduje prehlbenie a urýchlenie hospodárskeho, kultúrneho a sociálneho rozvoja Africkej, Karibskej a Tichooceánskej skupiny štátov (ACP – štáty) ako príspevok k mieru a bezpečnosti a prehlbeniu stabilného a demokratického politického prostredia. Partnerstvo v zmysle Zmluvy predpokladá vytvorenie a uskutočňovanie dohodnutých programov spolupráce nielen oficiálnymi zástupcami zmluvných strán, ale aj parlamentov z ACP štátov, regionálnych organizácií, Africkej únie, lokálnych a decentralizovaných orgánov na národnej a regionálnej úrovni, zástupcov súkromného sektoru, ekonomických a sociálnych partnerov, nevládných organizácií, prípadne ďalších zástupcov občianskej spoločnosti. Takáto spolupráca sa bude uskutočňovať na zásadách rovnosti partnerov, prístupnosti pre parlamenty a miestne authority ACP štátov, pričom dohodnuté programy spolupráce sa budú prispôbovať dosiahnutému stupňa rozvoja v tej ktorej oblasti s osobitným dôrazom na regionálnu integráciu (čl. 2).

Cieľom politického dialógu zmluvných strán (čl. 8) je posilňovanie vzájomného porozumenia a spolupráce výmenou informácií, ako aj prostredníctvom konzultácií. Politický dialóg sa zameriava

¹²⁹ Partnership Agreement between the members of the African, Caribbean and Pacific Group of States on the One Part and the European Community and its member states on the other part on 23 June 2000 (*Cotonou Agreement*), Revised in Luxembourg on 25. June 1995 and Ougadougou on 22. June 2010.

nielen na zmluvné priority a programy, ale aj na všetky ostatné otázky všeobecného alebo regionálneho záujmu vrátane otázok regionálnej integrácie. Jeho prostredníctvom zmluvné strany prispievajú k mieru, bezpečnosti a stabilite a prehlbujú demokratické politické prostredie. Okrem týchto všeobecnejšie orientovaných otázok Zmluva predpokladá, že predmetom politického dialógu budú aj konkrétne otázky, akými sú obchod so zbraňami, organizovaný zločin, boj proti drogám, detské práva, diskriminácia akejkoľvek povahy (a. i.). V takomto dialógu sa predpokladá účasť nielen oficiálnych zástupcov zmluvných strán, ale aj regionálnych organizácií, zástupcov občianskej spoločnosti, ako aj parlamentov ACP štátov. Spolupráca zmluvných strán v oblasti politického dialógu, ako aj rozvojová, obchodná a ekonomická spolupráca budú založené na rešpektovaní ľudských práv, demokratických zásad a panstva práva, ktoré podporujú partnerstvo zmluvných strán a sú súčasťou ich vnútornej a zahraničnú politiky, pričom vytvárajú podstatný prvok (*essential element*) Rámcovej zmluvy.

Inštitucionálna štruktúra Zmluvy o partnerstve (Druhá časť Zmluvy) sa skladá z Rady Ministrov (*Council of Ministers*), Výboru veľvyslancov (*Committee of Ambassadors*) a Spoločného Parlamentného Zhromaždenia (*Joint Parliamentary Assembly*). Okrem týchto orgánov všeobecnejšieho zamerania bol zriadený aj Spoločný Ministerký výbor pre obchod (*Joint Ministerial Trade Committee*). Zmluvné strany sa v prípade potreby môžu schádzať aj na úrovni hláv štátov. Vedením politického dialógu je poverená Rada Ministrov, ktorá sa pravidelne schádza raz ročne, pričom do nej môžu vstupovať aj zástupcovia hospodárskych a sociálnych partnerov, ako aj ďalší predstavitelia občianskej spoločnosti. Za týmto účelom sa s nimi bude rokovať súbežne s prebiehajúcim politickým dialógom. O prijatých rozhodnutiach, odporúčaníach a názoroch informuje Rada Ministrov vo svojej správe Spoločné parlamentné zhromaždenie.

Výbor veľvyslancov sa skladá zo stálych predstaviteľov členských štátov EÚ a vedúcich stálych misií ACP štátov pri EÚ. Jeho hlavnou úlohou je napomáhať Rade Ministrov v plnení jej úloh vrá-

tane monitorovania procesu implementácie zmluvy a pokroku dosiahnutého pri jej plnení.

Spoločné parlamentné zhromaždenie je poradným orgánom zloženým z rovnakého počtu členov Európskeho parlamentu na strane jednej a členov parlamentov menovaných ACP štátmi na strane druhej. Medzi jeho základné ciele patrí prehlbovanie demokratických procesov prostredníctvom vzájomného dialógu a konzultácií, uľahčenie porozumenia medzi národmi členských štátov EÚ a ACP štátov, diskusia o ročných správach Výboru Ministrov o implementácii Zmluvy a prijímanie rezolúcií a odporúčaní Výboru Ministrov za účelom dosahovania cieľov Zmluvy. Spoločné parlamentné zhromaždenie sa schádza dvakrát ročne na plenárnych zasadnutiach striedavo v EÚ a v niektorom ACP štáte.

3.2.1.7 Asociačná dohoda medzi Európskou Úniou a Strednou Amerikou

Doterajší „vrchol“ interregionálnej zmluvnej normotvorby EÚ nesporne predstavuje Asociačná zmluva medzi Strednou Amerikou na strane jednej a EÚ a jej členskými štátmi na strane druhej z r. 2012¹³⁰ vytvárajúca najsilnejšiu inštitucionálnu a obsahovú väzbu EÚ s jej stredoamerickými zmluvnými partnermi. Jej podpísaniu predchádzalo uzavretie viacerých zmlúv, ktoré postupne pripravovali politické a právne podmienky na jej uzavretie.¹³¹ Podobne ako pri predošlých zmluvách, osobitný článok (čl. 352) definuje jej zmluvné strany, ktorými sú v prípade Strednej Ameriky republiky Kostarika, Salvador, Guatemala, Honduras, Nikaragua a Panama a na druhej strane EÚ alebo jej členské štáty, resp. EÚ a jej členské štáty v závislosti od kompetencií vymedzených primárnym právom EÚ. Medzi základné ciele zmluvy patrí posilnenie a konsolidácia vzá-

¹³⁰ Agreement establishing an Association between Central America on the one hand and the EU and its member states on the other on June 29, 2012.

¹³¹ Konkrétne ide o zmluvu o spolupráci z r. 1985 (Cooperation Agreement), Rámcovú zmluvu o spolupráci z r. 1993 (Framework Cooperation Agreement), Zmluvu o politickom dialógu a spoluprácu z r. 2003 (Political Dialogue and Cooperation Agreement). Posledná z nich bola nahradená práve Asociačnou dohodou z r. 2012.

jomných vzťahov zmluvných strán prostredníctvom dvojstrannej (*bi-regional*) asociácie založenej na vzájomne súvisiacich zásadách, a to politickom dialógu, rozvoji a obchode, vzájomnom rešpekte, reciprocite a spoločných záujmoch.

Cieľom politického dialógu je vytvoriť privilegované politické partnerstvo založené na rešpektovaní demokracie, mieru, ľudských práv, panstva práva a udržateľného rozvoja pri súčasnej ochrane spoločných hodnôt a cieľov vtelených do Charty OSN. Prostriedky politického dialógu spočívajú v širokej výmene názorov, stanovísk a informácií, výsledkom ktorých môžu byť spoločné iniciatívy zmluvných strán na medzinárodnej úrovni, zatiaľ čo jeho predmetom sú všetky otázky spoločného záujmu buď na regionálnej alebo širšej medzinárodnej úrovni vrátane odzbrojenia, zákazu zbraní hromadného ničenia, boja proti terorizmu a iných zločinov podľa medzinárodného práva. Prioritami politického dialógu je posilnenie medzinárodného mieru a bezpečnosti, podpora a upevňovanie demokratických inštitúcií, rešpektovanie ľudských práv a základných slobôd, panstva práva, podpora udržateľného ekonomického rozvoja, prehľbovanie procesu regionálnej integrácie v Strednej Amerike a jej ekonomického s sociálneho rozvoja.

Pokiaľ ide o obchodné vzťahy, zmluvné strany zriadujú pásmo voľného obchodu (FTA) v súlade s pravidlami GATT 1994. Medzi ďalšie ciele v oblasti obchodu patrí rozvoj a diverzifikácia obchodu s výrobkami prostredníctvom zníženia alebo eliminácie tarifných a netarifných bariér, liberalizácia obchodu so službami, uľahčenie obchodu s výrobkami prostredníctvom dohodnutých colných pravidiel a taríf, technických štandardov a opatrení, ako aj sanitárnych a fyto-sanitárnych pravidiel, účinná ochrana práv duševného vlastníctva, vytvorenie efektívneho a predvídateľného systému riešenia sporov a podobne. Uvedené všeobecnejšie ustanovenia sa konkretizujú ako v zmluvnom texte, tak aj v XXI technických prílohách k nej.

Podľa čl. 1 Zmluvy akákoľvek spolupráca v dohodnutých oblastiach bude spočívať na rešpektovaní demokratických zásad a základných ľudských práv upravených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ktorými sa riadi vnútorná a medzinárodná politika

zmluvných strán a ktoré tvoria podstatný prvok (*essential element*) Zmluvy.

Povahe Zmluvy, ako aj jej obsahovej šírke zodpovedá aj stupeň jej inštitucionalizácie zahrňujúci viacero spoločných orgánov. Je to predovšetkým Asociačná rada (*Association Council*) dohliadajúca na plnenie jej cieľov a kontrolujúca proces jej implementácie. Tento orgán sa schádza pravidelne na ministerskej úrovni v lehote neprekračujúcej dva roky, pričom v prípade potreby nie sú vylúčené ani jej mimoriadne zasadnutia (čl. 4). Na základe súhlasu zmluvných strán môže Asociačná rada prijímať rozhodnutia a odporúčania v rozsahu a spôsobom upraveným v Zmluve. Pomocným orgánom Asociačnej rady je Asociačný výbor (*Association Committee*) zodpovedný za celkovú implementáciu Zmluvy, pričom pre plnenie tejto úlohy si môže vytvárať osobitné podvýbory.

Ďalším orgánom je Asociačný parlamentný výbor (*Association Parliamentary Committee*) skladajúci sa z členov Európskeho parlamentu na strane jednej a Stredoamerického parlamentu (PARLACEN) na strane druhej za účelom výmeny názorov na proces implementácie Zmluvy, prípadne k iným aktuálnym otázkam. Výsledkom jeho rokovania sú odporúčania určené Asociačnej rade.

Spoločný konzultačný výbor (*Joint Consultative Committee*) je poradným orgánom Asociačnej rady. Jeho hlavnou úlohou je sprostredkovať Asociačnej rade názory a stanoviská zástupcov občianskej spoločnosti týkajúce sa implementácie zmluvy a prispievať k prehľbovaniu dialógu a spolupráce medzi organizáciami občianskej spoločnosti v EÚ a v Strednej Amerike.

3.3 Prínos zmluvného interregionalizmu pre medzinárodné právo

Analýza medzinárodných zmlúv uzatváraných v rámci interregionálnych vzťahov ES-EÚ s inými regionálnymi organizáciami, ako aj jednotlivými štátmi a skupinami štátov (zmluvný interregionalizmus) umožňuje niekoľko všeobecnejších záverov. Na prvom mieste je ich obsahová a inštitucionálna rôznorodosť a nerovnaká komplexnosť predmetu úpravy, pretože v naznačených oblastiach

sa líšia vo vzťahoch s jednotlivými regionálnymi zoskupeniami a odrážajú ako dosiahnutú úroveň vzájomných vzťahov na strane jednej, tak aj ochotu zmluvných strán tieto vzťahy upraviť formou medzinárodnej zmluvy. V tejto súvislosti možno hovoriť o určitej individualizácii zmluvnej úpravy tvoriacej súčasť zmluvného interregionalizmu. V závislosti od ich vývoja môžu medzinárodné zmluvy zachycovať rôzne etapy rozvoja vzájomných vzťahov a spolupráce (ES – Kartaginská zmluva), čo zmluvnému interregionalizmu dáva dynamický aspekt. Ďalším spoločným znakom takýchto zmlúv je ich inštitucionálny aspekt, pričom tie z nich, ktoré majú komplexnejšiu povahu (asociačné zmluvy, zmluvy o partnerstve), sa vyznačujú podrobnejšou špecifikáciou vzájomných oblastí spolupráce a niekedy aj stanovením jej konkrétnych foriem. Táto skutočnosť sa následne premieta aj do inštitucionálnej štruktúry, v rámci ktorej popri spoločných orgánoch so všeobecnou právomocou figurujú aj spoločné orgány odbornej povahy pre jednotlivé oblasti spolupráce, čo signalizuje prvok ich špecializácie. Pravidelná prítomnosť viac či menej rozvinutých a špecializovaných inštitucionálnych orgánov, preto umožňuje súčasný interregionalizmus charakterovať ako inštitucionálny.

Hoci medzinárodné zmluvy ES-EÚ uzatvárané v rámci interregionálnych vzťahov upravujú predovšetkým rôzne druhy a formy vzájomnej obchodnej, hospodárskej a rozvojovej spolupráce, ich prínos pre všeobecné medzinárodné právo je zjavný. Spočíva predovšetkým v tom, že podstatný prvok (*essential element*) týchto zmlúv tvorí záväzok zmluvných strán vo svojich vzťahov rešpektovať demokratické zásady medzinárodného práva a základné ľudské práva (najčastejšie s odkazom na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv), ako aj zásadu panstva a práva (*rule of law*), na ktorých by mala spočívať ako vnútorná, tak aj vonkajšia politika zmluvných strán.¹³² Berúc do úvahy významné (niekedy dominantné) postave-

¹³² Špecifikum v tejto oblasti je Asociačná dohoda medzi EU a Strednou Amerikou, ktorá pre potreby zmluvnej úpravy vzájomných interregionálnych vzťahov prináša (čl. 1 ods. 3) vlastnú definíciu „*rule of law which entails in particular the primacy of law, the separation of powers, the independence of judiciary, clear decision making procedure at the level of public authorities, transparent and accountable institutions, the*

nie EÚ v týchto vzťahoch, sa táto usiluje, aby základné všeobecne uznávané hodnoty a zásady medzinárodného práva boli rešpektované aj v jej vzťahoch s tretími štátmi, ich skupinami, ako aj medzinárodnými regionálnymi organizáciami v rôznych častiach sveta. V kontexte zmluvného interregionalizmu ich rešpektovanie tvorí základ a nevyhnutný predpoklad úspešnej spolupráce zmluvných strán vo vzájomných vzťahoch.¹³³ Monitoringom a zabezpečeniu ich plnenia v procese praktickej aplikácie zmlúv napomáha inštitucionálna štruktúra zmlúv, politický dialóg zmluvných strán, ako aj dohodnutý režim konzultácií.

Za ďalší prínos zmlúv prekračujúci interregionálny rámec možno považovať ich ustanovenia o politickom dialógu, rozsah ktorého pravidelne prekračuje regionálny a čiste obchodný a ekonomický rámec spolupráce zmluvných strán. Ustanovenia, ktoré ho upravujú, tvoria nedielnu súčasť analyzovaných „vonkajších“ zmlúv ES a jeho dôležitosť podčiarkuje aj existencia osobitných zmlúv venovaných politickému dialógu (zmluva s Andským spoločenstvom a Strednou Amerikou).¹³⁴ Ich „presah“ prekračujúci rámec interregionálnych vzťahov je daný tým, že jeho predmetom môže byť akákoľvek otázka biregionálnych vzťahov a medzinárodnej politiky tvoriaca predmet spoločného záujmu zmluvných strán. Užitočným výsledkom politického dialógu môže byť napríklad koordinácia postupov a stanovísk zmluvných strán na medzinárodných konferenciách, ďalej v rámci OSN, Svetovej obchodnej organizácie, prí-

good and transparent management of public affairs at local, regional and national levels and the implementation of measures aiming at preventing and combating corruption“.

¹³³ Ďalším špecifickým prvkom interregionalizmu (vrátane zmluvného interregionalizmu) je to, že regionálne organizácie v rozvojovom svete vo väčšej či menšej miere dopĺňujú svoju inštitucionálnu štruktúru a prispôbujú ju štruktúre EU, a to aj pre potreby ich aktívnej účasti v procese plnenia interregionálnych zmlúv. Ako príklad možno uviesť MERCOSUR, ktorý zriadil Komisiu stálych predstaviteľov a MERCOSUR Parlament, v prípade Andského spoločenstva priamo volený Andský parlament, Andskú Radu ministrov, Andský Súdny dvor, ASEAN Radu, Výbor stálych predstaviteľov, Sekretariát, Generálny tajomník.

¹³⁴ Politický dialóg dominuje aj vo vzťahu EU s inými subregionálnymi organizáciami, akými sú Karibské spoločenstvo (CARICOM), ako aj tzv. Rio Group (od r. 1990).

padne inej medzinárodnej organizácie. V dôsledku toho z interregionálneho zmluvného prostredia môžu vychádzať impulzy, návrhy, prípadne odporúčania jeho zmluvných strán na riešenie aktuálnych problémov medzinárodnej politiky na pôde medzinárodných konferencií, prípadne v rámci univerzálnych medzinárodných organizácií.

Napokon vo vzťahu k demokratizácii medzinárodného práva prínos analyzovaných interregionálnych zmlúv spočíva v tom, že subjekty určené na ich plnenie sa neobmedzujú na oficiálne orgány medzinárodnej organizácie, resp. orgány štátov, ale prejavuje sa v nich tendencia o zapojenie neštátnych štruktúr a entít v podobe neformálnych združení zástupcov občianskej spoločnosti (*civil society*), podnikateľských kruhov, sociálnych a odborových partnerov, nevládných organizácií do interregionálneho dialógu s možnosťou formulovania vlastných názorov, stanovísk, prípadne odporúčaní. Uvedené má význam nielen pre samotný rozvoj interregionálnych vzťahov, ale pre zmluvné strany z rozvojových krajín a spočíva v tom, že takýmito ustanoveniami sa v nich posilňuje legitimita a význam subjektov občianskej spoločnosti a v širšom kontexte aj ich demokratická (multidimenzionálna) povaha.

Jednotlivé zmluvy „mapujúce“ rôzne úrovne interregionálnych vzťahov a zakotvujúce rôzne formy spolupráce zmluvných strán tak plnia dvojedinú úlohu. Jednak ide o reálnu regulačnú funkciu vo vzťahu k svojim zmluvným stranám s dohodnutým predmetom spolupráce, ale vzhľadom na počiatočné štádium vývoja zmluvného interregionalizmu môžu slúžiť tiež ako určitý „vzor“ pre regionálne zoskupenia, prípadne iné regionálne subjekty, ktoré by chceli svoje interregionálne vzťahy takisto postaviť na zmluvný základ.

4 REGIONALIZMUS A *RULE OF LAW*

Cieľom tejto časti práce je podrobnejšia analýza vzťahu medzinárodných regionálnych organizácií k *Rule of law*, ako jednej z kľúčových zásad aj v súčasnom medzinárodnom práve. Jeho jednotlivé aspekty boli už v stručnosti analyzované vyššie. *Rule of law* je pojmom, ktorý sa rozvinul v podmienkach vnútroštátneho práva a až neskôr sa rozvinuli myšlienky aplikovateľnosti *Rule of Law* aj na úroveň medzinárodného či regionálneho práva.¹³⁵ *Rule of law* vo vnútroštátnom práve bolo rozvíjané ako koncepcia boja proti policajnému štátu, proti nadvláde panovníka (jeho vôle) nad zákonom,¹³⁶ teda boja *Rule of Men vs. Rule of Law*.¹³⁷ Na *Rule of Law* vo vnútroštátnom práve vplývajú najmä skutočnosti, že tento právny systém je postavený na vzťahu nadriadeného- štátu a podriadeného- občana (jednotlivca), ako aj na myšlienke rovnovážneho postavenia moci zákonodarnej, výkonnej a súdnej. Preto sú pre vnútroštátne právo zásadné princípy ako záruky základných ľudských práv a slobôd, legalita a legitimita, suverenita ľudu, del'ba moci a systém vzájomných brzd a rovnováh moci, nezávislé súdnictvo, ako i právna istota.¹³⁸ Princípy charakterizujúce *Rule of law* však nie je možné taxatívne vymedziť, a to vďaka neustálemu rozvoju práva.

Na druhej strane, v podmienkach medzinárodného práva je potrebné uvažovať o *Rule of law* v odlišnom chápaní. Odlišnosti

¹³⁵ K *Rule of law* na medzinárodnej úrovni pozri: TAMANAHA, B. Z.: *On the Rule of law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0 521 60465 6. Chesterman, S.: *An International Rule of law?* [online]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738; NOLLAEMPER, A.: *National Courts and International Rule of law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, 384 p. ISBN 978-0-19-966815-1. In: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online]. Dostupné na: <https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>.

¹³⁶ BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes s. r. o., 1995, s. 11- 19. ISBN: 80-967499-0-0.

¹³⁷ CLARK, D.: *The many meanings of the Rule of Law*. [online]. Dostupné na: <http://lfip.uscschooloflaw.org/lawe506/documents/lawe506davidclarke.pdf>.

¹³⁸ BRÖSTL, A.: *Právny štát*. Košice: Medes s. r. o., 1995, s. 16. ISBN 80-967499-0-0.

spôsobuje najmä skutočnosť, že v medzinárodnom práve je potrebné o *Rule of law* uvažovať vo vzťahu k právnemu systému, kde sú základným subjektom štáty, ktorých vzťahy sú založené na právnej rovnosti. Na *Rule of law* v medzinárodnom práve, a teda i v podmienkach medzinárodných regionálnych organizácií, vplyvajú tri základné skutočnosti, a to špecifická medzinárodná normativita, tvorba a aplikácia medzinárodných noriem, a v neposlednom rade i medzinárodná zodpovednosť a vymáhanie medzinárodnej normativity.¹³⁹

Keďže medzinárodné právo je založené na vôli štátov, aj samotné *Rule of law* závisí od miery, do akej štáty umožnia jeho fungovanie a rozpracovanie na medzinárodnej úrovni. Vhodným priesktorom pre detailnejšie rozpracovanie *Rule of law* na medzinárodnej úrovni je práve spolupráca štátov v rámci medzinárodných organizácií. Osobitný význam majú regionálne organizácie supranacionálnej povahy, ako je Európska únia, ktoré majú výrazný vplyv nie len na *Rule of law* na medzinárodnej úrovni, ale aj na vnútroštátnej úrovni.

Regionálne organizácie sú ovplyvnené *Rule of law* v zásade už od svojho vzniku. Už len tým, že zakladajúce štáty zakotvujú jej existenciu a fungovanie v zakladajúcej zmluve, zvyšujú právnu istotu vo vzájomných regionálnych vzťahoch. Tým, že zakladajúca zmluva určí konkrétnu inštitucionálnu základňu, v rámci ktorej je za účelom naplnenia cieľov, na dosiahnutie ktorých bola organizácia založená, želané dosiahnuť nezávislosť jej orgánov, dochádza k naplneniu ďalších princípov *Rule of law*, ako je legalita či legitimita moci, alebo deľba moci. Samozrejme, naplneniu týchto princípov veľmi napomáha, ak je v rámci organizácie zriadený súdny orgán, ktorý by preskúmaval akty orgánov organizácie, či dodržiavanie práv a povinností členských štátov, alebo dokonca ich občanov. Zmluvný a inštitucionálny regionalizmus je preto významným posilnením *Rule of law*.

Rule of law v medzinárodnom regionálnom práve je závislé od spolupráce štátov, ako aj od ochoty plniť prijaté pravidlá. Popri

¹³⁹ CHESTERMAN, S.: An International Rule of law? [online]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/paperscfm?abstract_id=1081738.

takomto konsenzuálnom predpoklade, pre uplatnenie *Rule of law* je potrebné vziať do úvahy aj osobitosti prameňov medzinárodného práva, jeho subjektov a spôsobu vynútenia plnenia záväzkov vyplývajúcich z ich medzinárodnej spolupráce.¹⁴⁰ To všetko vplýva na spomínané princípy medzinárodného *Rule of law*. Normativita na medzinárodnej úrovni, jej obsah a tvorba, je tvorená prostredníctvom písaných a nepísaných prameňov medzinárodného práva. Svojpomocný a decentralizovaný systém ich tvorby môže vplývať na jasnosť a určitosť obsahu prameňov, ako i predvídateľnosť a stabilitu, ako nevyhnutné súčasti *Rule of law*. Regionálna normativita tak môže z pohľadu *Rule of law* ovplyvniť právnu istotu a obmedziť diskrečnú právomoc nositeľov moci v rámci regionálnej organizácie. Ako už z kapitoly Interregionalizmus a medzinárodné právo vplýva, regionálna normativita má svoj základ najmä v dvojstranných alebo mnohostranných zmluvách, na uzatvorenie ktorých musia mať medzinárodné organizácie oprávnenie v ich zakladajúcich aktoch.

Na *Rule of law* v regionálnej spolupráci štátov významne vplýva zásada rovnosti štátov pri tvorbe a uplatňovaní pravidiel medzinárodnej normativity, rovnako ako i princíp suverenity štátov.¹⁴¹ Tieto znaky vplývajú na univerzálnosť aplikácie regionálneho práva na všetky členské štáty regionálnej organizácie, ktoré by si mali byť navzájom právne rovné.¹⁴² Rovnosť by však mala byť zachovaná nie len pri aplikácii právnych noriem, ale i v rámci ich podielu na vytváraní regionálnej normativity.¹⁴³ Posledným výrazným

¹⁴⁰ Klasifikácia znakov medzinárodného *Rule of law* je inšpirovaná klasifikáciou podľa Stéphane Beaulac, pozri napr.: BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online]. Dostupné na: <https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>.

¹⁴¹ SCHWARZENBERGER, G.: *The Frontiers of International Law*. London: Stevens&Sons Limited, 1962, s. 58.

¹⁴² General Assembly Resolution 2625 (XXV) Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations (A/8082). [online]. Dostupné na: <http://daccess-dds-nny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/348/90/IMG/NR034890.pdf?OpenElement>.

¹⁴³ BEAULAC, S.: *The Rule of Law in International Law Today*. [online]. Dostupné na:

znakom je zodpovednosť uplatňovaná najmä v rámci súdneho vy-máhania normativity za porušovanie pravidiel konkrétnej regionálnej normativity a ich vynúiteľnosť prostriedkami regionálneho práva. Hoci v regionálnom práve existuje niekoľko špecializovaných súdnych orgánov, veľkým prínosom pre *Rule of law* je existencia súdneho orgánu s obligatórnou jurisdikciou, ktorá nevyžaduje súhlas sporových strán.¹⁴⁴ Význam plnenia záväzkov upravených normami regionálneho práva zdôrazňuje i zásada *pacta sunt servanda*, ktorú niektorí autori považovali za synonymum *Rule of law*, resp. základnú normu medzinárodného práva.¹⁴⁵

Záverom tejto state je však potrebné uviesť, že štáty nie vždy konajú v súlade so svojimi regionálnymi záväzkami, čo môže odstrániť najmä dobre fungujúci súdny systém regionálnej organizácie v rámci inštitucionálneho regionalizmu. Dôvodom neplnenia záväzkov môže byť napríklad nechota uplatňovať pravidlá, ktoré sú v rozpore s ich národnými záujmami, hoci sú záujmom regionálneho zoskupenia. V tomto prípade je potrebné konštatovať, že regionálna spolupráca predpokladá vyšší stupeň plnenia záväzkov, ktoré na seba prevzali štáty, pretože regionalizmus flexibilnejšie reaguje na potreby štátov konkrétneho regiónu. To, že štáty určitého regiónu majú príbuznejšie záujmy ako štáty v rámci univerzálnych medzinárodných organizácií, je základným predpokladom toho, že na seba nebudú preberať záväzky, ktorých naplnenie nie je ich záujmom. Rovnako sú pri plnení záväzkov i pod detailnejšou kontrolou ostatných štátov regiónu. Oslabením *Rule of law* v rámci regionalizmu však býva skutočnosť, že štáty sú nie len tvorcami práva, ale aj jeho adresámi. Preto je na vôli štátu, ktorý bol dotknutý protiprávnym

<https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>.

¹⁴⁴ KLUČKA, J.: Vláda práva (*Rule of law*) v medzinárodnom práve. In: Právny obzor, Bratislava, 95, 2012, č. 2, s. 127.

¹⁴⁵ KLEINLEIN, T.: Alfred Verdross as a Founding Father of International Constitutionalism? In: Goettingen Journal of International Law 4, 2012, 2, s. 385-416. BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2010, s. 160- 163. ISBN 978-0-521-51618-1.

správaním iného štátu, aby si sám uplatnil kompenzačné nároky mu z neho vyplývajúce na úrovni regionálneho práva.

4.1 Medzinárodné regionálne organizácie a *Rule of Law*

Regionálne organizácie zohrávajú čoraz významnejšiu úlohu v posilňovaní a presadzovaní *Rule of law*. S ohľadom na ich mandáty a regionálne špecifiká sa táto úloha týka rôznych činností predovšetkým v oblasti ľudských práv a budovania konštitucionalizmu. Prostredníctvom rozvoja regulačných rámcov, ktoré odmietajú a sankcionujú neústavné prevody alebo pokusy o protiústavné chopenie sa moci, sa regionálne organizácie taktiež snažia posilniť ústavnú vládu vo svojich členských štátoch. Dôkazom významnej úlohy regionálnych organizácií v oblasti *Rule of law*, ako i pokusom o vytvorenie interregionálnych vzťahov, je i činnosť Centra interregionálnych zdrojov demokracie (IR),¹⁴⁶ ktoré zorganizovalo interregionálny workshop na tému „Regionálne organizácie, *Rule of law* a ústavná vláda.“ Cieľom bolo zhodnotenie mandátov a činnosti regionálnych organizácií v oblasti ústavných vlád a *Rule of law*, uľahčiť výmenu informácií a skúseností pri ochrane ľudských práv prostredníctvom súdnych alebo kvázi-súdnych orgánov, prediskutovať nové možnosti právnej spolupráce, či úlohy regionálnych organizácií vo vnútroštátnom ústavnom procese a ich úlohy pri podpore kultúry konštitucionalizmu.¹⁴⁷ *Rule of law* je pojem, ktorý sa v súčasnosti stále viac skloňuje v súvislosti s ochranou ľudských práv, medzinárodnou bezpečnosťou a mierom, či efektivitou súdnej moci a ekonomickým rozvojom vo svete. Je základom spolupráce jednotlivých štátov i medzinárodných (regionálnych či univerzálnych) organizácií, pričom regionálne organizácie zohrávajú významnú úlohu pri

¹⁴⁶ Inter-Regional Democracy Resource Center, ktoré je sekretariátom Interregionálneho dialógu o demokracii (Inter-Regional Dialogue on Democracy). [online]. Dostupné na: <http://www.ideaint/democracymdialog/>.

¹⁴⁷ Inter-Regional Workshop on Regional Organizations, *Rule of law* and Constitutional Governance. [online]. Dostupné na: <http://www.idea.int/democracymdialog/inter-regional-workshop-on-regional-organizations-rule-of-law-and-constitutional-governance.cfm>.

presadzovaní *Rule of law* nie len v rámci svojich členských štátov, ale aj mimo svojho regiónu.

Rule of law je tiež významné pre spoluprácu regionálnych organizácií s Organizáciou Spojených národov (ďalej aj „OSN“), ako i pre spoluprácu medzi regionálnymi organizáciami navzájom (interregionalizmus, zmluvný regionalizmus), preto pod záštitou generálneho tajomníka OSN usporiadala ich spoločné stretnutie (máj 2015).¹⁴⁸ Bolo zamerané na tri hlavné oblasti, a to mediáciu, *peace-building* a mierové operácie, teda išlo o bezpečnostné stretnutie regionálnych organizácií s OSN. Generálny tajomník ASEAN, Minh, tu navrhol, aby sa spolupráca regionálnych organizácií s OSN, ako univerzálnou medzinárodnou organizáciou, zamerala na tri kľúčové oblasti, a to dodržiavanie zásad *Rule of law*, posilnenie mandátu a kapacít regionálnych organizácií, a na výmenu skúseností. K vyjadreniu prispel i generálny tajomník Ban Ki-moon, ktorý obzvlášť zdôraznil, že udržateľný mier je národnou, regionálnou i globálnou záležitosťou vyžadujúcou integrovaný a viacrozmerný prístup k bezpečnostným, sociálno-ekonomickým a ľudsko-právnym záležitostiam.¹⁴⁹

Rule of law je preto jednou z hodnôt, na ktorých sú založené regionálne organizácie, spoločne s dodržiavaním ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, ako aj dodržiavaním ľudských práv. Demokracia a *Rule of law* sú silnými prvkami, ktoré umožňujú dosiahnutie a udržanie mieru a bezpečnosti na národnej i medzinárodnej úrovni. Na základe kapitoly VIII Charty OSN zohrávajú regionálne organizácie významnú úlohu pri posilňovaní *Rule of law*. Takéto aktivity smerujúce k posilneniu *Rule of law* sú kľúčovými pri dopĺňaní snáh OSN v tejto oblasti, ako i pri podpore OSN pri napĺňaní jej cieľov. Zástupcovia regionálnych organizácií a OSN, v rámci diskusie o „Presadzovaní a posilňovaní *Rule of law* v našich regio-

¹⁴⁸ Secretary-General's opening remarks at high-level retreat with heads of regional and other organizations. [online]. Dostupné na: <http://www.un.org/sg/statements/index.asp?nid=8605>.

¹⁴⁹ Regional Organisations and UN Join Hands for Peace and Mediation. [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/news/asean-secretariat-news/item/regional-organisations-and-un-join-hands-for-peace-and-mediation>.

noch¹⁵⁰ uznali, že *Rule of law* znamená, že všetky osoby, inštitúcie a orgány, verejné a súkromné, vrátane štátu samotného, sa zodpovedajú spravodlivým a rovnakým zákonom, a bez akejkol'vek diskriminácie majú právo na rovnakú zákonnú ochranu. Ukazuje sa tak, že regionálne organizácie vyvíjajú svoje aktivity tiež smerom k posilneniu *Rule of law* vo vnútroštátnom práve, pretože takéto široké poňatie *Rule of law* v sebe zahŕňa prvky, ako je legitímna ústava s ústavnými obmedzeniami moci, ochrana a podpora ľudských práv vo všetkých ich aspektoch, efektívny volebný systém, ktorý podporuje a chráni volebnú integritu, záväzok k rodovej rovnosti, zákony pre ochranu menších a ohrozených skupín, a silnú občiansku spoločnosť. Právny štát je základom každej fungujúcej demokracie. Medzinárodné regionálne organizácie preto zohrávajú úlohu v presadzovaní *Rule of law* a konštitucionalizmu, čo dokazujú rôzne normy a štandardy stanovené v oblasti ľudských práv, demokracie a budovania ústavnosti.

Na presadenie *Rule of law* vytvárajú regionálne organizácie rôzne mechanizmy a orgány, kde zaraďujeme právnu spoluprácu (interregionalizmus či zmluvný regionalizmus), technickú podporu, výmenu informácií a najlepších postupov, ako i činnosti na zaistenie zodpovednosti (inštitucionálny regionalizmus). Regionálne organizácie a ich členské štáty vyjadrili svoj záväzok demokracie, *Rule of law* a ľudských práv v ich zakladajúcich zmluvách.¹⁵¹ Navyiac buď prijali charty (listiny) venované demokracii alebo ľudským právam,¹⁵² a majú alebo sú v procese vytvárania súdnych alebo kvázisúdnych orgánov, ktoré konajú ako kľúčové nástroje pri dosahovaní a udržaní demokracie a pri vykonávaní ľudsko-právnych záväzkov ich vlastných členských štátov. Každá z regionálnych organizácií má

¹⁵⁰ Third High Level Meeting of the Inter-Regional Dialogue on Democracy. [online]. Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-461_en.htm.

¹⁵¹ Európska únia, ASEAN, OAS, African Union, Council of Europe.

¹⁵² Príkladom môže byť African Charter on Democracy, Elections and Governance, ktorá odmieta neústavnú zmenu vlády pod sankciou vylúčenia štátu z Africkej únie, či Inter-American Democratic Charter, alebo SAARC Charter on Democracy. Z oblasti ľudských práv môžeme spomenúť ASEAN Human Rights Declaration.

odlišný mandát, funguje v odlišnom prostredí, s odlišnými zdrojmi, čo znamená, že ich úloha pri presadzovaní *Rule of law* nie je rovnaká a vyznačuje sa regionálnymi odlišnosťami. To však vytvára cestu pre rozvoj interregionalizmu, v rámci ktorého majú štáty priestor na dialóg a výmenu skúseností.¹⁵³

4.2 *Rule of Law* a európsky regionalizmus

Už z vyššie analyzovaných skutočností týkajúcich sa starého a nového regionalizmu, ako aj vplyvu Európskej únie na regionalizmus vyplýva, že európsky regionalizmus sa vyznačuje jednou z najrozvinutejších inštitucionálnych základní regionálnej spolupráce. Najsilnejšie postavenie v európskom regióne zohráva Európska únia, ktorá významne rozvinula i naďalej rozvíja inštitucionálny, zmluvný regionalizmus, ako aj interregionálnu spoluprácu so štátmi iných regiónov či samotnými regionálnymi organizáciami. *Rule of law* vplýva na európsky regionalizmus najsilnejšie prostredníctvom súdnych systémov ochrany práv a povinností štátov, či dokonca jednotlivcov. To však nie je jediná oblasť, v rámci ktorej európsky región umožňuje rozvoj *Rule of law*. Posilnenie *Rule of law* nastáva aj v dôsledku posilnenia demokracie, ľudských práv, mieru a bezpečnosti, či spolupráce v ekonomickej oblasti, ktorá vytvára vhodné podmienky pre rozvoj jednotlivých členských štátov. Bez posilnenia týchto oblastí môže dôjsť k situácii, kedy sa v regionálnych vzťahoch, a v konečnom dôsledku i v členských štátoch, *Rule of law* oslabí.

4.2.1 *Rule of Law* a inštitucionálny regionalizmus v Európe

Hoci je z pohľadu inštitucionálneho regionalizmu a *Rule of law* najrozvinutejšia a aj najdôležitejšia činnosť Európskej únie, inštitucionálny regionalizmus ovplyvnený *Rule of law* funguje aj mimo nej. Významné postavenie patrí Rade Európy,¹⁵⁴ ktorá je

¹⁵³ Third High Level Meeting of the Inter-Regional Dialogue on Democracy. [online]. Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-461_en.htm.

¹⁵⁴ Rada Európy - organizácia európskych štátov na medzivládnom princípe, mala byť základom ďalšej európskej integrácie, avšak aktivita Veľkej

ovplyvnená *Rule of law* najmä v oblasti ľudských práv a demokracie, na ochranu ktorých bola aj založená. Pre posilnenie demokracie ako hlavného nástroja na dosiahnutie *Rule of law* bola zriadená Benátska komisia Rady Európy (Európska komisia pre demokraciu prostredníctvom práva, ďalej len „Benátska komisia“),¹⁵⁵ ako jej poradný orgán pre ústavné záležitosti. Poskytuje právnu pomoc pre štáty, ktoré chcú dosiahnuť európsky štandard v oblasti demokracie, ľudských práv a *Rule of law*, a rozširuje a hodnotí spoločné ústavné dedičstvo. Benátska komisia ako prejav nového inštitucionálneho regionalizmu napomáha dosiahnuť požadované štandardy *Rule of law* vo svojich členských štátoch. Výraznou inštitucionálnou prednosťou Rady Európy je v oblasti *Rule of law* samostatný súdny orgán, Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj „ESLP“),¹⁵⁶ s právomocou v oblasti ochrany ľudských práv stanovených Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd.¹⁵⁷ *Rule of law* v rámci tejto inštitúcie napomáha posilneniu systému vynucovania rozhodnutí súdu, ktorý má v rukách Výbor ministrov Rady Európy.¹⁵⁸ Existencia dvoch súdov v rámci európskeho regiónu s právomocou rozhodovať spory vo veciach ľudských práv a základných slobôd (Súdny dvor Európskej únie a Európsky súd pre ľudské práva) by však mohla viesť k oslabeniu *Rule of law*, najmä z hľadiska právnej istoty.

Európske právo ako právny systém založený na supranacionálnej povahe Európskej únie je oblasťou, kde *Rule of law* funguje na akomsi pomedzí vnútroštátneho a medzinárodného práva. Európ-

Británie obmedzila jej právomoci len na poradný orgán, Slovenská republika je jej členom od 30. júna 1993. Bližšie pozri: Council of Europe. [online]. Dostupné na: <http://hub.coe.int/en/>.

¹⁵⁵ For democracy through law- The Venice Commission of the Council of Europe.[online]. Dostupné na: http://www.venice.coe.int/WebForms/pages/?p=01_Presentation.

¹⁵⁶ European Court of Human Rights. [online]. Dostupné na: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

¹⁵⁷ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb.

¹⁵⁸ Supervision of the execution of judgments and decisions of the European Court of Human Rights.[online]. Dostupné na: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/execution/Presentation/Pres_Exec_en.asp.

ska únia, jej inštitucionálny rámec a právomoci jej orgánov, predstavujú vhodné podmienky na rozvíjanie *Rule of law* v európskom regióne. Právo Európskej únie je integrálnou súčasťou právnych systémov jej členských štátov a ich súdy sú ním viazané. Základy tohto supranacionálneho právneho poriadku spočívajú na prednosti a priamom účinku práva Európskej únie.¹⁵⁹ Európska únia svojim primárnym a sekundárnym právom priznáva práva a stanovuje povinnosti tak štátom, ako aj jednotlivcom, a rovnako, prostredníctvom súdneho systému Európskej únie, poskytuje i právnu ochranu pri porušení ich práv. Práve možnosti právnej ochrany pre štát, ako aj jednotlivca spôsobujú, že európske právo je právnym systémom, kde sú pre *Rule of law*, jeho rozvoj a posilnenie, stanovené vhodnejšie podmienky, ako v rámci všeobecného medzinárodného práva. Rovnako ako v iných právnych systémoch, aj v systéme Európskej únie panuje zvýšená pozornosť vo vzťahu k úlohe *Rule of law*, najmä v oblasti ochrany ľudských práv ľudí žijúcich v Európskej únii i mimo nej, ekonomického rozvoja, slobody pohybu a vnútorne-vonkajšej súdržnosti v zmysle myšlienky – „čo sa stane v tretích krajinách, stane sa, resp. ovplyvní vývoj aj v rámci Európskej únie.“¹⁶⁰

Zhrňujúci pohľad na *Rule of law* a jeho postavenie či úlohu v Európskej únii poskytol Súdny dvor Európskej únie (ďalej aj „Súdny dvor EÚ“) v jednom zo svojich rozhodnutí (C-303/05-Advocaten voor de Wereld (ods. 45)), v ktorom zdôraznil, že základy Európskej únie sú postavené na *Rule of law* a rešpekte k ľudským právam, tak ako vyplývajú z ústavných základov spoločných pre členské štáty, ako všeobecné princípy únijného práva.

V súčasnosti sa orgány Európskej únie v súvislosti s *Rule of law* odvolávajú na čl. 2 a 7 Zmluvy o Európskej únii (ďalej len „ZEU“), jej preambulu, ako aj preambulu Charty základných práv Európskej únie, ktorá je súčasťou Lisabonskej zmluvy, ako aj čl. 49

¹⁵⁹ Observing the *Rule of Law* in the European union. [online]. Dostupné na: http://www.erasmuslawreview.nl/files/ELR_issue6_001.pdf.

¹⁶⁰ Promoting the *Rule of Law* in the European Union. FRA Symposium report, 4th Annual FRA Symposium, Vienna, 2013. [online]. Dostupné na: <http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-4th-annual-symposium-report.pdf>.

ZEU, ktorý stanovuje rešpekt k *Rule of law* ako predpoklad členstva v Európskej únii.

Zatiaľ čo čl. 2 ZEU upravuje základy únie postavené na úcte k ľudskej dôstojnosti, slobode, demokracii, rovnosti a *Rule of law*, čl. 7 stanovuje možnosti, ako postupovať v prípade, ak členský štát vážne porušil hodnoty uvedené v čl. 2 ZEU. Možnou sankciou za ich porušenie (vrátane *Rule of law*) je pozastavenie určitých práv vyplývajúcich z uplatňovania zmlúv pre členský štát, vrátane hlasovacieho práva na zasadnutiach Rady, pričom túto sankciu je možné využiť nielen v oblastiach upravených únijným právom, ale aj v oblastiach spadajúcich do výlučnej právomoci členských štátov.¹⁶¹

S ohľadom na odlišný systém Európskej únie od vnútroštátneho práva sa líšia i princípy, ktoré charakterizujú *Rule of law*. Hoci medzi princípy *Rule of law*, charakteristické pre vnútroštátne právo, zaradujeme najmä záruky základných práv a slobôd, legitimitu a legalitu, suverenitu ľudu, deľbu moci a systém vzájomných brzd a rovnováh, zvrchovanosť ústavy a zákona, a právnu istotu, ich konečné stanovenie nie je možné vzhľadom na neustály rozvoj práva a oblastí, ktoré vnútroštátne právo upravuje. V podmienkach Európskej únie je skúmanie princípov *Rule of law* o to zložitejšie, že obsah týchto princípov sa mení aj v závislosti od ústavných systémov jednotlivých členských štátov Európskej únie.

Podľa Tridimasa¹⁶² do kategórie princípov Európskej únie vyplývajúcich z *Rule of law* zaradujeme ochranu ľudských práv, rovnosť, proporcionalitu, právnu istotu, ochranu legitímnych očakávaní a právo na obhajobu. Tieto princípy sú Súdnym dvorom EÚ odvodené zo základnej premisy, podľa ktorej je právny poriadok Európskej únie (v tom čase Spoločenstva) založený na *Rule of law*. Primárne boli odvodené z právnych poriadkov členských štátov a použité na doplnenie a upresnenie zakladajúcich zmlúv, teda najmä

¹⁶¹ CEPS policy brief: CARRERA, S., GUILD, E., HERNANZ, N.: Rule of Law or rule of thumb? A New Copenhagen Mechanism for the EU, s. 18. [online]. Dostupné na: http://www.ceps.eu/system/files/No%20303%20Copenhagen%20Mechanism%20for%20Fundamental%20Rights_0.pdf.

¹⁶² TRIDIMAS, T.: The General Principles of EU Law (Second edition). Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 4, 6. ISBN: 978-0-19-925806-2.

na základe nevyhnutnosti vyplniť medzery písaného práva. Je možné priradiť ich do kategórie, ktorá predchádzala písanému právu v tých ustanoveniach zakladajúcich zmlúv, ktoré sa chápu ako ich konkrétne vyjadrenie. Ich význam ako prameňa úijného práva sa prejavuje v podmienkach pozitívneho práva, kde predstavujú významné obmedzenia politickej sily inštitúcií únie a členských štátov, a ako súdne vyvinuté pravidlá dokazujú kreatívnu funkciu Súdneho dvora EÚ, ako aj jeho prínos k rozvoju Európskej únie zo supranacionálnej organizácie na „konstitučný poriadok štátov“. Sú to princípy verejného práva, vyvinuté najmä na zaistenie, že inštitúcie únie a národné orgány konajú výlučne v rámci *Rule of law*.

Demonštratívny výpočet princípov *Rule of law* v podmienkach Európskej únie je možné nájsť aj v rozhodnutiach Súdneho dvora EÚ,¹⁶³ ktorý upresňuje obsah a význam *Rule of law* ako spoločnej hodnoty Európskej únie v súlade s čl. 2 ZEU.¹⁶⁴ *Rule of law* sa však v podmienkach Európskej únie nevzťahuje len na proces aplikácie práva, ale najmä na tvorbu úijného práva. Tento aspekt *Rule of law* môže byť označený ako princíp ústavnej legality (zákonnosti) aktov únie. Ústavná legalita môže byť chápaná v negatívnom a pozitívnom zmysle. Negatívnu legalitu charakterizuje prvenstvo zakladajúcich zmlúv, teda každý akt pripočítateľný únii musí byť v súlade s normami vyššej právnej sily. Každý akt sekundárneho práva musí byť v súlade so všetkými ustanoveniami zakladajúcich zmlúv a rovnako hodnotenými všeobecnými právnymi princípmi, stanovuje

¹⁶³ C- 496/99 P – *Komisia/ CAS Succhi di Frutta*, ods. 63; Spojené veci 212-217/80 – *Amministrazione delle finanze dello stato/Srl Meridionale Industria Salumi* a iní, ods. 10; Spojené veci 46/87 a 227/88 – *Hoechst AG/Komisia*, ods. 19; C-50/00 P – *Unión de Pequeños Agricultores/Rada*, ods. 39; Spojené veci C-174/98 P a C-189/98 P – *Holandsko a Van der Wal/Komisia*, ods. 17; C-279/09 DEB, ods. 58; C-550/07 P – *Akzo Nobel Chemicals a Akros Chemicals/Komisia*, ods. 54.

¹⁶⁴ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A new EU Framework to strengthen the Rule of Law (Strasbourg, 11. 3. 2014, COM (2014)). [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/com_2014_158_en.pdf.

teda prísnu vnútornú hierarchiu úijného právneho poriadku.¹⁶⁵ Európska únia je, okrem iného, nositeľom verejnej autority, keďže má jednostrannú moc zaväzovať. Táto moc je konštituovaná vo svojej podstate princípom pozitívnej legality, tiež známej ako zásada prenesených právomocí alebo princíp obmedzenej alebo pripísanej kompetencie (principle of conferral or principle of limited or attributed competences). Na jej základe, každý akt sekundárneho práva musí mať právny základ, ktorý je možné vysledovať v zakladajúcich zmluvách.¹⁶⁶ Z tohto hľadiska je viditeľné špecifikum regionálnej normativity, ktorá je ovplyvnená inštitucionálnym regionalizmom Európskej únie, pričom jej vzťah k *Rule of law* a jeho podobe v regionálnom práve je oproti iným regionálnym zoskupeniam či organizáciám veľmi výrazný a významne posilňuje *Rule of law*.

Rule of law je tak základným princípom prameniáciom zo spoločných ústavných tradícií členských štátov Európskej únie a jednou zo základných hodnôt, na ktorých je Európska únia postavená. Dôvera všetkých európskych občanov a orgánov vo fungujúce *Rule of law* je podstatná najmä pre ďalší rozvoj Európskej únie na „oblasť slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc“, tak ako to predpokladá čl. 3 ods. 2 ZEU či čl. 67 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej aj „ZFEU“). *Rule of law* je nie len predpokladom ochrany všetkých základných hodnôt stanovených v čl. 2 ZEU, ale rovnako i predpokladom dodržiavania všetkých práv a záväzkov vyplývajúcich zo zakladajúcich zmlúv a medzinárodného práva.¹⁶⁷

¹⁶⁵ VON BOGDANDY, A., BAST, J.: Principles of European Constitutional Law (Second Revised Edition). Oxford: Hart Publishing Ltd, 2010, s. 33, 34, 35. ISBN: 978-1-84113-822-0.

¹⁶⁶ VON BOGDANDY, A., BAST, J.: Principles of European Constitutional Law (Second Revised Edition). Oxford: Hart Publishing Ltd, 2010, s. 35. ISBN: 978-1-84113-822-0.

¹⁶⁷ Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: A new EU Framework to strengthen the Rule of Law (Strasbourg, 11. 3. 2014, COM (2014)). [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/com_2014_158_en.pdf.

4.2.2 Prejavy inštitucionálneho regionalizmu v Európskej únii posilňujúce *Rule of Law*

Na podporu a presadenie hodnôt spojených s *Rule of law* je v Európskej únii možné využiť nástroje, ktoré síce nie sú priamo aplikovateľné s odkazom čl. 2 ZEU, no podľa Bogdandyho a Ioannidisa sú veľmi účinné, pretože sú reakciou na problémy späté s hodnotami demokracie či *Rule of law*.¹⁶⁸ Ide tzv. o mechanizmus „spolupráce a overovania“ pre bulharské a rumunské inštitúcie,¹⁶⁹ t.j. o programy pre ekonomické prispôsobovanie členských štátov prijímajúcich finančnú pomoc, a o koncept „systematického porušovania“ vytváraný Súdny dvorom EÚ s cieľom určiť zodpovednosť za žiadateľov o azyl. Po pristúpení Bulharska a Rumunska do Európskej únie v roku 2007, tieto dva štáty vykazovali aj naďalej významné nedostatky v oblastiach súdnej reformy, korupcie a organizovaného zločinu. S úmyslom pomoci vytvoriť efektívny správny a súdny systém, ako podmienku členstva, a umožniť ich občanom plné užívanie práv občanov Európskej únie, bol vytvorený špeciálny „mechanizmus spolupráce a overovania“ (*Cooperation and Verification Mechanism – CVM*).¹⁷⁰ Pri porušení jeho podmienok môže prijať Komisia ochranné opatrenia podľa čl. 37 a 38 Zmluvy o pristúpení.¹⁷¹

Ďalším príkladom je finančná pomoc členským štátom Európskej únie poskytovaná inými členskými štátmi alebo novoustanovenými európskymi mechanizmami, ako je Európsky nástroj finančnej stability¹⁷² a Európsky stabilizačný mechanizmus.¹⁷³ Jej výplata sa uskutočňuje len na základe potvrdenia trojice úradníkov vymenovaných Komisiou, ECB a MMF o tom, že boli splnené podmienky jej

¹⁶⁸ VON BOGDANDY, A., IOANNIDIS, M.: Systemic deficiency in the *Rule of Law*: What it is, what has been done, what can be done. In: Common Market Law Review, 51, 2014, s. 84 -93.

¹⁶⁹ Hodnotenie prebiehajúceho pokroku v Bulharsku a Rumunsku. [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/cvm/index_sk.htm.

¹⁷⁰ The reports on progress in Bulgaria and Romania. [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/cvm/progress_reports_en.htm.

¹⁷¹ Bližšie pozri: Commission Decision, C(2006)6570, Commission Decision, C(2006)6569.

¹⁷² About European Financial Stability Facility. [online]. Dostupné na: <http://www.efsf.europa.eu/about/index.htm>.

¹⁷³ About the European Stability Mechanism. [online]. Dostupné na: <http://www.esm.europa.eu/>.

poskytnutia. Tieto podmienky sú obsiahnuté v tzv. „programoch ekonomického prispôsobenia“,¹⁷⁴ pričom sú poväčšine zamerané na obnovenie platobnej bilancie domácich ekonomík a posilňovanie ich medzinárodnej konkurencieschopnosti. Okrem stanovovania podmienok zvyšujúcich tlak na národné vlády, aby prijímali reformy posilňujúce *Rule of law*, ďalším príkladom môže byť aj špeciálny mechanizmus zameraný na aktívnu podporu budovania kapacít v Grécku, tzv. Pracovnú skupinu pre Grécko (*Task Force for Greece – TFGR*),¹⁷⁵ ako sub-divíziu Európskej komisie, založenú v Bruseli s úradmi v Aténach. Jej úlohou je koordinovať technickú pomoc, ktorú Grécko potrebuje na dosiahnutie štrukturálnych reforiem, prostredníctvom spolupráce s inými členskými štátmi Európskej únie, Európskou komisiou, MMF a inými organizáciami.

Z uvedeného vyplýva, že inštitucionálny regionalizmus Európskej únie silne ovplyvňuje *Rule of law* v členských štátoch únie. Miesto a postavenie inštitucionálneho regionalizmu sa tu odvíja od činnosti Súdneho dvora EÚ, ktorý má postavenie súdneho orgánu oprávneného vydávať súdne rozhodnutia záväzné pre členské štáty, pričom výkon týchto rozhodnutí podlieha či už ekonomickým sankciám alebo iným mechanizmom vynútenia, čo posilňuje *Rule of law*.

Hoci čl. 7 ZEU umožňuje pristúpiť k sankčnému mechanizmu pri porušení hodnôt stanovených v čl. 2 ZEU, k jeho aplikácii zatiaľ nedošlo. Preto sa medzi orgánmi Európskej únie prejavuje potreba vytvoriť ďalší mechanizmus na podporu a presadenie *Rule of law* vo vnútri Európskej únie. Príkladom môže byť aj *EU Justice Scoreboard*, hodnotiaci tabuľka vo forme informačného nástroja, ponúkajúca porovnateľné hodnoty súdnych systémov členských štátov Európy.

¹⁷⁴ Príkladom môže byť finančná pomoc poskytnutá Portugalsku: Programme for Portugal. [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/economy_finance/assistance_eu_ms/portugal/index_en.htm.

¹⁷⁵ The Commission's Task Force for Greece (TFGR). [online]. Dostupné na: <http://ec.europa.eu/avservices/photo/photoByMediaGroup.cfm?sitelang=en&mgid=635>.

skej únie, ktorá by mala slúžiť na podporu dialógu o efektivite národných súdnych systémov a o samotnom *Rule of law*.¹⁷⁶

Snahy o rozšírenie mandátu pre inštitucionálny regionalizmus v podmienkach Európskej únie v rámci nového regionalizmu sa dotýkajú aj členských štátov Európskej únie, rozhodnutia ktorých boli kritizované z pohľadu *Rule of law* (rozhodnutie francúzskej vlády o repatriácii Rómov pochádzajúcich z Rumunska a Bulharska, nová ústava Maďarska z roku 2011, ústavná kríza v Rumunsku v roku 2012). Boli inšpiráciou pre vytvorenie nového právneho rámca pre ochranu *Rule of law* vo vnútri Európskej únie. Jeho cieľom má byť ochrana *Rule of law*, aby sa tak predišlo porušovaniu spoločných hodnôt únie národnými vládami. Mal by vyplniť medzeru medzi konaním o porušení povinnosti na základe čl. 258 ZFEÚ, a procesom podľa čl. 7 ZEU, ktorý je príliš ťažké zvládnuť.¹⁷⁷ S myšlienkou vytvoriť nový právny rámec ochrany *Rule of law* prišla Európska komisia, pretože ako ochranca zakladajúcich zmlúv by mala zasiahnuť v prípadoch vážneho a systematického porušovania *Rule of law* v členskom štáte,¹⁷⁸ a potom ako sa určitý štát stane členským štátom únie, únia nemá žiadny nástroj na preskúmanie toho, či *Rule of law* a nezávislosť súdnictva naďalej požívajú všeobecný rešpekt v danom štáte.¹⁷⁹

Nový právny rámec na ochranu *Rule of law* Európskej únie by mal podľa návrhu Komisie predstavovať doplnok procesu zakotveného v čl. 7 ZEU pri závažnom porušení alebo ohrození hodnôt, na ktorých Európska únia spočíva. Mal by totiž zabezpečiť skorý a rovný nástroj umožňujúci Komisii vstúpiť do dialógu s členským

¹⁷⁶ EU Justice Scoreboard. [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/scoreboard/index_en.htm.

¹⁷⁷ CORNIDES, J.: The European Union: Rule of Law or Rule of Judges? [online]. Dostupné na: <http://www.ejiltalk.org/the-european-union-rule-of-law-or-rule-of-judges/>.

¹⁷⁸ Remarks by President Barroso on the future of Justice and Home affairs and the *Rule of Law* initiative. [online]. Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-14-204_en.htm.

¹⁷⁹ Plenary Session of the European Parliament, 11 September 2012: Council and Commission statements- Political situation in Romania, Annex III. [online]. Dostupné na: http://www.parlament.gv.at/PAKT/EU/XXIV/EU/09/10/EU_91069/imfname_10374651.pdf.

štátom za účelom prevencie vystupňovania systematického porušovania *Rule of law*.¹⁸⁰ Samotný proces skorého varovania by mal prebiehať na troch úrovniach.¹⁸¹ Prvá úroveň by spočívala v posúdení situácie Európskou komisiou, ktorá by zozbierala a preskúmala všetky relevantné informácie. Následne by ich posúdila a ak by dospela k názoru, že skutočne dochádza k vážnemu porušeniu *Rule of law* členským štátom, zaslala by mu svoj názor o stave *Rule of law* v danom štáte ako varovanie a odôvodnila by svoje obavy. Členský štát by následne mal právo vyjadriť sa k jej názoru. Ak by situácia nebola uspokojujúco vyriešená, pristúpilo by sa k druhej úrovni, kedy Komisia vydá verejné odporúčanie na riešenie problému v určenom časovom limite, v rámci ktorého by členský štát mal povinnosť oboznámiť Komisiu s opatreniami na riešenie situácie. Na tretej úrovni by Komisia monitorovala plnenie svojich odporúčaní členským štátom a ak by neboli uspokojivo alebo včas splnené, uchýlila by sa k mechanizmu stanovenému v čl. 7 ZEU. Celý proces je založený na dialógu medzi Komisiou a dotknutým členským štátom, a smeruje k znovunastoleniu *Rule of law* v členskom štáte pomocou regionálnej organizácie.

4.3 *Rule of Law* a americký regionalizmus

Americký regionalizmus je dlhodobo poznačený delením na rozvinutý sever a rozvíjajúci sa juh. Základné rozdiely spočívajú v historických skutočnostiach poznačených rokmi kolonializmu a politickej nestability regiónu Strednej a Južnej Ameriky. Z pohľadu *Rule of law* majú významnú pozíciu v americkom regióne Organizácia amerických štátov (OAS)¹⁸² a MERCOSUR (združenie voľného

¹⁸⁰ European Commission presents a framework to safeguard the *Rule of Law* in the European Union. [online]. Dostupné na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-237_en.htm.

¹⁸¹ Pozri schému: Annexes to the Communication from the Commission to the European Parliament and the Council, Annex II. [online]. Dostupné na: http://ec.europa.eu/justice/effective-justice/files/com_2014_158_annexes_en.pdf.

¹⁸² Vznikla v roku 1948 pretvorením Medzinárodnej únie amerických republík (*International Union of American Republics*), ktorá vznikla v roku

obchodu Južnej Ameriky).¹⁸³ Hoci v prípade OAS ide skôr o organizáciu zameranú na rozvoj demokracie, ľudských práv, bezpečnosti a rozvoja, v prípade MERCOSUR ide o organizáciu zameranú na ekonomickú spoluprácu. V oboch prípadoch však ide o regionálne organizácie ovplyvnené *Rule of law* na americkom kontinente.

OAS je organizáciou spájajúcou štáty Severnej a Južnej Ameriky, ako i štáty Latinskej Ameriky. Je to najstaršia regionálna organizácia, základy ktorej položila Prvá medzinárodná organizácia amerických štátov (1889-1890). Zakladajúcim dokumentom OAS je Charta Organizácie amerických štátov,¹⁸⁴ ktorá bola prijatá v roku 1948.¹⁸⁵ Zaujímavosťou je, že na stretnutiach politických orgánov OAS sa okrem členských štátov môžu zúčastňovať aj pozorovateľské krajiny, medzi ktoré patrí aj Európska únia, čo je určitým prejavom interregionalizmu.¹⁸⁶

Regionalizmus v Amerike, kde starý regionalizmus zastupuje OAS, je v regióne Latinskej Ameriky doplnený o jedného zo zástupcov nového regionalizmu, a to zoskupenie MERCOSUR („spoločný trh juhu“). Ako združenie voľného obchodu Južnej Ameriky je ekonomickým a politickým zoskupením založeným medzinárodnou dohodou¹⁸⁷ medzi Argentínou, Brazíliou, Paraguajom a Uruguajom na podporu voľného pohybu tovaru, služieb a osôb medzi jeho členskými štátmi. V poslednom období je však činnosť tejto regionálnej organizácie obmedzená, pretože jej členské štáty sa líšia v názore, či má aj naďalej ostať zameraná len na regionálny obchod v rámci

1890. Bližšie pozri: Organization of American States (OAS). [online]. Dostupné na: <http://www.oas.org/en/default.asp>.

¹⁸³ MERCOSUR. [online]. Dostupné na: <http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/>.

¹⁸⁴ Charter of the Organization of American States. [online]. Dostupné na: http://www.oas.org/dil/treaties_A-41_Charter_of_the_Organization_of_American_States.htm.

¹⁸⁵ Počas Deviatej medzinárodnej konferencie amerických štátov 30. apríla 1948.

¹⁸⁶ Permanent Observer Status with the OAS. [online]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/ser/dia/perm_observers/resolutions.asp.

¹⁸⁷ Treaty of Asunción. [online]. Dostupné na: http://www.mercosur.int/innovaportal/v/4054/4/innova.front/textos_fundacionales.

colnej únie alebo by jej mal byť udelený aj mandát pre politické záležitosti. O jednote tohto zoskupenia tiež vyvoláva pochybnosti¹⁸⁸ vytvorenie regionálnej Únie juhoamerických národov (ďalej aj „UNASUR“),¹⁸⁹ ktorá je ale skôr považovaná za spojenie juhoamerických štátov zoskupených v rámci MERCOSUR a Andského spoločenstva.

Z pohľadu *Rule of law* a MERCOSUR-u je zaujímavé pozastavenie členstva Paraguaja na základe odvolania jeho prezidenta Luga v r. 2012. Ostatné členské štáty MERCOSUR odôvodnili pozastavenie členstva Paraguaja tým, že prezident bol odvolaný v dôsledku prevratu nedemokratickým spôsobom a členstvo bude pozastavené až do doby, pokiaľ nebude obnovená predošlá situácia na základe demokratických volieb. Samotné pozastavenie členstva sa uskutočnilo na základe „demokratickej klauzuly“ známej ako Ushuaia Protocol, na základe ktorej je možné prerušiť ekonomickú spoluprácu so štátom, ktorý koná nedemokraticky.¹⁹⁰ Pozastavenie členstva pre Paraguaj do roku 2013 však otvorilo priestor pre vstup Venezuely do zoskupenia MERCOSUR, pretože práve Paraguaj bol proti vstupu Venezuely do MERCOSUR kvôli deficitu demokracie.

4.3.1 *Rule of law* a inštitucionálny regionalizmus v americkom regióne

Inštitucionálny regionalizmus sa v americkom regióne z pohľadu *Rule of law* viaže najmä na regionálne súdne a kvázi-súdne orgány, ktoré zabezpečujú dodržiavanie regionálnej normativity a ktoré sa najvýraznejšie prejavujú v rámci OAS a MERCOSUR. OAS má vlastný inštitucionálny mechanizmus na zabezpečovanie *Rule of law* súdnymi prostriedkami. Ide predovšetkým o Medzi-americký právny výbor (ďalej len „Výbor“) vytvorený čl. 53 Charty OAS, pri-

¹⁸⁸ Mercosur: South America's Fractious Trade Block. [online]. Dostupné na: <http://www.cfr.org/trade/mercosur-south-americas-fractious-trade-bloc/p12762>.

¹⁸⁹ UNASUR. [online]. Dostupné na: <http://www.unasursg.org/es/quienes-somos>.

¹⁹⁰ Protocolo de Ushuaia Sobre Compromiso Democrático en el MERCOSU, La Republica de Bolivia y la Republica de Chile. [online]. Dostupné na: http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/es/archivo/s/destacado4_es.doc.

čom jeho zloženie, právomoci a funkcie sú upravené v kap. XIV Charty OAS. Z pohľadu *Rule of law* je významný najmä z toho dôvodu, že vystupuje ako poradný orgán OAS v právnych záležitostiach, čím prispieva k dodržiavaniu regionálneho práva a podporuje aj postupný rozvoj a kodifikáciu medzinárodného práva. Okrem Výboru je činný aj Administratívny tribunál, vytvorený rezolúciou Valného zhromaždenia OAS,¹⁹¹ ktorého úlohou je riešenie pracovnoprávných a sociálnych sporov so zamestnancami Sekretariátu.

Z pohľadu inštitucionálneho regionalizmu v americkom regióne je dôležitá aj ochrana ľudských práv. Vďaka možnostiam súdnej, či kvázi-súdnej ochrany jednotlivca predstavuje americký región vhodné podmienky pre ochranu ľudských práv. Ich právnym základom je o. i. Americká deklarácia o právach a povinnostiach človeka,¹⁹² ako prvý medzinárodný dokument o ľudských právach. V oblasti Severnej a Južnej Ameriky zohráva dôležitú úlohu aj Medziamerický súd pre ľudské práva,¹⁹³ resp. Medziamerická komisia pre ľudské práva.¹⁹⁴

Súdny systém OAS sa však obmedzuje iba na ochranu ľudských práv pričom právomoc Súdu a Komisie je viazaná geograficky na predmet konania. Obidve inštitúcie majú oprávnenie interpretovať a aplikovať zmluvy OAS o ľudských právach, pričom Komisia môže prijímať aj individuálne sťažnosti namietajúce porušenie Amerického dohovoru o ľudských právach¹⁹⁵ alebo iného dohovoru či protokolu OAS ktorýmkoľvek členským štátom Dohovoru, a tiež prijímať sťažnosti namietajúce porušenie Americkej deklarácie

¹⁹¹ Resolution AG/RES. 35 (I-O/71).

¹⁹² American Declaration on the Rights and Duties of Man. [online]. Dostupné na: <http://www.oas.org/dil/1948%20American%20Declaration%20of%20the%20Rights%20and%20Duties%20of%20Man.pdf>.

¹⁹³ Inter-American Court of Human Rights. [online]. Dostupné na: <http://www.corteidh.or.cr/index.php/en>.

¹⁹⁴ Inter-American Commission on Human Rights. [online]. Dostupné na: http://www.oas.org/en/about/commission_human_rights.asp.

¹⁹⁵ American Convention on Human Rights. [online]. Dostupné na: http://www.oas.org/dil/treaties_B-32_American_Convention_on_Human_Rights.htm.

štátom, ktorý neratifikoval Dohovor.¹⁹⁶ Sporová právomoc Súdu sa však vzťahuje len na štáty, ktoré uznali jeho príslušnosť. Veľkou prekážkou efektivity amerického systému ochrany ľudských práv a oslabením *Rule of law* je tiež skutočnosť, že dvaja členovia OAS, ktorí patria medzi najvplyvnejších, tj. Spojené štáty americké a Kanada, neratifikovali Dohovor a neuznali príslušnosť Súdu. Je známe, že Spojené štáty viac krát preukázali ochotu prehliadať porušovanie ľudských práv na americkom kontinente pre svoje politické ciele.¹⁹⁷

Súd má však i ďalšie právomoci, prostredníctvom ktorých posilňuje *Rule of law*. V rámci ochrany ľudských práv má oprávnenie na žiadosť Komisie nariadiť preventívne predbežné opatrenia,¹⁹⁸ aby sa predišlo škodám vo vážnych a naliehavých prípadoch. Prostredníctvom poradných posudkov môže tiež podávať výklad ľudsko-právnych záväzkov štátov na základe Amerického dohovoru o ľudských právach alebo inej dohody chrániacej ľudské práva na žiadosť členského štátu alebo akéhokolvek orgánu OAS, vrátane Komisie. Štáty môžu taktiež žiadať poradný posudok, ktorý by preskúmal súlad ich právnych poriadkov s aplikovateľnými ľudsko-právnymi inštrumentmi. Najčastejšie vydáva Súd poradný posudok na žiadosť členských štátov.¹⁹⁹ Poradné posudky prispievajú nielen k právnej istote, ale aj jednote právnych poriadkov zmluvných strán so záväzkami, ktoré na seba prevzali prístupím k Dohovoru alebo k inej dohode chrániacej ľudské práva.

Pokiaľ ide o vzťah *Rule of law* a MERCOSUR v jeho rámci bolo okrem iných orgánov vytvorené aj špeciálne Centrum pre podporu

¹⁹⁶ Čl. 44 a 45 Amerického dohovoru o ľudských právach.

¹⁹⁷ FORSYTHE, D.: Human Rights, the United States and the Organization of American States. [online]. Dostupné na: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/762458?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102666990767>.

¹⁹⁸ Precautionary measures. [online]. Dostupné na: <http://www.oas.org/en/iachr/decisions/precautionary.asp>.

¹⁹⁹ SHAVER, L.: The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection? [online]. Dostupné na: <http://digitalcommons.law.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=globalstudies>.

Rule of law (MCPRL),²⁰⁰ Administratívno-pracovný súd (ALC)²⁰¹ a Stály odvolací súd (PRC).²⁰² Centrum pre podporu *Rule of law* bolo vytvorené za účelom preskúmať a posilniť rozvoj členských štátov, demokratickej vlády a všetkých stránok regionálneho integračného procesu. Posilnenie *Rule of law* v rámci samotného zoskupenia vykonáva činnosť Administratívno-pracovného súdu, ktorý preskúma, podobne ako je to aj podmienkach OAS, pracovné sťažnosti zamestnancov Sekretariátu MERCOSUR alebo iných orgánov inštitucionálnej štruktúry MERCOSUR. Stály odvolací súd je najvyššou inštanciou pre riešenie sporov medzi členskými štátmi.²⁰³

Je preto možné konštatovať, že hoci regionálne organizácie na americkom kontinente neboli založené za účelom posilnenia *Rule of law* v ich členských štátoch, svojou praktickou činnosťou a vytváraním nezávislých inštitúcií podporujú *Rule of law* v rámci vzájomnej regionálnej spolupráce členských štátov, ako aj v samotných členských štátoch. Osobitnou kapitolou je fungovanie nezávislých súdov, ktoré napomáhajú legalite a legitimitě činnosti orgánov regionálnej organizácie, či samotnej činnosti členských štátov.

4.4 *Rule of Law* a Juhovýchodná Ázia

Juhovýchodná Ázia je pre regionálnu spoluprácu zložitejšia ako región Európy, či Ameriky nakoľko jednotlivé štáty sa tu líšia vo svojich ústavných základoch, stupni demokratického vývoja, ako aj kompatibility svojich ekonomických, sociálnych či kultúrnych systémov.

²⁰⁰ Decision 24/04 of the Common Market Council. [online]. Dostupné na: <http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/es/index.htm>.

²⁰¹ Resolution 54/03 of the Common Market Group. [online]. Dostupné na: <http://www.mercosur.int/msweb/portal%20intermediario/ES/index.htm>.

²⁰² Olivos Protocol. [online]. Dostupné na: http://www.mercosur.int/innovaportal/v/4054/4/innova.front/textos_fundacionales.

²⁰³ CUNHA, M. V. de A.: The Judicial System of Mercosur: Is there Administrative Justice? [online]. Dostupné na: <http://www.iilj.org/gal/documents/cunha.pdf>.

Najvýznamnejším zástupcom regionalizmu v Juhovýchodnej Ázii je Združenie národov Juhovýchodnej Ázie (ďalej aj „ASEAN“).²⁰⁴ Je regionálnou organizáciou zoskupujúcou desať juhovýchodných ázijských štátov (Filipíny, Malajzia, Brunej, Singapur, Indonézia, Thajsko, Mjanmarsko, Kambodža, Laos a Vietnam). Táto organizácia vznikla v roku 1967 Bangkokou deklaráciou,²⁰⁵ ktorú pôvodne podpísalo päť štátov (Indonézia, Filipíny, Malajzia, Singapur a Thajsko). Zakladajúce štáty v nej deklarovali, že cieľom jej vzniku je o. i. podpora regionálneho mieru a stability udržiavaním úcty k spravodlivosti a *Rule of law* vo vzťahoch medzi štátmi regiónu, ako aj zachovávanie princípov Charty OSN. Pri pohľade na kvalitu normativity tejto organizácie je zaujímavý fakt, že mnoho dokumentov prijatých na jej pôde nevyžaduje formálnu ratifikáciu, čo je odrazom konsenzuálnej a neformálnej povahy tejto organizácie a následných špecifík prijímaných zmlúv či deklarácií.²⁰⁶

Po období studenej vojny sa medzi pôvodné členské štáty zaradilo zvyšných päť štátov, čo malo za následok zvýraznenie rozdielov medzi ich ekonomikami. Jedným z pokusov, ako tieto rozdiely odstrániť sa stalo vytvorenie ASEAN Free Trade Area (AFTA),²⁰⁷ t. j. zóny voľného obchodu ASEAN v roku 1992. Rovnako ako v prípade Európskej únie, ktorej základy položilo Európske hospodárske spo-

²⁰⁴ ASEAN. [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/asean/about-asean>.

²⁰⁵ The ASEAN Declaration (Bangkok Declaration). [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/news/item/the-asean-declaration-bangkok-declaration>.

²⁰⁶ Spomedzi zmlúv prijatých v rámci ASEAN boli ratifikované napr. ASEAN Agreement on Disaster Management and Emergency Response (AADMER), Agreement on the Establishment of the ASEAN Centre for Biodiversity, ASEAN Agreement on the Conservation of Nature and Natural Resources. [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/archive/documents/ASCC-ASEAN-Agreements-and-treaties-090930.pdf>.

²⁰⁷ ASEAN Free Trade Area. [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/communities/asean-economic-community/category/asean-free-trade-area-afta-council>.

ločnosť,²⁰⁸ aj ASEAN začalo aktívnu regionálnu spoluprácu medzi členskými štátmi v oblasti obchodu.

Právnu subjektivitu organizácia získala prijatím Charty ASEAN,²⁰⁹ ktorá nadobudla účinnosť v roku 2008. Charta ASEAN predstavuje nový právny rámec a stanovuje niekoľko nových orgánov (inštitucionálny regionalizmus)²¹⁰ na posilnenie procesov budovania spoločenstva.²¹¹

Hoci vznik a fungovanie organizácie ASEAN zaradujeme do obdobia nového regionalizmu, na rozdiel od Európskej únie, ktorá má supranacionálny charakter, je ASEAN príkladom medzivládnej regionálnej organizácie, nakoľko jej členské štáty si napriek členstvu v nej ponechávajú plnú suverenitu. Pokiaľ ide o *Rule of law*, začína sa intenzívnejšie pripomínať po finančnej kríze v rokoch 1997 – 1998, ktorá bola z veľkej časti pripisovaná práve absencii *Rule of law* a dobrej vlády (*good governance*). V dôsledku toho sa štáty ASEAN-u snažia získať dôveru investorov a medzinárodnú dôveru tým, že pristúpili k viacerým reformám. Za ich medzníky sa považuje Bali Concord II (2003)²¹² a Charta ASEAN (2008), podľa ktorých má byť práve *Rule of law* zárukou udržateľného ekonomického rastu a rozvoja, nakoľko tento nie je reálne možný bez právnej bezpečnosti a istoty, ktorú poskytuje *Rule of law*, najmä v časoch medzinárodnej ekonomickej „otvorenosti“ a spolupráce. Na túto skutočnosť reaguje Charta ASEAN, ktorá medzi ciele organizácie zaraduje posilňovanie *Rule of law* nielen samotnou organizáciou, ale tiež jej členskými štátmi (čl. 2 ods. 2 h). V dôsledku toho niektoré členské

²⁰⁸ European Economic Community. [online]. Dostupné na: http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm.

²⁰⁹ Charter of the Association of Southeast Asian Nations. [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/asean/asean-charter/asean-charter>.

²¹⁰ Pre orgány ASEAN pozri kapitolu IV a kapitolu X Charty ASEAN.

²¹¹ SCHMITZ, T.: The ASEAN Economic Community and the *rule of law*. [online]. Dostupné na: http://home.lu.lv/~tschmit1/Downloads/BDHK-Workshop_15-12-2014_Schmitz.pdf.

²¹² Declaration of ASEAN Concord II (Bali Concord II). [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/news/asean-statement-communiques/item/declaration-of-asean-concord-ii-bali-concord-ii-3>.

štáty zakotvili tento záväzok aj vo svojich ústavách.²¹³ *Rule of law* sa tak stáva základom spolupráce nielen členských štátov ASEAN, ale aj ASEAN so “zvyškom sveta“, dôkazom čoho sú aj diskusie (*The Bangkok Dialogue on the Rule of law*)²¹⁴ o úlohe spravodlivých a nestranných súdnych systémov pri presadzovaní trvalého ekonomického rastu na všeobecný prospech.

Charta ASEAN je však založená na odlišnom prístupe ako zakladajúce zmluvy Európskej únie. Ako základné princípy ASEAN zdôrazňuje úctu k nezávislosti, suverenite štátov a nezasahovanie do vnútorných záležitostí. ASEAN je tak medzivládna organizácia (čl. 3 Charty ASEAN), ktorej koncept sa odráža v slabých, vládami kontrolovaných inštitúciách, pričom za najvyšší politický orgán stanovuje Summit ASEAN, stretnutie hláv štátov alebo vlád (čl. 7). Samotný rozhodovací proces v rámci ASEAN je založený na konzultáciách a konsenze (čl. 20). Bežným spôsobom konania je prijímanie deklarácií v rámci Summitu ASEAN. Tento summit prijal aj niekoľko dohôd, ktoré majú právnu povahu medzinárodnej zmluvy a zvyčajne musia byť ratifikované členskými štátmi. Dôležitú úlohu však zohráva i soft law v podobe memoránd porozumenia.²¹⁵

Z uvedeného vyplýva, že región Juhovýchodnej Ázie je ovplyvnený neochotou štátov vzdať sa časti svojej suverenity na dosiahnutie spoločných cieľov regiónu. Táto skutočnosť oslabuje nielen regionálnu spoluprácu, ale aj uplatňovanie *Rule of law*, preto-

²¹³ Napr.: čl. 1 ods. 3 Ústavy Indonézskej republiky z roku 1945. [online]. Dostupné na:

http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_protect/---protrav/--ilo_aids/documents/legaldocument/wcms_174556.pdf); alebo čl. 78 ods. 6 Ústavy Thajského kráľovstva z roku 2007. [online]. Dostupné na: (<http://www.asianlii.org/th/legis/const/2007/1.html>).

²¹⁴ The Bangkok Dialogue on the *Rule of law*. [online]. Dostupné na: <http://www.bangkokdialogue.org/>; porovnaj napr. s: The German – Vietnamese *Rule of law* Dialogue. [online]. Dostupné na: http://www.bmjv.de/SharedDocs/Sprachvarianten/EN/EU_International_Zusammenarbeit/The_German_Vietnamese_Rule_of_Law_Dialogue.html?nn=6107460.

²¹⁵ SCHMITZ, T.: The ASEAN Economic COmmunity and the *rule of law*. [online]. Dostupné na: http://home.lu.lv/~tschmit1/Downloads/BDHK-Workshop_15-12-2014_Schmitz.pdf.

že bez vôle štátov nie je možné prijímať záväzné právne pravidlá, či vytvárať regionálne orgány presadzujúce ideu demokracie či *Rule of law*.

4.4.1 *Rule of Law* a inštitucionálny regionalizmus Juhovýchodnej Ázie

S ohľadom na odlišný a „mäkší“ prístup štátov Juhovýchodnej Ázie k regionalizmu predstavuje tento región, špecifické prostredie pre fungovanie *Rule of law*. Hoci v ňom pôsobí sekretariát ASEAN a niekoľko opakujúcich sa stretnutí (ASEAN Defence Ministers Meeting, ASEAN Ministers on Energy Meeting, ASEAN Ministerial Meeting on Disaster Management a pod.), tieto nezohrávajú výraznejšiu úlohu z pohľadu inštitucionálneho regionalizmu alebo *Rule of law*, najmä z dôvodu chýbajúcej nezávislosti týchto orgánov od členských štátov. Hoci v regióne Juhovýchodnej Ázie existuje v rámci organizácie ASEAN tiež Medzivládna Komisia pre ľudské práva,²¹⁶ táto nemá právomoc rozhodovať o individuálnych sťažnostiach.²¹⁷ Z pohľadu inštitucionálneho regionalizmu by bola pre posilnenie koncepcie *Rule of law* nápomocná činnosť regionálneho súdu ASEAN, ktorý by mohol poskytovať napríklad autoritatívny výklad Charty ASEAN, prípadne iných dohôd a deklarácií prijatých v rámci ASEAN, ako aj konať o individuálnych sťažnostiach jednotlivcov. Pokiaľ ide o štáty, Charta ich zaväzuje riešiť všetky spory pokojne prostredníctvom dialógu, konzultácií a rokovaní (čl. 22 ods. 1). Namiesto vytvorenia súdneho dvora ASEAN, Charta vytvorila mechanizmy na riešenie sporov (čl. 22 ods. 2). V dôsledku čoho vzniká stav, keď v prípade zlyhania konzultácií, dobrých služieb alebo mediácie, môžu štáty pri

²¹⁶ ASEAN Intergovernmental Commission on Human Rights. [online]. Dostupné na:

http://aichr.org/about/?doing_wp_cron=1432371457.8902280330657958984375; POŠIVÁKOVÁ, L.: Úloha regionalizmu v oblasti ochrany ľudských práv. In: GIERTL, A (ed.): Regionalizmus: Stav, Východiská, Perspektívy. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, s. 113 - 128. [online]. Dostupné na: http://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_37.pdf.

²¹⁷ Regional systems. [online]. Dostupné na: <http://www.ijrcenter.org/ihr-reading-room/regional/#sthash.YlluPo9L.dpbs>.

sporoch ekonomickej povahy²¹⁸ požiadať o vytvorenie panelu, ktorý predloží svoje nálezy a odporúčania v písomnej správe. Je zrejmé, že takýto panel prirodzene nie je schopný nahradiť nezávislý a kvalifikovaný súdny orgán.²¹⁹ Pri vzniku ekonomických sporov preto členské štáty ASEAN siahajú k riešeniu sporov v rámci WTO.²²⁰ V prípade, že spor ostane nevyriešený, Charta ASEAN v čl. 26 stanovuje, že spor má byť predložený ASEAN Summitu.

4.5 *Rule of Law* a zmluvný regionalizmus

Za zástupcu zmluvného regionalizmu posilňujúceho *Rule of law* v oblasti ľudských práv môžeme považovať Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd,²²¹ prijatý členskými štátmi Rady Európy.²²² Tým, že Dohovor položil základy pre vytvorenie súdneho orgánu na ochranu ľudských práv ustanovených v Dohovore,²²³ prerástol do inštitucionálneho regionalizmu. Inštitucionálnu základňu spočiatku tvorili Európska komisia pre ľudské práva ustanovená v roku 1954 a ESLP v roku 1959, oba zriadené podľa čl. 19 Dohovoru, pričom činnosť Komisie skončila v roku 1998.²²⁴ V sú-

²¹⁸ ASEAN Protocol on Enhanced Dispute Settlement Mechanism (2004). [online]. Dostupné na: <http://www.asean.org/news/item/asean-protocol-on-enhanced-dispute-settlement-mechanism>.

²¹⁹ SCHMITZ, T.: The ASEAN Economic Community and the *rule of law*. [online]. Dostupné na: http://home.lu.lv/~tschmit1/Downloads/BDHK-Workshop_15-12-2014_Schmitz.pdf.

²²⁰ Understanding the WTO: Settling disputes. [online]. Dostupné na: https://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/displ_e.htm.

²²¹ Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí o dojednaní Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a Protokolov na tento Dohovor nadväzujúcich č. 209/1992 Zb.

²²² Council of Europe. [online]. Dostupné na: <http://www.coe.int/en/>.

²²³ European Court of Human Rights. [online]. Dostupné na: <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>.

²²⁴ K spojeniu došlo v dôsledku zrušenia Komisie pre ľudské práva, ako určitého „filtrového orgánu“, na základe Protokolu č. 11 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pre slovenské znenie pozri napr.: Protokol č. 11 k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd meniaci kontrolný systém založený dohovorom. [online]. Do-

časnosti sú všetci členovia Rady Európy zmluvnými stranami Dohovoru a sťažnosti môžu predkladať ESLP tak jednotlivci, ako aj štáty, čo je prejavom podpory *Rule of law* v európskom regióne v oblasti ľudských práv.

Ďalšou oblasťou *Rule of law* posilnenou zmluvným regionalizmom je oblasť demokracie. V rámci OAS bola na Treťom Americkom Summit amerických štátov v roku 2001 prijatá Quebecká deklarácia²²⁵ obsahujúca klauzulu o ochrane demokracie a ľudských práv. Stanovuje, že akákoľvek neústavná zmena alebo porušenie demokratického poriadku v americkom štáte predstavuje neprekonateľnú prekážku jeho účasti na Americkom Summit. Odlišnú povahu má Dohovor z Cotonou (Porto Nuovo),²²⁶ ktorý nahradil Lomský dohovor²²⁷ z roku 1975 zakladajúci spoluprácu Európskej únie so Skupinou afrických, karibských a tichooceánskych štátov (ACP).²²⁸ V Dohovore z Cotonou je prvýkrát použitá klauzula o demokracii a ľudských práv ako o základnom prvku zmluvy s Európskou úniou. Podľa čl. 9 dohovoru, klauzula o demokracii a ľudských právach signalizuje, že dodržiavanie základných ľudských práv a demokratických princípov, ktoré sú vyjadrené vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv, je základom vnútornej a zahraničnej politiky strán a tvorí základný prvok dohody.²²⁹ Dohovor bol už dvakrát revidovaný, pričom posledné prepracovanie sa uskutočnilo v roku

stupné na:

<http://wayback.archive-it.org/2172/20101103194842/http://www.ra-daeuro.py.sk/?958>.

²²⁵ Declaration of Quebec City. [online]. Dostupné na: http://www.summit-americas.org/iii_summit/iii_summit_dec_en.pdf.

²²⁶ Partnership Agreement ACP-EC. [online]. Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/intcoop/acp/03_01/pdf/cotonou_2006_en.pdf.

²²⁷ The Lome´ Convention (1975). [online]. Dostupné na: http://www.eurostudium.uniroma1.it/documenti/cooperazione/Lome_convention.pdf.

²²⁸ African, Caribbean, and Pacific Group of States. [online]. Dostupné na: <http://www.acp.int/>.

²²⁹ European Parliament: Resolution on Human Rights and Democracy Clause in European Union Agreements. [online]. Dostupné na: <http://merlin.obs.coe.int/iris/2006/4/article9.en.html>. Pozri tiež vyššie.

2010.²³⁰ Touto revíziou bolo vytvorené Spoločné parlamentné zhromaždenie ACP – EÚ, ako určitá inštitucionálna základňa, pričom na vrchole organizačnej štruktúry je Rada ministrov.²³¹ Takýmto postupom zmluvný regionalizmus pomaly prerastá do inštitucionálneho regionalizmu.

4.6 *Rule of Law* a inštitucionálny regionalizmus

Inštitucionálny regionalizmus sa prejavuje tam, kde dochádza k vytvoreniu medzinárodných organizácií, orgánov alebo iných viac či menej neformálnych zoskupení regionálnej povahy. Z pohľadu *Rule of law* patria medzi najvýznamnejšie ich súdne alebo kvázisúdne orgány, ktoré majú za úlohu vynucovať záväzky členských štátov, ktoré na seba prevzali na základe zakladajúcich listín. Ďalší druh ich činnosti je prieskum rozhodnutí regionálnych orgánov a napokon ochrana práv občanov členských štátov.

Ako bolo spomenuté, značný prínos pre posilnenie regionálneho *Rule of law* predstavuje európsky región a Európska únia. Špecifické podmienky súdneho systému Európskej únie stanovujú možnosť alebo dokonca povinnosť využiť konanie pred jej súdnymi orgánmi. V prípade konania o porušení zmluvnej povinnosti členským štátom podľa čl. 258 – 260 ZFEU je možné použiť súdny mechanizmus na uplatnenie zodpovednosti štátu v prípade nesplnenia členskej povinnosti, čo je veľkým posunom oproti statusu štátu v medzinárodnom práve, kde funguje len fakultatívna právomoc súdnych orgánov. Súdny dvor EÚ²³² uviedol, že Európska únia (Spoločenstvo) je založená na *Rule of law*, preto sa jej členské štáty, ako aj jej inštitúcie, nemôžu vyhnúť preskúmaniu súladu ich aktov so ZEU. Táto tiež založila ucelený systém opravných prostriedkov a proce-

²³⁰ Revised Cotonou Agreement (2010). [online]. Dostupné na: http://www.europarl.europa.eu/intcoop/acp/03_01/pdf/mn3012634_en.pdf.

²³¹ Krajiny ACP/AKT. [online]. Dostupné na: <http://www.europaskaunia.sk/acpakt>.

²³² Spojené veci C-402/05 P a C-415/05 P *Yassin Abdullah Kadi a Al Barakat International Foundation/Rada a Komisia*, odsek 281.

sov vytvorených na to, aby umožnili Súdnemu dvoru EÚ preskúmať legalitu aktov unijných inštitúcií.

Pre *Rule of law* v regionálnych vzťahoch je tiež významný súdny systém Európskeho združenia voľného obchodu (ďalej aj „EFTA“)²³³ a Karibský súdny dvor.²³⁴ EFTA spoločne s krajinami Európskej únie vytvorilo Európsky hospodársky priestor (ďalej aj „EEA“),²³⁵ čím došlo k posilneniu *Rule of law*, keďže v tomto zoskupení je súdny systém predpokladom dodržiavania a vynucovania práva. Jeho úspešné fungovanie závisí od jednotného vykonávania a uplatňovania spoločných pravidiel pre štáty EEA. Kontrolu nad členskými štátmi Európskej únie vykonáva Komisia Európskej únie a nad členskými štátmi EFTA Dozorný úrad EFTA, ako aj Súdny dvor EFTA,²³⁶ ktorý pracuje paralelne so Súdny dvorom EÚ. Súd má právomoc rozhodovať o žalobách podaných Dozorným úradom EFTA voči členskému štátu EFTA vo veci uplatňovania alebo výkladu pravidiel práva EEA, má tiež právomoc vydávať poradné posudky k výkladu pravidiel EFTA, ako i právomoc konať ako odvolací orgán proti rozhodnutiam Dozorného úradu EFTA.

Inštitucionálny regionalizmus má svojho zástupcu aj v karibskej oblasti, kde pôsobí Karibský súdny dvor,²³⁷ ako regionálny súdny tribunál. Jeho zakladajúcu zmluvu²³⁸ podpísali v roku 2001 predstavitelia krajín zoskupenia CARICOM.²³⁹ Urovnáva spory medzi členmi CARICOM, a podobne ako v európskom regióne sa právomoc karibského súdu dotýka práva slobodného pohybu jednotlivca me-

²³³ European Free Trade Association. [online]. Dostupné na: <http://www.efta.int/>.

²³⁴ About the CCJ. [online]. Dostupné na: <http://www.caribbeancourtjustice.org/about-the-ccj>.

²³⁵ European Economic Area. [online]. Dostupné na: <http://www.efta.int/eea>.

²³⁶ EFTA Court. [online]. Dostupné na: <http://www.eftacourt.int/the-court/jurisdiction-organisation/introduction/>.

²³⁷ About the CCJ. [online]. Dostupné na: <http://www.caribbeancourtjustice.org/about-the-ccj>

²³⁸ Agreement Establishing the Caribbean Court of Justice. [online]. Dostupné na: http://www.caribbeancourtjustice.org/wp-content/uploads/2011/09/ccj_agreement.pdf.

²³⁹ CARICOM. [online]. Dostupné na: <http://www.caricom.org/>.

dzi krajinami CARICOM, ako i práva slobodne presúvať kapitál či podnikanie, ktoré tvoria základ jednotného trhu a hospodárstva CARICOM (CSME).²⁴⁰ Nemá však právomoc jednáť o sťažnostiach jednotlivcov pre porušenie ľudských práv, s výnimkou situácie, kedy koná ako najvyšší odvolací súd v občianskoprávných a trestnoprávných záležitostiach pre vnútroštátne súdy Barbadosu, Belize a Guyany. Je považovaný za „putovný“ súd, pretože svoju činnosť môže vykonávať v ktoromkoľvek zmluvnom štáte. Veľkou výhodou tohto súdneho systému, je skutočnosť, že súd okrem odvolacieho konania má obligatórnu jurisdikciu.²⁴¹

Pokiaľ ide o *Rule of law*, inštitucionálna základňa regionálnych organizácií v praxi napomáha naplňovať princípy *Rule of law*, najmä v oblasti del'by moci a systémom vzájomných brzd a rovnováh moci v podmienkach regionálnej spolupráce. Najväčším prínosom je činnosť regionálnych súdnych alebo kvázi-súdnych orgánov, ktoré sú predpokladom naplnenia ďalšieho významného princípu *Rule of law*, nezávislosti súdov. Ideálnym modelom je situácia, kedy je súdny alebo kvázi-súdny orgán nezávislý od členských štátov regionálneho zoskupenia, či už finančne alebo iným spôsobom. Nezávislosť však musí byť zabezpečená aj vo vzťahu k iným orgánom regionálneho zoskupenia, pretože o nezávislosti nemôžeme hovoriť, ak rovnakí zástupcovia štátov zastávajú funkcie v rámci právotvorných, výkonných či súdnych orgánov regionálneho zoskupenia.

²⁴⁰ CARICOM Single Market and Economy (CSME). [online]. Dostupné na: http://www.caricom.org/jsp/single_market/free_movement.jsp?menu=csme.

²⁴¹ MAHARAJH, A. N.: The Caribbean Court of Justice: A horizontally and Vertically Comparative Study of the Caribbean's First Independent and Interdependent Court. [online]. Dostupné na: <http://www.lawschool.cornell.edu/research/ILJ/upload/Maharajh-final.pdf>.

5 VZŤAH REGIONALIZMU A REGIONÁLNYCH ORGANIZÁCIÍ K VŠEOBECNÉMU MEDZINÁRODNÉMU PRÁVU

5.1 Regionálne pravidlá ako potvrdenie a rozvinutie pravidiel všeobecného medzinárodného práva a inšpirácia pre tvorbu nových pravidiel

História vzniku regionálnych organizácií potvrdzuje, že nevznikali v medzinárodnoprávnom vákuu, ale na „pozadí“ všeobecného medzinárodného práva, ktoré sa počas 20. storočia obsahovo rozširovalo a súčasne špecializovalo reagujúc na meniace sa potreby medzinárodného spoločenstva. Počas takéhoto vývoja sa regionálne organizácie dostávali do určitých vzťahov a kontaktov aj k všeobecnému medzinárodnému právu, hoci ich rozsah a intenzita sa v jednotlivých obdobiach líšili. Uvedené sa vzťahuje aj na regionálnu normotvorbu členských štátov, nakoľko právne pravidlá v nej obsiahnuté môžu nadobudnúť väčší či menší vplyv aj vo vzťahu k všeobecnému medzinárodnému právu. Je tomu tak preto, že žiadne pravidlo medzinárodného práva neobmedzuje rozsah a obsah regionálnej normotvorby len na otázky súvisiace s regionálnou organizáciou a predmetom jej činnosti. Rovnako proces a pravidlá normotvorby všeobecných pravidiel medzinárodného práva nevylučujú, aby na počiatku ich tvorby nemohlo byť pôvodne regionálne pravidlo, pokiaľ jeho obsah a význam presahuje záujem a potreby regionálneho zoskupenia a za užitočné ho začne považovať aj širšie medzinárodné spoločenstvo štátov. V dôsledku toho medzinárodné zmluvy prijaté na regionálnej úrovni môžu nielen potvrdzovať, prípadne rozvíjať už existujúce pravidlá všeobecného medzinárodného práva,²⁴² ale môžu byť aj iniciátorom procesu pravidiel všeobecného

²⁴² Rezolúcia Inštitútu medzinárodného práva prijatá na jeho zasadnutí v Lisabone v r. 1995 (*Problems Arising from a Succession of Codification Conventions on a Particular Subject*) pod bodom I. písmeno c) uvádza, že: „regional codification convention means a codification convention concluded at the regional level which may reserve participation to the states belonging to the regional group concerned. Such a regional codifi-

medzinárodného práva. V prípadoch „presahu“ pôvodne regionálnych noriem a inštitútov regionálneho práva do všeobecného medzinárodného práva tieto strácajú výlučne regionálny charakter a možno ich považovať za príspevok k rozvoju všeobecného medzinárodného práva. Nie je preto vylúčené, aby regionálne pravidlá nadobudli postupom času povahu všeobecných pravidiel, za predpokladu, že ich obsah neodráža len špecifiku a osobitosti vzťahov určitej skupiny štátov, ale má širší dosah a použiteľnosť v rámci širšieho medzinárodného zoskupenia.²⁴³ Jeho členovia si ich môžu „osvojiť“ buď obyčajovou alebo zmluvnou cestou.

Výsledkom právotvornej činnosti regionálnej organizácie okrem toho môžu byť aj „otvorené“ medzinárodné zmluvy otvorené na podpis aj iným ako členským štátom. Ako bolo uvedené, v takomto prípade sa zmluva pripravená v rámci regionálnej organizácie môže stať (vzhľadom na svoje zameranie a obsah) zárodkom budúcej mnohostrannej medzinárodnej zmluvy.²⁴⁴ Uvedené potvrdzuje, že v súčasnom období neexistujú striktné deliace čiary medzi regionálnymi zmluvnými systémami medzinárodného práva a všeobecným medzinárodným právom, pričom ich vzájomný vplyv môže mať v rôznych obdobiach rôznu podobu, rozsah či intenzitu. Regionálne organizácie prostredníctvom svojej zmluvnej normotvorby prispievajú jednak k potvrdeniu pravidiel všeobecného medzinárodného práva, hodnoty ktorého akceptujú, ďalej k ich rozvoju vo vzťahoch

cation convention may contain provisions which may codify or progressively develop rules of general public international law or rules of public international law applicable only as between states within the region“.

²⁴³ Ako príklad možno uviesť pôvodne španielsko-americké pravidlo *uti possidetis iuris*, ktoré je v súčasnosti považované za všeobecnú zásadu medzinárodného práva (ICJ Reports, 1986, paras. 20-21), ďalej právo národov na sebaurčenie, ktoré bolo pôvodne priznávané len koloniálnym a závislým národom a od r. 1966 (Paktmi OSN o ľudských právach) priznané všetkým národom.

²⁴⁴ Ako príklad možno uviesť dohovory Rady Európy, napríklad Rámcový dohovor o ochrane práv národnostných menšín z r. 1995, Európsky dohovor o občianstve z r. 1997, resp. Dohovor Rady Európy o počítačovej kriminalite z r. 2001 (s dodatkovým protokolom z r. 2003), Dohovor o ochrane detí pred sexuálnym vykorisťovaním a sexuálnym zneužívaním z r. 2007 a i.

medzi zmluvnými stranami regionálnych dohovorov, prípadne ako impulz k vzniku nových všeobecných pravidiel medzinárodného práva. Systém všeobecného medzinárodného práva však nenahrádzajú a regionálne právne pravidlá musia byť vykladané v zmysle zásad všeobecného medzinárodného práva.²⁴⁵

Právotvorná činnosť regionálnych organizácií potvrdzuje aj ďalší rozmer jej vzťahu k právu medzinárodných zmlúv, a to v oblasti praktického uplatňovania „*treaty making power*“ štátmi, ktoré sú členovia regionálnej organizácie. Napriek tomu, že Viedenský dohovor o zmluvnom práve z r. 1969²⁴⁶ potvrdzuje, že každý štát má spôsobilosť uzavierať zmluvy, neznamená to, že výkonu tohto práva (a vo vzťahu k určitým kategóriám medzinárodných zmlúv) sa členské štáty nemôžu vzdať v prospech medzinárodnej organizácie, ktorej sú členmi. V takomto prípade sa v oblasti medzinárodného zmluvného práva „pohybujú“ popri štátoch aj medzinárodné organizácie uzavierajúce medzinárodné zmluvy. Ako dobrý príklad môže v súčasnom období poslúžiť EÚ.

Pre úplnosť treba uviesť, že v rámci medzinárodného zmluvného práva nemajú regionálne medzinárodné dohovory osobitný režim a považujú sa „normálne“ zmluvné pramene medzinárodného práva. Ani Viedenský dohovor im nevenuje osobitnú pozornosť, nakoľko konkrétne inštitúty upravuje vo vzťahu k mnohostranným zmluvám (čl. 40 – 41), resp. dvojstranným zmluvám (čl. 60). V dôsledku toho sa na ne vzťahujú pravidlá *lex posteriori derogat legi priori*, *lex specialis derogat legi generali* predovšetkým vo vzťahu k pôsobeniu pravidiel všeobecného medzinárodného práva vo vzájomných vzťahoch medzi zmluvnými stranami regionálneho dohovoru.

Napokon, uvedené nie je na ujmu tvorbe pravidiel „*soft law*“ v rámci regionálnych organizácií (odporúčania, rezolúcie, stanoviská, zásady činnosti, kódexy správania a pod.), ktoré napriek právne

²⁴⁵ Ako uvádza Jennings: „*Universality does not mean uniformity. It does mean however that such regional international law, however variant is part of the system as a whole and not a separate system and ultimately derives its validity from the system as a whole*“. JENNINGS, R.: *Collected Essays of Sir Robert Jennings*. The Hague: Kluwer, 1998, s. 341.

²⁴⁶ Zverejnený pod č. 15/1988 Zb.

nezáväznej povahe, vykazujú reálny vplyv na správanie sa členských štátov organizácie, ako aj samotnej organizácie. Takýto vplyv je zrejmý v prípadoch, keď je legitimita takýchto pravidiel podložená transparentným a demokratickým procesom ich tvorby, ako aj užitočnosťou a praktickosťou ich obsahu. V súčasnosti sa uznáva, že takéto soft pravidlá organizácie môžu byť užitočné nielen pre samotnú organizáciu, ale zohrávať úlohu aj v procese tvorby tradičných zmluvných a obyčajových pravidiel medzinárodného práva. Pre úplnosť treba dodať, že medzinárodné organizácie podliehajú vo vymedzených oblastiach aj vnútroštátnym právnym poriadkom svojich „hostiteľských“ štátov, v rozsahu a spôsobom ktorý je zlučiteľný s ich výsadami a imunitami.

5.2 Pravidlá všeobecného medzinárodného práva upravujúce činnosť regionálnych organizácií

Dynamický rast počtu medzinárodných organizácií v povojnovom období mal za následok, že existencia ich vlastných právnych pravidiel regionálnej povahy prestáva postačovať na úpravu všetkých aspektov ich činnosti. V dôsledku toho sa v druhej polovici minulého storočia začína postupne doplňovať o pravidlá všeobecného medzinárodného práva. V dôsledku toho komplexnú právnú základňu činnosti regionálnych organizácií dnes predstavujú nielen ich zakladajúce právne akty, vlastné právne poriadky, ale aj pravidlá všeobecného medzinárodného práva.²⁴⁷

Tvorcom pravidiel všeobecného medzinárodného práva v tejto oblasti sa stala Komisia pre medzinárodné právo (ďalej len Komisia), ktorá sa pri príprave kodifikačných dohovorov v 70. a 80. ro-

²⁴⁷ Analýza právnych poriadkov medzinárodných organizácií potvrdzuje, že tieto sa zvyčajne skladajú z dvoch častí, a to z ich vnútorného poriadku obsahujúceho procesné, administratívne, rozpočtové či iné pravidlá podobnej povahy, zabezpečujúce riadne fungovanie orgánov organizácie, a podstatné (regulačné) pravidlá, upravujúce správanie sa orgánov organizácie a jej členských štátov v oblasti tvoriacej predmet jej činnosti. Druhá skupina pravidiel môže byť obsiahnutá buď v medzinárodných zmluvách alebo vo vlastných (a osobitných) pravidlách vydávaných organizáciou alebo v oboch takýchto formách (napríklad Európska únia).

koch minulého storočia začína zaoberať úpravou viacerých činností medzinárodných medzivládnych organizácií, ako aj dopadom vybraných vonkajších faktorov na ich výkon. K ich charakteristike možno uviesť, že sa nejednalo o špecifické otázky konkrétnych medzinárodných organizácií, ale o činnosti spoločné pre medzinárodné organizácie, bez ohľadu na ich obsahovú rôznorodosť a počet členských štátov (univerzálne, regionálne). Zaradenie kodifikačnej matérie týkajúcej sa medzinárodných organizácií do pracovného programu Komisie pre medzinárodné právo nepredstavovalo vážnejší problém, nakoľko podľa jej Štatútu je jej úlohou prehlbovanie pokrokového rozvoja medzinárodného práva a jeho kodifikácie, pričom túto úlohu je oprávnená vykonávať ako v oblasti medzinárodného práva verejného, tak aj v oblasti medzinárodného súkromného práva (čl. 1 ods. 1 a 2 Štatútu Komisie pre medzinárodné práva).²⁴⁸

Nakoľko kodifikácia a pokrokový rozvoj medzinárodného práva nie je vymedzená len voči konkrétnym subjektom medzinárodného práva (napríklad len na štáty a voči štátom), predmetom činnosti Komisie sa mohli stať aj pravidlá uplatňované v praxi medzinárodných organizácií za účelom ich kodifikácie a/alebo pokrokového rozvoja. Z analýzy viacerých kodifikačných výstupov Komisie o. i. vyplýva, že rôzne druhy činnosti medzinárodných organizácií sa v nich vyskytovali v nerovnakom rozsahu, pretože v niektorých tvoria len menšiu časť právnej úpravy (v ktorej rozhodujúcu úlohu naďalej zohrávajú štáty) a v niektorých ide o výstupy, ktoré sa prevažujúcim spôsobom venujú medzinárodným organizáciám.

Rovnako ako v prípade kodifikačnej matérie týkajúcej sa štátov, aj pri medzinárodných organizáciách sa v rozdielnej miere vyskytol prvok kodifikácie medzinárodného práva a jeho pokrokového rozvoja. Zatiaľ čo niektoré z kodifikačných návrhov sa mohli opierať o pomerne dlhotrvajúcu a viac menej stabilnú prax medzinárodných organizácií, ktorá akcentovala jej kodifikačný rozmer (zastúpenie štátov v medzinárodných organizáciách, uzatváranie medzinárod-

²⁴⁸ Štatút Komisie pre medzinárodné právo bol schválený: UN GA Res. 174 (II) (21 November 1947): Establishment of an International Law Commission. [online]. Dostupné na internete: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGARsn/1947/75.pdf>.

ných zmlúv medzi medzinárodnými organizáciami a štátmi, resp. medzinárodnými organizáciami navzájom), úprava ďalšej matérie sa opierala len o pomerne slabú prax medzinárodných organizácií (zodpovednosť medzinárodných organizácií za medzinárodne protiprávne chovanie), čo zvýrazňovalo aspekt pokrokového rozvoja medzinárodného práva. Doterajšie kodifikačné výstupy Komisie zahrňujú štyri medzinárodné dohovory, jeden návrh článkov a jedného Sprievodcu pre uplatňovanie výhrad k medzinárodným zmluvám. Z medzinárodných dohovorov je to Viedenský dohovor o zmluvnom práve z r. 1969, Viedenský dohovor o zastúpení štátov s medzinárodnými organizáciami univerzálnej povahy z r. 1975, Viedenský dohovor o sukcesii štátov vo vzťahu k zmluvám z r. 1978, Viedenský dohovor o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986, Návrh Článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011 a Sprievodcu k praxi uplatňovania výhrad k zmluvám z r. 2011.

Skutočnosť, že ku kodifikácii matérie týkajúcej sa medzinárodných organizácií dochádza až po dokončení obdobnej matérie, upravujúcej vzťahu medzi štátmi, mala svoj význam pre zameranie prác Komisie vo vzťahu k medzinárodným organizáciám. Výsledky práce Komisie totiž potvrdzujú, že sa pri jednotlivých návrhoch viac či menej „inšpirovala“ svojimi predošlými prácami, napríklad pri príprave Viedenského dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986, prípadne v Návrhu článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011. Výsledkom jej prác sa stali jednotné pravidlá medzinárodného práva, a to napriek rôznorodosti medzinárodných organizácií. V dôsledku toho sa v samotnom predmete kodifikácie vlastné pravidlá organizácie uplatňujú iba v obmedzenom rozsahu a v prípadoch výslovne vyznačených v návrhoch Komisie. V konkrétnosti možno uviesť, že prioritné postavenie vlastných pravidiel organizácie bolo zohľadnené v rámci Viedenského dohovoru o zmluvnom práve z r. 1969 (čl. 5), Viedenského dohovoru o sukcesii štátov vo vzťahu k zmluvám z r. 1978 (čl. 4), Viedenského dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými orga-

nizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986 (čl. 6), ako aj v Návrhu článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011 (čl. 64).

Pri príprave Dohovoru o zastúpení štátov pri medzinárodných organizáciách univerzálnej povahy z r. 1975 sa návrh Komisie obmedzil na multilaterálnu diplomaciu a organizácie univerzálnej povahy, pričom regionálnym organizáciám bola ponechaná možnosť voľby zastúpenia, ktorá najlepšie zodpovedá ich potrebám a špecifikám.

Druhá skupina návrhov pripravených Komisiou sa zaoberá dôsledkami rôznych vonkajších okolností a ich účinkov na medzinárodné organizácie. Do tejto skupiny možno zaradiť Návrh článkov o účinkoch ozbrojeného konfliktu na medzinárodné zmluvy z r. 2011 a Dohovor o zabránení a trestaní trestných činov proti osobám používajúcim medzinárodnú ochranu vrátane diplomatických zástupcov z r. 1973.

1. Prvým medzinárodným dohovorom, ktorý sa dotýkal aj medzinárodných organizácií, sa stal Viedenský dohovor o práve medzinárodných zmlúv z r. 1969,²⁴⁹ ktorý upravuje zmluvy medzi štátmi, ale zo svojej úpravy nevyklučuje tie z nich, ktoré sú zakladajúcim aktami medzinárodnej organizácie (buď regionálnej alebo univerzálnej). Vzhľadom na takéto zameranie, Dohovor v čl. 2 (Použitie výrazy) uvádza, že „medzinárodná organizácia“ označuje medzivládnu organizáciu (písmeno i). Rozsah, v ktorom sa na zakladajúcu zmluvu medzinárodnej organizácie, ako aj na ďalšie zmluvy prijaté v jej rámci, vzťahujú pravidlá medzinárodného práva zmluvného, upravuje čl. 5 Dohovoru (Zmluvy zakladajúce medzinárodné organizácie a zmluvy prijaté v rámci medzinárodnej organizácie), ktorý potvrdzuje, že Dohovor sa vzťahuje na každú zmluvu, ktorá je zakladajúcim aktom medzinárodnej organizácie a na zmluvy prijaté v rámci medzinárodnej organizácie, bez ujmy na príslušných pravidlách organizácie. Z pôsobenia Dohovoru sú vyňaté medzinárodné

²⁴⁹ Zverejnený pod č. 15/1988 Zb.

organizácie, ktoré nevznikli na základe medzinárodných zmlúv,²⁵⁰ ako aj tie, „legislatívne“ výsledky ktorých nemajú podobu medzinárodných zmlúv, ale napríklad pravidiel *soft law*. „Podriadenie sa“ zakladajúcich zmluvných dokumentov, ako aj medzinárodných zmlúv prijatých členskými štátmi vo vnútri organizácie pravidlám zmluvného práva však nie je úplné, keďže čl. 5 „nie je na ujmu príslušným pravidlám organizácie.“ V takýchto prípadoch ustanovenia Dohovoru podliehajú prípadnej derogácii v prospech „vlastných“ pravidiel medzinárodnej organizácie.²⁵¹ Osobitosti právnych poriadkov medzinárodných organizácií sa do medzinárodného zmluvného práva premietli v možnosti uplatnenia vlastnej úpravy jeho konkrétnych otázok. Vzhľadom na rôznorodosť otázok, ktoré môžu byť upravené v právnom poriadku medzinárodnej organizácie, sa Dohovor nepokúša o ich vymedzenie (čo aj rámcové). S výhradou odlišnej právnej úpravy v právnom poriadku medzinárodnej organizácie sa preto na ostatné zmluvy medzinárodnej organizácie vzťahujú pravidlá zmluvného práva podľa Viedenského dohovoru bez obmedzenia.

2. Ďalšia príležitosť pre úpravu vzťahov týkajúcich sa medzinárodných organizácií sa Komisii pre medzinárodné právo naskytila pri príprave návrhu Dohovoru o zastúpení štátov pri medzinárodných organizáciách univerzálnej povahy. Napriek tomu, že členovia Komisie počas prípravných prác (a na jednej strane) uznali, že zastúpenie štátov pri medzinárodných organizáciách univerzálnej povahy by sa v zásade nemalo odlišovať od zastúpenia pri organizáciách regionálnej povahy, zohľadnili (a na druhej strane), že regionálne organizácie sú natoľko rôznorodé, že by vo vzťahu k nim bolo obtiažne formulovať jednotné pravidlá, pretože ich špecifiká si vyžadujú osobitné pravidlá.²⁵² Aj z tohto dôvodu sa Viedenský doho-

²⁵⁰ Napríklad Organizácie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE) vznikla na základe Helsinského záverečného aktu z r. 1975, ktorý nie je medzinárodnou zmluvou.

²⁵¹ Charta OSN v svojich čl. 108 až 109 stanoví vlastný (a osobitný) postup svojej zmeny.

²⁵² Draft Articles on the Representation of States in their Relations with international organizations (With commentaries) Yearbook of ILC,

vor o zastúpení štátov pri medzinárodných organizáciách univerzálnej povahy z r. 1975²⁵³ sústreďuje na multilaterálnu diplomaciu uplatňujúcu sa vo vzťahoch medzi štátmi a OSN a jej špecializovanými organizáciami, ako aj inými medzinárodnými organizáciami univerzálnej povahy.²⁵⁴ Takto koncipovaný Dohovor poskytuje jediný príklad, keď sa jeho režim uplatňuje na zastúpenie štátov v medzinárodných organizáciách v závislosti od počtu členských štátov.

Okrem rôznych druhov zastúpenia pre členské štáty (stále misie) a nečlenské štáty (stále pozorovateľské misie) sa Dohovor venuje aj garanciam ich riadneho výkonu prostredníctvom imunit a výsad prináležiacim ako budovám a miestnostiam misie (čl. 19- 27), tak aj osobným imunitám a výsadam vedúceho a členov misí (čl. 28-41). V súlade s preambulou Dohovoru je ich existencia zdôvodnená funkčnou nutnosťou, nakoľko „účelom výsad a imunit obsiahnutých v Dohovore nie je prospech jednotlivcov, ale zabezpečenie účinného výkonu ich funkcií súvisiacich s organizáciou alebo konferenciou.“ Analýza Dohovoru a dôvodovej správy k nemu potvrdzuje inšpiráciu Komisie a prevažujúci príklon jeho tvorcov k úprave Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch z r. 1961, ako aj Dohovoru o osobitných misiách z r. 1969. Čl. 2 ods. 2 Dohovoru uvádza, že napriek tomu, že sa vzťahuje len na univerzálne organizácie, uvedené nie je na ujmu uplatňovaniu jeho ustanovení tiež voči reprezentácii štátov v ich vzťahoch s inými organizáciami, pokiaľ sú použiteľné podľa medzinárodného práva nezávisle na Dohovore.²⁵⁵ V dôsledku

1971, s. 284. [online]. Dostupné na internete: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/5_1_1971.pdf.

²⁵³ Bližšie pozri: Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with International Organizations of a Universal Character of 14 March 1975- A/Conf. 67/16. [online]. Dostupné na internete: http://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=III-11&chapter=3&lang=en.

²⁵⁴ Komentár Komisie pre medzinárodné právo k čl. 1 záverečného návrhu článkov konštatuje, že: „*The question whether an international organization is of universal character depends not only on the actual character of membership but also on the potential scope of its membership and responsibilities.*“

²⁵⁵ Pre znenie Viedenského dohovoru bližšie pozri: Official Records of the UN Conference on the Representation of States in their Relations with International organizations, Vol. II, UN Publication. [online]. Dostupné

toho v regionálnych organizáciách môžu ich členské, prípadne nečlenské štáty vytvárať svoje zastúpenia „podľa vzoru“ Viedenského dohovoru z r. 1975, avšak nie ako právnu povinnosť. Takáto úprava umožňuje členským štátom regionálnych organizácií možnosť výberu medzi spôsobmi zastúpenia, ktoré sa uplatňujú v univerzálnych medzinárodných organizáciách, a prípadným odlišným (modifikovaným) spôsobom zastúpenia, pokiaľ by lepšie zodpovedal potrebám regionálnej organizácie. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že Dohovor neupravuje výsady a imunity medzinárodných organizácií, ktoré sú predmetom osobitných dvojstranných alebo mnohostranných právnych úprav.

3. Viacerými aspektmi zakladajúcich zmlúv medzinárodných organizácií, ako aj zmlúv prijatých v ich rámci, sa zaoberá Viedenský dohovor o sukcesii štátov vo vzťahu k zmluvám z r. 1978.²⁵⁶ V čl. 1 vymedzuje svoju pôsobnosť tak, že sa vzťahuje na účinky sukcesie štátov len do zmlúv medzi štátmi. Z takto vymedzenej pôsobnosti sú vylúčené zmluvy, stranami ktorých sú iné subjekty, napríklad medzinárodné organizácie. Pokiaľ ide o zmluvy medzi štátmi, Dohovor sa vzťahuje aj na tie, ktoré sú zakladajúcimi aktami medzinárodných organizácií a tiež na zmluvy prijaté v rámci medzinárodných organizácií. Z Dohovoru vyplýva, že ide o medzinárodné medzivládne organizácie a pokiaľ spĺňajú podmienku, že ich zakladajúce akty majú podobu medzinárodných zmlúv, nie je podstatné, či ide o regionálne alebo univerzálne medzinárodné organizácie.

Podstatnou otázkou, na ktorú Dohovor hľadal odpoveď vo vzťahu k spomenutým kategóriám zmlúv, bolo, či v prípade sukcesie štátov, t.j. nahradenia štátu predchodcu štátom nástupcom v jeho zodpovednosti za medzinárodné územné vzťahy (čl. 2 ods. 1 písm. b), c), d) Dohovoru), sa notifikácia sukcesie²⁵⁷ použije vo vzťahu k

na: http://untreaty.un.org/cod/diplomaticconferences/repofstates_intl_ors-1975/docs/english/vol2/a_conf_67_index.pdf.

²⁵⁶ Zverejnený pod č. 33/2001 Z. z.

²⁵⁷ Pod notifikáciou sukcesie vo vzťahu k mnohostrannej zmluve je podľa Dohovoru potrebné rozumieť: „Každé oznámenie štátu nástupcu, akokoľvek formulované alebo pomenované vyjadrujúce jeho súhlas s tým, aby bol považovaný za viazaného zmluvou.“ (čl. 2 ods. 1 písmeno g) Dohovoru).

mnohostranným zmluvám zakladajúcim medzinárodné organizácie a voči zmluvám prijímaným v rámci takýchto organizácií rovnakým spôsobom ako pri iných mnohostranných zmluvách. Dohovor túto otázku rieši osobitne vo vzťahu k uvedeným zmluvným kategóriám tak, že sa síce vzťahuje na účinky sukcesie štátov vo vzťahu ku každej zmluve, ktorá je zakladajúcim aktom medzinárodnej organizácie, avšak s výhradou, že pravidlá týkajúce sa nadobudnutia členstva a iné príslušné pravidlá organizácie tým nie sú dotknuté (čl. 4 písmeno a) Dohovoru). Vo svojich dôsledkoch toto ustanovenie vylučuje „automatickú“ sukcesiu tretích (nečlenských) štátov do medzinárodných zmlúv zakladajúcich medzinárodné organizácie, nakoľko v súlade s ich pravidlami môže byť účasť v nich podmienená nadobudnutím členstva v organizácii. Uplatnenie tohto pravidla má praktický význam, nakoľko členským štátom umožňuje posúdiť, či tretí štát spĺňa podmienky členstva v organizácii, čo má význam pre riadne plnenie jeho záväzkov vyplývajúcich z členského vzťahu. V takomto prípade tretí štát nemôže využiť notifikáciu sukcesie k medzinárodnej zmluve zakladajúcej medzinárodnú organizáciu, ale najprv ju musí požiadať o členstvo. Na druhej strane však existujú aj „slabšie“ koncipované medzinárodné organizácie (napríklad únie), zakladajúce akty ktorých výslovne neupravujú nadobudnutie členstva ako podmienku notifikácie sukcesie. V dôsledku toho môžu tretie štáty notifikovať sukcesiu do zakladajúceho aktu medzinárodnej organizácie bez toho, že by predtým museli nadobudnúť jej členstvo.

Druhú kategóriu predstavujú zmluvy prijaté v rámci medzinárodnej organizácie, ku ktorým možno podľa Dohovoru sukcedovať, pokiaľ „tým nie sú dotknuté príslušné pravidlá organizácie“ (čl. 4 písmeno b) Dohovoru). Aj vo vzťahu k takýmto zmluvám môže členstvo v organizácii zohrávať významnú úlohu, pokiaľ je prístupenie k nim výslovne podmienené členstvom.²⁵⁸

²⁵⁸ Pre úplnosť je možné uviesť, že Komisia pre medzinárodné právo sa dvakrát (v r. 1963 a 1993) pokúsila zaradiť do svojho programu otázku sukcesie do členstva v medzinárodných organizáciách, avšak oba pokusy skončili s neúspechom.

Ohľadom oboch kategórií zmlúv platí rovnaké pravidlo, a to, že notifikácia sukcesie do takýchto zmlúv nie je na ujmu „príslušným pravidlám organizácie“, ktoré sa v prvom prípade týkajú členstva v medzinárodnej organizácii a v druhom prípade prípadne aj inej podmienky upravenej v pravidlách organizácie. V prípade tretieho štátu, ktorý sa chce stať členom medzinárodnej organizácie, je preto použitie sukcesie do zmlúv limitované v rozsahu a spôsobom, ktorý je stanovený právnym poriadkom organizácie.²⁵⁹

4. Ďalšou príležitosťou bola príprava Viedenského dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986.²⁶⁰ Bez potreby zachádzať do podrobností možno uviesť, že „normotvorná“ spôsobilosť medzinárodných organizácií predstavuje jeden z najvýznamnejších prejavov ich medzinárodnoprávnej subjektivity. Dohovor sa preto vzťahuje len na medzinárodné medzivládne organizácie (čl. 2) spôsobilé uzatvárať zmluvy s inými subjektmi medzinárodného práva. Z takto vymedzeného predmetu úpravy *ratione personae* je zrejmé, že pokiaľ ide o „legislatívnu činnosť“ medzinárodných organizácií, je nepodstatné, či ide o univerzálne alebo regionálne organizácie a rozhodujúci nie je ani rozsah tejto právomoci upravený v ich zakla-

²⁵⁹ Dôsledok rastúceho počtu medzinárodných organizácií je o. i. ten, že v rôznych časových obdobiach vznikajú organizácie s rovnakým či podobným predmetom činnosti. Hoci táto skutočnosť sama o sebe nebráni ich činnosti a prípadnej spolupráci, v niektorých prípadoch vyvstala otázka ich sukcesie (Spoločnosť národov nahradená OSN v r. 1946, Medzinárodný inštitút poľnohospodárstva (IIA) Organizáciu OSN pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO) v r. 1946, Organizácia africkej únie v r. 2002 nahradená Africkou úniou), Základný rozdiel medzi sukcesiou štátov do medzinárodných zmlúv a sukcesiou štátov do medzinárodných organizácií spočíva v tom, že zatiaľ čo prvá sa týka štátneho územia, druhá je funkčnej povahy. Základným dôvodom sukcesie do medzinárodných organizácií je spoločný záujem členských štátov (prvej) staršej a zanikajúcej organizácie zabezpečiť funkčnú kontinuitu s novou organizáciou buď v plnom alebo aspoň v obmedzenom rozsahu.

²⁶⁰ Vienna Convention on the Law of Treaties between States and International Organizations or between International Organizations of March 1986, A/Conf. 129/15. [online]. Dostupné na: <http://untreaty.un.org/cod/avl/pdf/ha/vcltsio/vcltsio-e.pdf>.

dajúcich aktoch.²⁶¹ Komentár Komisie pre medzinárodné právo k záverečnému návrhu článkov (konkrétne čl. 2) v tejto súvislosti uvádza, že jeho cieľom je použitie vo vzťahu k zmluvám, ktorých sú medzinárodné organizácie zmluvnými stranami, bez ohľadu na ich účel, na univerzálny alebo regionálny charakter a tiež na ich otvorenosť alebo uzavretosť. Jedná sa o zmluvy všetkých medzinárodných organizácií.²⁶² Vzhľadom na špecifikum medzinárodných organizácií je ich právotvorná spôsobilosť obvykle obmedzená na zmluvy potrebné na výkon funkcií a plnenie cieľov, pričom spôsobilosť na uzatváranie zmlúv „sa riadi pravidlami tejto organizácie“ (čl. 6 Dohovoru). Právotvorný vklad medzinárodných organizácii sa v dôsledku toho obmedzuje predovšetkým na medzinárodné zmluvy pohybujúce sa v rozsahu a obsahu ich funkcií a cieľov uvedených v zakladajúcich listinách. Uvedené však nie je na ujmu ani regionálnym medzinárodným zmluvám, ktoré upravujú všeobecnejšie otázky nadregionálnej povahy a v tomto smere sa prelínajú aj do všeobecného medzinárodného práva v rozsahu a spôsobmi uvedenými vyššie.

5. K problematike medzinárodných zmlúv uzatváraných medzi štátmi a medzi medzinárodnými organizáciami a štátmi, ako aj medzi medzinárodnými organizáciami navzájom sa Komisia vrátila v r. 2011, pričom sa sústredila na výhrady k nim a tv. výkladové vyhlásenia (*interpretative declarations*). Na rozdiel od predošlého prístupu k tejto materii, v rámci ktorého sa Komisia osobitne venovala zmluvám medzi štátmi a osobitne zmluvám medzinárodných organizácií, sú výhrady a výkladového vyhlásenia štátov a medzinárodných organizácií k medzinárodným zmluvám upravené spoločne v jednom dokumente. Stal sa ním Sprievodca k praxi uplatňovania

²⁶¹ Ako uviedla Komisia pre medzinárodné právo vo svojich komentároch k Dohovoru (konkrétne čl. 6): „*Either an international organization has the capacity to conclude at least one treaty in which case the rules in the draft articles will be applicable to it.*“ Yearbook of ILC, 1981, vol. II (Part Two), s. 124.

²⁶² K tomu pozri: WATTS, A.: *The International Law Commission (1949-1998)*, II (Treaties). Oxford: Oxford University Press, 1999, s. 835.

výhrad k zmluvám z r. 2011.²⁶³ Zatiaľ čo pod výhradami Sprievodca chápe jednostranné akokoľvek formulované alebo označené vyhlásenie urobené štátom alebo medzinárodnou organizáciou pri podpise, ratifikácii, prijatí, schválení alebo pristúpení k zmluve, ktorým štát alebo medzinárodná organizácia zamýšľa vylúčiť alebo zmeniť právny účinok určitých ustanovení zmluvy pri ich použití voči sebe,²⁶⁴ výkladové vyhlásenie znamená akokoľvek formulované alebo označené jednostranné vyhlásenie urobené štátom alebo medzinárodnou organizáciou, ktorým tieto subjekty hodlajú špecifikovať alebo objasniť zmysel alebo rozsah zmluvy alebo niektorých jej ustanovení.²⁶⁵ Sprievodca sa osobitne a vyčerpávajúcim spôsobom zaoberá náležitosťami výhrad a výkladových vyhlásení osobitne u štátov a osobitne u medzinárodných organizácií. Medzi otázky, ktoré Sprievodca rieši, patria napríklad podmienky ich použitia (vo vzťahu k zmluvnému textu), možnosti ich použitia voči dvojstranným zmluvám, formy a spôsoby ich notifikácie zmluvným stranám, doba, kedy je možné pristúpiť k ich vyhláseniu, subjekty oprávnené k ich vyhláseniu, odvolanie a zmena výhrad a výkladových vyhlásení, námietky voči nim a ich právne účinky, výklad výhrad a výkladových vyhlásení a pod. Jedným z postatných záverov Sprievodcu je, že bez ohľadu na rozdiely medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami sa mnohé procesné aspekty použitia výhrad a výkladových vyhlásení aplikujú rovnako alebo veľmi podobným spôsobom. Je len prirodzené, že v určitých prípadoch sa špecifiká oboch subjektov predsa len prejavili. Ako príklad možno uviesť, že výhrady týkajúce sa územného rozsahu pôsobenia medzinárodných zmlúv sú oprávnené dávať len štáty, výhrady a výkladové vyhlásenia menom organizácie podáva predstaviteľ medzinárodnej organizácie a nie zástupca štátu, použitie výhrad a výkladových vyhlásení v prípade sukcesie štátov do medzinárodných zmlúv a pod. V prílohe k Sprievodcovi Komisia pripojila svoje Závery k dialógu o výhradách, v ktorých o. i.

²⁶³ Guide to Practice on Reservations to Treaties, Report of the ILC, GA, Official Records, Doc. A/66/10, Supplement No. 10.

²⁶⁴ Guide to Practice - čl. 1 para. 1 (Definitions of reservations).

²⁶⁵ Pozri poznámku Č. 160 - čl. 1. 2. (Definitions of Interpretative Declarations).

uvádza, že účelom výhrad je potreba dosiahnuť uspokojivú rovnováhu medzi cieľmi a garanciou zachovania integrity mnohostranných zmlúv na strane jednej a zabezpečením účasti ich zmluvných strán v čo najširšom možnom rozsahu.

6. Medzi ďalšie kodifikačné výstupy Komisie pre medzinárodné právo možno zaradiť Návrh článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011.²⁶⁶ Základný argument pre zaradenie tejto matérie do programu Komisie spočíval v tom, že pokiaľ majú medzinárodné organizácie medzinárodnoprávnu subjektivitu a pri vykonávaní svojich úloh konajú nezávisle od členských štátov, v prípade porušenia pravidiel medzinárodného práva sú povinné niesť za takéto konania medzinárodnú zodpovednosť. „Načasovanie“ zaradenia tejto matérie do programu práce Komisie však vyvolalo viaceré pochybnosti o splnení požadovaných podmienok pre jej kodifikáciu. Kritici (aj z radov Komisie) poukazovali predovšetkým na nedostatok relevantnej praxe uplatňovania zodpovednosti medzinárodných organizácií za protiprávne chovanie, v dôsledku čoho bola Komisia odkázaná na viac či menej akademické a doktrínálne analýzy tejto matérie. Ostatne aj Komisia vo svojom Všeobecnom komentári k Návrhu článkov poukázala na skutočnosť, že jeden z hlavných problémov, ktorý sa vyskytol pri príprave pravidiel o zodpovednosti medzinárodných organizácií, bol vyvolaný obmedzenou praxou, nakoľko táto sa začína objavovať len v relatívne nedávnom období.²⁶⁷

Napriek kritickým názorom na výber témy však Komisia pokračovala v práci a pripravila návrh 67 článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií. Návrh článkov (čl. 2 písmeno a) sa vzťahuje na akúkoľvek medzinárodnú organizáciu, pod ktorou sa rozumie „organizácia založená zmluvou alebo iným dokumentom, ktorý sa riadi medzinárodným právom a ktorá má vlastnú medzinárodnoprávnu subjektivitu (*personality*)“. Okrem štátov môžu byť

²⁶⁶ Responsibility of international organizations (Doc. A/66/10). [online]. Dostupné na internete: <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2011/2011report.htm>.

²⁶⁷ Draft Articles on the Responsibility of International Organizations with Commentaries, (DARIO), doc. A/66/10, 2011, General Commentary, s. 3, par. 4.

členmi organizácie aj iné entity.²⁶⁸ Nóvum takejto definície spočíva v tom, že na rozdiel od predošlých návrhov týkajúcich sa medzinárodných organizácií sa vzťahuje nielen na medzinárodné organizácie s výlučnou členskou základňou štátov, ale aj na tie, členmi ktorých môžu byť okrem štátov medzinárodné organizácie,²⁶⁹ prípadne ďalšie súkromné entity.²⁷⁰ Komentár Komisie k čl. 2 Návrhu na mar-go tejto rozšírenej definície uvádza, že zaradenie takýchto entít je odrazom „významného trendu prejavujúceho sa v praxi tak, že medzinárodné organizácie čoraz častejšie siahajú k tzv. zmiešanému členstvu (*mixed membership*), aby v určitých oblastiach dosiahli účinnejšiu spoluprácu“.²⁷¹ Vo vede medzinárodného práva sa tento trend označuje ako funkčný (*functional*) a jeho podstatou je presvedčenie, že lepšie plnenie funkcií medzinárodnej medzivládnej organizácie možno zabezpečiť nielen štátmi, ale aj inými entitami od nich odlišnými (subjekty vnútroštátneho práva, prípadne medzinárodné organizácie), pokiaľ sa stanú členmi inej medzinárodnej organizácie za účelom lepšieho plnenia jej funkcií.²⁷² Prax súčasne signalizuje, že v závislosti od povahy neštátneho subjektu sa môže líšiť druh jeho členstva v medzinárodnej organizácii (pridružený člen, mimoriadny člen a pod.). Problémy s praktickým uplatňovaním tohto trendu v praxi vyvstávajú na strane „prijímajúcich“ medzinárodných organizácií, ustanovujúce dokumenty ktorých zvyčajne

²⁶⁸ Pozri poznámka č. 267, par. 87.

²⁶⁹ Napríklad Európske spoločenstvo sa stalo členom Medzinárodnej organizácie pre výživu a poľnohospodárstvo (FAO), ktorej zakladajúci akt bol v r. 1991 pozmenený tak, aby umožnil členstvo regionálnych ekonomických integračných zoskupení.

²⁷⁰ Svetová turistická organizácia má štáty ako plnoprávných členov, ďalej „územia“ a „skupiny území“ ako mimoriadnych členov a medzinárodné medzivládne a nevládne organizácie ako pridružených členov. Vysielačská únia arabských štátov (ASBU) má okrem štátov, ako plnoprávných členov, aj „vysielačské organizácie“ (*broadcasting unions*) členských štátov.

²⁷¹ Poznámka č. 267, par. 13.

²⁷² Ako uvádza Brownlie: „*While organizations are normally composed of states a number organizations have operated in effect a functional concept of membership compatible with their special purposes*“. Pozri: BROWNLIE, I.: *Principles of Public International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2003, s. 660.

nerátajú s členstvom iných subjektov ako štátov. Pre úplnosť možno uviesť, že podobný problém vzniká aj s prístupom medzinárodných organizácií k medzinárodným dohovorom, tvorcovia ktorých predpokladali ako ďalšie zmluvné strany len štáty.²⁷³ Hoci uvedené by na prvý pohľad mohlo signalizovať určitú nepripravenosť medzinárodného spoločenstva na „absorbovanie“ medzinárodných organizácií ako subjektov „medižštátneho“ zmluvného práva, resp. práva medzinárodných organizácií, je potrebné zdôrazniť, že nie každá medzinárodná zmluva a medzinárodná organizácia je vhodná na rozšírenie počtu svojich zmluvných strán, resp. členov o medzinárodné organizácie vzhľadom na predmet a účel svojej úpravy, ako aj hlavné zameranie činnosti. V kontexte všeobecného medzinárodného práva treba túto tendenciu hodnotiť ako prejav rastúceho významu a vplyvu ďalších subjektov odlišných od štátov na medzinárodný právny systém, ktorý postupne preniká aj do špecializovaných oblastí tvoriacich predmet činnosti univerzálnych a regionálnych medzinárodných organizácií.

Element takto ponímanej funkčnosti medzinárodnej organizácie možno registrovať aj v prípade, kedy medzinárodná organizácia na základe medzinárodnej zmluvy vstupuje do zmluvného vzťahu s inou organizáciou s cieľom napomáhať plneniu jej úloh bez toho, aby sa stala jej členom. Ako príklad takejto „zmluvnej funkčnosti“ môžu poslúžiť medzinárodné špecializované organizácie OSN.

Pokiaľ ide o úpravu zodpovednosti medzinárodných organizácií za medzinárodne protiprávne chovanie, Komisia pre medzinárodné právo sa zjavne inšpirovala režimom zodpovednosti štátov,²⁷⁴ čo je koncepcia, ku ktorej zaujali kritické stanovisko viaceré medzi-

²⁷³ Ako príklad možno uviesť snahy o pristúpenie EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

²⁷⁴ „*The topic of responsibility of international organizations was viewed as being „necessary counterpart“ and it would logically flow on from its work on state responsibility.*“ Report of ILC on the work of 52nd session (2000). Supplement No. 10, UN Doc. A/55/10, s. 135. [online]. Dostupné na internete: http://untreaty.un.org/ilc/reports/english/a_55_10.pdf (napriek tomu, že vo Všeobecnom komentári k návrhu článkov Komisia zdôrazňuje že „*they represent and autonomous text*“).

národné organizácie, ktoré sa v prípravnej fáze vyjadrili k takto koncipovanému návrhu,²⁷⁵ ako aj veda medzinárodného práva.²⁷⁶ Medzinárodné organizácie poukazovali na svoje špecifiká a odlišnosti od štátov²⁷⁷ a následne na skutočnosť, že Komisia nezohľadnila ich rôznorodosť, ktorá sa mala prejavíť vo formulovaní osobitných pravidiel zodpovednosti.²⁷⁸ Konkrétnejšie možno uviesť, že s

²⁷⁵ Európska komisia v mene EÚ vyjadrila svojej znepokojenie: „...as to feasibility of subsuming all international organizations under the terms of this one draft in the light of the highly diverse nature of international organization of which the European Community is itself an example.“ ILC, 60 Session (2007), Responsibility of international organizations and observations received from international organizations, s. 4. [online]. Dostupné na:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/406/10/PDF/N0440610.pdf?OpenElement>.

²⁷⁶ WOUTERS, J., ODERMATT, J.: Are all international organizations created equal? Reflections on the ILC's Draft Articles of Responsibility of International Organizations. Global Governance Opinions, 2012. [online]. Dostupné na: <http://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/opinions/opinions13-wouters-odermatt.pdf>. V českej doktríne medzinárodného práva bolo zdôraznené, že: „...the simple transposition of rules on state responsibility for the responsibility of international organizations should have certain limits. This concerns in particular the nature of rules of the organization which are different from the internal law of states or the issue of conduct ultra vires of the organization.“ Bližšie pozri: ŠTURMA, P.: Drawing a line between the responsibility of an international organization and its member states under international law. In: Czech Yearbook of Public & Private International Law, vol. 2, Praha, 2011, s. 4.

²⁷⁷ Európska komisia v mene EÚ tiež zdôraznila, že: „EC...is differing from the classical model of an international organizations in a number of way. The EC is not only the forum for its member states to settle or organize their mutual relations but also an actor in its own right on the international scene.“ V dôsledku svojich špecifik Európska komisia podčiarkla, že „...regional economic integration organization reflected in modern treaty practice may require special consideration...“ (doc. A/CN.4/545) [online]. Dostupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N04/406/10/PDF/N0440610.pdf?OpenElement>.

²⁷⁸ V priebehu prípravných prác odzneli viaceré názory podporujúce takýto trend. „...with regard to responsibility it may be unreasonable to look for general rules applying for all intergovernmental organizations... It may be necessary to devise specific rules for different categories of international organizations.“ Report of ILC, 54th session (2002), par. 470. [online]. Dostupné na internete:

rôznym akcentom a v rôznom rozsahu sa kriticky k prijatej jednotnej koncepcii zodpovednosti vyjadrili (okrem Európskej únie) Medzinárodný menový fond, Svetová zdravotnícka organizácia, Medzinárodná organizácia práce, NATO, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj, zatiaľ čo v prospech zvolenej koncepcie sa vyslovila Rada Európy a Medzinárodná námorná organizácia.

Bolo by však nesprávnym konštatovanie, že vo svojom návrhu Komisia vôbec nezohľadnila špecifiká medzinárodných organizácií. Stalo sa tak prostredníctvom osobitného článku 64 (*Lex specialis*) a vo vzťahu k viacerým aspektom režimu zodpovednosti medzinárodných organizácií. Záber „*lex specialis*“ je pomerne široký, nakoľko stanovuje, že články Návrhu sa neuplatnia vtedy a v takom rozsahu, v akom sú podmienky existencie medzinárodne protiprávneho konania, ako aj obsahu a uplatňovania medzinárodnej zodpovednosti medzinárodnej organizácie upravené osobitnými pravidlami medzinárodného práva. Takéto osobitné pravidlá môžu byť obsiahnuté v právnom poriadku medzinárodnej organizácie, pokiaľ sa uplatňuje na vzťahy medzi organizáciou a členskými štátmi. Osobitné pravidlá môžu byť dopĺňovať všeobecnejšie pravidlá medzinárodnej zodpovednosti alebo ich nahrádzať a môžu sa vzťahovať buď na určitú kategóriu medzinárodných organizácií alebo len na jednu organizáciu v ich (jej) vzťahoch s niektorými alebo všetkými členskými štátmi.

7. Ďalším dokumentom pripraveným Komisiou sa stal Návrh článkov o účinkoch ozbrojeného konfliktu na medzinárodné zmluvy z r. 2011.²⁷⁹ Návrh sa bezprostredne netýka ani štátov a ani medzinárodných organizácií, pretože sa zaoberá dopadom (účinkami) ozbrojeného konfliktu na medzinárodné zmluvy. Nakoľko súčasťou medzinárodného práva sú nielen zmluvy uzatvárané medzi štátmi, ale aj medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami, resp. medzi medzinárodnými organizáciami navzájom a existujú už aj zmluvy, stranami ktorých sú popri štátoch aj medzinárodné organizácie,

<http://untreaty.un.org/ilc/reports/2002/2002report.htm>.

²⁷⁹ Yearbook of the International Law Commission 2011, Vol. II, Part Two. [online]. Dostupné na internete: <http://untreaty.un.org/ilc/reports/2011/2011report.htm>.

návrh Komisie zaujíma stanovisko aj k nim. Čl. 1 Návrhu uvádza, že účinky ozbrojeného konfliktu sa vzťahujú na vzťahy medzi štátmi podľa medzinárodnej zmluvy, pričom Komentár spresňuje, že návrh článkov sa neuplatňuje na zmluvy medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami, ani na zmluvy medzi medzinárodnými organizáciami navzájom. Dôvodom je komplexnosť takejto matérie, ako aj malá pravdepodobnosť, že medzinárodné organizácie budú zapojené do ozbrojeného konfliktu v rozsahu a spôsobom, ktorý by mohol negatívne postihovať ich zmluvné vzťahy.²⁸⁰ Uvedené konštatovanie však neznamená, že zmluvy, stranami ktorých sú medzinárodné organizácie, sú úplne vylúčené z uplatňovania návrhu článkov. Ich čl. 2 (Definície) totiž potvrdzuje, že články sa uplatňujú aj na tie zmluvy medzi štátmi, zmluvnými stranami ktorých sú aj medzinárodné organizácie. Voči týmto sa uplatňuje všeobecné pravidlo obsiahnuté v čl. 3 Návrhu, podľa ktorého existencia ozbrojeného konfliktu neukončuje a ani neprerušuje per se uplatňovanie zmlúv medzi štátmi, ktoré sú bojujúcimi stranami konfliktu, a medzi štátom, ktorý je a štátom ktorý nie je bojujúcou stranou.

Pokiaľ ide o medzinárodné zmluvy, uplatňovanie ktorých (a z hľadiska svojho obsahu) nie je vylúčené z uplatňovania počas ozbrojeného konfliktu, ich zoznam (pripojený ako príloha k čl. 7 Návrhu) obsahuje zakladajúce akty medzinárodných organizácií, právny režim ktorých Komisia pripodobňuje k tzv. trvalým režimom (*permanent regimes*) vytvoreným na základe medzinárodnej zmluvy. V praxi však nemožno vylúčiť situáciu, kedy ozbrojený konflikt môže vyvolať potrebu uplatnenia procesných pravidiel medzinárodnej organizácie voči tým členom, ktorí sa do neho zapojili. V závislosti

²⁸⁰ Komentár Komisie pre medzinárodné právo k čl. 1 ods. 4 uvádza, že: „*the Commission decided not to include within the scope of the draft articles relations arising under treaties between international organizations or between states and international organizations owing to the complexity of giving such an additional dimension to the draft articles.*“ a „*since international organizations rarely if ever engage in armed conflict to the extent that their treaty relations may be affected.*“ In: Draft Articles on the Effect of armed conflicts on Treaties with commentaries, UN 2011, s. 2, ods. 4. [online]. Dostupné na internete: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/1_10_2011.pdf.

od zamerania organizácie môže účasť niektorých štátov v ozbrojenom konflikte ovplyvniť ich členstvo v organizácii, mať za následok prerušenie výkonu ich členských práv, prípadne môže vyvstať aj otázka rozpustenia (zániku) medzinárodnej organizácie.

8. Pre úplnosť je potrebné uviesť, že štatútu, resp. činnosti medzinárodných organizácií sa priamo netýka ani Dohovor o potláčaní a trestaní trestných činov proti osobám požívajúcim medzinárodnú ochranu vrátane diplomatických zástupcov z r. 1973²⁸¹ predstavujúci reakciu na rastúcu vlnu medzinárodného terorizmu, ktorá od počiatku 70. rokov ohrozovala bezpečnosť medzinárodného civilného letectva, ako aj osôb požívajúcich medzinárodnú ochranu. V dôsledku toho (a podľa preambuly Dohovoru): „predstavovala vážnu hrozbu pri zachovaní normálnych medzinárodných vzťahov.“ Medzi osoby požívajúce medzinárodnú ochranu Dohovor zaradil nielen popredných predstaviteľov štátov, ale aj „úradnú osobu či iného zástupcu medzinárodnej organizácie medzivládnej povahy, ktorí v dobe a na mieste spáchania trestného činu namiereného proti nim, ich úradným miestnostiam, súkromného obydliu alebo dopravným prostriedkom, boli v súlade s medzinárodným právom oprávnení požívať zvláštnu ochranu proti akémukoľvek útoku proti ich osobnosti, slobode alebo dôstojnosti...“ (čl. 1 ods. 1 písmeno b) Dohovoru). Hoci v rámci prípravných prác Komisia pre medzinárodné právo presadzovala iba ochranu predstaviteľov medzinárodných organizácií univerzálnej povahy, pri príprave záverečného návrhu článkov napokon prevážilo stanovisko, v súlade s ktorým sa bude Dohovor vzťahovať aj na predstaviteľov regionálnych a iných organizácií, pokiaľ sú medzivládnej povahy.

5.3 Problémy vznikajúce v dôsledku „právo tvornej“ činnosti medzinárodných organizácií a všeobecné medzinárodné právo

Rastúci počet medzinárodných organizácií v druhej polovici minulého storočia si vynútil pozornosť medzinárodného spoločen-

²⁸¹ Zverejnený pod č. 131/ 1978 Zb.

stva nielen prostredníctvom úpravy viacerých pravidiel týkajúcich ich činnosti, ale aj vo vzťahu k problémom, ktoré môžu vyvolať vo vzťahu k všeobecnému medzinárodnému právu. Pozornosť sa sústredila na „legislatívnu činnosť“ medzinárodných organizácií, nie celkom priaznivé dôsledky ktorej nie je možné vylúčiť ani vo všeobecnom medzinárodnom práve. Z tohto dôvodu bola v r. 2002 zaradená do programu Komisie pre medzinárodné právo materiál analyzujúca problémy vznikajúce v dôsledku expanzie a diverzifikácie medzinárodného práva v rámci tzv. fragmentácie medzinárodného práva. V dôsledku svojich legislatívnych aktivít je podiel medzinárodných organizácií na expanzii, ako aj diverzifikácii medzinárodného práva zjavný. Výsledok práce Komisie predstavuje správa Osobitnej pracovnej skupiny, ktorá ako príčiny fragmentácie označuje práve rozvoj a diverzifikáciu medzinárodného práva.²⁸²

Podľa Osobitnej pracovnej skupiny príčiny fragmentácie medzinárodného práva spočívajú v tom, že v dôsledku jeho rozvoja a diverzifikácie v ňom vznikajú rôzne súbory špecializovaných a relatívne autonómnych skupín právnych pravidiel (obchodné právo, ľudské práva, právo životného prostredia) s vlastnými inštitúciami a zásadami, ktoré sú vo vzájomných vzťahoch autonómne a v rovnakom vzťahu sú aj k všeobecnému medzinárodnému právu.²⁸³ Takéto

²⁸² ILC: Fragmentation of International Law: Difficulties arising from the Diversification and Expansion of international law: Report of the Study Group of the ILC (M. Koskenniemi), Ženeva, 2006. (Doc. A/CN.4/L.702), s. 1-25. [online]. Dostupné na internete: <http://daccess-dds-nny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G06/628/63/PDF/G0662863.pdf?OpenElement>.

²⁸³ Správa Osobitnej skupiny takéto zoskupenia pravidiel označuje ako „boxes“, resp. „self-contained regimes“, pričom posledne spomenuté môžu byť „geographically or functionally limited treaty systems...“. Doktrína medzinárodného práva v tejto súvislosti uvádza, že: „Faced with the contemporary explosion of legal norms, increasing normative specificity, the proliferation of international organizations and the multiplication of international tribunals some have highlighted the risk of „fragmentation“ of international law into a more or less coherent set of normative islands constituted by partial, autonomous and perhaps even „self-contained“ legal sub-systems.“ Bližšie pozri: PROST, M., CLARK, P. K.: Unity, diversity and the Fragmentation of International Law: How much does the multi-

súbory pravidiel (aj regionálnej povahy) však nemusia byť vždy v súlade so všeobecnými pravidlami medzinárodného práva a pokiaľ by ich odchýlky nadobudli výraznejšiu povahu a častejší výskyt, mohlo by to byť na ujmu jednotnosti (uniformite) všeobecného medzinárodného práva.²⁸⁴ Po analýze tohto aspektu fragmentácie došla Osobitná skupina Komisie k záveru, že na riešenie takýchto problémov sa javí vhodný Viedenský dohovor o zmluvnom práve z r. 1969, použitím pravidiel *lex specialis derogat legi generali*, ďalej systematického výkladu medzinárodných dohovorov podľa čl. 31 ods. 3 písmeno c), Dohovoru, pravidla *lex posterior derogat legi priori*, prípadne čl. 103 Charty OSN.²⁸⁵

V tejto súvislosti vyvstal ďalší problém, ktorý sa stal predmetom pozornosti vedy medzinárodného práva. Jedná sa o situáciu, keď medzinárodné organizácie uplatňujú pravidlá všeobecného medzinárodného práva, v dôsledku čoho môže dochádzať k ich rôznemu výkladu, za situácie, kedy nemajú priamy prístup k medzinárodným súdnym orgánom. Nemožno preto vylúčiť, že takáto ničím „neusmerňovaná“ výkladová prax medzinárodných organizácií, prípadne ich súdnych orgánov by po určitom období mohla mať negatívny dopad na stabilitu a jednotnosť výkladu, a tým aj uplatňovania inštitútov všeobecného medzinárodného práva.²⁸⁶ V tejto súvislosti sa objavili doktrínálne názory podporujúce posilnenie

plication of international organizations really matter? In: Chinese Journal of International Law (2006), vol. 5, č. 2, s. 342.

²⁸⁴ Správa Osobitnej skupiny v tejto súvislosti uvádza: „*Very often new rules or regimes develop precisely in order to deviate from what was earlier provided by the general law. When such deviation become general and frequent the unity of law suffers.*“ In: Správa skupiny, poznámka č. 286, str. 163.

²⁸⁵ „*...although fragmentation is inevitable it is desirable to have a framework through which it may be assessed and managed in a legal professional way. That framework is provided by the Vienna Convention on the Law of treaties...that already provides a unifying frame for these developments.*“

²⁸⁶ Ako uvádza Komisia pre medzinárodné právo vo svojej správe o fragmentácii medzinárodného práva: „*...the emergence of conflicting rules and overlapping legal regimes will undoubtedly create problems of coordination at the international level. But...no homogenous, hierarchical meta-system is realistically available to do away with such problems.*“ Pozri vyššie, poznámka č. 282, bod.249.

postavenia Medzinárodného súdneho dvora, ktorý by mohol zohrávať významnejšiu úlohu pri zabezpečovaní jednoty výkladu a stability systému všeobecného medzinárodného práva, napríklad v prostredníctvom svojej posudkovej činnosti. Využitie tejto možnosti by však predpokladalo rozšírenie okruhu subjektov oprávnených žiadať o poradné posudky. V konkrétnostiach sa napríklad navrhovalo, aby sa prístup k posudkovej právomoci MSD rozšíril na ďalšie subjekty, a to o generálneho tajomníka, ďalej na subjekty odlišné od štátov,²⁸⁷ resp. na medzinárodné alebo vnútroštátne sudy uplatňujúce pravidlá všeobecného medzinárodného práva. Doktrína medzinárodného práva zaoberajúca sa touto otázkou však neobsahuje návrhy, prípadne úvahy, aby sa na tento účel v medzinárodnom spoločenstve vytvoril nový súdny orgán.

Hoci Osobitná skupina Komisie pre medzinárodné právo upozornila aj na „inštitucionálny“ rozmer fragmentácie spočívajúci v súbežnej existencii konkurujúcich si jurisdikcií dvoch alebo viacerých medzinárodných súdnych orgánov a inštitúcií oprávnených na použitie rovnakých pravidiel medzinárodného práva, rozhodla sa

²⁸⁷ Autori Vicuña a Pinto navrhujú: „...*broadening access to the Court by international organizations, eventually including NGOs, corporations and individuals*“ s cieľom „...*to strengthen the Court's functions in respect of its role as the central judicial body of the international community.*“ Bližšie pozri: VICUÑA, F. O., PINTO, CH.: *The Peaceful Settlement of Disputes: Prospect for the Twenty-first century, Preliminary Report prepared for the 1999 Centennial of the First International Peace Conference.* C. E. Doc. Cahdi, 1998, ods. 136-137, resp. 110. Aj bývalý predseda Medzinárodného súdneho dvora M. Bedjaoui vo svojom príhovore VZ OSN v r. 1994 upozornil na to, že: „*access to the Court's advisory jurisdiction may henceforth appear unduly restricted if one thinks of the enormous potential of the advisory function and of the demand that exists. One might envisage the possibility that not only other organs of the Organization...might be able to request the advisory opinions of the Court but also... that that option might be extended to third organizations not belonging to UN system but which make an eminent contribution to the maintenance of peace at regional level, for instance.*“ ICJ - Statement of the President of Court: Address by Judge Mohammed Bedjaoui, President of the ICJ delivered to plenary meeting of the General Assembly at its 49 session, on 13 October 1994.

ponechať tento problém bokom, nakoľko podľa jej názoru by ho mali riešiť samotné dotknuté inštitúcie.²⁸⁸

Správa Osobitnej skupiny Komisie pre medzinárodné právo analyzuje jeden z problémov, ktoré vyvoláva funkčná diferenciácia a rastúca špecializácia medzinárodných ekonomických, sociálnych a iných vzťahov v súčasnom medzinárodnom práve. V dôsledku špecializovaných a autonómnych vzťahov sa napríklad v rámci regionálnych organizácií vytvárajú aj osobitné regionálne segmenty ich právnej úpravy, ktoré sa dostávajú do vzťahov k pravidlám všeobecného medzinárodného práva. Potreba ich riešenia nie je v súčasnej situácii akútna, ale Správa Osobitnej skupiny naznačuje problémy, ku ktorým by mohlo v budúcnosti častejšie dochádzať, a ktoré by si mohli vyžadovať osobitné riešenia na úrovni všeobecného medzinárodného práva.

²⁸⁸ „*The issue of institutional competencies is best dealt with by institutions themselves.*“ Poznámka vyššie, s. 5, bod. 8.

6 REGIONALIZMUS V OBLASTI OCHRANY ZÁKLADNÝCH PRÁV A VŠEOBECNÉ MEDZINÁRODNÉ PRÁVO

Fenomén regionalizmu zasiahol, popri oblasti medzinárodného mieru a bezpečnosti, či ekonomiky ako aj mnohých iných oblastí, aj oblasť ochrany základných práv. Ochrana základných práv na medzinárodnej scéne nadobudla v jednotlivých regiónoch sveta rôznu podobu. Kým v niektorých regiónoch sveta došlo v oblasti ochrany základných práv k sformovaniu zmluvnej a inštitucionálnej základne ich ochrany, v iných regiónoch možno badať skôr len určité iniciatívy medzinárodného charakteru zamerané na ochranu základných práv. Predmetom zamerania tejto kapitoly je analýza rôznorodých aspektov regionalizmu v oblasti ochrany základných práv a vymedzenie prínosu regionalizmu v tejto oblasti pre všeobecné medzinárodné právo.

Koncept základných (ľudských) práv spočíva v ochrane jednotlivcov proti svojvôli zo strany vládnej moci. Politické zriadenie, v ktorom sú ľudské práva ponechané napospas vrtochom či chuti verejných autorít považuje jednotlivcov za objekt, ktorému chýba tá istá kvalita ľudskej bytosti ako vládnucim elitám. Jednotlivcov stavia na nižšiu úroveň, popiera ich rovné postavenie ako členov spoločnosti.²⁸⁹ V tomto kontexte možno ľudské práva vnímať ako univerzálny jazyk akceptovateľného spôsobu použitia moci.²⁹⁰ Základné (ľudské) práva určujú hranice uplatňovania verejnej moci.²⁹¹

Súčasný obraz ochrany základných práv ukazuje, že základným právam je poskytovaná ochrana tak formálnymi, resp. právny-
mi, ako aj neformálnymi, resp. mimoprávnymi prostriedkami. Základným právam poskytujú ochranu rôzne subjekty – štáty, medzinárodné, resp. nadnárodné organizácie, ako aj neštátni aktéri (napr.

²⁸⁹ Pozri: TOMUSCHAT, CH.: Human Rights. Between Idealism and Realism. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 4.

²⁹⁰ Pozri: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: Universality and the growth of regional systems. In: SHELTON, D. (ed.): The Oxford Handbook of International Human Rights Law, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 670.

²⁹¹ Ibid, s. 697.

nevládne organizácie). Rôzni aktéri sa rôznym spôsobom zapájajú a prispievajú k formulovaniu štandardov ochrany základných práv a k ich vynucovaniu.²⁹²

V medzinárodnoprávnej úprave ochrany základných práv možno rozlíšiť dve štádia vývoja. Prvým štádiom je ustanovenie hmotnoprávnych štandardov obsahujúcich ustanovenia regulujúce správne (žiaduče) správanie sa ich adresátov, predovšetkým štátnych autorít. Druhým štádiom vývoja medzinárodnoprávnej úpravy ochrany základných práv, v záujme dosiahnutia efektivity stanovených hmotnoprávnych štandardov, je vytvorenie mechanizmu poverenom dohliadať na dodržiavanie týchto štandardov a zabezpečenie ich vynútiteľnosti. Právne pravidlá a princípy, ktorým chýba určitý vynucovací mechanizmus sú odsúdené k záhube.²⁹³

Inštitucionalizácia ľudských práv na medzinárodnej úrovni nie je tak rozvinutá ako je tomu v prípade vnútroštátnych právnych systémoch. Medzinárodnoprávna úprava ľudských práv trpí tými istými slabosťami ako medzinárodné právo vo všeobecnosti, kde normatívnosť je pomerne dobre rozvinutá, ale kde vynucovací mechanizmus zostáva nevyvinutý. Na univerzálnej medzinárodnej úrovni prevažujú skôr metódy dialógu a presvedčovania. Hlavným motívom štátov dodržiavať určité ľudsko-právne štandardy je predovšetkým ich úsilie udržať si reputáciu a legitimitu na medzinárodnej scéne ako poslušných štátov ako obava znášať za porušenie štandardov ochrany základných práv určité sankcie.²⁹⁴

Medzinárodný systém ochrany základných práv je tvorený jednak činnosťou Organizácie spojených národov (OSN), prostredníctvom ktorej dochádza k formovaniu univerzálneho systému ochrany základných práv, ako aj iniciatívami regionálneho charakteru. K formovaniu regionálnych systémov ochrany základných práv dochádza v určitých regiónoch prostredníctvom činnosti medzinárodných medzivládnych organizácií regionálneho charakteru. Je tomu tak v Európe, Amerike a Afrike, kde uplatňované systémy

²⁹² Ibid, s. 672.

²⁹³ Pozri: TOMUSCHAT, CH.: Human Rights. Between Idealism and Realism. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014, s. 13.

²⁹⁴ Ibid, s. 11.

ochrany základných práv majú zmluvný základ a disponujú vyšším stupňom inštitucionalizácie na rozdiel od iných regiónov sveta. Na ich formovaní sa podieľajú príslušné regionálne medzinárodné medzivládne organizácie, konkrétne v Európe Rada Európy a v oblastiach spadajúcich do rámca pôsobnosti práva Únie, EÚ, na americkom kontinente Organizácia Amerických štátov a v Afrike Organizácia Africkej jednoty/Africká Únia.

Regionálne systémy ochrany základných práv sa neuplatňujú (nemusia uplatňovať) izolovane, ale dochádza medzi nimi ku vzájomnej interakcii. Prejavom interregionalizmu v oblasti úpravy ochrany základných práv je súdny dialóg medzi regionálnymi súdnymi orgánmi ochrany základných práv. O súdnom dialógu možno hovoriť v prípadoch, keď súdny orgán pri interpretácii a aplikácii normy patriacej do právneho systému, na dodržiavanie ktorého má dohliadať, sa nechá inšpirovať právnym riešením pochádzajúcim z iného právneho systému. Takýto súdny dialóg je napríklad prítomný v rozhodovacej činnosti Medzimerického súdu pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva. Prostredníctvom súdneho dialógu sa jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv vzájomne inšpiračne ovplyvňujú.

V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime priblížiť medzinárodné systémy ochrany základných práv vytvorené tak na univerzálnej úrovni ako aj v rámci jednotlivých regiónov sveta, predovšetkým z pohľadu ich inštitucionálnej výstavby, či právnych nástrojov a prostriedkov, ktorými disponujú. Jednotlivé systémy ochrany základných práv budú podrobené vzájomnej komparácii. Pozornosť bude venovaná tak vzájomnej interakcii medzi regionálnymi systémami ochrany základných práv navzájom ako aj interakcii medzi univerzálnym systémom ochrany základných práv na jednej strane a regionálnymi systémami na strane druhej. Na pozadí uvedených skúmaní sa pokúsime poukázať na prínos regionalizmu v oblasti ochrany základných práv pre univerzálnu medzinárodnoprávnú úpravu ich ochrany.

6.1 Univerzálny systém ochrany základných práv

Preambula Všeobecnej deklarácie ľudských práv²⁹⁵ prijatá na zasadnutí Valného zhromaždenia Organizácie spojených národov (OSN) dňa 10. decembra 1948 zdôrazňuje, že „uznanie vrodenej dôstojnosti a rovnakých a nescudziteľných práv všetkých členov ľudskej rodiny je základom slobody, spravodlivosti a mieru na svete“. Aj napriek tomu, že význam ochrany ľudských práv je medzinárodným spoločenstvom všeobecne akceptovaný, nejednotná je miera a spôsob ich ochrany v jednotlivých regiónoch sveta. Otázky rovnako vyvoláva ich status a úloha v medzinárodnom práve.²⁹⁶ Rôznorodé pohľady vyvoláva samotná otázka, čo je potrebné rozumieť pod pojmom „právo“. Niektoré „práva“, napríklad, predstavujú priamo vynútiteľné záväzky, zatiaľ čo iné len špecifikujú možné budúce spôsoby konania.²⁹⁷ Ich vynútiteľnosť a sankčný režim sú ďalšou problematikou zasluhujúcou si pozornosť.²⁹⁸

²⁹⁵ Všeobecná deklarácia ľudských práv prijatá na zasadnutí III. Valného zhromaždenia Organizácie spojených národov vo forme rezolúcie číslo 217 (III) dňa 10. decembra 1948.

²⁹⁶ Porovnaj: SHAW, M. N.: *International Law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 265.

²⁹⁷ Porovnaj, článok 2 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach z roku 1966 s článkom 2 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach z roku 1966. Článok 2 ods. 1 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach znie: *Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zaväzuje rešpektovať práva uznané v tomto Pakte a zabezpečiť tieto práva všetkým jednotlivcom na svojom území podliehajúcim jeho jurisdikcii bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby, pohlavia, náboženstva, politického alebo iného zmysľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia*. Článok 2 ods. 1 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach znie: „Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zaväzuje podniknúť pri maximálnom využití svojich zdrojov samostatne aj prostredníctvom medzinárodnej súčinnosti a spolupráce hospodárske a technické kroky na postupné dosiahnutie plného uskutočnenia práv uznaných v tomto pakte, a to všetkými vhodnými prostriedkami, včítane prijatia zákonodarných opatrení.“

²⁹⁸ Porovnaj: SHAW, M. N.: *International Law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 265.

V medzinárodnom verejnom práve môžeme rozlišovať medzi univerzálnym systémom ochrany základných práv a regionálnymi systémami. Univerzálny systém ochrany predstavuje systém vytváraný na pôde OSN. Pod regionálnymi systémami ochrany základných práv rozumieme právne systémy ich ochrany pôsobiace v jednotlivých regiónoch sveta – v Európe, Amerike, Afrike, v Arabskom svete, či Ázii.

Text Charty OSN obsahuje viacero ustanovení dotýkajúcich sa ochrany ľudských práv. Článok 1 Charty OSN medzi základné ciele OSN zaraďuje aj „podporovanie a posilňovanie úcty k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva“. Článok 13 Charty OSN poznamenáva, že Valné zhromaždenie OSN dáva podnet k štúdiu a robí odporúčanie za tým cieľom, aby sa uľahčilo uskutočňovanie ľudských práv a základných slobôd pre všetkých. Článok 55 Charty OSN stanovuje, že: „... Organizácia Spojených národov bude pracovať pre všeobecnú úctu k ľudským právam a základným slobodám pre všetkých bez rozdielu rasy, pohlavia, jazyka alebo náboženstva a pre ich zachovávanie“. Významné ustanovenie, článok 56 Charty OSN, ustanovuje, že: „Všetci členovia Organizácie Spojených národov sa zaväzujú postupovať spoločne i jednotlivo v spolupráci s Organizáciou, aby sa dosiahli ciele stanovené v článku 55.“ Systém ochrany základných práv v rámci OSN úspešne vygeneroval sériu medzinárodných nástrojov zaoberajúcich sa vytváraním štandardov a noriem v oblasti ochrany ľudských práv.²⁹⁹ Okrem Charty OSN z roku 1945 do súboru právnych nástrojov na ochranu ľudských práv vytvorených v rámci OSN patrí aj Všeobecná deklarácia ľudských práv z roku 1948 ako aj množstvo dohovorov a deklarácií upravujúcich ochranu ľud-

²⁹⁹ Napr.: Dohovor o otroctve (1926), Protokol k Dohovoru o otroctve (1953), Doplnkový dohovor o zrušení otroctva, obchodovaní s otrokmi a inštitúciami a praxou podobnou otroctvu (1956); Dohovor potláčania obchodu s ľuďmi a vykorisťovaní prostitúcie (1949); Dohovor o postavení utečencov z roku 1951 a jeho Protokolu z roku 1967; Dohovor o právnom postavení osôb bez štátnej príslušnosti (1954), Dohovor o znižovaní počtu osôb bez štátnej príslušnosti (1961). Pozri, ďalej: SHAW, M. N. *International Law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 302 a nasl.

ských práv v špecifických oblastiach (napr. práva detí, žien, menšín, migrujúcich pracovníkov). Okrem všeobecných orgánov OSN sa do ochrany ľudských práv zapájajú aj špecializované orgány, ako je Rada pre ľudské práva a Vysoký komisár OSN pre ľudské práva, a ďalšie orgány zriadené na základe jednotlivých zmlúv na ochranu ľudských práv (napr. Výbor pre práva dieťaťa, alebo Výbor pre hospodárske, sociálne a kultúre práva).

6.2 Regionálne systémy ochrany základných práv

6.2.1 Systém ochrany základných práv v Európe

V Európe je základným právam na medzinárodnej (resp. nadštátnej) úrovni poskytovaná ochrana jednak prostredníctvom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd³⁰⁰ prijatom na pôde Rady Európy a jednak prostredníctvom Charty základných práv EÚ³⁰¹ prijatej na pôde EÚ. V rámci fungovania EÚ je základným právam poskytovaná ochrana, okrem Charty základných práv EÚ, aj prostredníctvom všeobecných zásad práva Únie, ktoré popri texte zmlúv, na ktorých stojí Únia (Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ) spolu s protokolmi a prílohami k nim pripojenými (t. j. písanom primárnom práve EÚ), možno považovať za pramene primárneho práva EÚ – nepísané primárne právo EÚ. Súdny dvor EÚ uznal za všeobecné zásady práva Únie, na ktorých rešpektovanie má dohliadať, aj základné práva³⁰² majúce pôvod v ústavných tradíciách spoločných pre členské štáty³⁰³ alebo v medzinárodných nástrojoch, na ktorých spolupracovali členské štáty.³⁰⁴ Všeobecné právne zásady

³⁰⁰ Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd podpísaný v Ríme, 4. 11. 1950, členmi Rady Európy v znení ustanovení Dodatkových protokolov. Publikovaný v zbierke zákonov Slovenskej republiky pod číslom 209/1992 Zb.

³⁰¹ Charta základných práv Európskej únie, Ú. v. EÚ C 326, 26. 10. 2012, s. 391 – 407.

³⁰² Pozri: Rozsudok *Erich Stauder proti Stadt Ulm – Sozialamt*, 29-69, EU:C:1969: 57.

³⁰³ Pozri: Rozsudok *Internationale Handelsgesellschaft mbH proti Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 11-70, EU:C:1970:114.

³⁰⁴ Pozri: Rozsudok *J. Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung proti Komisii Európskych spoločenstiev*, 4-73, ECLI:EU:C:1974:51.

práva EÚ možno nepochybné považovať za súčasť pojmu „právo“ použitom v čl. 19 ods. 1 druhá veta Zmluvy o EÚ, ktorý požaduje, aby Súdny dvor zabezpečoval dodržiavanie práva pri výklade a uplatňovaní zmlúv. Pri výklade a uplatňovaní zmlúv má tak Súdny dvor EÚ zabezpečovať aj dodržiavanie všeobecných právnych zásad práva EÚ. Do nadobudnutia platnosti Lisabonskej zmluvy bola na úrovni Únie základným právam poskytovaná ochrana len na základe ich uznania za všeobecné zásady práva Únie. Charta základných práv EÚ po svojom slávnostnom vyhlásení Európskym parlamentom, Radou a Komisiou 7. decembra 2000 v Nice nepredstavovala formálny prameň práva EÚ, t. j. nebola právne záväzná, aj keď svoju cestu v argumentácii Súdneho dvora si nachádzala aj napriek tomu.³⁰⁵ Právne záväznou sa Charta základných práv EÚ stáva až na-

³⁰⁵ K právnej relevancii Charty základných práv EÚ v období do nadobudnutia jej právnej záväznosti nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy, pozri: Návrhy generálneho advokáta M. Poiares Madura prednesené 14. decembra 2006 vo veci *Ordre des barreaux francophones et germanophone a iní proti Conseil des ministres*, C-305/05, EU:C:2006:788, bod 48: „Súdny dvor už mal príležitosť konštatovať, že aj keď... Charta nepredstavuje záväzný právny nástroj“, jej základným cieľom je „ako vyplýva z jej preambuly potvrdiť ‚práva, ktoré vyplývajú predovšetkým z ústavných tradícií a medzinárodných záväzkov, ktoré sú spoločné členským štátom, zo Zmluvy o Európskej únii a zo Zmlúv Spoločenstva, z Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zo sociálnych chárt, ktoré prijalo Spoločenstvo a Rada Európy, ako aj z judikatúry Súdneho dvora... a Európskeho súdu pre ľudské práva.“ Z tohto úryvku vyplýva, že hoci Charta nemôže byť sama osebe dostatočným právnym základom pre vznik priamo uplatniteľných práv jednotlivca, napriek tomu však nie je zbavená akéhokoľvek účinku ako kritérium pre výklad nástrojov na ochranu práv uvedených v článku 6 ods. 2 ZEÚ. V tejto súvislosti táto Charta môže plniť dvojité funkcie. Po prvé môže zakladať domnienku o existencii práva, ktorého existencia potom musí byť potvrdená buď spoločnými ústavnými tradíciami členských štátov, alebo ustanoveniami Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Po druhé, ak je určité právo označené za základné právo chránené právnym poriadkom Spoločenstva, Charta poskytuje mimoriadne užitočný nástroj na určenie obsahu, pôsobnosti a významu tohto práva. Inak pripomíname, že ustanovenia Charty, ktorých vznik je výsledkom rozsiahleho procesu vyjednávania vedeného na európskej úrovni, sú z veľkej časti kodifikáciou judikatúry Súdneho dvora.

dobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy.³⁰⁶ Až nadobudnutím platnosti Lisabonskej zmluvy sa Charta základných práv EÚ stala formálnym úijným prameňom ochrany základných práv. Nakoľko Lisabonská zmluva ponechala v platnosti ustanovenie považujúce základné práva tak, ako sú zaručené Dohovorom a ako vyplývajú z ústavných tradícií spoločných pre členské štáty, za všeobecné zásady práva Únie (čl. 6 ods. 3 Zmluvy o EÚ), ktoré predstavujú osobitný spôsob vyjadrenia, samostatný prameň, práva EÚ v zmysle čl. 19 ods. 1 druhá veta Zmluvy o EÚ, za formálne pramene úijnej úpravy ochrany základných práv tak možno aj po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy považovať stále aj všeobecné zásady práva Únie - po nadobudnutí platnosti Lisabonskej zmluvy popri Charte základných práv EÚ. Lisabonská zmluva rovnako otvorila cestu pre prístupenie EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, keď zverila Únii právomoc (ako aj povinnosť) prístupit' k tomuto dohovoru (čl. 6 ods. 2 Zmluvy o EÚ). Prístupením Únie k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd sa tento dohovor stane, popri všeobecných právnych zásadách práva EÚ a Charte základných práv EÚ, v poradí tretím formálnym prameňom úijnej ochrany základných práv.

Medzinárodný (resp. nadštátny) systém ochrany základných práv vytvorený v Európe na pôde Rady Európy a Európskej únie sa uplatňuje popri vnútroštátnych ústavných systémoch ochrany základných práv jednotlivých štátov Európy – členských štátov Rady Európy a EÚ. V európskom regióne tak popri sebe pôsobia tri subsystémy ochrany základných práv, ktoré vzájomne spolupôsobia ako integrovaný systém ochrany základných práv.³⁰⁷ To ale neznamená, že by uplatňovanie troch rôznych systémov ochrany základných práv nevyvolávalo v európskom právnom prostredí aplikačné problémy. Veľmi diskutovanou problematikou je vymedzenie vzá-

³⁰⁶ Čl. 6 ods. 1 Zmluvy o EÚ (v znení Lisabonskej zmluvy) znie: „Únia uznáva práva, slobody a zásady uvedené v Charte základných práv Európskej únie zo 7. decembra 2000 upravenej 12. decembra 2007 v Štrasburgu, ktorá má rovnakú právnu silu ako zmluva.“

³⁰⁷ Porovnaj: STASI, A.: The Inter-American Court of Human Rights and a European Court of Human Rights: Towards a „Cross-fertilization“? In: Ordine internazionale e diritti umani. 2014, Volume 1, Issue 1, s. 98.

jomného vzťahu medzi jednotlivými nástrojmi ochrany základných práv (Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd, Chartou základných práv EÚ a vnútroštátnymi ústavnými štandardami ochrany základných práv) ako aj vzájomného vzťahu medzi súdnymi orgánmi ich ochrany, predovšetkým medzi Európskym súdom pre ľudské práva (medzinárodným súdnym orgánom ochrany práv uznaných Európskym dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd) a Súdnym dvorom EÚ (medzinárodným, resp. nadnárodným, súdnym orgánom ochrany práv uznaných Chartou základných práv EÚ, či uznaných za všeobecné zásady práva Únie). Ochrana základných práv v európskom regióne sa považuje za prejav viac úrovňového konštitucionalizmu (angl. *multi-level constitutionalism*).³⁰⁸

Základným cieľom medzinárodnej spolupráce v západnej Európe po druhej svetovej vojne bolo predísť vytvoreniu ďalšieho konfliktu na kontinente, vyhnúť sa návratu diktátorských režimov, či poskytnúť ideologickú alternatívu komunizmu založenú na individuálnych slobodách. Za týmto účelom došlo v roku 1945 k vytvoreniu Rady Európy. Jedným z jej základných cieľov bolo dosiahnutie väčšej jednoty medzi jej členmi prostredníctvom ochrany a ďalšieho rozvoja ľudských práv a základných slobôd. V roku 1950 došlo na pôde tejto organizácie k prijatiu Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ktorý majú na zreteli Všeobecnú deklaráciu ľudských práv vyhlásenú Valným zhromaždením OSN 10. decembra 1948, ktorej cieľom je zabezpečiť všeobecné a účinné uznávanie a dodržiavanie práv v nej vyhlásených, predstavoval pre európske štáty majúce spoločné dedičstvo politických tradícií, ideálov, slobody a právneho štátu, prvý krok ku kolektívnemu zaručeniu niektorých práv vyhlásených vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv.³⁰⁹ Dohovor ako výsledok iniciatívy európskych štátov možno vnímať

³⁰⁸ Pozri: VAN GERVEN W.: Remedies for Infringements of Fundamental Rights. In: *European Public Law*, 2004, Volume 10, Issue 2, s. 261. Alebo: PERNICE, I. E. A.: The Treaty of Lisbon: Multilevel constitutionalism in Action. In: *Columbia Journal of European Law*, 2009, Volume 15, No. 3, pp. 349 – 407.

³⁰⁹ Pozri: Preambulu Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd.

ako odpoveď na nedostatok zhody v otázke implementačného rámca pre Všeobecnú deklaráciu ľudských práv v rámci OSN spôsobenú okrem iného aj paralyzačným účinkom studenej vojny.³¹⁰ Takýto postup je príkladom výhody diverzifikácie systému OSN, kde v prípade, ak jedna úroveň systému (v tomto prípade tá globálna, univerzálna) nie je pevne ukotvená, resp. spôsobilá efektívneho uplatňovania, iná úroveň (v tomto prípade tá regionálna) ju môže v jej aktivitách doplniť.³¹¹

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd zriadil dva kontrolné inštitúcie poverené dohliadať na dodržiavanie práv a slobôd ním uznaných zo strany jeho signatárov - členských štátov Rady Európy. Išlo o Európsku komisiu pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva. Tieto inštitúcie predstavovali prvé medzinárodné orgány poskytujúce právne prostriedky nápravy porušenia základných práv a slobôd jednotlivcov zo strany štátov - signatárov Dohovoru. Jednotlivci sa tak stávajú subjektom medzinárodného práva spôsobilým podávať sťažnosti vo veciach porušenia ich základných práv a slobôd a štáty, signatári Dohovoru, subjektom nesúcim zodpovednosť za ich porušenie na základe záväzných rozhodnutí medzinárodného súdneho orgánu. Tento mechanizmus vytvorený Dohovorom našiel svoju odozvu pri formovaní iných regionálnych systémov ochrany základných práv ako aj mechanizmu ich ochrany v rámci OSN.

Systém ochrany základných práv vytvorený Dohovorom sa postupne vyvíjal posilňovaním postavenia jeho inštitúcií a procedúr konania pred nimi. Protokol č. 11 k Dohovoru, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1998, zreformoval systém vytvorený Dohovorom tak, že zrušil Európsku komisiu pre ľudské práva a jednotlivcom priznal priamy prístup k Európskemu súdu pre ľudské práva.

Na základe Európskej sociálnej charty, prijatej na pôde Rady Európy v roku 1961 a revidovanej v roku 1991, došlo k vytvoreniu Európskeho výboru sociálnych práv. Táto inštitúcia zabezpečuje

³¹⁰ Pozri: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.): *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 675.

³¹¹ *Ibid*, s. 676.

system podávania správ zo strany štátov podobný tomu, aký bol prijatý na základe zmlúv dotýkajúcich sa ochrany ľudských práv prijatých na pôde OSN. Ďalšia inštitúcia pôsobiaca na úrovni Rady Európy, ktorej činnosť sa orientuje na sledovanie dodržiavania základných, ľudských, práv bola zriadená Dohovorom na zabránenie mučeniu a neľudskému či ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu prijatom v roku 1987. Na základe tohto dohovoru, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1989, došlo k vytvoreniu Európskeho výboru na zabránenie mučenia a neľudského či ponižujúceho trestania poverenom monitorovať podmienky v miestach, kde sa nachádzajú osoby zbavené osobnej slobody. Napokon, v roku 1999 Rada Európy vytvorila post Komisarára pre ľudské práva disponujúceho rovnako monitorovacím mandátom.

6.2.2 Systém ochrany základných práv na americkom kontinente

Základom systému ochrany základných (ľudských) práv v Severnej a Južnej Amerike je činnosť Organizácie amerických štátov (ďalej aj „OAS“) so sídlom vo Washingtone, D. C. Činnosť Organizácie Amerických štátov smeruje k dosahovaniu širokého spektra cieľov, medzi ktoré patrí aj ochrana základných práv. Právny rámec ochrany základných práv na americkom kontinente je tvorený Chartou Organizácie amerických štátov z roku 1948, Americkou deklaráciou práv a povinností človeka z roku 1948 a Americkým dohovorom o ľudských právach z roku 1969. Inštitucionálny rámec systému ochrany ľudských práv na americkom kontinente predstavuje Medziamerická komisia pre ľudské práva a Medziamerický súd pre ľudské práva. S oboma týmito inštitúciami však pôvodný text právnych nástrojov ochrany základných práv na americkom kontinente nepočítal. Organizácia amerických štátov spočiatku nekreovala implementačný inštitucionálny rámec ochrany základných práv. Až v roku 1959 Valné zhromaždenie OAS kreovalo Medziamerickú komisiu pre ľudské práva ako autonómny orgán. Svoje ukotvenie tento orgán neskôr nachádza aj v Charte OAS po jej revízii na základe Protokolu z Buenos Aires, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1970. Medziamerická komisia pre ľudské práva zohrala úlohu aj pri prijí-

maní Amerického dohovoru o ľudských právach z roku 1969. Spolu s členskými štátmi OAS preskúmala návrh Amerického dohovoru o ľudských právach za účelom posúdenia jeho kompatibility s Medzinárodným paktom o občianskych a politických právach a Medzinárodným paktom o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach prijatých v rámci OSN. Medziamerická komisia pre ľudské práva poznamenala, že Americký dohovor o ľudských právach „sa môže v určitých znakoch zhodovať s uvedenými paktmi OSN... s takými ich doplneniami, ktoré sú nevyhnutné a rovnako môže do svojho obsahu zahrnúť aj iné práva, ktorých medzinárodná ochrana je požadovaná z dôvodu špecifických podmienok typických pre Ameriku.“³¹² Po vstupe Amerického dohovoru o ľudských právach do platnosti v roku 1978 sa Medziamerická komisia pre ľudské práva stáva súčasťou ním vytvoreného mechanizmu ochrany ľudských práv (naďalej však pôsobiacou aj ako orgán plniaci úlohy v rámci Charty OAS). Ako súčasť medziamerického mechanizmu ochrany ľudských práv Americký dohovor o ľudských právach vytvára Medziamerický súd pre ľudské práva.

Medziamerická komisia pre ľudské práva prešetruje individuálne sťažnosti pre porušenie ľudských práv a postupuje ich Medziamerickému súdu pre ľudské práva so sídlom v kostarickom San José. Úlohou Medziamerického súdu pre ľudské práva je rozhodovať o sťažnostiach pre porušenie ľudských práv, ktoré mu postúpi Medziamerická komisia pre ľudské práva po neúspešnosti mimosúdnej nápravy alebo členský štát. Jeho úlohou je rovnako poskytovať výklad právnych nástrojov na podnet členských štátov alebo orgánov Organizácie amerických štátov. Na rozdiel od európskeho systému ochrany ľudských práv individuálnu sťažnosť jednotlivci nemôžu

³¹² IACHR, Comparative Study of the United Nations Covenants on Civil and Political Rights and on Economic, Social and Cultural Rights and the Draft Inter-American Convention on Human Rights (1968) OEA/Ser. L/V/II. 9, para v, printed in IACHR, Report on the Work Accomplished during Its Eighteenth Session, 1 – 17 April 1968 (12 September 1968) OEA/Ser. L/V/II. 19, Docs 30, 31. Citované z: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.) *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 678.

adresovať priamo súdu, ale len Medziamerickej komisii pre ľudské práva. Súdna ochrana poskytovaná Medziamerickým súdom pre ľudské práva je teda na rozdiel od európskeho systému nástrojom ochrany *ultima ratio*.³¹³

Medzi ostatné nástroje ochrany ľudských práv prijatých na pôde OAS patrí napríklad Medziamerický dohovor o predchádzaní a trestaní mučenia, Medziamerický dohovor o nútenom zmiznutí osôb, Medziamerický dohovor o predchádzaní, postihovaní a odstránení násilia na ženách, či Medziamerický dohovor o odstránení všetkých foriem diskriminácie znevýhodnených osôb. Dohovory týkajúce sa nútených zmiznutí a násilia voči ženám boli prvými medzinárodnými nástrojmi takéhoto zamerania na svete a viedli OSN ako aj iné regióny sveta k prijatiu obdobných nástrojov.

6.2.3 Systém ochrany základných práv v Afrike

Charta Organizácie Africkej jednoty (ďalej aj „OAU“) prijatá v roku 1963 neobsahovala výslovnú zmienku o úsilí dbať na dodržiavanie ľudských práv ako jedného z cieľov tejto medzinárodnej organizácie. Napriek tomu, vychádzajúc z ustanovenia Charty OAU, ktoré stanovuje, že „sloboda, rovnosť, spravodlivosť a dôstojnosť predstavujú nevyhnutné ciele pre dosiahnutie legitímnych očakávaní afrického ľudu“ ako aj v záujme ustanovení Charty OAU požadujúcich vyvíjať „úsilie dosiahnuť lepší život pre ľudí Afriky“ a „podporovať medzinárodnú spoluprácu so zreteľom na Chartu OSN a Všeobecnú deklaráciu ľudských práv“,³¹⁴ a na základe rozhodnutia zhromaždenia vrcholných predstaviteľov výkonnej moci členských štátov OAU konaného v libérijskej Monrovii v roku 1979,³¹⁵ ktoré požadovalo okrem iného zriadenie inštitúcií, ktoré by prispeli k podpore a ochrane ľudských práv a práv národov, členské štáty OAU prijali v roku 1981 Africkú chartu o ľudských právach a právach

³¹³ Bližšie pozri, napr.: SHAW, M. N. *International Law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 381 - 391.

³¹⁴ Článok 2 Charty OAU.

³¹⁵ Decision 115 (XVI) of the Assembly of Heads of State and Government at its Sixteenth Ordinary Session held in Monrovia, Liberia, from 17 to 20 July 1979 on the preparation of a preliminary draft on an African Charter on Human and Peoples' Rights.

národov. Išlo o prvý nástroj ochrany základných práv regionálnej povahy prijatý s aktívnou podporou OSN. No aj napriek tejto skutočnosti, sa text Africkej charty o ľudských právach a právach národov odlišuje od Všeobecnej deklarácie ľudských práv omnoho viac ako v prípade regionálnych nástrojov ochrany základných práv prijatých skôr.³¹⁶ V tejto súvislosti prezident Senegalu, Leopold Senghor, poznamenal: „Ani kópia, ani snaha o originalitu kvôli samotnej originalite. Musíme ukázať predstavivosť a efektívnosť. Môžeme sa nechať inšpirovať od našej krásnej a pozitívnej tradície. Preto, musíme konštantne mať na vedomí hodnoty našej civilizácie a skutočné potreby Afriky“.³¹⁷ Prijatím Africkej charty o ľudských právach a právach národov však členské štáty OAU nemienili limitovať práva uznané právnymi nástrojmi OSN. Naopak, v preambule Charty členské štáty OAU opätovne vyjadrili svoju oddanosť a svoj záväzok rešpektovať právne nástroje ochrany ľudských práv prijatých na pôde OSN. Africká charta o ľudských právach a právach národov napokon aj výslovne poveruje expertný orgán, zriadený za účelom monitorovať dodržiavanie jej ustanovení, úlohou „nechať sa inšpirovať medzinárodným právom ľudských práv a práv národov vrátane nástrojov prijatých OSN“.³¹⁸

Africká charta o ľudských právach a právach národov obsahovala aj ustanovenia týkajúce sa vytvorenia mechanizmu ochrany základných práv. Charta počítala s vytvorením Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov s právomoc podporovať ľudské práva a práva národov a zabezpečovať ich ochranu v Afrike.³¹⁹ Táto komi-

³¹⁶ HEYNS, CH. – KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.) *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 679.

³¹⁷ Prednes Leopolda Senghora, prezidenta Senegalskej republiky, na zasadnutí afrických expertov pripravujúci návrh Africkej charty konanom v Dakare (Senegal) v dňoch 28. novembra až 8. decembra 1979, publikovaný v: HEYNS, Ch (ed.): *Human Rights Law in Africa 1999*. Kluwer Law International, 2002, s. 79. Citované z: HEYNS, CH. – KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.) *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 679 – 680.

³¹⁸ Čl. 60 Africkej charty o ľudských právach a právach národov.

³¹⁹ Článok 30 Africkej charty o ľudských právach a právach národov.

sia predstavuje kvázisúdny orgán, ktorý prešetruje individuálne sťažnosti pre porušenie práv uznaných Africkou chartou ľudských práv a práv národov. Poskytuje taktiež výklad ustanovení Charty. V roku 2004, nadobudnutím účinnosti Protokolu o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov, došlo k vzniku Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov. Protokolom mu bola zverená poradná právomoc, zmierovacia právomoc ako aj právomoc v sporových veciach.³²⁰ Africkému súdu pre ľudské práva a práva národov bola zverená právomoc riešiť otázky týkajúce sa výkladu a aplikácie Africkej charty o ľudských právach a právach národov ako aj akýchkoľvek iných nástrojov ochrany ľudských práv ratifikovaných členskými štátmi OAU. Africký súd pre ľudské práva a práva národov dopĺňa a posilňuje fungovanie Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov. Podľa čl. 5 Protokolu o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov aktívnou procesnou legitímáciou v konaní pred ním disponujú: Africká komisia pre ľudské práva a práva národov; členský štát OAU, ktorý ratifikoval protokol o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov a ktorý podal sťažnosť pre porušenie ustanovení Africkej charty o ľudských právach a právach národov voči inému štátu Africkej komisii pre ľudské práva a práva národov; členský štát OAU, ktorý ratifikoval protokol o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov a proti ktorému bola podaná sťažnosť pre porušenie ustanovení Africkej charty o ľudských právach a právach národov Africkej komisii pre ľudské práva a práva národov; členský štát OAU, ktorý ratifikoval protokol o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov a ktorého štátny príslušník je obeťou porušenia ľudských práv; Africké medzivládne organizácie; ako aj mimovládne organizácie majúce status pozorovateľa pred Africkou komisiou pre ľudské práva a práva národov a jednotlivci. Priamy prístup ku konaniu pred Africkým súdom pre ľudské práva a práva národov majú mimovládne organizácie majúce status pozorovateľa pred Africkou komisiou pre ľudské práva a práva národov a jednot-

³²⁰ Pozri: SHAW, M. N.: *International Law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 391 – 395.

livci len v prípade, ak štát voči ktorému sťažnosť pre porušenie ustanovení Africkej charty o ľudských právach a právach národov smeruje učinil, či už v čase ratifikácie Protokolu o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov alebo kedykoľvek po jeho ratifikácii, vyhlásenie akceptujúce právomoc Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov riešiť individuálne sťažnosti mimovládnych organizácií a jednotlivcov.³²¹ Doteraz, len 7 štátov OAU z ich celkového počtu 54³²² učinili príslušné vyhlásenie a umožnili tak jednotlivcom a mimovládnym organizáciám priamo predkladať sťažnosti pre porušenie ustanovení Africkej charty o ľudských právach a právach národov pred Africký súd pre ľudské práva a práva národov a tým obísť Africkú komisiu pre ľudské práva a práva národov.

Africký súd pre ľudské práva a práva národov sa plánuje zlúčiť s Africkým dvorom spravodlivosti,³²³ po tom čo nový protokol vstúpi do platnosti.³²⁴ Po tomto zlúčení vytvorený súdny orgán mal mať pôvodne dve sekcie – jedna sa mala zaoberať všeobecnými záležitosťami a druhá ľudskými právami. V júni 2014 došlo na pôde Africkej únie k prijatiu Protokolu, ktorým sa dopĺňa Protokol o Štatúte Afrického dvora spravodlivosti a ľudských práv. Uvedený protokol priznáva Africkému dvoru spravodlivosti a ľudských práv právomoc riešiť medzinárodné trestné činy.³²⁵ V zmysel uvedeného protokolu by tak mal Africký dvor spravodlivosti a ľudských práv pozostávať z troch sekcií: sekcie všeobecných záležitostí zaoberajú-

³²¹ Čl. 34 ods. 6 Protokolu o vytvorení Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov.

³²² Pozri: Oliver Windridge: 2014 at The African Court on Human and Peoples Rights: a year in review. [online]. Dostupné na: <http://www.acthprmonitor.org/news/>.

³²³ Vytvorenie Afrického dvora spravodlivosti predpokladal protokol k Africkej charte o Dvore spravodlivosti Africkej jednoty z roku 2003. K jeho vytvoreniu však nedošlo.

³²⁴ Protokol o Štatúte Afrického dvora spravodlivosti a ľudských práv prijatý v roku 2008.

³²⁵ Decision Assembly/AU/Dec. 529(XXIII) during the 23rd Ordinary Session of the Assembly held in Malabo, Equatorial Guinea in June, 2014 adopting the Protocol on Amendments to the Protocol on the Statute of the African Court of Justice and Human Rights to try international crimes.

cou sa občianskymi a obchodnými záležitosťami; sekcie ľudských práv, ktorá nahradí činnosť súčasného Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov a sekcie medzinárodných trestných činov, ktorá je v zmysle Protokolu z roku 2014 vecne príslušná posudzovať prípady dopustenia sa až 14 medzinárodných trestných činov, napríklad pirátstva, genocídy, trestných činov proti ľudskosti alebo vojnových trestných činov. Ak dôjde k ratifikácii Protokolu o Štatúte Afrického dvora spravodlivosti a ľudských práv z roku 2008 a protokolu z roku 2014, ktorý priznáva tomuto súdu aj právomoc posudzovať prípady spáchania medzinárodných trestných činov,³²⁶ Africký dvor spravodlivosti a ľudských práv bude predstavovať prvý medzinárodný súdny orgán regionálnej povahy majúci právomoc posudzovať prípady spáchania medzinárodných trestných činov, v určitých prípadoch (napr. v prípade trestného činu pirátstva) aj takých, ktorých právomoc posudzovať nemá ani Medzinárodný trestný tribunál (ICC),³²⁷ ale právomoc posudzovať ich spadá pod súdne authority jednotlivých štátov. Zahrnutie prejednávania takýchto trestných činov do právomoci medzinárodného súdneho orgánu má potenciál prispieť k všeobecnému preneseniu právomoci prejednávať takého medzinárodné trestné činy z úrovne štátov na medzinárodné súdne orgány.³²⁸

Africká charta o ľudských právach a právach národov v porovnaní s inými regionálnymi systémami ochrany základných práv obsahuje aj normy, ktoré idú nad rámec noriem iných regionálnych nástrojov ochrany základných práv. Zakotvuje napríklad nie iba individuálne práva, ale rovnako aj práva národov, nie iba práva, ale rovnako aj povinnosti a nie iba občianske a politické práva, ale rovnako aj sociálno-ekonomické práva a takzvané práva solidarity (ako

³²⁶ K nadobudnutiu platnosti uvedených protokolov sa vyžaduje, aby ich ratifikovalo aspoň 15 členských štátov Africkej únie.

³²⁷ A Proposed African Court with Jurisdiction Over Piracy: How Will This Work? Posted on March 12, 2015 by Oliver Windridge.

³²⁸ A Proposed African Court with Jurisdiction Over Piracy: How Will This Work? Posted on March 12, 2015 by Oliver Windridge.

napríklad právo na rozvoj,³²⁹ právo na mier,³³⁰ právo na priaznivé životné prostredie³³¹).

Okrem Africkej charty o ľudských právach a právach národov došlo na pôde OAU k prijatiu aj iných právnych nástrojov ochrany základných práv, napríklad Africkej charty o právach a blahu dieťaťa z roku 1990, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1999. Na jej základe došlo v roku 2001 k vytvoreniu Výboru expertov pre práva a blaho dieťaťa. V roku 2003 bol text tejto charty doplnený o protokol o právach žien.³³²

Právnym nástupcom Organizácie africkej jednoty sa v roku 2002 stala Africká únia, ktorá si ako jeden zo svojich cieľov vytýčila ochranu ľudských práv.

Medzi hlavné výzvy, pred ktorými stojí africký systém ochrany základných práv je vysoká úroveň chudoby na kontinente, nízka miera rešpektovania princípu „*rule of law*“³³³ v štátoch Afriky, problémy s administratívnym systémom fungovania Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov ako aj Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov, či časté zmeny v zložení a právomoci Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov.³³⁴

6.2.4 Vzájomná komparácia systémov ochrany základných práv v Európe, Amerike a Afrike

Regionálne systémy ochrany základných práv možno skúmať optikou ich vzájomnej komparácie s ohľadom na rôzne aspekty, napr. s ohľadom na skutočnosť, ktorým základným právam, resp. ich kategóriám, sa v príslušnom regióne poskytuje ochrana (či prí-

³²⁹ Čl. 22 Africkej charty o ľudských právach a právach národov.

³³⁰ Čl. 23 Africkej charty o ľudských právach a právach národov.

³³¹ Čl. 24 Africkej charty o ľudských právach a právach národov.

³³² Protokol k Africkej charte o ľudských právach a právach národov o právach žien v Afrike.

³³³ Ku vzťahu medzi dodržiavaním princípu *rule of law* a úrovňou ochrany základných práv pozri, napr. aj: BLAHOŽ, J.: Consensual Character of Democratic Constitutional Principles and Human Rights. *The Lawyer Quarterly* 2013, Roč. 3, č. 1, s. 15-28. ISSN 1805-8396.

³³⁴ Porovnaj: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: Universality and the growth of regional systems. In: SHELTON, D. (ed.): *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 682.

slušný katalóg uznáva len občianske a politické práva, alebo aj sociálne, hospodárske a kultúrne práva, prípadne aj práva tretej generácie, ako je právo na mier, právo na priaznivé životné prostredie, právo na hospodársky a sociálny rozvoj, práva národnostných a etnických menšín, právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu, právo na prírodné zdroje, právo na komunikáciu, či právo na medzigeneračnú slušnosť), z pohľadu obsahu či rozsahu ochrany konkrétnych základných práv uznaných príslušným regionálnym katalógom základných práv (ako je príslušné právo, ktoré požíva ochranu, definované a či predmetné základné právo, ktoré požíva ochranu, možno obmedziť a ak áno v akom rozsahu, resp. za splnenia akých podmienok), z hľadiska mechanizmu uplatňovanom pri zabezpečovaní ochrany práv uznaných príslušným regionálnym katalógom základných práv (či sa uplatňuje súdny mechanizmus ochrany alebo mimosúdny), z hľadiska metodiky rozhodovacej činnosti súdnych orgánov dozerajúcich na rešpektovanie základných práv uznaných v príslušnom regionálnom katalógu základných práv (napr. akým spôsobom rieši príslušný súdny orgán ochrany základných práv prípadnú kolíziu medzi dvoma základnými právami),³³⁵ ako aj napríklad s ohľadom na skutočnosť, či daný regionálny právny nástroj ochrany základných práv disponuje priamym účinkom v právnom prostredí jednotlivých štátov – signatárov príslušného regionálneho nástroja ochrany základných práv, ako aj vzhľadom na právne prostriedky nápravy porušenia základných práv, ktoré ten ktorý regionálny nástroj ochrany základných práv priznaných jednotlivcom.³³⁶

³³⁵ Dominantnou súdnou technikou celosvetovo uplatňovanou pri vyvažovaní dvoch kolidujúcich základných práv je princíp proporcionality. Podľa M. Kumma princíp proporcionality predstavuje jeden z najúspešnejších právnych transplantátov druhej polovice dvadsiateho storočia. Aplikuje sa v Európe (v rozhodovacej činnosti ústavných súdov jednotlivých štátov ako aj v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora EÚ), Latinskej Amerike, Kanade, Južnej Afrike, Izraeli, či Novom Zélande. Pozri: KUMM, M.: *Constitutional Rights as Principles: On the Structure and Domain of Constitutional Justice. A Review Essay on A Theory of Constitutional Rights*. In: *International Journal of Constitutional Law*, 2004, Volume 2, Issue 3, s. 595.

³³⁶ Rozdielnosť v právnych prostriedkoch nápravy porušenia základných práv nie je výsledkom komparácie len jednotlivých systémov ochrany

V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime stručne poukázať na určité rozdiely, ktoré existujú medzi regionálnymi systémami ochrany základných práv uplatňovanými v Európe, Amerike a Afrike.

Na rozdiel od amerického a afrického systému ochrany základný práv, európsky systém kladie najmenšie prekážky pre jednotlivcov v ich priamom prístupe k vytvoreným medzinárodným (resp. nadštátnym) súdnym orgánom ochrany základných práv. Ktokoľvek, kto má za to, že jeho základné práva uznané Dohovorom o ochrane ľudských práv a základných slobôd boli porušené sa môže priamo obrátiť na Európsky súd pre ľudské práva, aj keď za predpokladu splnenia podmienok prijateľnosti sťažnosti vymedzených v čl. 35 tohto dohovoru. Jednou zo základných podmienok prijateľnosti individuálnej sťažnosti Európskym súdom pre ľudské práva podľa ods. 1 čl. 35 dohovoru je nutnosť vyčerpať všetky vnútroštátne opravné prostriedky, podľa všeobecne uznávaných pravidiel medzinárodného práva, pričom sťažnosť je potrebné podať v lehote šiestich mesiacov odo dňa, keď bolo prijaté konečné rozhodnutie. V Americkom systéme základných práv sa jednotlivci môžu dostať so svojou sťažnosťou pred Medziamerický súd pre ľudské práva len prostredníctvom Medziamerickej komisie pre ľudské práva. V Afrike je zas všeobecným pravidlom, že len Africká komisia pre ľudské práva a práva národov alebo členské štáty Africkej únie disponujú

základných práv uplatňovaných v rôznych regiónoch sveta. Aj v určitom konkrétnom regióne v prípade, ak v ňom popri sebe pôsobia na medzinárodnej, resp. nadnárodnej, úrovni viaceré právne (sub-)systémy ochrany základných práv (ako je tomu v Európe, kde sa na medzinárodnej, resp. nadnárodnej, úrovni uplatňujú až dva systémy ochrany základných práv – jeden vytvorený v rámci Rady Európy, druhý v rámci EÚ), sa môžu v rámci týchto jednotlivých (sub-)systémov ochrany základných práv uplatňovať rozdielne právne prostriedky nápravy porušenia základných práv. Ku vzájomnému porovnaniu právnych prostriedkov nápravy porušenia základných práv v Európe, pozri napr.: BENKO, R.: Právne prostriedky nápravy porušenia základných práv v európskom regióne v komparatívnej perspektíve s osobitným ohľadom na prostriedky nápravy finančnej povahy porušenia práv uznaných Chartou základných práv EÚ v horizontálnych vzťahoch. In: GIERTL, A. (ed.): Regionalizmus: Stav, východiská, perspektívy: zborník vedeckých prác. – Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013, s. 129 – 141.

aktívnu procesnou legitímáciou v konaní pred Africkým súdom pre ľudské práva a práva národov. Aby sa jednotlivci mali možnosť priamo obrátiť pred Africký súd pre ľudské práva a práva národov, príslušný štát musí učiniť osobitné vyhlásenie, ktorým priamy prístup jednotlivcom k predmetnému súdu umožní. Inak môžu jednotlivci svoju sťažnosť adresovať Africkej komisii pre ľudské práva a práva národov.

Vychádzajúc z uvedeného, jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv uplatňované v Európe, Amerike a Afrike sa od seba navzájom odlišujú aj vzhľadom na mechanizmus zabezpečenia vynútiteľnosti noriem poskytujúcich ochranu základným právam. Na rozdiel od Európy, kde sa uplatňuje mechanizmus súdneho typu v podobe existencie Európskeho súdu pre ľudské práva, v Amerike a Afrike nezastupiteľnú úlohu pri ochrane základných práv na medzinárodnej úrovni zohráva, okrem súdneho orgánu, komisia. Tak príslušný regionálny medzinárodný súd ochrany základných práv ako aj komisia pôsobia v určitom špecifickom prostredí príslušného regiónu, ktoré musia reflektovať. Ich väčšia miera angažovanosti pri poskytovaní ochrany základným právam v príslušnom regióne sveta je obzvlášť dôležitá v situácii, keď je ohrozená legitimita vnútroštátnych systémov ochrany základných práv. Nízka úroveň vnútroštátnej vymožitelnosti noriem chrániacich základné práva však môže rovnako vyvolávať obavy aj ohľadne legitimacy samotného medzinárodného regionálneho systému ich ochrany, tak ako je tomu v Afrike.

Jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv sa od seba navzájom odlišujú aj úlohami, ktoré plnia komisie. Komisie v rámci jednotlivých systémov plnia (resp. v prípade Európskeho systému plnila) kvázi-súdnu funkciu vo vzťahu k individuálnym a/alebo medzištátnym sťažnostiam. Africká komisia je jedinečná v tom, že je jej zverená aj úloha požadovať od štátov predkladať pravidelné správy, zatiaľ čo náplňou práce Medziamerickej komisie je posudzovať štáty a prejednávať tematické správy vypracované z jej vlastnej iniciatívy. V oboch systémoch pôsobia spravodajcovia (rapporteurs) a v Africkom systéme pôsobia aj pracovné skupiny. V porovnaní s európskym systémom, Európsky súd pre ľudské práva

takého úlohy neplní. Aj keď, v Európe takéto úlohy do určitej miery plní Komisar pre ľudské práva.³³⁷

Rozdielnosť medzi jednotlivými regionálnymi systémami ochrany základných práv spočíva aj v právnych prostriedkoch nápravy porušenia práv uznaných príslušným regionálnym dohovorom. V Európe, základným prostriedkom nápravy porušenia základných práv je náhrada spôsobenej škody. Na americkom kontinente, Medziamerický súd pre ľudské práva má k dispozícii väčšie právomoci pri ukladaní opatrení v prípade konštatovania zásahu do základných práv. Členským štátom môže nariadiť prijať určité špecifické, konkrétne, spôsoby nápravy porušenia základných práv, ako napríklad povinnosť zmeniť právnu úpravu, alebo nariadiť ospravedlnenie. Aj Africkému súdu pre ľudské práva a práva národov sú v tomto ohľade zverené široké právomoci.

Európsky systém ochrany základných práv dosahuje najvyššiu mieru poslušnosti voči rozhodnutiam o individuálnych sťažnostiach Európskeho súdu pre ľudské práva, najmä pokiaľ ide o platenie peňažných náhrad. Poslušnosť voči rozhodnutiam Medziamerickej komisie pre ľudské práva a Medziamerického súdu pre ľudské práva ukladajúcim určité opatrenia na nápravu porušenia základných práv je priemerná a v africkom systéme je úplná poslušnosť (v zmysle prijatia všetkých uložených opatrení) voči rozhodnutiam Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov a Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov veľmi zriedkavá.³³⁸

³³⁷ Úrad Komiséra pre ľudské práva je najmladšou inštitúciou Rady Európy. Vznikol v roku 1999. Úrad Komiséra pre ľudské práva je mimosúdnou inštitúciou, ktorá môže poskytovať rady a všetky relevantné informácie o ochrane ľudských práv a navrhovať riešenia všeobecnej povahy. Komisar pravidelne predkladá správu o činnosti Výboru ministrov ako aj Parlamentnému zhromaždeniu Rady Európy. Komisar monitoruje situáciu v členských štátoch a môže štátu adresovať konkrétne odporúčania na zlepšenie situácie v oblasti ľudských práv. V prípade potreby môže vydať pre členské štáty aj všeobecné odporúčania v oblasti ľudských práv.

³³⁸ Pozri: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.): *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, p. 685.

V širšej perspektíve, všetky tri regionálne systémy ochrany základných práv – európsky, americký a africký, sú si podobné v tom, že všetky sú súčasťou medzivládnych organizácií príslušného regiónu snažiacich sa dosiahnuť určitý stupeň integrácie štátov príslušného regiónu. Medzi základné ciele príslušnej regionálnej medzinárodnej organizácie patrí aj dbať na rešpektovanie základných práv v príslušnom regióne. Členstvo v príslušnej regionálnej medzinárodnej organizácii sa spája s požiadavkou dodržiavania základných práv dvojakým spôsobom. Po prvé, dodržiavanie základných práv je požiadavkou pre vznik samotného členstva určitého štátu v príslušnej organizácii,³³⁹ po druhé, štát, ktorý už je členom príslušnej organizácie čelí v prípade porušovania základných práv (v zásade určitého stupňa kvality, napr. pri existencii závažného alebo pretrvávajúceho porušovania základných práv) uloženiu určitých sankcií (napr. pozastaveniu hlasovacích práv v príslušnej organizácii).³⁴⁰ V určitých prípadoch čelia dokonca aj strate členstva v príslušnej organizácii.

6.2.5 Ochrana základných práv v iných regiónoch sveta – Ázii a Arabskom svete

V iných regiónoch sveta nedošlo k vytvoreniu obdobných medzinárodných (nadmárodných) organizácií poskytujúcich ochranu základným právam na základe presne definovanej právnej základne a prostredníctvom inštitucionálneho rámca s jasne vymedzenými právomocami (zahŕňajúcom orgány súdneho typu s povinnou jurisdikciou, ktorých rozhodnutia sú pre členské štáty príslušnej organizácie záväzné), tak ako je tomu v Európe, Amerike alebo Afrike. Aj napriek tomu, aj v týchto iných regiónoch sveta sa objavujú určité iniciatívy medzinárodného regionálneho charakteru zamerané na ochranu základných práv. Pri vytváraní regionálnych mechanizmov ochrany základných práv v Ázii bola nápomocná aj OSN. Najväčší progres bol dosiahnutý v juhovýchodnej Ázii, kde došlo na

³³⁹ V prípade Európskej únie, pozri, čl. 49 Zmluvy o EÚ v spojení s čl. 2 Zmluvy o EÚ.

³⁴⁰ V prípade Európskej únie, pozri, čl. 7 Zmluvy o EÚ.

pôde Združenia národov juhovýchodnej Ázie (ASEAN) k prijatiu viacerých nástrojov ochrany základných práv.³⁴¹

Charta ASEAN, prijatá v roku 2007, vo svojom čl. 14 požaduje zriadiť orgán ochrany ľudských práv ASEAN-u za účelom „podpory a ochrany ľudských práv a základných slobôd ľudí v ASEAN-e“. Ku kreovaniu a prijatiu pravidiel fungovania ASEAN-skej medzivládnej komisie pre ľudské práva (AICHR) došlo v roku 2009. AICHR predstavuje medzivládny orgán, ktorý sa podstatným spôsobom odlišuje od orgánov ochrany základných práv pôsobiacich v Európe, Amerike a Ázii. AICHR pozostáva zo zástupcov členských štátov ASEAN-u, ktorí nie sú nezávislými odborníkmi. AICHR nedisponuje právomocou posudzovať individuálne sťažnosti jednotlivcov namietajúcich porušenie ich základných práv, ale predstavuje podporný orgán disponujúci mandátom podporovať plnú implementáciu nástrojov ochrany základných práv ASEAN-u.

Ku kreovaniu prvých komisárov AICHR došlo v roku 2009. Hlavnou náplňou činnosti prvej komisie bolo pripraviť návrh ASEAN-skej deklarácie ľudských práv. K jej prijatiu na pôde ASEAN došlo v roku 2012. Deklarácia má „reflektovať osobitosti a špecifiká ASEAN-u a prispôbiť sa odlišnému politickému, náboženskému, historickému a kultúrnemu pozadiu členských štátov ASEAN-u“, ale súčasne „nepredstavovať nižší alebo neisť pod úroveň medzinárodných štandardov ochrany základných práv, vrátane Všeobecnej deklarácie ľudských práv“.³⁴²

Okrem ASEAN-u sa v oblasti ochrany základných práv v Ázii angažuje aj Juhoázijská asociácia pre regionálnu spoluprácu (SAARC). Tá v roku 2004 prijala Sociálnu chartu. Charta obsahuje záväzok odstrániť chudobu, zvýšiť úroveň zdravotných služieb, zvýšiť prístup ku vzdelaniu, či zlepšiť postavenie žien a detí. Inštitucionálny rámec pre implementáciu charty je však limitovaný na činnosť národných koordinačných výborov.

³⁴¹ Napr. Deklarácia ASEAN proti obchodovaniu s ľuďmi osobitne so ženami a deťmi prijatá v roku 2004, Deklarácia o obmedzení násilia proti ženám v regióne ASEAN prijatá v roku 2004, Deklarácia ASEAN o ochrane a podpore práv migrujúcich pracovníkov prijatá v roku 2007.

³⁴² ASEAN, „*Terms of reference AICHR 's Regional Seminar on the ASEAN Human Rights Declaration*“, December 2011.

V oblasti ochrany základných práv v Ázii vyvíjajú činnosť aj osobitné fóra zamerané predovšetkým sa vytvorenie priestoru pre dialóg v oblasti ochrany základných práv. Ide predovšetkým o Ázijské fórum pre ľudské práva a rozvoj so sídlom v Bangkoku, ktoré vzniklo v roku 1991 a Juhoázijské fórum pre ľudské práva, ktoré vzniklo v roku 1990. Tieto fóra združujú lokálne, regionálne a medzinárodné organizácie pôsobiace v oblasti ochrany ľudských práv na ázijskom kontinente. Ochranou ľudských práv v Ázii sa zaoberá aj Ázijská komisia pre ľudské práva so sídlom v Hongkongu, ktorú v roku 1986 založili právnici a aktivisti v oblasti ľudských práv. Komisia predstavuje nezávislú mimovládnu organizáciu, ktorej cieľom je zvýšiť informovanosť o ľudských právach v Ázii, poukázať na ich porušovanie a zabezpečiť nápravu. Táto komisia sa podieľala na príprave Ázijskej charty ľudských práv z 1998. Ďalšou mimovládnu organizáciou ochrany ľudských práv v Ázii je Ázijské centrum pre ľudské práva so sídlom v indickom Naí Dillí. Toto centrum sa sústreďuje na oblasť Indie, Srí Lanky, Bangladéša, Nepálu a Filipín.³⁴³

Regionálnou organizáciou zastrešujúcou ochranu základných práv v arabských krajinách severnej a severovýchodnej Afriky a juhozápadnej Ázie je Liga Arabských štátov. V septembri 1994 Rada Ligy Arabských štátov prijala Arabskú Chartu ľudských práv. V roku 2004 bola táto charta revidovaná, pričom táto revízia charty vstúpila do platnosti v roku 2008. Arabská Charta ľudských práv obsahuje katalóg práv a tiež aj ustanovenia pojednávajúce o vytvorení expertného výboru. Arabská Charta ľudských práv nezavádza mechanizmus ochrany založený na možnosti jednotlivcov predkladať individuálne sťažnosti namietajúce porušenie ich základných práv. Úloha Komisie sa obmedzuje len na posudzovanie správ predkladaných zo strany členských štátov Ligy Arabských štátov. Arabská Charta ľudských práv potvrdzuje princípy obsiahnuté v Charte OSN a Všeobecnej deklarácii ľudských práv, ako aj princípy obsiahnuté v Káhirskej deklarácii ľudských práv v Islame prijatej v roku 1990 na pôde Organizácie islamskej konferencie (od roku 2011 premenovanej na

³⁴³ Pozri: [online]. Dostupné na:
http://ludskeprava.euroiduris.sk/index.php?link=systemy_ochrany.

Organizáciu islamskej spolupráce).³⁴⁴ Káhirska deklarácia ľudských práv v Islame v článku 24 uvádza, že všetky práva a slobody ňou zaručené podliehajú islamskému náboženskému právu – šárii. Šaría má byť, v zmysle článku 25 Káhirskej deklarácie ľudských práv v Islame, jediným zdrojom nachádzania významu jednotlivých ustanovení deklarácie.³⁴⁵

6.3 Vzájomná interakcia medzi regionálnymi systémami ochrany základných práv

Jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv sa v rôznej miere navzájom od seba odlišujú, napríklad pokiaľ ide o rozsah ochrany práv uznaných príslušným regionálnym katalógom základných práv (ako je príslušné právo, ktoré požíva ochranu definované a či predmetné základné právo, ktoré požíva ochranu, možno obmedziť a ak áno v akom rozsahu, resp. za splnenia akých podmienok), alebo vzhľadom na mechanizmus uplatňovaný pri zabezpečovaní ochrany práv uznaných príslušným regionálnym katalógom základných práv (či sa uplatňuje súdny mechanizmus ochrany alebo mimosúdny), či vzhľadom na právne prostriedky nápravy, ktorých sa jednotlivci môžu dovoliavať. Vychádzajúc z ideových myšlienok ochrany základných práv, ktoré spočívajú v „uznaní vrodenej dôstojnosti a rovnakých a nescudziteľných práv všetkých členov ľudskej rodiny“,³⁴⁶ sa do popredia dostáva otázka rovnakého, resp. podobného, posudzovania ochrany základných práv naprieč celým svetom, bez ohľadu na určitý región. Aj napriek snahe o zachovanie

³⁴⁴ Na úrovni Organizácie islamskej spolupráce (*Organization of Islamic Cooperation* – OIC) došlo k vytvoreniu Komisie pre ľudské práva. Jej právomoci sú však značne obmedzené. Komisia bola zriadená za účelom hájiť určitý špecifický pohľad na ľudské práva. Ilustruje to skutočnosť, že jeden z cieľov Komisie je „podporovať pozíciu OIS v oblasti ľudských práv na medzinárodnej úrovni“. Pozri, napr.: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.): *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 693.

³⁴⁵ Bližšie pozri, napr.: SHAW, M. N.: *International Law*. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 395.

³⁴⁶ Pozri: Preambulu Všeobecnej deklarácie ľudských práv.

funkcionálnej autonómie jednotlivých regionálnych systémov ochrany základných práv, jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv nefungujú izolovane jeden od druhého. V rámci fungovania niektorých regionálnych systémov ochrany základných práv badať vzájomnú interakciu medzi nimi. Táto interakcia sa sústreďuje do rozhodovacej činnosti súdov poverených zabezpečovaním ochrany základných práv v príslušnom regióne. Rozhodovacia činnosť regionálnych medzinárodných súdnych orgánov ochrany základných práv je niekedy ovplyvňovaná judikatúrou „cudzích“ súdov – súdnych orgánov pôsobiacich v iných jurisdikciách.

Vzájomné preberanie normatívnych a aplikačných (jurisprudenčných) riešení, či hodnôt, jedného systému ochrany základných práv iným systémom ich ochrany je badateľné v európskom regióne. Vo svojich rozhodnutiach Súdny dvor EÚ odkazuje na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva a inšpiračným zdrojom nachádzania základných práv uznaných za všeobecné zásady práva Únie sú pre Súdny dvor EÚ aj spoločné ústavné tradície členských štátov. Na americkom kontinente obdobný fenomén súdneho dialógu ako je tomu v Európe, súdneho dialógu medzi Medziamerickým súdom pre ľudské práva a súdmi plniami úlohy v rámci supranacionálnych integračných procesov³⁴⁷ alebo v rámci politicko-ekonomicko-kultúrnych³⁴⁸ či ekonomicko-obchodných spoluprácí medzi štátmi,³⁴⁹ neexistuje. Je možné, aby súdny dialóg v oblasti ochrany základných práv existujúci v Európe ovplyvnil prax súdnych orgánov ochrany základných práv pôsobiacich v iných častiach sveta? Je možné, aby sa súdny dialóg v oblasti ochrany základných práv stal realitou aj v iných regiónoch sveta? Inou otázkou (na ktorú v rámci nasledujúceho textu upriamujeme našu pozornosť) je otázka súdneho dialógu pri poskytovaní ochrany základným právam medzi súdnymi orgánmi ochrany základných práv pôsobiacimi v rôznych regiónoch sveta. Nastolená otázka je otázkou hľadania inšpirácie pre rozhodovaciu činnosť regionálnych súdnych orgánov ochrany zá-

³⁴⁷ Mercado Común del Sur (MERCOSUR), Caribbean Community (CARICOM).

³⁴⁸ Union of South American Nations (UNASUR).

³⁴⁹ North American Free Trade Agreement (NAFTA).

kladných práv v normatívnych systémoch a rozhodovacej činnosti súdov pôsobiacich v iných regiónoch sveta. K uvedenému súdnemu dialógu dochádza v praxi Medziamerického súdu pre ľudské práva, ktorý v mnohých svojich rozhodnutiach odkazuje na rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva a to aj napriek skutočnosti, že pôsobí v úplne inom právnom prostredí. Rovnako tak, aj Európsky súd pre ľudské práva v určitých prípadoch (aj keď v oveľa menšom rozsahu) odkazuje na rozhodnutia Medziamerického súdu pre ľudské práva. Cirkulačný proces rozhodnutí a jurisprudenčných riešení a hodnôt medzi Európskym súdom pre ľudské práva a Medziamerickým súdom pre ľudské práva zakladá fenomén medziregionálneho súdneho dialógu³⁵⁰ – fenomén využívania jurisprudenčných riešení súdneho orgánu iným súdnym orgánom pôsobiacom v inom právnom prostredí.

Používanie cudzieho práva v rozhodovacej činnosti súdov je produktom globálnej praxe moderného konštitucionalizmu.³⁵¹ K používaniu cudzieho práva dochádza na základe dialógu medzi súdmi s ústavnou jurisdikciou z rôznych regiónov sveta prostredníctvom vzájomnej citácie, odkazu na judikatúru súdu pôsobiaceho v inom regióne, resp. odkazu na iný regionálny normatívny systém ako taký. Globalizáciu ústavného práva, o ktorej je možné v tomto kontexte hovoriť, znamenajúcu, že konštitucionalizmus už nie je možné viac považovať za privilegium jednotlivých (národných) štátov, ale je možné o ňom hovoriť aj na medzinárodnej úrovni (stáva sa univerzálnym konceptom a štandardom),³⁵² a jej osobitný spôsob prejavu v podobe nastolenia súdneho dialógu, podporujú predovšetkým výhody spájané s prenášaním cudzích právnych riešení, konceptov, do nového právneho prostredia – výhody spočívajúce v nachádzaní právnych riešení pre situácie, ktoré sú identické,

³⁵⁰ Pozri, napr.: SLAUGHTER, A. M.: Typology of Transjudicial Communication. In: University of Richmond Law Review, 1994-1995, n. 29, s. 99 a nasl.

³⁵¹ Pozri: HALMAI, G.: The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A.: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1328.

³⁵² Pozri: ACKERMAN, B.: The Rise of World Constitutionalism. In: Virginia Law Review. 1997, Volume 87, s. 771.

alebo porovnateľné situáciám, ktoré už boli riešené v iných právnych systémoch. Globalizácia ústavného práva okrem iného prispieva k prehľbovaniu politických, ekonomických, kultúrnych a právnych väzieb medzi štátmi.³⁵³

Pod používaním cudzieho práva, tak ako to vyplýva už z textu vyššie, máme na mysli situácie, kedy dochádza k uplatňovaniu práva vytvoreného v jednom regióne sveta v inom regióne. Na mysli máme situácie, kedy súd v rámci interpretácie a aplikácie normy patriacej do právneho systému, na dodržiavanie ktorého ma dohliadať, sa nechá inšpirovať právnym riešením pochádzajúcim z iného právneho systému. Nejde teda o prípady priameho uplatnenia noriem cudzieho práva v určitom právnom systéme. Vplyv cudzej judikatúry na rozhodovaciu činnosť súdov pritom môže byť rôzny. V niektorých prípadoch súdy pôsobiace v určitom regióne sa len zmienia o existencii určitého cudzieho práva, v iných prípadoch judikatúru cudzích súdov aj nasledujú ako určitú formu autority.³⁵⁴

Medziregionálny súdny dialóg možno charakterizovať použitím rôznych metafor, ako je „právny transplantát“, „ústavné vypožičanie“ (angl. *constitutional borrowing*), či „migrácia ústavných myšlienok“ (angl. *migration of constitutinal ideas*). Právne transplantáty predstavujú prenos právneho pravidla alebo právneho systému z jednej krajiny do druhej.³⁵⁵ „Ústavné vypožičanie“ predstavuje metaforu analogickú pojmu „právny transplantát“ používanú za účelom lepšieho zachytenia javu ústavných transplantátov.³⁵⁶ Kritici používania tejto metafory argumentujú, že nezodpovedá realite. Vypožičanie znamená dobrovoľnú zámenu, pri ktorej vypožičaná vec sa

³⁵³ Pozri: LAW, D. S.: Globalization and the Future of Constitutional Rights. In: Northwestern University Law Review. 2008, Volume 102, s. 1277 – 1280.

³⁵⁴ Pozri: McGRUDDEN, CH.: A Common Law of Human Rights?: Transnational Judicial Conversations on Constitutional Rights. In: Oxford Journal of Legal Studies. 2000, Volume 20, s. 512.

³⁵⁵ Pozri: WATSON, A.: Legal Transplants. An Approach to Comparative Law. Second edition. Athens and London: The University of Georgia Press, 1993, s. 21.

³⁵⁶ Pozri: PERJU, V.: Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A.: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1307.

vracia späť pôvodnému držiteľovi (vlastníkovi) bezo zmeny po určitom čase. Ústavné normy však nepatria určitému konkrétnemu právnenému systému. V procese ich preberania môže dochádzať k ich modifikácii a po uplynutí určitého času nedochádza k ich vráteniu.³⁵⁷ Napokon, vypožičanie v sebe zahŕňa súhlas, pritom nie všetky ústavné transplantáty sa zakladajú na dobrovoľnosti ich prevzatia.³⁵⁸ Alternatívou metafory „ústavné vypožičanie“ je „ústavná migrácia“. Táto metafora adekvátnejšie zachycuje kompletnosť dynamiky ústavných zámen.³⁵⁹ Choudhry „migráciu ústavných myšlienok“ označuje ako dialogickú interpretáciu, ako model komparatívnej ústavnej interpretácie.³⁶⁰ Presun od používania pojmu „vypožičanie“ k používaniu pojmu „migrácia“ odzrkadľuje podobný presun v používaní pojmov v komparatívnom práve ako je presun od pojmu „transplantát“ k pojmu „cirkulácia“.³⁶¹

6.3.1 Vplyv rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva na rozhodovaciu činnosť Medziamerického súdu pre ľudské práva (a naopak)

Trans-regionálny súdny dialóg medzi súdnymi orgánmi ochrany základných práv je prítomný v rozhodovacej činnosti Medziamerického súdu pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva. Umožňuje ho podobnosť katalógu základných práv obsiahnutom v Americkom dohovore o ľudských právach a Dohovore

³⁵⁷ Ibid, s. 1307.

³⁵⁸ Pozri: SCHEPPELE, K. L.: The Migration of Anti-constitutional Ideas: The Post 9/11 Globalization of Public Law and the International State of Emergency. In: CHOUDHRY, S. (ed.): Migration of Constitutional Ideas. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

³⁵⁹ Pozri: PERJU, V.: Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A.: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1307.

³⁶⁰ Pozri: CHOUDHRY, S.: Globalization in Search of Justification: Toward a Theory of Comparative Constitutional Interpretation. In: Indiana Law Journal, 1999, Volume 74, s. 819 – 835.

³⁶¹ Pozri: WISE, E. M.: The Transplants of Legal Patterns. In: American Journal of Comparative Law, 1990, Volume 38, s. 2-7. Citované z: PERJU, V.: Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A.: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1307.

o ochrane ľudských práv a základných slobôd a nimi vytvorenom právnom mechanizme zabezpečujúcom ich dodržiavanie. Takmer v polovici prípadov posudzovaných Medziamerickým súdom pre ľudské práva sa nachádza odkaz na ustanovenia Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd a jeho dodatkových protokolov ako aj odkaz na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva. Medziamerický súd pre ľudské práva odkazuje na uvedené pramene európskeho systému ochrany základných práv rozličným spôsobom, raz z dôvodu priznania im relevantného postavenia v prameňoch medziamerického právneho systému ochrany základných práv („*fu-entes constitucionales americanas*“), inokedy zas z titulu ich uznania za inšpiračný zdroj výkladu príslušných ustanovení Amerického dohovoru o ľudských právach.³⁶² Medziamerický súd pre ľudské práva odkazuje na rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva používajúc širšiu formuláciu ako napríklad „medzinárodné precedentné právo“ alebo „medzinárodná jurisprudencia“.³⁶³ Niekedy Medziamerický súd pre ľudské práva odkazuje na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva popri odkaze na svoju vlastnú judikatúru,³⁶⁴ v niektorých prípadoch zas odkazuje výlučne iba na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva.³⁶⁵ V niektorých prípadoch Medziamerický súd pre ľudské práva odkazuje na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva s tým, že sa s jeho závermi, názormi, stotožňuje,³⁶⁶ inokedy odkazom na jeho judikatúru chce poukázať

³⁶² Pozri: STASI, A.: The Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights: Towards a „cross fertilization“? In: *Ordine internazionale e diritti umani*. 2014, Volume 1, Issue 1, s. 102.

³⁶³ Pozri napr.: Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 18. septembra 2003 vo veci *Bulacio v. Argentina*, bod 96. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 26. novembra 2008 vo veci *Tiú Tojín v. Guatemala*, bod 85.

³⁶⁴ Pozri, napr.: Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 10. októbra 2013 vo veci *Luna López v. Honduras*, bod 123.

³⁶⁵ Pozri, napr.: Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 1. septembra 2010 vo veci *Ibsen Cárdenas y Ibsen Peña v. Bolivia*, bod 60.

³⁶⁶ Pozri, napr.: Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva zo 4. novembra 2009 vo veci „*Las Dos Erres*“ *Massacre v. Guatemala*, bod 189. Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 20. novembra 2009 vo veci *Usón Ramírez v. Venezuela*, bod 19.

na rozdielnosti obsiahnuté v systéme medziamerickej ochrany základných práv v porovnaní s európskym systémom ochrany základných práv.³⁶⁷ Z pohľadu vecného charakteru posudzovaných prípadov, obzvlášť často Medziamerický súd pre ľudské práva odkazuje na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva v prípadoch náhrady nemajetkovej ujmy,³⁶⁸ či práva na súdnu ochranu v primeranom čase.³⁶⁹

Opačný jav, odkazovanie Európskeho súdu pre ľudské práva vo svojich rozhodnutiach na judikatúru Medziamerického súdu pre ľudské práva, resp. na normatívne zdroje amerického systému ochrany základných práv, je síce zriedkavejší, ale predsa sa vyskytujúci.³⁷⁰ Z pomedzi rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, v ktorých tento súd odkazuje na judikatúru Medziamerického súdu pre ľudské práva možno spomenúť napríklad rozsudok vo veci *Scoppola v. Taliansko*,³⁷¹ v ktorom za účelom potvrdenia zásady uplatnenia priaznivejšieho trestného zákona Európsky súd pre ľudské práva odkazuje aj na článok 9 Amerického dohovoru o ľudských právach, alebo rozsudok vo veci *Ergin v. Turecko*,³⁷² v ktorom Európsky súd pre ľudské práva poukazuje na nutnosť vylúčenia civilis-

³⁶⁷ Pozri, napr.: Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 20. novembra 2012 vo veci *Gudiel Álvarez et al. („diario militar“) v. Guatemala*, body 319, 391.

³⁶⁸ Medzi najčastejšie citované rozsudky Európskeho súdu pre ľudské práva patrí napr.: Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 19. februára 1991 vo veci 13440/87 *Ferraro v. Taliansko*, bod 21; Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 28. júna 1990 vo veci 11309/84 *Mats Jacobsson v. Švédsko*.

³⁶⁹ Pozri, napr.: Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva z 28. augusta 2013 vo veci *García Lucero et alia v. Chile*, bod 246.

³⁷⁰ Pozri, napr.: Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 16. októbra 2001 vo veci 39846/98 *Brennan v. Spojené kráľovstvo*, bod 38, v ktorom sa nachádza odkaz na článok 8 (2) Amerického dohovoru o ľudských právach; rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 22. februára 1994 vo veci 16213/90 *Burghartz v. Švajčiarsko*, bod 24, v ktorom sa nachádza odkaz na článok 8 a článok 18 Amerického dohovoru o ľudských právach.

³⁷¹ Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 17. septembra 2009 vo veci 10249/03 *Scoppola v. Taliansko*, bod 105.

³⁷² Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva zo 4. mája 2006 vo veci 47533/99 *Ergin v. Turecko*, bod 25.

tov z jurisdikcie vojenských tribunálov aj odkazom na rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva vo veci *Durand a Ugarte v. Peru*.³⁷³ V rozhodnutiach Európskeho súdu pre ľudské práva možno rovnako nájsť odkaz aj na rozhodnutia Medziamerickej komisie pre ľudské práva, či na protokoly pripojené v Americkému dohovoru o ľudských právach.³⁷⁴

Z uvedenej rozhodovacej činnosti Medzinamerického súdu pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva možno vyvodit' rozsah a charakter vzájomnej interakcie, resp. vplyvu, európskeho systému ochrany základných práv na americký systém ich ochrany. Zatiaľ čo Európsky súd pre ľudské práva odkazuje na judikatúru Medziamerického súdu pre ľudské práva alebo Americký dohovor o ľudských právach v širšom kontexte len za účelom porovnania svojho právneho názoru s nimi, pre Medziamerický súd pre ľudské práva judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva predstavuje v určitých prípadoch východiskový bod pre vymedzenie právneho základu jeho rozhodnutia (*ratio decidendi*).

6.3.2 K možnostiam a významu uplatnenia techniky súdneho dialógu zo strany regionálnych súdnych orgánov ochrany základných práv

Existujúci súdny dialóg medzi Európskym súdom pre ľudské práva a Medziamerickým súdom pre ľudské práva odkrýva možnosť prenesenia a uplatňovania tejto súdnej techniky aj v rámci iných regionálnych systémov ochrany základných práv. Odkrýva možnosť stať sa univerzálnou záležitosťou. Predpokladom toho je v prvom rade normatívna podobnosť medzi jednotlivými regionálnymi právnymi nástrojmi (dohovormi) ochrany základných práv, tak ako je tomu v prípade Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných

³⁷³ Rozsudok Medziamerického súdu pre ľudské práva zo 16. augusta 2000 vo veci *Durant y Ugarte v. Peru*, bod 117.

³⁷⁴ Podrobnejšie, k vzájomnému ovplyvňovaniu judikatúry Medziamerického súdu pre ľudské práva a Európskeho súdu pre ľudské práva, pozri, napr.: STASI, A.: The Inter-American Court of Human Rights and the European Court of Human Rights: Towards a "cross fertilization"? In: Ordine internazionale e diritti umani. 2014, Volume 1, Issue 1, s. 102 a nasl.

slobôd a Amerického dohovoru o ľudských právach, či otvorenosť príslušných regionálnych normatívnych nástrojov ochrany základných práv voči iným normatívnym zdrojom. Vzhľadom na výslovné znenie článku 25 Káhirskej deklarácie ľudských práv v Islame, podľa ktorého má byť islamské náboženské právo – šária, jediným zdrojom nachádzania významu jednotlivých ustanovení deklarácie, sa uplatňovanie techniky súdneho dialógu v rozhodovacej činnosti súdnych orgánov ochrany základných práv v arabskom regióne javí byť značne problematické. Riziko prípadnej nemožnosti uplatnenia cudzích právnych riešení, či nižšej miery ich efektivity, v sebe nesie aj rozdielny politicko-sociálno-kultúrny kontext charakterizujúci signatárske štáty príslušných dohovorov, resp. príslušný región ako taký.

V európskom regióne, kde popri sebe pôsobia na medzinárodnej, resp. nadštátnej, úrovni dva systémy ochrany základných práv, sa väčšia miera súdneho dialógu pri poskytovaní ochrany základných práv javí byť priam žiaducou. Žiaducou sa javí byť predovšetkým v rámci rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ. Ozývajú sa hlasy volajúce po väčšom uplatňovaní komparatívnej techniky a súdneho dialógu s inými orgánmi ochrany základných práv pri výklade a uplatňovaní ustanovení Charty základných práv EÚ zo strany Súdneho dvora EÚ.³⁷⁵ Súdny dvor EÚ vo svojej judikatúre len veľmi ojedinele odkazuje na iné relevantné právne pramene ochrany základných práv a jurisprudenciu súdnych orgánov ich ochrany. Okrem odkazu na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva (čo je vzhľadom na znenie článku 52 odsek 3 Charty základných práv EÚ³⁷⁶ v určitých prípadoch aj žiaduce), sa v judikatúre Súdneho

³⁷⁵ Pozri, napr. BÚRCA, G.: After the EU Charter of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator? In: Maastricht Journal. 2013, Volume 20, Issue 2, s. 168 – 184. PERJU, V. F.: Reason and Authority in the European Court of Justice. In: Virginia Journal of International Law. 2009, Volume 49, Issue 2, s. 307 – 378.

³⁷⁶ Článok 53 odsek 2 Charty základných práv EÚ znie: „V rozsahu, v akom táto charta obsahuje práva, ktoré zodpovedajú právam zaručeným v Európskom dohovore o ochrane ľudských práv a základných slobôd, zmysel a rozsah týchto práv je rovnaký ako zmysel a rozsah práv ustanovených v uvedenom dohovore. Toto ustanovenie nebráni tomu, aby právo Únie priznávalo širší rozsah ochrany týchto práv“.

dvora EÚ prakticky nenachádza žiaden odkaz na judikatúru iných súdov ochrany základných práv, alebo iný normatívny nástroj ich ochrany. Jedinými medzinárodnými nástrojmi ochrany základných práv citovanými Súdny dvorom EÚ vo svojich rozhodnutiach je Dohovor o právnom postavení utečencov a Dohovor o právach dieťaťa.³⁷⁷ V prospech tvrdenia, že Súdny dvor EÚ by mal byť v prípadoch zaoberajúcich sa ochranou základných práv viac otvorený jurisprudencii iných súdnych orgánov ochrany základných práv, svedčia, tak ako na to poukázal Waldron,³⁷⁸ dva základné dôvody – „argument učenia sa“ (angl. *learning argument*) a „argument konzistentnosti“ (angl. *consistency argument*). Argument učenia sa spočíva v užitočnom učení sa, čo iné súdy robia, ako postupujú v obdobných prípadoch. Dôvodom pre učenie sa od iných súdnych orgánov je ich naakumulovaná skúsenosť. Argument konzistencie je argumentom férovosti posudzovať rovnaké prípady rovnako naprieč celým svetom, obzvlášť v prípadoch týkajúcich sa ochrany základných práv, bez ohľadu na krajinu, či jurisdikciu.

Aj napriek svojmu autonómnemu postaveniu v príslušnom regióne, Európsky súd pre ľudské práva a Medziamerický súd pre ľudské práva sa nechávajú vzájomne inšpirovať svojou judikatúrou. Otvárajú sa tak pôsobeniu iných regionálnych právnych tradícií. Súdny dialóg je nielen prostriedkom pre nachádzanie právnych riešení, „vylepšenie“ súdnych rozhodnutí, ale rovnako ma potenciál prispieť k budovaniu „globálneho právneho systému.“³⁷⁹ Prostredníctvom súdneho dialógu tak môžu regionálne systémy ochrany základných práv prispievať k formovaniu univerzálneho systému ich ochrany. Odkazy na judikatúru súdov pôsobiacich v iných právnych systémoch prispievajú ku vzájomnej konvergencii právnych systé-

³⁷⁷ Pozri: BÚRCA, G.: After the EU Charter of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator? In: Maastricht Journal. 2013, Volume 20, Issue 2, s. 174 – 175.

³⁷⁸ Pozri: WALDRON, J.: Partly Laws Common to All Mankind: Foreign law in American courts. New Haven: Yale University Press, 2012, Kapitoly 4 a 5.

³⁷⁹ Porovnaj: SLAUGHTER, A. M.: A New World Order. Princeton, NJ: Princeton University Press (2004), s. 65 – 102.

mov. Táto konvergencia však nemusí nevyhnutne viesť k uniformite.³⁸⁰

6.4 Vzájomný vzťah medzi univerzálnym systémom ochrany základných práv a regionálnymi systémami ich ochrany

6.4.1 Charta OSN a univerzálny systém ochrany základných práv ako základný rámec pre regionálne systémy ich ochrany

Tak ako v iných oblastiach medzinárodnoprávnej úpravy, aj v oblasti úpravy ochrany základných práv možno konštatovať, že všeobecné medzinárodné právo predstavuje základný rámec, od ktorého sa odvíja regionálna úprava ochrany základných práv.

V preambule Všeobecnej deklarácie ľudských práv sa Všeobecná deklarácia ľudských práv spomína ako spoločný štandard, ktorý majú dosiahnuť všetky národy a štáty a ktorého všeobecné a účinné uznávanie a zachovávanie, tak medzi národmi členských štátov navzájom, ako aj medzi národmi území spadajúcich pod ich právomoc, sa má zabezpečiť postupnými vnútroštátnymi i medzinárodnými opatreniami. Spoločným znakom regionálnych systémov ochrany základných práv v Európe, Amerike a Afrike, kde medzinárodnými zmluvami regionálneho charakteru vytvorený systém ochrany základných práv disponuje inštitucionálnym rámcom smerujúcim k zabezpečeniu ich efektívnej ochrany, tak ako je to načrtnuté v predchádzajúcom texte, je, že sa tieto jednotlivé systémy uplatňujú v rámci regionálnych medzinárodných medzivládnych organizácií ako súčasť širšieho integračného procesu v rámci určitého regiónu. Práve neexistenciu medzinárodných medzivládnych organizácií integračného charakteru v určitom regióne (napr. v Ázii) možno vnímať ako dôvod, prečo v danom regióne nedošlo k vytvo-

³⁸⁰ Porovnaj: HALMAI, G.: The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A.: The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law. Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 1329.

reniu medzinárodného regionálneho systému ochrany základných práv s rozvinutou inštitucionálnou výstavbou.

Článok 52 Charty OSN umožňuje vytvorenie a pôsobenie regionálnych dohôd a orgánov zameraných na riešenie otázok udržania medzinárodného mieru a bezpečnosti, ktoré reflektujú špecifiká určitého regiónu, pod podmienkou, že takéto dohody a orgány a ich činnosť možno zlúčiť s cieľmi a zásadami OSN. Odsek 2 čl. 52 Charty OSN dokonca počíta s tým, aby sa v rámci príslušných regionálnych dohôd vytvorili určité mechanizmy mierového riešenia sporov medzi signatármi príslušnej dohody. Bezpečnostná rada OSN má pritom povzbudzovať rozvoj mierového riešenia regionálnych sporov pomocou takýchto regionálnych dohôd, prípadne môže sama na takéto riešenie odkázať.³⁸¹

Pojmy, ktoré obsahuje článok 52 odsek 1 Charty OSN ako „oblastné dohody alebo orgány“, „udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti“, či pojem „vhodnosť“ ktorý sa viaže na „akcie oblastného charakteru“ sú pomerne vágne. Oblasťnými dohodami alebo orgánmi v zmysle čl. 52 Charty OSN možno rozumieť „únie štátov alebo medzinárodné organizácie založené na kolektívnej zmluve alebo ústave a konzistentné s cieľmi a princípmi OSN, ktorých prvotnou úlohou je udržanie mieru a bezpečnosti pod kontrolou a v rámci OSN.“³⁸² Ich členovia, ktorých počet musí byť nižší ako je počet členov OSN, musia byť natoľko späté s určitým regiónom, aby mohli

³⁸¹ Článok 52 Charty OSN znie: „Nijaké ustanovenie tejto Charty nebráni, aby existovali oblastné dohody alebo orgány na riešenie otázok udržania medzinárodného mieru a bezpečnosti, ktoré sa hodia pre akcie oblastného charakteru, za predpokladu, že takéto dohody alebo orgány a ich činnosť možno zlúčiť s cieľmi a zásadami Organizácie Spojených národov. Členovia Organizácie Spojených národov, ktorí uzavruť takéto dohody alebo vytvoria takéto orgány, musia vynaložiť všetko svoje úsilie, aby prv ako predložia miestne spory Bezpečnostnej rade, dosiahli ich mierové riešenie pomocou takýchto oblastných dohôd alebo orgánov. Bezpečnostná rada povzbudzuje rozvoj mierového riešenia miestnych sporov pomocou takýchto oblastných dohôd alebo orgánov alebo na podnet zainteresovaných štátov, alebo tak, že sama na takéto riešenie odkáže.“

³⁸² SIMMA, B. (ed.): *The Charter of the United Nations. A Commentary. Second Edition. Volume I.* Oxford: Oxford University Press, 2002, s. 828.

dosiahnuť vzájomnú dohodu o efektívnom spôsobe urovnávania vzájomných sporov prostredníctvom osobitných pravidiel.³⁸³ Literatúra jednotne priznáva status „oblastných dohôd a orgánov“ iba trom medzinárodným organizáciám regionálneho charakteru, konkrétne Organizácii Amerických štátov (OAS), Organizácii Africkej jednoty (OAU) a Lige Arabských štátov. Pri ostatných medzinárodných organizáciách regionálneho charakteru sa názory v odbornej literatúre líšia v otázke, či spadajú do rámca pôsobnosti čl. 52 Charty OSN, alebo nie.³⁸⁴ Do rámca činností regionálnych medzinárodných organizácií, na ktorých sa odborná literatúra zhoduje, že spadajú do rámca pôsobnosti čl. 52 Charty OSN, t. j. Organizácie Amerických štátov, Organizácie Africkej jednoty a Ligy Arabských štátov, patrí aj podpora a ochrana ľudských práv. Uvedené medzinárodné organizácie zastrešujú regionálne systémy ochrany základných práv uplatňované v Amerike, Afrike a v arabskom svete. V Európe za medzinárodnú organizáciu v zmysle článku 52 Charty OSN možno považovať Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe (OBSE, angl. OSCE). Na summite OBSE konanom v Helsinkách v roku 1992 bolo OBSE označené za regionálnu organizáciu v zmysle čl. 52 Charty OSN.³⁸⁵ V Záverečnom akte z konferencie pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe z roku 1975 sa členské štáty zaviazali rešpektovať ľudské práva a základné slobody. V oblasti ľudských práv sa členské štáty OBSE zaviazali postupovať v súlade s cieľmi a zásadami Charty OSN a so Všeobecnou deklaráciou ľudských práv.

Je otázne, či do rámca pôsobnosti čl. 52 Charty OSN možno zaradiť aj fungovanie Rady Európy, či EÚ, ktoré zastrešujú pôsobenie medzinárodných, resp. nadnárodných, systémov ochrany zá-

³⁸³ Ibid, s. 828.

³⁸⁴ Ibid, s. 828.

³⁸⁵ Pozri: Deklaráciu helsinského summitu z roku 1972, odsek 25, ktorý znie: „*Reaffirming the commitments to the Charter of the United Nations as subscribed to by our States, we declare our understanding that the CSCE is a regional arrangement in the sense of Chapter VIII of the Charter of the United Nations. As such, it provides an important link between European and global security. The rights and responsibilities of the Security Council remain unaffected in their entirety. The CSCE will work together closely with the United Nations especially in preventing and settling conflicts.*“

kladných práv v Európe disponujúcich (na rozdiel od OBSE) orgánmi ochrany základných práv súdneho typu s povinnou jurisdikciou, prostredníctvom činnosti ktorých dosahujú tieto systémy pomerne vysokú mieru efektivity pri zabezpečovaní ochrany základných práv. Aj keď činnosť Rady Európy a predovšetkým EÚ sa neobmedzuje len na riešenie otázok medzinárodného mieru a bezpečnosti, ich činnosť možno nepochybne zlúčiť s cieľmi a zásadami OSN v zmysle čl. 52 Charty OSN. V prípade EÚ, presadzovanie hodnôt, cieľov a zásad Charty OSN nachádza svoje vyjadrenie tak v činnosti EÚ dovnútra, t. j. voči členským štátom a osobám podliehajúcim ich jurisdikcii, resp. osobám spadajúcim do rámca pôsobnosti práva EÚ,³⁸⁶ ako aj v činnosti EÚ navonok, t. j. voči iným subjektom medzinárodného spoločenstva.³⁸⁷

³⁸⁶ Pozri, napr. čl. 2 Zmluvy o Európskej únii, podľa ktorého: „Únia je založená na hodnotách úcty k ľudskej dôstojnosti, slobody, demokracie, rovnosti, právneho štátu a rešpektovania ľudských práv vrátane práv osôb patriacich k menšinám. Tieto hodnoty sú spoločné členským štátom v spoločnosti, v ktorej prevláda pluralizmus, nediskriminácia, tolerancia, spravodlivosť, solidarita a rovnosť medzi ženami a mužmi“, ktorý poukazuje na povinnosť Únie v rámci jej činnosti presadzovať rešpektovanie hodnôt, na ktorých stojí aj OSN.

³⁸⁷ Pozri, napr. čl. 21 ods. 1 Zmluvy o Európskej únii, podľa ktorého: „Činnosť Únie na medzinárodnej scéne sa spravuje zásadami, ktoré sa uplatnili pri jej založení, rozvoji a rozšírení a ktoré hodlá podporovať vo zvyšku sveta: demokracia, právny štát, univerzálnosť a nedeliteľnosť ľudských práv a základných slobôd, zachovávanie ľudskej dôstojnosti, rovnosť a solidarita a dodržiavanie zásad Charty Organizácie Spojených národov a medzinárodného práva.“ Podľa odseku 2 písm. b) a c) čl. 21 Zmluvy o Európskej únii: „Únia vymedzuje a uskutočňuje spoločné politiky a činnosti a pracuje na dosahovaní vysokého stupňa spolupráce vo všetkých oblastiach medzinárodných vzťahov s cieľom: b) upevňovať a podporovať demokraciu, právny štát, ľudské práva a zásady medzinárodného práva; c) zachovávať mier, predchádzať konfliktom a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť v súlade s cieľmi a zásadami Charty Organizácie Spojených národov, zásadami Helsinského záverečného aktu a cieľmi Parížskej charty vrátane tých, ktoré sa týkajú vonkajších hraníc...“ Alebo, čl. 3 ods. 5 Zmluvy o Európskej únii: „Únia vo vzťahoch so zvyškom sveta potvrdzuje a podporuje svoje hodnoty a záujmy a prispieva k ochrane svojich občanov. Prispieva k mieru, bezpečnosti, trvalo udržateľnému rozvoju Zeme, k solidarite a vzájomnému rešpektovaniu sa národov, k voľnému a spravodlivému obchodu, k odstráneniu chudoby a k

Presadzovanie požiadavky ochrany ľudských práv a základných slobôd (jedného zo základných cieľov a zásad činnosti OSN) je premietnuté do viacerých ustanovení Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ. Základným ustanovením pojednávajúcom o ochrane ľudských práv je čl. 2 Zmluvy o EÚ, ktorý rešpektovanie ľudských práv radí, popri ľudskej dôstojnosti, slobode, demokracii, rovnosti a právnom štáte, medzi základné hodnoty, na ktorých stojí fungovanie EÚ. Uvedené hodnoty predstavujú princípy, ktoré tvoria nevyhnutný predpoklad tak pre činnosť orgánov EÚ ako aj činnosť jej členských štátov. Relevancia týchto hodnôt pre členské štáty sa vynára z čl. 7 a čl. 49 Zmluvy o EÚ. Zatiaľ čo, čl. 49 Zmluvy o Európskej únii stanovuje ako požiadavku, ktorú musí spĺňať európsky štát, ak sa chce stať členom EÚ, rešpektovanie hodnôt uvedených v čl. 2 Zmluvy o EÚ, čl. 7 Zmluvy o EÚ zavádza mechanizmus politickej kontroly dodržiavania hodnôt uvedených v čl. 2 Zmluvy o EÚ členskými štátmi. Z uvedeného vyplýva, že EÚ dbá na to, aby členské štáty dodržiavali hodnotu rešpektovania ľudských práv už v čase ich prijatia za člena EÚ ako aj počas trvania ich členstva v EÚ. Uvedené články sa pritom vzťahujú na všetok výkon verejnej moci v členských štátoch, a to aj vtedy, ak výkon verejnej moci spadá mimo rámec aplikácie Charty základných práv EÚ (mimo rámec vykonávania práva Únie v zmysle čl. 51 ods. 1 Charty základných práv EÚ). Obsah hodnôt, resp. princíпов, obsiahnutých v čl. 2 ZEÚ však môže byť pre jednotlivé členské štáty odlišný v závislosti od ich vnútroštátnych ústavných poriadkov. Čl. 4 ods. 2 ZEÚ pritom ukladá EÚ povinnosť rešpektovať národnú identitu členských štátov obsiahnutú v ich základných politických a ústavných systémoch.

Po preskúmaní vzťahu všeobecného medzinárodného práva a univerzálneho systému ochrany základných práv k regionálnym systémom ich ochrany možno dospieť k nasledujúcim záverom.

Regionálne systémy ochrany základných práv nadväzujú na univerzálny systém ich ochrany a predstavujú jeho rozvinutie. Rozvinutie univerzálneho systému ochrany základných práv predstavu-

ochrane ľudských práv, najmä práv dieťaťa, ako aj k prísnemu dodržiavaniu a rozvoju medzinárodného práva, najmä k dodržiavaniu zásad Charty Organizácie Spojených národov.“

jú preto, lebo v rámci regionálnych integračných medzinárodných organizácií, v rámci ktorých sa jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv v Európe, Amerike a Afrike uplatňujú, došlo k vytvoreniu viac či menej efektívneho mechanizmu kontroly dodržiavania povinnosti ich rešpektovania, či už súdneho alebo mimosúdneho charakteru (v Európe v podobe činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva, či Súdneho dvora EÚ, v Amerike v podobe činnosti Medziamerickej komisie pre ľudské práva a Medziamerickeho súdu pre ľudské práva a v Afrike v podobe činnosti Africkej komisie pre ľudské práva a práva národov a Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov, resp. Afrického dvora spravodlivosti a ľudských práv). Regionálne systémy ochrany základných práv sú potvrdením univerzálneho systému ich ochrany a vôbec potvrdením všeobecných pravidiel medzinárodného práva obsiahnutých v Charte OSN, ako napríklad ustanovenia čl. 52 Charty OSN. Činnosť regionálnych medzinárodných organizácií v zmysle čl. 52 Charty OSN, v rámci ktorej realizujú aj zabezpečovanie ochrany základných práv, smeruje k presadzovaniu hodnôt, cieľov a zásad Charty OSN. Regionálne medzinárodné organizácie v zmysle čl. 52 Charty OSN vytvorené v Amerike, Afrike a Európe napomáhajú presadzovaniu hodnôt, cieľov a zásad Charty OSN prostredníctvom zapojenia svojej inštitucionálnej výstavby (sústavy orgánov), ktorá disponuje viac či menej efektívnymi nástrojmi na dosiahnutie ich rešpektovania. Pravidlá všeobecného medzinárodného práva predstavujú základný rámec pre úpravu činností regionálnych medzinárodných organizácií a ich systémov ochrany základných práv. Napokon, vôbec aj samotný univerzálny systém ochrany základných práv vytváraný na pôde OSN predstavuje základný rámec, od ktorého sa odvíja regionálna úprava ochrany základných práv.

6.4.2 Prínos regionálnych systémov ochrany základných práv pre univerzálny systém ich ochrany

Prínos regionálnych systémov ochrany základných práv pre univerzálny systém ich ochrany možno vyvodiť zo skutočností spochívajúcich v pôsobení OSN a regionálnych medzinárodných organizácií aj ich právnej úpravy ochrany základných práv ako aj zo vzá-

jomnej interakcie medzi regionálnymi systémami ochrany základných práv, načrtnutých v predchádzajúcom texte.

Regionálne systémy ochrany základných práv možno považovať za integrálnu súčasť univerzálneho systému ochrany základných práv. Ich prostredníctvom sa stáva ochrana základných práv prístupnejšou (napr. z pohľadu prístupnosti jednotlivca obracať sa vo veciach porušenia svojich základných práv a slobôd so sťažnosťami pred medzinárodné, resp. nadnárodné, súdne prípadne mimosúdne orgány) a efektívnejšou. Z tohto pohľadu, zohrávajú regionálne systémy ochrany základných práv na poli ochrany základných práv zásadnú a veľmi významnú úlohu.

Významným aspektom prínosu fungovania regionálnych systémov ochrany základných práv pre zvýšenie efektívnosti systému ochrany základných práv je, že regionálne systémy s ochranou základných práv spájajú určité právne prostriedky nápravy ich porušenia (angl. *remedies*). Aj keď sa v rámci jednotlivých regionálnych systémov ochrany základných práv uplatňujú rôzne právne prostriedky nápravy porušenia základných práv,³⁸⁸ ktoré sa ukladajú či už prostredníctvom mechanizmu súdneho typu alebo prostredníctvom iných (mimosúdnych) postupov, nespornou skutočnosťou je, že regionálne systémy ochrany základných práv spájajú právne prostriedky nápravy porušenia základných práv s efektívnym spôsobom ich ochrany.

Otázkou, ktorá sa v súvislosti s pôsobením viacerých regionálnych systémov ochrany základných práv, ktoré aj keď sú si v určitých aspektoch veľmi podobné, predsa len sa vzájomne odlišujú v mnohých črtách, vynára, je, či pôsobenie jednotlivých regionálnych systémov ochrany základných práv nevedie (resp. nemôže

³⁸⁸ Do okruhu právnych prostriedkov, ktorých sa jednotlivec v rámci daného regionálneho systému ochrany základných práv môže dovolávať v konaní pred príslušným regionálnym medzinárodným, resp. nadštátnym, orgánom ochrany základných práv patrí, napr., zrušenie rozhodnutia, ktorým sa zasiahlo do základného práva jednotlivca; v prípade, ak k zásahu do základného práva jednotlivca došlo nečinnosťou orgánu, príkazanie, aby príslušný orgán vo veci konal; príkazanie napraviť stav, ktorý bol pred porušením práva; či priznanie primeraného finančného zadostučinia.

viest') k nabúraníu univerzálneho systému ochrany základných práv kvôli prípadnej fragmentácii medzinárodnoprávnej úpravy ochrany základných práv. Aj napriek existencii viacerých regionálnych systémov ochrany základných práv však v oblasti medzinárodnoprávnej úpravy ochrany základných práv nedochádza k jej prílišnej fragmentácii. Jednotlivé regionálne systémy ochrany základných práv, aj napriek existencii určitých rozdielov medzi nimi, vykazujú aj značnú mieru podobnosti v prístupe k ochrane základných práv. Hrozba, ktorú regionálne systémy ochrany základných práv predstavujú pre koherenciu ochrany základných práv predstavuje skôr určitú, nie úplne opodstatnenú, obavu, ako reálnu skutočnosť.³⁸⁹ Koherencia medzi jednotlivými regionálnymi systémami ochrany základných práv je pritom prejavom skôr určitého aktívneho prístupu zo strany zainteresovaných aktérov (napr. súdnych orgánov ochrany základných práv) ako len dielom náhody. Táto koherencia prispieva k podpore tézy, že ľudské práva sú univerzálne. Aj keď pre ich efektívne uplatňovanie v rôznych regiónoch sveta je niekedy potrebné zohľadniť špecifiká konkrétneho regiónu.

K podobnosti v prístupe k ochrane základných práv medzi jednotlivými systémami ochrany základných práv uplatňovanými v rámci príslušných regionálnych integračných zoskupení štátov dochádza v dôsledku súdneho dialógu uplatňovaného medzi súdnymi orgánmi ochrany základných práv príslušných integračných zoskupení štátov. Súdny dialóg pri poskytovaní ochrany základných práv medzi súdnymi orgánmi pôsobiacimi v rôznych regiónoch sveta spočíva v hľadaní inšpirácii pre rozhodovacie činnosť regionálnych súdnych orgánov ochrany základných práv v normatívnych systémoch a rozhodovacej činnosti súdov iných regiónov, je nielen prostriedkom pre nachádzanie právnych riešení, či „vylepšenie“ súdnych rozhodnutí, ale rovnako tak aj prostriedkom budovania globálneho (univerzálneho) systému ochrany základných práv. Osobitná forma interregionalizmu v oblasti ochrany základných práv spočíva v súdnom dialógu prináša priestor pre postupnú kon-

³⁸⁹ Pozri: HEYNS, CH., KILLANDER, M.: *Universality and the growth of regional systems*. In: SHELTON, D. (ed.): *The Oxford Handbook of International Human Rights Law*, Oxford: Oxford University Press, 2013, s. 695.

vergenciu právnych systémov ochrany základných práv uplatňovaných v rôznych regiónoch sveta, čo môže viesť k postupnému uplatňovaniu jednotných, resp. značne podobných, pravidiel ochrany základných práv naprieč celým svetom bez ohľadu na ten ktorý región a tým prispievať k formovaniu univerzálneho systému ochrany základných práv. Regionálne systémy ochrany základných práv možno v tomto kontexte vnímať aj ako inšpiračný zdroj pre formovanie univerzálnych noriem ochrany základných práv.

Prínos regionálnych systémov ochrany základných práv pre univerzálny systém ich ochrany možno vidieť aj v tom, že regionálne systémy napomáhajú aplikácii univerzálneho systému ochrany základných práv vytváraného na pôde OSN. Regionálne medzinárodné, resp. nadštátne, orgány ochrany základných práv súdneho typu v rámci svojej rozhodovacej činnosti okrem príslušných regionálnych dohovorov o ochrane základných práv aplikujú aj dohovory prijaté na pôde OSN. Napríklad, normatívnymi nástrojmi ochrany základných práv, ktoré Súdny dvor EÚ cituje vo svojej judikatúre v rámci svojej rozhodovacej činnosti sú aj Dohovor o právnom postavení utečencov či Dohovor o právach dieťaťa, oba prijaté na pôde OSN a predstavujúce tak univerzálny nástroj ochrany základných práv špecifických subjektov. Regionálne systémy ochrany základných práv tak slúžia ako prostriedok pre presadzovanie pravidiel vyplývajúcich z univerzálneho systému ochrany základných práv. Vďaka osobitnému, viac či menej efektívnemu inštitucionálnemu a právnenému systému regionálnych integračných zoskupení štátov zapojených do ochrany základných práv v príslušnom regióne, majú univerzálny nástroje ochrany základných práv väčšiu príležitosť (možnosť) efektívne sa presadiť (uplatňovať).

Prínos regionálnych systémov ochrany základných práv pre univerzálny systém ich ochrany možno zhrnúť nasledovne. Regionálne systémy ochrany základných práv presadzované (uplatňované) na poli regionálnych integračných zoskupení štátov výraznou mierou prispievajú k efektívnej aplikácii (presadeniu sa) univerzálnych pravidiel ochrany základných práv vytvorených na pôde OSN (deje sa tak, keď regionálny súdny orgán ochrany základných práv aplikuje v rámci svojej rozhodovacej činnosti právny nástroj ochra-

ny ľudských práv prijatý na pôde OSN). Regionálne systémy ochrany základných práv predstavujú potvrdenie a rozvinutie univerzálneho systému ich ochrany. Predstavujú efektívny prostriedok presadzovania požiadaviek vyplývajúcich z univerzálneho systému ich ochrany. Napokon, regionálne systémy ochrany základných práv sú prínosom pre univerzálny systém ich ochrany tým, že preň predstavujú inšpiračný zdroj pre tvorbu či formovanie jeho pravidiel. Regionálne systémy ochrany základných práv prispievajú k formovaniu univerzálneho systému ochrany základných práv. Deja sa tak prostredníctvom súdneho dialógu medzi súdnymi orgánmi ochrany základných práv z rôznych regiónov sveta.

Nezanedbateľný prínos regionálnych systémov ochrany základných práv spočíva aj v priznaní právomoci regionálnym súdnym orgánom ochrany základných práv posudzovať prípady porušenia medzinárodných noriem, ktorá inak prináleží jednotlivým štátom a teda medzinárodné právo v súčasnosti nepočíta s jej výkonom na úrovni medzinárodného spoločenstva. Príkladom je Africký dvor spravodlivosti a ľudských práv, ktorému sa zamýšľa priznať právomoc posudzovať prípady spáchania medzinárodných trestných činov, a to aj takých, ktorých právomoc posudzovať nemá ani Medzinárodný trestný tribunál (napr. trestný čin pirátstva), nakoľko právomoc posudzovať ich spadá pod súdne autority jednotlivých štátov. Zahnutím prejednávania takýchto trestných činov do právomoci regionálneho medzinárodného súdneho orgánu, tak regionálny systém ochrany základných práv prispieva k preneseniu právomoci prejednávať takého medzinárodné trestné činy z úrovne štátov na medzinárodné spoločenstvo.

V určitých prípadoch možno v oblasti medzinárodnoprávnej úpravy ochrany základných práv badať aj „negatívny“ vplyv regionalizmu na všeobecné medzinárodné právo. „Negatívny“ vo význame, že nepredstavuje potvrdenie a rozvinutie pravidiel všeobecného medzinárodného práva, ale skôr ich nahradenie a vytlačenie na vedľajšiu koľaj. Deje sa tak v prípade, ak v určitom regióne dosiahne stupeň integrácie v rámci príslušného integračného zoskupenia štátov takú intenzitu, že ním vytvorený právny systém disponuje autonómiou autoritatívne určovať svoj vzťah k iným právnym po-

riadkom, tak vnútroštátnym poriadkom členských štátov ako aj k medzinárodnému právu (všeobecnému ako aj regionálnemu), v prospech uprednostnenia seba samého. Príkladom je Európa a v rámci nej fungovanie EÚ disponujúcej osobitným *sui generis* právnym poriadkom, ktorého atribúty osobitosti postupne formoval v rámci svojej rozhodovacej činnosti Súdny dvor EÚ.

Súdny dvor EÚ v rámci svojej judikatúry presadzuje autonómny charakter práva EÚ, ktorý sa okrem iného prejavuje aj tým, že vzťah práva EÚ k iným právnym poriadkom (medzinárodným a vnútroštátnym) je určovaný samotným právom EÚ a to prostredníctvom judikatúry Súdneho dvora EÚ. Súdny dvor EÚ ako pravidlo riešiace kolíziu medzi právom EÚ a medzinárodným právom (obdobne ako aj pri riešení jeho kolízie s vnútroštátnym právom) presadzuje princíp prednosti práva EÚ (prednostnej aplikácie práva EÚ). V oblasti ochrany základných práv, tak prípadne aj na úkor medzinárodnoprávnej, či vnútroštátnej úpravy ochrany základných práv. A to dokonca aj v prípade, ak by medzinárodné či vnútroštátne právo poskytovali vyšší štandard ochrany základných práv ako je štandard vyplývajúci z Charty základných práv EÚ. Uvedené je možné vyvodiť z judikatúry Súdneho dvora EÚ. Súdny dvor EÚ vo svojej judikatúre poukázal na to, že tak vnútroštátny systém ochrany základných práv (a to ani vtedy, ak uznáva vyšší štandard ochrany základných práv ako vyplýva z Charty základných práv EÚ),³⁹⁰ ako ani iný medzinárodný systém ich ochrany uplatňovaný v Európe, konkrétne systém ochrany v rámci Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd prijatom na pôde Rady Európy,³⁹¹ či univerzálny systém ich ochrany v rámci OSN,³⁹² nesmú zasahovať do

³⁹⁰ Pozri: Rozsudok *Stefano Melloni proti Ministerio Fiscal*, C-399/11, EU:C:2013:107, bod 60.

³⁹¹ V prípade, ak by sa mal stať súčasťou práva EÚ, na základe Dohody o pristúpení EÚ k Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Pozri: Stanovisko, 2/2013, EU:C:2014:2454.

³⁹² Judikatúra Súdneho dvora priznáva medzinárodnému právu (s výnimkou kogentných pravidiel medzinárodného práva) postavenie prameňa nachádzajúceho sa medzi primárnym právom EÚ a sekundárnym právom Únie. V rozsudku v spojených veciach C-402/05 P a C-415/05 P *Kadi a Al Barakaat proti Rade* Súdny dvor uviedol, že Charta OSN má prednosť pred sekundárnou právnou úpravou Spoločenstva (teraz EÚ)

charakteristických znakov EÚ a práva EÚ (medzi ktoré patrí aj princíp prednosti práva EÚ)³⁹³ ako ani do autonómie právneho poriad-

(bod 307 rozsudku Súdneho dvora vo veci *Kadi a Al Barakaat*; v tomto zmysle pozri aj rozsudok z 3. júna 2008, *Intertanko a i.*, C-308/06, Zb. s. I-4057, bod 42 a tam citovanú judikatúru). Podľa Súdneho dvora sa však táto prednosť Charty OSN na úrovni práva Spoločenstva nerozširuje na primárne právo a osobitne na všeobecné zásady, medzi ktoré patria základné práva (pozri bod 308, rozsudku SD vo veci *Kadi a Al Barakaat*). Takýto záver vyplýva z odseku 6 článku 300 ZES (teraz čl. 218 ods. 11 ZFEÚ), podľa ktorého medzinárodná dohoda nemôže nadobudnúť platnosť, ak Súdny dvor vydal zamietavé stanovisko o jej zlučiteľnosti so Zmluvou o založení ES (teraz ZFEÚ), prípadne Zmluvou o EÚ, prinajmenšom vtedy, ak táto zmluva nebola predtým zmenená (bod 309 rozsudku Súdneho dvora vo veci *Kadi a Al Barakaat*). V rozhodnutí vo veci *Kadi a Al Barakaat proti Rade* Súdny dvor konštatoval, že: „...medzinárodná dohoda nemôže zasahovať do systému právomoci stanoveného Zmluvami...“, ani „... do samostatnosti právneho systému Spoločenstva, ktorého dodržiavanie [zabezpečuje] Súdny dvor...“ Súdny dvor ďalej uvádza: „preskúmanie platnosti akéhokoľvek aktu Spoločenstva Súdny dvorom z pohľadu základných práv treba v právnom spoločenstve považovať za výraz ústavnej záruky vyplývajúcej zo Zmluvy ES ako autonómneho právneho poriadku, ktorý medzinárodná zmluva nemôže zasiahnuť“ (pozri body 282 a 316 rozsudku vo veci *Kadi a Al Barakaat proti Rade*). V stanovisku 2/13 Súdny dvor v bode 170 uvádza: „Z autonómie, ktorú má právo Únie vo vzťahu k právu členských štátov, aj vo vzťahu k medzinárodnému právu, však nevyhnutne vyplýva, že výklad ...základných práv (uznaných na úrovni EÚ) sa musí zabezpečiť v rámci štruktúry a cieľov Únie“ (pozri v tomto zmysle rozsudky *Internationale Handelsgesellschaft*, EU:C:1970:114, bod 4, ako aj *Kadi a Al Barakaat International Foundation/Rada a Komisia*, EU:C:2008:461, body 281 až 285). To však ale neznamená, že by sa pravidlá medzinárodného práva nemali zohľadniť pri výklade práva EÚ. Práve naopak. A to aj v prípade, ak EÚ nie je ustanoveniami určitého medzinárodného dohovoru (nie je jeho zmluvnou stranou) viazaná. Už samotná skutočnosť, že členské štáty EÚ sú príslušným medzinárodným dohovorom viazané, vyvoláva dôsledky pre výklad ustanovení práva Únie. Podľa Súdneho dvora: „...vzhľadom na obyčajovú zásadu dobrej viery, ktorá je súčasťou medzinárodného práva verejného, a článok 10 ZES (teraz čl. 4 ods. 3 ZEÚ)“, Súdny dvor prislúcha vykladať príslušné ustanovenia práva Únie s ohľadom na predmetný medzinárodný dohovor (bod 52 rozsudku vo veci *Intertanko a iní*).

³⁹³ Podľa Súdneho dvora k charakteristickým znakom Únie patria: „...znaky súvisiace s ústavnou štruktúrou Únie, ktorá sa odráža v zásade prenesenia právomocí uvedenej v článku 4 ods. 1 ZEÚ a v článku 5 ods. 1 a 2

ku Únie. Pre aplikáciu sekundárnych aktov EÚ (právných aktov prijatých orgánmi EÚ) postačuje, ak sú v súlade s Chartou základných práv EÚ. Ich prípadný nesúlad s vnútroštátnym alebo iným medzinárodným štandardom ochrany základných práv nesmie byť na ujmu ich uplatnenia a to ani vtedy, ak dané vnútroštátne či medzinárodné štandardy ochrany základných práv poskytujú príslušnému právu vyššiu úroveň ochrany ako mu poskytuje Charta základných práv EÚ. Je tomu tak v záujme zabezpečenia efektívnej a jednotnej aplikácie práva EÚ. Fungovanie nadštátnej organizácie regionálneho charakteru – EÚ, tak spočíva v presadzovaní vlastného právneho poriadku na úkor iných právnych poriadkov, či už vnútroštátnych

ZEÚ, ako aj v inštitucionálnom rámci definovanom v článkoch 13 ZEÚ až 19 ZEÚ“ (bod 165 stanoviska 2/13 Súdneho dvora z 18. decembra 2014). K tomu je potrebné prirátat: „...charakteristické znaky súvisiace so samotnou povahou práva Únie. Ako už Súdny dvor viackrát uviedol, právo Únie sa najmä vyznačuje tým, že vychádza z autonómneho prameňa tvoreného Zmluvami, svojou prednosťou pred právom členských štátov (pozri v tomto zmysle rozsudky *Costa*, EU:C:1964:66, s. 1159 a 1160, ako aj *Internationale Handelsgesellschaft*, EU:C:1970:114, bod 3; stanoviská 1/91, EU:C:1991:490, bod 21; 1/09, EU:C:2011:123, bod 65, a rozsudok *Melloni*, C-399/11, EU:C:2013:107, bod 59), ako aj priamym účinkom celého radu ustanovení uplatniteľných vo vzťahu k ich štátnym príslušníkom aj vo vzťahu k samotným členským štátom (rozsudok *van Gend & Loos*, EU:C:1963:1, s. 23, a stanovisko 1/09, EU:C:2011:123, bod 65)“ (bod 166 stanoviska 2/13 Súdneho dvora z 18. decembra 2014). Podľa Súdneho dvora: „Tieto základné znaky práva Únie viedli k štruktúrovanému systému navzájom závislých zásad, pravidiel a právnych vzťahov, ktorými je viazaná samotná Únia a jej členské štáty, ako aj členské štáty navzájom, ktoré sú v súčasnosti zapojené, ako je pripomenuté v článku 1 druhom odseku ZEÚ, do „proces[uj] utvárania čoraz užšieho spojenectva medzi národmi Európy“ (bod 167 stanoviska 2/13 Súdneho dvora z 18. decembra 2014). Medzi charakteristické znaky práva Únie patrí aj zmluvami vytvorený osobitný súdny systém. Podľa Súdneho dvora: „Na zachovanie charakteristických znakov a autonómie právneho poriadku Únie zaviedli Zmluvy súdny systém určený na zabezpečenie súdržného a jednotného výkladu práva Únie.“ (bod 174 stanoviska 2/13 Súdneho dvora z 18. decembra 2014). „V tomto rámci vnútroštátnym súdom a Súdnemu dvoru prislúcha, aby zaručili plné uplatňovanie práva Únie vo všetkých členských štátoch a súdnu ochranu práv, ktoré pre jednotlivca vyplývajú z práva Únie (stanovisko 1/09, EU:C:2011:123, bod 68 a citovaná judikatúra).“ (bod 175 stanoviska 2/13 Súdneho dvora z 18. decembra 2014).

jednotlivých členských štátov, alebo medzinárodných. V tomto kontexte, regionalizmus môže so sebou prinášať aj určité „oslabenie“ všeobecného medzinárodného práva.

7 PRÁVO MEDZINÁRODNÉHO OBCHODU A REGIONALIZMUS

7.1 Univerzalizmus a regionalizmus v súčasnom práve medzinárodného obchodu

Univerzalizmus, resp. multilateralizmus je v práve medzinárodného obchodu prezentovaný najmä právom Svetovej obchodnej organizácie, označovanom aj ako právo GATT/WTO s odvolaním sa nielen na inštitucionálnu podstatu tohto súboru právnej regulácie, ale aj na jej základný obsah, ktorým je práve Všeobecná dohoda o clách a obchode GATT.

Inštitucionálnym pilierom univerzálneho práva medzinárodného obchodu je Svetová obchodná organizácia, združujúca viac ako 160 štátov celého sveta a pokrývajúca rôznorodé právne aj ekonomické systémy. Podobne, ako neinštitucionálne formy spolupráce, ktoré jej predchádzali, je jej úlohou odstraňovanie bariér v obchodovaní a vo vzťahoch súvisiacich s obchodovaním naprieč celým medzinárodným spoločenstvom. Regulácia medzinárodných obchodných vzťahov prostredníctvom univerzálnych medzinárodných zmlúv alebo prostredníctvom fungovania vzťahov v rámci multilaterálnej Svetovej obchodnej organizácie v dnešnom ponímaní medzinárodného obchodovania, zdá sa, nestačí, hoci naďalej predstavuje základné stavebné kamene svetovej globálnej ekonomiky.

V závere prvej polovice dvadsiateho storočia, v časoch povojnového nadšenia a následného geopolitického vytriezvenia, však ešte nebol dostatočný priestor pre plné rozvinutie sa univerzálnej medzinárodnoprávnej úpravy medzinárodného obchodu. Až ekonomická globalizácia v záverečnej dekáde dvadsiateho storočia³⁹⁴ podstatne zvýšila význam uzatvárania regionálnych ekonomických integračných dohôd, a to najmä preto, lebo uzatváranie multilaterálnych dohôd v rámci WTO sa ukázalo ako nedostatočne flexibilné. Práve bilaterálne alebo regionálne zmluvy, najmä zmluvy o voľnom obchode či colnej únii predstavujú náhradu za nedostatočnú multi-

³⁹⁴ Nárast počtu regionálnych obchodných zmlúv časovo koreluje so vznikom WTO, z tejto korelácie ale zrejme nie je možné odvodiť žiadnu závislosť.

laterálnu právnu úpravu. Napriek tomu, že niektoré regionálne organizácie neboli vytvorené na otvorenie trhu ich signatárov, ale práve naopak, na jeho ochranu, prevažuje v rámci regionálnych ekonomických dohôrov kooperačný charakter dovnútra integračného zoskupenia a konkurenčný navonok.

Viditeľný je tak nárast regionálnych foriem spolupráce v ekonomickej oblasti.³⁹⁵ Región nie je v spojení s myšlienkou regionalizmu v práve medzinárodného obchodu charakterizovaný len v zmysle geografickej blízkosti určitého územia, ale je predovšetkým založený na blízkosti ekonomík, politických štruktúr, na blízkosti právnych systémov, alebo spoločnej histórii. Región sa najmä v práve medzinárodného obchodu nemôže považovať za výlučne pojem geografický, je potrebné ho vidieť v ďaleko širšom rozsahu. Regionálne formy obchodnej spolupráce sa vo všeobecnosti vyznačujú spoločným záujmom na regulácii vybraných obchodných právnych vzťahov, a to nielen záujmom na vytvorení zón voľného obchodu a zjednodušeniu obchodovania medzi zmluvnými stranami dohôd alebo členskými štátmi regionálnych organizácií, ale tiež vzájomným približovaním právnych úprav jednotlivých zúčastnených štátov. V súčasnosti je nárast regionálnych foriem spolupráce najvýraznejší najmä tam, kde sa ekonomicky silné krajiny (tzv. „prvého“ a „druhého sveta“) snažia posilniť spoluprácu s krajinami tzv. „tretieho sveta“. Stranami regionálnej dohody ale nemusia byť len štáty. Môžu nimi byť aj medzinárodné medzivládne organizácie. Ak sú stranami regionálneho obchodného dohovoru samotné regionálne integračné zoskupenia, budeme predmetnú dohodu označovať ako interregionálnu dohodu, pre ktorú ale budú platiť v podstate rovnaké pravidlá ako pre každú inú preferenčnú, či regionálnu dohodu v rámci systému GATT/WTO.

7.1.1 Osobitosti vzťahu univerzalizmu a regionalizmu v práve medzinárodného obchodu

Multilaterálne alebo aj univerzálne či celosvetové právo medzinárodného obchodu je založené na základných pilieroch, medzi ktoré radíme režim najvyšších výhod a princíp národného zaobchá-

³⁹⁵ Pozri graf nižšie v texte.

dzania a nediskriminácie.³⁹⁶ Univerzálny systém tak síce na jednej strane garantuje ochranu pred diskrimináciou v medzinárodnom obchodovaní, zakotvením doložky najvyšších výhod³⁹⁷ ako základného princípu charakteristického pre nediskriminačné fungovanie štátov v rámci univerzálneho systému, na druhej strane však upravuje aj výnimky z tohto pravidla. Medzi tieto výnimky možno zaradiť články oprávňujúce členské štáty uzatvárať medzi sebou za určitých okolností dohody o voľnom obchodovaní alebo vytvárať colné únie. Napriek tomu, že diskriminačné regionálne obchodné dohody odporujú základným východiskám úpravy multilaterálneho systému práva medzinárodného obchodu, sú za určitých podmienok v súlade s právom WTO. Tento vzťah univerzálneho a regionálneho práva medzinárodného obchodu robí z danej oblasti regulácie určité špecifikum oproti iným oblastiam medzinárodného práva verejného. Univerzálne právo medzinárodného obchodu je postavené do roviny akéhosi ústavného práva medzinárodného obchodu, ktoré – hoci vždy len na úrovni medzi jednotlivými zmluvnými štátmi – samo môže povoľovať podmienky, za ktorých je prípustné dohodnúť si odlišný režim. Pravidlo *lex specialis derogat legi generali* v tomto prípade neplatí a to najmä preto, lebo záväzky vyplývajúce z univerzálneho systému smerujú voči všetkým ostatným zmluvným stra-

³⁹⁶ ROZEHNALOVÁ, N.: Právo mezinárodního obchodu. 3. Vydanie. Praha: Wolters Kluwers, 2010, s. 78 a nasl.

³⁹⁷ Čl. 2 GATT, čl. 3 GATS. Doložka najvyšších výhod popri narastajúcom počte regionálnych dohôd podľa teoretikov stráca svoju povahu pravidla a stáva sa z neho skôr výnimka. Teda mení sa vzťah medzi článkami 2 a 24 GATT. Okrem toho, objavujú sa aj názory, že doložka najvyšších výhod je neefektívnym ustanovením, ktorý nezaručuje najvyššie výhody, ale naopak najmenšie (resp. minimálne) výhody. Pozri FABBRICOTTI, A.: Universalism and Regionalism in International Trade Law. Is the WTO A Truly Universal Organization?, In: "Scritti in memoria di Maria Rita Saulle", Vol. I, Napoli, Editoriale Scientifica, 2014. [online]. Dostupné na internete: http://www.academia.edu/9793591/Universalism_and_Regionalism_in_International_Trade_Law_Is_the_WTO_A_Truly_Universal_Organization_in_Scritti_in_memoria_di_Maria_Rita_Saulle_Vol_I_Napoli_Editoriale_Scientifica_2014. Tiež CHOO, S.: Defragmenting World Trade. In: Northwestern Journal of International Law & Business. 2006, Vol. 27, s. 40 - 42. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=992834.

nám a nemajú byť predmetom bilaterálnych, alebo regionálnych odchýlení sa iba určitými zmluvnými stranami.

Výnimky ustanovené v práve GATT/WTO, povoľujúce členským štátom univerzálnej organizácie určitý rozsah regionálnej ekonomickej spolupráce, sú zároveň aj východiskom pre posudzovanie vzťahu univerzálneho a regionálneho medzinárodného obchodu, nie sú však na vysvetlenie tohto vzťahu postačujúce. Ustanovenia Všeobecnej dohody o clách a obchode sa týkajú len zmluvných strán, teda je základom pre definovanie vzťahu regionálnej dohody uzatvorenej medzi členmi WTO. Preto napríklad nie je v prípade regionálnej obchodnej dohody medzi štátmi, ktoré nie sú zmluvnými stranami GATT, povinnosť informovať univerzálny systém o uzatvorení takejto medzinárodnej zmluvy.³⁹⁸ Hoci je možné článok označiť za právny základ pre uzatváranie regionálnych dohôd v rámci obchodných a colných vzťahov, vzťah medzi univerzálnym a regionálnym právom medzinárodného obchodu nemožno charakterizovať len na jeho báze. Ostatné dohody, ktoré majú medzinárodný charakter, avšak nie sú uzatvárané medzi členmi WTO za účelom rozvoja a podpory medzinárodných obchodných vzťahov, sa riadia pravidlami všeobecného medzinárodného práva verejného, predovšetkým Viedenským dohovorom o zmluvnom práve. Keďže právo medzinárodného obchodu tvoria v podstate pravidlá dispozitívnej povahy, je v zásade prípustná ich modifikácia odchylnou regionálnou dohodou. Regionálne dohody sú tak v zmysle univerzálneho práva medzinárodného obchodu prípustné v troch prípadoch:

- a) Podľa čl. XXIV ods. 4 až 10 Všeobecnej dohody o clách a obchode (GATT) sú prípustné zóny voľného obchodu a colné únie, majú sa však vzťahovať na podstatnú časť vzájomného obchodu medzi štátmi („*substantial part of the trade*“), čím sa má zabrániť rýdzo sektorovej spolupráci jednotlivých štátov.

³⁹⁸ Aj v tomto prípade sa však vyskytujú otázky o možnosti porušenia pravidiel práva WTO, ak sa regionálna dohoda uzatvára medzi členským a nečlenským štátom. Viac CHOI, W.-M. Legal problems of making regional trade agreements with non-WTO-member states. In: Journal of International Economic Law. 2005, Vol. 8, No. 4, s. 825-860. [online]. Dostupné na internete: <http://jiel.oxfordjournals.org/content/8/4/825.full.pdf+html>.

Colné prekážky vo vnútri zóny voľného obchodu musia byť zrušené a navonok nesmie dôjsť k zvýšeniu úrovne ukladaných ciel, oproti stavu pred regionálnou dohodou. Tým sa má zabezpečiť, aby regionálna obchodná spolupráca prispela k celkovému cieľu univerzálneho práva medzinárodného obchodu (zníženie colných a netarifných prekážok).

- b) Podľa tzv. splnomocňujúcej doložky („*enabling clause*“) sú prípustné obchodné dohody s rozvojovými krajinami.³⁹⁹ Práve táto výnimka sa zdá byť otvorenou bránou pre nárast rôznych regionálnych dohôd medzi vyspelými a rozvojovými krajinami.⁴⁰⁰
- c) Regionálne ekonomické dohody sú prípustné aj podľa čl. V Všeobecnej dohody o obchode so službami (GATS).

Vzťah medzi regionálnymi dohodami a samotným univerzálnym systémom možno vidieť v dvoch rovinách. Regionalizmus môže byť komplementárnym prvkom ku viac univerzálnym režimom, alebo regionalizmus môže byť náhradou za menej efektívny existujúci univerzálny režim. Regionalizmus v práve medzinárodného obchodu zahŕňa obe roviny, no vzhľadom na nárast regionálnej ekonomickej spolupráce sa zdá, že smeruje skôr k tej druhej. Mohli by sme uvažovať aj o tretej možnosti, že tak regionálne právo medzinárodného obchodu aj univerzálne právo sú systémy fungujúce

³⁹⁹ Decision on Differential and More Favourable Treatment, Reciprocity, and Fuller Participation of Developing Countries, GATT Document L/4903, BISD 26S/203 (28. november 1979). Rozhodnutie zmluvných strán GATT z 28. novembra 1979 (L/4903) [online]. Dostupné na internete: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/enabling1979_e.htm.

⁴⁰⁰ Tzv. „*enabling clause*“ je ustanovením v rámci práva WTO, ktoré členským štátom dovoľuje uzatvárať zmluvy s menej rozvinutými krajinami, avšak takéto preferenčné dohody nemajú vplyv na doložku najvyšších výhod S tým je ale spojená aj otázka jej zmeny vo vzťahu k základnému princípu fungovania WTO. Viac CHOI, W-M.: Enabling Clause or Disabling Clause? Legal Problems of Making Regional Trade Agreements with Less-Developed Economies (July 21, 2008). In: Society of International Economic Law (SIEL) Inaugural Conference 2008. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1167102.

paralelne vedľa seba, ovplyvňujúce sa len minimálne a pôsobiace samostatne len v rámci svojej sféry vplyvu. Táto možnosť ale nie je veľmi presvedčivá.

V rámci WTO bol za účelom zistenia počtu uzatváraných zmlúv, ale tiež pre potreby kontroly prípadných konfliktov jednotlivých právnych režimov upravených v zmluvách, zriadený ako osobitný orgán výbor pre regionálne obchodné dohody (CRTA - *Committee on Regional Trade Agreements*). Prípustnosť regionálnej obchodnej zmluvy je, resp. by mala byť⁴⁰¹ posudzovaná týmto výborom, ktorý vedie aj databázu regionálnych dohôd, zároveň však v rámci svojej právomoci slúži ako kontrolný, resp. preskúmovací orgán. Výbor môže (nie je to povinný prvok pri uzatváraní regionálnych obchodných dohôd) preskúmať regionálnu dohodu a zväžiť jej dopad na multilaterálny systém a vzťah medzi oboma systémami. Snaha o kontrolu zo strany WTO ako univerzálnej organizácii je teda založená len na rozhodnutí zmluvných strán regionálnej dohody, nie je nevyhnutným predpokladom pre jej zaradenie do databázy. Zaradenie do databázy má teda len deklaratórne účinky a nijakým spôsobom nedeterminuje platnosť a účinnosť regionálnej obchodnej dohody alebo dohody o colnej únii. Aj z tohto dôvodu je článok XXIV GATT niekedy označovaný ako papierový tiger, nakoľko len veľmi málo regionálnych obchodných dohôd cez kontrolný mechanizmus zakotvený v článku XXIV GATT na zabezpečenie kompatibility s právom WTO v skutočnosti prešlo.⁴⁰² Nejednoznačné znenie tohto ustanovenia, ale aj uprednostňovanie politických záujmov pri formovaní regionálnych dohôd, prispievajú k nedostatku „právnej“

⁴⁰¹ Činnosť výboru bola doposiaľ skôr skromná. Od zriadenia výboru v roku 1995 nebola prijatá žiadna 40 preskúmaní splnenia podmienok regionálnej spolupráce. Naopak, pôsobí pomerne aktívne pri vyhotovovaní rôznych štatistických prehľadov o regionálnej ekonomickej spolupráci. [online]. Dostupné na internete: http://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/regcom_e.htm.

⁴⁰² WTO komisia pre regionálne dohody. Viac online: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/regcom_e.htm.

disciplíny pri plnení záväzkov vyplývajúcich z práva WTO,⁴⁰³ ako univerzálneho právneho systému medzinárodného obchodovania.

7.2 Starý a nový regionalizmus v práve medzinárodného obchodu

Regionalizmus v práve medzinárodného obchodu sa rovnako ako v celom medzinárodnom práve dá rozdeliť do dvoch období – starý regionalizmus a nový regionalizmus. Starý regionalizmus v ponímaní medzinárodného práva verejného začal vznikáť v období po druhej svetovej vojne, a vyznačoval sa uzatváraním zmlúv a dohôd, predmetom ktorých boli najmä otázky medzinárodného obchodovania a ochrany mieru a medzinárodnej bezpečnosti. Tieto dohody sa uzatvárali výlučne (alebo skôr prevažne) medzi (dvomi) štátmi, spravidla členskými štátmi univerzálnej organizácie. Ich cieľom bolo regulovať spomenutú oblasť medzinárodných vzťahov len na zmluvnej úrovni, bez prenosu viac či menej právomoci na akúkoľvek inštitúciu, orgán, resp. organizáciu.

Nárast regionálnych dohôd v 80. rokoch minulého storočia predstavoval druhú vlnu regionalizmu a vznik nového regionalizmu. Ten je charakteristický nielen formálnym vytváraním inštitúcií zastrešujúcich fungovanie regionálnych dohôd a vynucovanie ich dodržiavania, ale tiež multidimenzionálnym prístupom k chápaniu problémov regiónu ako takého.⁴⁰⁴ Nový regionalizmus nespočíva teda len v bipolarite vytýčených problémov, ale najmä v mnohostranných dohodách upravujúcich ďaleko širší rozsah vzťahov – už nie len otázky bezpečnosti a voľného obchodovania, ale aj životné prostredie, pracovné vzťahy, zodpovednosť vládnych orgánov, so-

⁴⁰³ CHO, S.: Breaking the Barrier between Regionalism and Multilateralism: A New Perspective on Trade Regionalism. In: Harvard International Law Journal. 2001, Vol. 42, s. 436-437.

⁴⁰⁴ HETTNE, B., SÖDERBAUM, F.: Theorising the Rise of Regionnes. Contribution to New Political Economy, Vol 5, No 3 (December), s. 457-473. [online]. Dostupné na internete: <http://gup.ub.gu.se/records/fulltext/191487/191487.pdf>.

ciálne či kultúrne aspekty regionálneho spolužitia sú predmetom novodobých regionálnych dohôd.⁴⁰⁵

Aj v rámci regionalizačných tendencií práva medzinárodného obchodu je možné identifikovať tzv. starý a nový regionalizmus.⁴⁰⁶

V práve medzinárodného obchodu tak vedľa seba existovali systém regionálnych dohôd a systém, ktorý bol vytvorený Všeobecnou dohodou o clách a obchode. Prvá vlna regionálnej integrácie prebehla približne v šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch minulého storočia. V rámci tohto, tzv. starého regionalizmu sa sledoval exogénny ekonomický cieľ integrácie a tomu zodpovedali aj použité prostriedky. Vo vnútri integračného zoskupenia dochádza k odbúravaní obchodných prekážok, bez toho, aby bola táto snaha prepojená na multilateralizmus. V práve medzinárodného obchodu sa starý regionalizmus dá charakterizovať odstraňovaním prekážok v obchodovaní medzi členmi univerzálnej organizácie, avšak bez použitia prostriedkov multilaterálneho charakteru a s dopadom iba na zmluvné strany.

Nový regionalizmus v oblasti ekonomickej integrácie je možné datovať približne od deväťdesiatych rokov minulého storočia. V práve medzinárodného obchodu sa nový regionalizmus vyznačuje už iba uzatváraním dohôd medzi krajinami navzájom, ale predovšetkým sa regionalizmus začína prejavovať ako zmluvné spojenie medzi krajinami a (regionálnymi) organizáciami nachádzajúcimi sa a pôsobiacimi v rôznych regiónoch, najmä zmluvné spájanie zón voľného obchodu medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami. Za prejav tzv. nového regionalizmu sa považuje pripojenie malých krajín na existujúce regionálne zoskupenia (rozšírenie EÚ, nahradenie zóny voľného obchodu medzi USA a Kanadou – CUSFTA – organizáciou NAFTA po rozšírení ekonomickej spolupráce aj o Mexiko), ako

⁴⁰⁵ Viac: POWELL, S. J.: Is the WTO Quietly Fading Away?: The New Regionalism and Global Trade Rules. In: The Georgetown Journal of Law & Public Policy. 2011, Vol. 9, s. 261 a nasl.

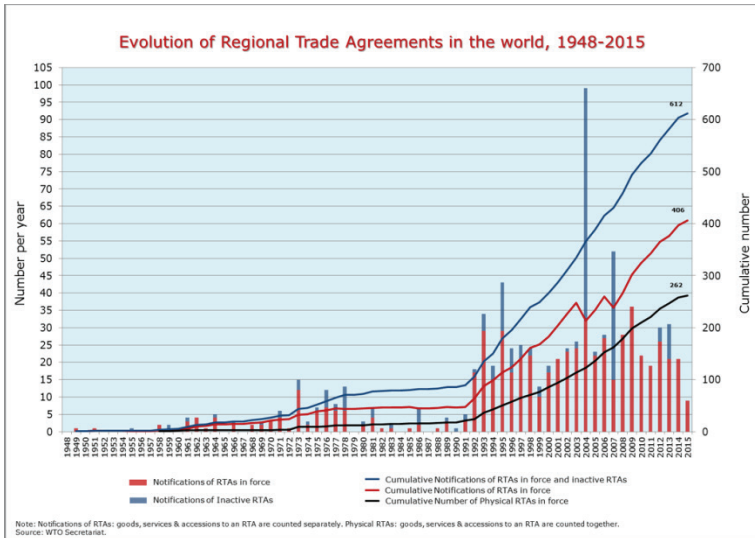
⁴⁰⁶ Bližšie pozri LANGHAMMER, R., J., WÖßMANN, L.: Erscheinungsformen regionaler Integrationsabkommen im weltwirtschaftlichen Ordnungsrahmen: Defizite und Dynamik. In: SCHÜLLER, A., WERNER, B. (Eds.): Ordnungsprobleme der Weltwirtschaft, Lucius & Lucius, Stuttgart [online]. Dostupné na internete: <http://hdl.handle.net/10419/2887>.

aj snahy o doplnenie asymetrických dohôd (tzv. „*hub and spoke agreements*“) o symetrické dohody.⁴⁰⁷ Súčasné regionálne integračné zoskupenia prípadne ďalšie formy regionálnej a interregionálnej integračnej spolupráce majú za úlohu zvýšiť efektívnosť navonok, na poli globálnej konkurencie a nie uzatvárať svoje trhy pred konkurenciou. Tiež je možné vidieť v rámci nového regionalizmu aj prehlbovanie myšlienky regionalizmu prostredníctvom vytvárania a posilňovania vzťahov v rámci rôznych regiónov, a to najmä cez dohody medzi regionálnymi organizáciami navzájom, viditeľná je aj spolupráca s neštátnymi subjektmi. Tento novo objavujúci sa smer v rámci teórií regionalizmu sa označuje ako interregionalizmus. Pre túto sub-teóriu je možné ako typické znaky označiť silnejšie a hlbšie prepojenie ekonomík, viac rozširujúci sa priestor voľného obchodovania, no vyznačuje sa aj nárastom okruhu problémov upravených regionálnymi dohodami. V rámci interregionálnych dohôd už nie sú upravené len výlučne určité typy medzinárodných obchodných vzťahov, ale aj na nich nadväzujúce problémy, od úpravy vzťahov súvisiacich so životným prostredím až po problematiku zamestnávania.

Význam regionálnych obchodných dohôd pre medzinárodný obchod citeľne vzrástol. Uvádza sa, že v júli 2013 bolo v rámci GATT/WTO notifikovaných 612 recipročných regionálnych obchodných dohôd (RTA), pričom 406 z nich bolo v platnosti.⁴⁰⁸ Počet regionálnych obchodných dohôd ako aj intenzita jeho rastu im dáva predpoklady stať sa dominantnou formou regulácie medzinárodného obchodu, efektívne nahrádzajúc multilaterálny právny rámec svetového ekonomického systému.

⁴⁰⁷ Dielo citované v predchádzajúcej poznámke, s. 13.

⁴⁰⁸ Údaje prevzaté zo stránok WTO. [online]. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/region_e.htm. Pozri aj databázu regionálnych dohôd je dostupná online na: <http://rtais.wto.org/UI/PublicMaintainRTAHome.aspx>.

Tabuľka 1: Sekretariát WTO:https://www.wto.org/english/tratop_e/region_e/regfac_e.htm

7.3 Formy regionalizmu v práve medzinárodného obchodu

Nárast regionálnych foriem spolupráce indikuje, že sa regionalizmus stáva omnoho viac schopným a efektívnym nástrojom spolupráce v oblasti práva medzinárodného obchodu nielen ako teoretické východisko, ale aj ako spôsob vzájomného fungovania redukovaného počtu štátov s bližšími kultúrnymi, geografickými alebo historickými vplyvmi. Tieto štáty sú z tohto dôvodu naklonené myšlienkam zjednotiť sa za účelom podporiť hospodársky rast vytvorením bezcolných priestorov a iných foriem spoločného a koordinovaného priestoru nielen na obchodovanie, ale aj na ďalšie otázky spojené s obchodovaním. Okrem typických regionálnych dohôd, ktorých účelom je výlučne regulácia obchodných vzťahov, právny základ regionálnych ekonomických integrácií poskytujú aj zmluvy zakladajúce regionálne integračné zoskupenia, na nich nadväzujúce medzinárodné zmluvy alebo vnútorné predpisy zaväzujúce ich členov.

Prostriedky medzinárodnej spolupráce v oblasti ekonomickej integrácie sú determinované multilaterálnym režimom, v ktorom sa má pohybovať. Nachádzame pritom tak zmluvné, ako aj inštitucionálne formy spolupráce. Prevláda zmluvná forma spolupráce, ktorej predmetom sú rôzne regionálne ekonomické preferenčné režimy (zóny voľného obchodu, colné únie), ale aj zjednocovanie technických a bezpečnostných predpisov či regulácia obchodu s potravinami.

Neinštitucionálne ako aj inštitucionálne formy spolupráce v rámci jedného alebo viacerých regiónov sa prejavujú nielen v regulovaní vybraných medzinárodných obchodných vzťahov, ale tiež vytváraním zoskupení, viac či menej inštitucionalizovaných. Inštitucionalizácia regionálnych dohôd je spojená s formovaním orgánov, ktoré sú buď súčasťou orgánov v rámci vnútornej štruktúry regionálneho integračného zoskupenia, alebo ide o *ad hoc* alebo stále orgány, ktoré sú však vytvárané jednotlivito na naplnenie niektorého z cieľov regionálnej obchodnej dohody. Najvyšším stupňom inštitucionalizácie je vytvorenie samostatnej inštitúcie – medzinárodnej medzivládnej organizácie, disponujúcej vlastnými orgánmi, právomocami a (teda aj) subjektivitou.

Miera inštitucionalizácie regionálnej ekonomickej integrácie závisí priamo úmerne od dosiahnutého stupňa integrácie. Inštitucionalizácia sa pritom objavuje tak v rámci rozhodovacích procesov (vytvorenie orgánu, ktorý by nahradil potrebu zmluvnej spolupráce v každom jednotlivom prípade),⁴⁰⁹ ako aj v rámci riešenia sporov (vytvorenie orgánu, ktorý by pôsobí dovnútra alebo navonok, paralelne k systému riešenia sporov v rámci WTO).

7.3.1 Neinštitucionálne formy spolupráce a ich prejavy

Regionálne obchodné dohody uzatvárané výlučne len za účelom regulácie obchodnoprávných alebo s nimi súvisiacich hospodárskych vzťahov nevyžadujú vytvorenie integračného zoskupenia. Určitý stupeň ekonomickej integrácie je taktiež možné dosiahnuť bez potreby vytvorenia inštitucionálneho rámca. Uzatvorené regio-

⁴⁰⁹ Napríklad existencia colnej únie predpokladá existenciu inštitucionálnej základne, rozhodujúcej o spoločnej colnej politike navonok.

nálne obchodné dohody nevyžadujú prenesenie právomoci na nový subjekt a teda založenie regionálnej organizácie ako celku. Hoci sa regionálna spolupráca neprejavuje v inštitucionálnej forme a regionálne dohody neplnia úlohu zakladajúcich zmlúv, nevylučuje to, že na plnenie cieľov vyplývajúcich z týchto regionálnych obchodných dohôd sa v rámci dohody predpokladá založenie stáleho či *ad hoc* orgánu, plniaceho rozhodovacie, kontrolné alebo iné funkcie.

V rámci neinštitucionálnej podoby regionálnych dohôd sa zmluvnými partnermi čoraz častejšie stávajú aj už existujúce regionálne zoskupenia. Neinštitucionálna forma spolupráce je typická skôr pre bilaterálne zmluvy, resp. pre interregionálne zmluvy uzatvárané medzi existujúcimi regionálnymi zoskupeniami. Ale aj bez vzniku regionálneho integračného zoskupenia sa inštitucionalizuje spolupráca v niektorých oblastiach, kde je to na zabezpečenie efektívneho fungovania regionálnej obchodnej dohody nevyhnutné, napr. v prípade colných únií sa vytvárajú osobitné kontrolné orgány. Regionálna spolupráca v oblasti investícií tiež vyžaduje vytvorenie osobitného orgánu, ktorý kontroluje plnenie povinností zo zmlúv, alebo rieši spory vzniknuté v určitých oblastiach upravených zmluvou (napr. NAFTA, ktorá má osobitný orgán na riešenie sporov zo state-investor vzťahu). Preto je možné uzavrieť, že ekonomická integrácia má tendenciu hoci aj autonómnej inštitucionalizácie (napríklad vývoj práva GATT pred vytvorením WTO), ak inštitucionalizácia aj nebola prvotným zámerom subjektov, zúčastnených na tvorbe regionálnej dohody.

7.3.2 Inštitucionálne formy spolupráce a ich prejavy

Z hľadiska teórie regionalizmu sú inštitucionálne formy typické pre nový regionalizmus. Inštitucionálne formy regionálnej spolupráce majú však v práve medzinárodného obchodu osobitný charakter. V zmysle určitého zjednodušenia, je hlavným cieľom uzatvorenia regionálnej dohody založenie integračného zoskupenia. Nie je to len otázka novovznikajúcich organizácií, ale aj revitalizácia alebo skôr zmena vzťahov medzi štátmi ako zmluvnými stranami existujúcej medzinárodnej obchodnej zmluvy. Typickým príkladom premeny pomerov medzi zmluvnými stranami je Európska únia. Tá sa transformovala z regionálnej dohody (Európske hospodárske spo-

čnosť) podľa článku XXIV GATT, zaradenej a evidovanej v databáze komisie pre regionálne dohody WTO, na regionálnu organizáciu, ktorá okrem ekonomických vzťahov reguluje ďalšie množstvo vzťahov vznikajúcich vo vnútri ako aj navonok organizácie. Medzi inštitucionálne formy regionálnych obchodných dohôd možno zaradiť zakladajúce zmluvy EÚ, ale medzi tieto inštitucionálne formy spolupráce možno zaradiť aj zmluvy zakladajúce ECOWAS, ASEAN, BSEC a iné. Okrem týchto typických integračných zoskupení je špecifikom v práve medzinárodného obchodu aj výskyt určitých inštitucionálnych schém, akými je COMESA (Spoločný trh pre východnú a južnú Afriku), ktorá má vlastné orgány a osobitnú štruktúru, avšak vystupuje v rámci iného integračného zoskupenia (Africká únia) ako jeden z jej pilierov.⁴¹⁰

Inštitucionálna povaha regionalizmu v práve medzinárodného obchodu nemá vždy a všade rovnakú kvalitu. Regionálne dohody sa líšia rozsahom regulovaných práv a povinností, resp. líšia sa aj spôsobom úpravy inštitucionalizácie. Nie všetky zakladajúce zmluvy regionálnych zoskupení obsahujú ustanovenia o spôsobe kontroly alebo sankcionovaní, alebo vytvorení osobitných orgánov na preskúmavanie sporov vzniknutých zo zmluvy. Tiež sú uzatvárané medzinárodné regionálne obchodné zmluvy medzi členskými štátmi regionálnej organizácie, napr. dohoda o zóne voľného obchodu medzi členskými štátmi ASEAN. Táto obsahuje vlastný kontrolný mechanizmus na riešenie sporov a tento mechanizmus má prednosť pred súdnym prieskumom podľa zakladajúcej zmluvy ASEAN-u.

7.4 Fungovanie regionálnych foriem integrácie v práve medzinárodného obchodu

Vytvorenie regionálnej ekonomickej dohody nie je samoúčelné. Napĺňanie účelu, ktorý má byť touto dohodou dosiahnutý, si

⁴¹⁰ COMESA ako súčasť ekonomického zoskupenia na africkom kontinente (Africkej únii) má vlastné orgány, navonok však nevystupuje ako samostatný subjekt. [online]. Dostupné na internete: <http://www.au.int/en/recs/comesa>.

vyžaduje rozdielne prostriedky s rozdielnou mierou inštitucionalizácie.

7.4.1 Základné formy integrácie v práve medzinárodného obchodu

7.4.1.1 Preferenčné medzinárodné zmluvy medzi zmluvnými stranami regionálnej integrácie

V rámci neinštitucionálnej formy spolupráce budú zmluvné strany uzatvárať osobitné medzinárodné dohody v ekonomickej oblasti (za podmienky, že dodržia výnimky stanovené právom GATT/WTO). V práve medzinárodného obchodu sa zabraňuje selektívnym regionálnym obchodným dohodám vzťahujúcim sa len na určitý druh tovaru, či výsek trhu (porovnaj vyššie podmienky výnimiek zo zásady zákazu diskriminácie). Preto bude táto forma integrácie v práve medzinárodného obchodu menej početná a vždy zahŕňajúca širšiu paletu ekonomických transakcií. Naopak, bude častá vtedy, ak nepôjde o reguláciu prekážok trhu medzi štátmi, ale o zosúladovanie ich vnútorných predpisov (napríklad obchodného práva), keďže takéto dohody nepredstavujú porušenie zásady nediskriminácie.

7.4.1.2 Presun právomocí na integračné zoskupenie

Iba pri inštitucionálnej forme regionálnej spolupráce môžeme uvažovať o presune právomoci na vytvorenú inštitúciu. V rámci zakladacích zmlúv sa môže rozdeliť právomoc medzi regionálne zoskupenie a členské štáty. Niektoré právomoci zostávajú výlučne členským štátom (napr. v prípade regionálnych obchodných integračných zoskupení pôjde bežne o otázky týkajúce sa bezpečnostnej politiky), niektoré výlučne prináležia regionálnemu zoskupeniu, napr. otázka rozhodovania o otázkach, ktoré zodpovedajú naplneniu cieľov zoskupenia (výlučné právomoci), alebo sa právomoci zdieľajú medzi členskými štátmi a organizáciou, resp. zoskupením (zdieľané právomoci). Problematika presunu právomoci by mala byť vymedzená už priamo v zakladajúcej zmluve. Právomoci sa môžu meniť a odoberať na jednej aj druhej strane v závislosti od zmeny pomerov v organizácii, rozhodnutím členských štátov o roz-

šírení alebo zúžení právomocí spôsobom predpokladaným v zakladajúcej zmluve, vzhľadom na skutočnosť, že ide o zmenu zakladajúcej zmluvy zoskupenia. Typickým príkladom, kde sú právomoci rozdelené do týchto troch skupín je EÚ, avšak aj regionálne zoskupenia na africkom kontinente sa začínajú čoraz viac inštitucionalizovať, takže rozsah právomocí prenesený na regionálne zoskupenie, resp. zdieľanie niektorých právomocí medzi organizáciou a členským štátom je v obchodnej politike čoraz viditeľnejšie.⁴¹¹

Nie je však vylúčené, že by sa zmluvné strany v regionálnej dohode iba zaviazali nevyužívať určitú časť svojej právomoci vôbec (zmena regulácie ekonomických vzťahov medzi signatármi), alebo iba so súhlasom ostatných zmluvných strán. Tým dochádza k podobnému javu, ako je presun právomoci na orgán, resp. subjekt, ktorý ich môže vykonávať odlišne od ich pôvodného nositeľa.

7.4.1.3 *Presun rozhodovacej činnosti na osobitné orgány*

Pri prenose rozhodovacích právomocí nie je ešte nevyhnutným následkom vytváranie orgánov, hoci spravidla bude vytvorenie orgánu sprievodným javom presunu právomocí. Nevyhnutným následkom inštitucionalizácie regionálnych obchodných dohôd sú aj orgány s rozhodovacou právomocou. Tieto orgány môžu mať v rámci zakladacích zmlúv regionálnej inštitucionálnej integrácie rôzne názvy. Dôležitý je však rozsah právomocí týchto orgánov. V prípade neinštitucionálnych regionálnych dohôd nie je vytvorenie určitých orgánov úplne vylúčené, rozsah ich právomocí je však obmedzený, a zväčša majú ich rozhodnutia len odporúčací charakter. Rozsah právomocí týchto orgánov sa môže týkať len niektorých vnútorných záležitostí integračného zoskupenia, alebo len niektorých otázok spojených s rozhodovaním navonok regionálneho zoskupenia, alebo ide o komplex práv a povinností orgánu ako vo vnútornej, tak aj vo vonkajšej činnosti zoskupenia. Vytvorené orgány môžu slúžiť na dohľadanie napĺňania povinností členskými štátmi, ale môžu mať aj oprávnenia ukladať nové povinnosti, prípadne rozhodovať o ďalšom smerovaní a vývoje regionálneho zoskupenia (o právomo-

⁴¹¹ Viac ILLY, O.: L'OMC et le régionalisme. Le régionalisme africain. Brusel, Groupe de Boeck s. a., 2012, s. 188 a nasl.

ciach navonok neskôr). Rozhodnutia môžu mať odporúčací charakter, alebo sú vydávané vo forme záväzného rozhodnutia v predpisanej forme.

7.4.2 Pôsobenie regionálneho integračného zoskupenia dovnútra

7.4.2.1 Regulačné opatrenia

Regulácia vnútorných ako aj vonkajších záležitostí regionálnej organizácie je prijímaná buď osobitným orgánom, ktorý koná z vlastnej iniciatívy, alebo na návrh iného orgánu alebo z iniciatívy členského štátu, resp. štátov. Tieto opatrenia môžu mať záväzný alebo len odporúčací nezáväzný charakter, v závislosti od znenia zakladajúcej zmluvy alebo dodatkov či protokolov k nej. Právomoc prijímať právne akty môže byť rozdelená aj medzi viacero orgánov, ak je potreba prijímať aj vykonávacie právne predpisy vzťahujúce sa na iný základný právny predpis. V oboch prípadoch del'by právotvornej právomoci možno regulačné opatrenia rozdeliť na opatrenia, ktoré sú priamo záväzné v členských štátoch, ďalej opatrenie, ktoré si vyžadujú implementáciu do právnych poriadkov členských štátov a tiež nezáväzné opatrenia, ktoré majú len odporúčací charakter a nie je potrebné ich transponovať do právnych poriadkov členských štátov.⁴¹² Tieto pravidlá sú súčasťou právneho poriadku vytváraného regionálnym zoskupením, je však otázka či sú tieto pravidlá regionálnej organizácie v súlade s pravidlami univerzálneho systému pravidiel práva medzinárodného obchodu, resp. či je možné ich v aplikovať aj na úrovni univerzálneho zoskupenia. Pochopiteľné musia byť v súlade s mantinelmi vymedzenými Chartou OSN (čl. 103 Charty OSN).

Ak sa opatrenia regionálnej organizácie prijímajú s rovnakým cieľom ako tie, ktoré prijíma aj organizácia univerzálneho charakteru, potom je na mieste otázka, či je dané oparenie v súlade s univerzálnym systémom, resp. či sa v prípade konfliktu neuplatní niektoré z interpretačných derogačných pravidiel (*lex specialis* či *lex posterior*).

⁴¹² Pre porovnanie pozri právne predpisy EÚ, ECOWAS, ASEAN a NAFTA.

7.4.2.2 Sankčné opatrenia

Aj v práve medzinárodného obchodu je nezanedbateľné riziko, že zmluvné strany určitej medzinárodnej zmluvy ekonomickej povahy alebo iného regulačného aktu, budú mať tendenciu tieto porušiť. Ak nie je regionálne integračné zoskupenie vybavené orgánmi vykonávajúcimi kontrolnú a sankčnú právomoc, prichádzajú do úvahy klasické individuálne sankčné opatrenia medzinárodného práva verejného (protiopatrenia). Keďže však prípadná špirála vzájomných individuálnych sankcií môžu ohroziť funkčnosť univerzálneho obchodného systému, upravuje univerzálne právo medzinárodného obchodu osobitný systém riešenia sporov a prípustnosti protiopatrení (a tento fungoval už aj v jeho „predinštitucionalizovanej“ fáze).⁴¹³

Jednoduchšie a na prvý pohľad sa zdá, že aj efektívnejšie sankcie majú k dispozícii viac inštitucionalizované formy regionálnej integrácie v práve medzinárodného obchodu. V týchto prípadoch sú prípustné rozličné sankcie za účelom vynucovania si vnútornej disciplíny medzi členskými štátmi (uloženie pokuty alebo penále, obmedzenie niektorých výsad v rámci regionálneho zoskupenia a podobne).

V rámci práva medzinárodného obchodu sa stretávame so sankciami ukladanými nielen štátom za porušenie pravidiel regionálneho zoskupenia (NAFTA, ASEAN, AU), ale tiež sankciami voči konkrétnym fyzickým alebo právnickým osobám (príklad EÚ).

7.4.3 Pôsobenie regionálneho integračného zoskupenia navonok

Uzatváranie medzinárodných zmlúv samotnou medzinárodnou organizáciou – integračným zoskupením je, resp. môže byť jednou z právomocí v rámci zahraničnej politiky regionálnej organizácie. Táto právomoc tiež podporuje myšlienku interregionalizmu. Príkladom regionálnej organizácie, na ktorú členské štáty preniesli právomoc uzatvárať medzinárodné zmluvy, je Európska únia. Táto právomoc si však konkuruje s existujúcimi zmluvami nielen medzi členskými štátmi a tretími krajinami, ale predovšetkým medzi

⁴¹³ K tomu pozri nižšie.

zmluvami medzi členskými krajinami. Tu vznikajú konflikty medzi normami v oboch formách medzinárodných obchodných zmlúv. Príkladom môže byť proces prebiehajúcej negociácie medzi Európskou úniou a USA o uzatvorení TTIP, ktorý vplyva najmä na vzťahy medzi členskými štátmi a ich intra-európske investičné dohody. V dôsledku presunu právomoci na regionálne zoskupenie sa niektoré okruhy vonkajších vzťahov dostávajú do vzájomného konfliktu.

Regionálna organizácia ako EÚ upravuje otázku vzťahov vznikajúcich v súvislosti s medzinárodnými investíciami v rámci zahraničnej a bezpečnostnej politiky len s tretími krajinami pri uzatváraní medzinárodných zmlúv, opačným prípadom je regulácia hospodárenia a menovej politiky v rámci vnútornej integrácie. Tu EÚ požaduje, aby sa vnútroštátne právne normy prispôbili komunitárnemu právu, resp. aby členské štáty rešpektovali rozsah zverených právomocí, a uznali, že tieto sú súčasťou dohodnutého rozloženia síl medzi regionálnou organizáciou a jej členskými štátmi. Napokon aj SD EÚ konštatoval, že zverené právomoci sú plne spravované právom EÚ.⁴¹⁴ Tento trend potvrdzuje aj postup Komisie, ktorá v júni 2015 iniciovala konanie pre porušenie Zmluvy voči niektorým členským štátom (Holandsko, Rakúsko, Rumunsko, Slovensko a Švédsko) s cieľom primäť ich k ukončeniu platnosti bilaterálnych zmlúv na ochranu investícií, ktoré majú medzi sebou uzatvorené. Za udržiavanie bilaterálnych zmlúv v platnosti tak hrozí členským štátom sankcionovanie. Regionálne zoskupenie v tomto prípade podmieňuje existenciu vonkajšieho vzťahu (resp. výlučnej právomoci, realizovateľnej navonok) úplným súladom vnútorného práva. To je prejavom nielen právomoci uzatvárať medzinárodné zmluvy, ale tiež prejavom regulačných, ale aj kontrolných oprávnení dovnútra aj navonok.

⁴¹⁴ Stanovisko SD EÚ (plénum) vo veci pristúpenia Európskej únie k Európskemu dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, C-2/13, EU:C:2014:2454, bod 193.

7.4.4 Riešenie sporov a kontrola rozhodnutí orgánov regionálneho integračného zoskupenia

Riešenie sporov medzi členskými štátmi v rámci medzinárodnej organizácie, resp. sporov medzi organizáciou a členským štátom sú súčasťou vnútorných záležitostí organizácie. Určitý stupeň inštitucionalizácie regionálnej spolupráce, ako aj určitý stupeň snahy o efektivity prijatých opatrení si vyžaduje aj vytvorenie orgánu, ktorý bude výkon týchto opatrení, ako aj súlad konaní jednotlivých členov a samotnej organizácie s týmito opatreniami kontrolovať.

Existencia právnych poriadkov členských štátov, pravidiel regionálnej organizácie a univerzálneho medzinárodného práva verejného sa pri riešení sporov zohľadňuje.⁴¹⁵ Regionálne súdne orgány sa tak môžu odvolávať pri interpretácii určitého právneho stavu nie len na tieto regionálne dohovory, ale aj na univerzálny systém pravidiel a interpretovať konkrétny vzťah a problémy s ním spojené pomocou pravidiel univerzálneho systému. V prípade niektorých regionálnych zoskupení je možné nájsť aj výslovnú úpravu princípu

⁴¹⁵ Viac napr. PUIG, G. V., TAT, L. T.: Problems with the ASEAN Free Trade Area Dispute Settlement Mechanism and Solutions for the ASEAN Economic Community. In: *Journal of World Trade*. 2015, Vol. 49, No. 2, s. 277–308. KOESNAIDI, J. W., SHALMONT, J., FRANISCA, Y., SAHARI, P. A.: For a More Effective and Competitive ASEAN Dispute Settlement Mechanism. In: *SECO/WTI Academic Cooperation Project Working Paper Series 6/2014*. [online]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2613871. TRAKMAN, L., SHARMA, K.: BITs and Pieces: Regional Developments in Investor-State Dispute Settlement. *UNSW Law Research Paper No. 2/2015*. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2548679. PAUWE LYN, J.: Going Global, Regional, or Both? Dispute Settlement in the Southern African Development Community (SADC) and Overlaps with the WTO and Other Jurisdictions. In: *Minnesota Journal of World Trade*. 2005. [online]. Dostupné na: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1767&context=faculty_scholarship. O'NEAL TAYLOR, CH.: Dispute Resolution as a Catalyst for Economic Integration and an Agent for Deepening Integration: NAFTA and MERCOSUR? In: *Northwestern Journal of International Law & Business*. 1997, vol. 17, no. 1. [online]. Dostupné na internete: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1459&context=njilb>.

rešpektovania pravidiel univerzálneho systému práva WTO, ako aj ostatných pravidiel všeobecného medzinárodného práva verejného (napr. NAFTA, MERCOSUR alebo aj niektoré bilaterálne obchodné zmluvy).⁴¹⁶

Členstvo v univerzálnej a regionálnej organizácii prináša so sebou často konflikt normatívny, ale aj jurisdikčný. Nie je vylúčené ani riešenie sporov medzi štátmi, resp. medzi štátom a regionálnou organizáciou v prípade ich členstva v „univerzálnej“ medzinárodnej medzivládnej organizácii prostredníctvom jej univerzálneho systému (napríklad prieskumu súladu opatrení prijatých regionálnou organizáciou univerzálnym kontrolným mechanizmom). V prípade konkurujúcich si jurisdikcií majú členské štáty spravidla možnosť si vybrať pre nich výhodnejší postup (rýchlejší, istejší, kvalifikovanejší postup, resp. efektívnejšia náprava).⁴¹⁷ Využitie konkrétneho spôsobu riešenia sporov ale ešte neodpovedá na otázku možnej normatívnej konkurencie (konkurencie univerzálnych a regionálnych noriem). Ak bude spor predložený *Dispute settlement body* (DSB) na základe článku 23 GATT, vznikne problém interpretácie a aplikácie regionálnych pravidiel a nastolí sa otázka, či má orgán konajúci v danej veci postupovať na základe pravidiel oboch systémov, alebo výlučne len podľa pravidiel univerzálnej organizácie, alebo či je medzi pravidlami povinný hľadať vzájomné prepojenie. Kým regionálne dohody často obsahujú ustanovenie, že rešpektujú pravidlá univerzálneho systému a v prípade sporov je možné sa na tieto pravidlá odvolať, univerzálne dohovory medzinárodného práva verej-

⁴¹⁶ Pozri aj HANSEN, P. I.: *Dispute Settlement in the NAFTA and Beyond*. In: *Texas International Law Journal*. 2005, Vol. 40, s. 422 a nasl. [online]. Dostupné na internete: <http://www.tilj.org/content/journal/40/num3/Hansen417.pdf>.

⁴¹⁷ V podstate môže byť medzi jurisdikciami niekoľko vzťahov – a) konkurujúce si, b) výlučná jurisdikcia osobitného (aj regionálneho) súdneho orgánu pre univerzálnym, lebo ju strany sporu zmluvne vylúčili alebo zmluvne upravili exkluzivitu vlastnému orgánu c) upravená voľba spôsobu riešenia sporov. O tom viac napr. PAUWELYN, J. *How to Win a WTO Dispute Based on Non-WTO Law? Questions of Jurisdiction and Merits*. In: *Journal of World Trade*. 2003, Vol. 37, No. 6, s. 997-1030. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=478021.

ného tomu zrkadlové ustanovenie neobsahujú a rozhodovacia činnosť DSB konkrétne odvolacieho orgánu (AB) dáva na otázku aplikácie regionálnych pravidiel čiastkové a divergujúce odpovede.

Regionálne dohody boli síce predmetom interpretácie v rámci riešenia sporov podľa pravidiel univerzálneho systému len výnimočne, no i napriek tomu je možné na niektorých príkladoch porovnať vzťah medzi regionálnymi obchodnými dohodami a univerzálnymi pravidlami WTO.

V prípade „*EC-Poultry*“⁴¹⁸ bola namiesto univerzálneho práva aplikovaná dvojstranná dohoda medzi EÚ a Brazíliou, pričom DSB stanovili 3 kritériá, ktoré by mali mať všeobecnejší charakter na aplikáciu pravidiel vyplývajúcich z obchodnej dohody aj v iných prípadoch.

V prípade „*Turkey-Textiles*“⁴¹⁹ bola regionálna obchodná dohoda označená ako súbor noriem, ktoré sú, resp. by mali byť súčasťou interpretácie univerzálnych pravidiel, no v odvolacom konaní sa názor v možnosti aplikácie regionálnej dohody v spore prejednávacom pred WTO zmenil. Je možné zovšeobecniť, že dohody v rámci systému WTO sú plnohodnotnými dohodami aj pre interpretáciu univerzálneho práva, naopak regionálne dohody sú vytvárané ako politický nástroj na presadzovanie len niektorého čiastkového cieľa.⁴²⁰

⁴¹⁸ European Communities - Measures Affecting Importation of Certain Poultry Products - Report of the Panel, WT/DS69/R. European Communities - Measures Affecting Importation of Certain Poultry Products - AB-1998-3 - Report of the Appellate Body, WT/DS69/AB/R.

⁴¹⁹ Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products - Report of the Panel, WT/DS34/R. Turkey - Restrictions on Imports of Textile and Clothing Products - AB-1999-5 - Report of the Appellate Body, WT/DS34/AB/R.

⁴²⁰ Viac MARCEAU, G., WYATT, J. Dispute Settlement Regimes Intermingled: Regional Trade Agreements and the WTO. In: Journal of International Dispute Settlement. 2010, vol. 1, no. 1, s. 67-95. [online]. Dostupné na internete: <http://jids.oxfordjournals.org/content/1/1/67.full.pdf+html>. HILLMAN, J.: Conflicts Between Dispute Settlement Mechanisms in Regional Trade Agreements and the WTO - What Should the WTO Do? In: Cornell International Law Journal. 2009, vol. 42, No. 2, s. 193-208. [online]. Dostupné na internete: <http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1742&context=cilj>. LUCARELLI DE SALVIO, J. G., SÁ

V spore „*Argentina-Poultry*“⁴²¹ išlo o konflikt jurisdikčný. Brazília nebola podľa relevantnej právnej úpravy oprávnená predložiť už rozhodnutý spor pred ad hoc tribunálom MERCOSUR zároveň aj na riešenie sporov v systéme WTO. Argentína sa bránila princípom dobrej viery, ktorému má odporovať predloženie už raz „regionálne“ rozhodnutého sporu vo veci, ktorá je zároveň predmetom dohôd v rámci WTO aj pred jej orgány na riešenie sporov. Tento princíp DSB uznal.⁴²²

V prípade „*Brazil-Tyres*“ sa situácia odlišovala v tom, že normatívny konflikt absentoval, lebo Brazília sa v rámci procesnej obrany neodvolávala na osobitnú zmluvu, ale len na systém všeobecných výnimiek z práva WTO, čo nespôsobilo konflikt noriem, a preto nebolo potrebné prihliadať na osobitosti regionálneho systému.⁴²³

V prípade „*Mexico-Soft Drinks*“⁴²⁴ šlo o spor medzi USA a Mexikom, ktorý otváral jurisdikčný konflikt. Podľa Mexika jeho konanie bolo v súlade s cieľmi NAFTA ako regionálnej obchodnej dohody. Predmetom sporu boli určité obmedzujúce opatrenia, ktoré súviseli tiež s výnimkami podľa čl. XX GATT. Súčasne sa otvorila otázka prepojenia tohto ustanovenia práva WTO s protiopatreniami v zmysle všeobecného medzinárodného práva. Argumenty, ktoré Mexiko použilo, by podľa odvolacieho orgánu viedli k obchádzaniu článku 23 GATT, a k následnému prijímaniu takých rozhodnutí, ktoré nie sú v súlade s WTO právom.⁴²⁵

CABRAL, J., G.: Considerations on the Mercosur Dispute Settlement Mechanism and the Impact of Its Decisions in the WTO Dispute Resolution System. In: *Journal of World Trade*. 2008, vol. 42, no. 6, s. 1013-1040.

⁴²¹ Argentina – Definitive Anti-Dumping Duties on Poultry from Brazil – Report of the Panel, WT/DS241/R.

⁴²² Narozdiel od iného prípadu, kde sa good faith a estoppel použili pri riešení sporu spoločne (European Communities – Export Subsidies on Sugar – AB-2005-2 – Report of the Appellate Body).

⁴²³ Brazil – Measures Affecting Imports of Retreaded Tyres – AB-2007-4 – Report of the Appellate Body, WT/DS332/AB/R.

⁴²⁴ Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and Other Beverages – AB-2005-10 – Report of the Appellate Body, WT/DS308/AB/R.

⁴²⁵ Pozri body 75 – 77 rozhodnutia.

Prípád „*US-Softwood Lumber*“ načrtoľ odpoveď pre procesno-právne súvislosti kompetenčného konfliktu.⁴²⁶ Bolo otázne, či sa typické procesné prekážky začatého alebo právoplatne skončeného konania dajú aplikovať aj v prípade kolidujúcej jurisdikcie. Sporné teda bolo, či platí princíp litispendencie alebo *res iudicata*, ak sa spor rieši v rámci pravidiel oboch systémov súčasne. Podľa rozhodnutia orgánu na riešenie sporov na to, aby mohli uvedené procesné princípy platiť, musela by byť úplná zhoda aj v právnom základe sťažností, čo však vzhľadom na rozdiely medzi jednotlivými fórami v zásade neprichádza do úvahy.⁴²⁷ Žiada sa dodať, že v oboch prípadoch sa štáty odvolávali na slabý systém riešenia sporov v rámci NAFTA, preto i napriek vyslovene regionálnemu charakteru porušenej normy bol spor predložený na riešenie multilaterálnej univerzálnej organizácii.

Z uvedeného vyplýva, že iba výnimočne je prípustná interpretácia univerzálnych pravidiel GATT/WTO pomocou pravidiel regionálnej dohody v prípade členstva štátov v oboch organizáciách, ako aj v procese riešenia sporu pred orgánmi.⁴²⁸ Preto iba vzájomná konzistencia pravidiel regionálnych zoskupení a práva WTO môže byť vhodnou cestou k zblížovaniu a prepájaniu oboch systémov a odstraňovaniu problémov vznikajúcich nielen pri riešení sporov.⁴²⁹

Špecifickým a pokročilým mechanizmom súdneho prieskumu disponuje EÚ, ktorej zakladajúce zmluvy zaradzujú obchodné vzťa-

⁴²⁶ Napr. QUAYAT, D. *The Forest for the Trees: A Roadmap to Canada's Litigation Experience in Lumber IV*. In: *Journal of International Economic Law* 2009, Vol. 12, No. 1, s. 115-151.

⁴²⁷ PAUWELYN, J.: *Adding Sweeteners to Softwood Lumber: The WTO-NAFTA "Spaghetti Bowl" is Cooking*. In: *Journal of International Economic Law*. 2007, vol. 9, no. 1, s. 197-206.

⁴²⁸ Pozri aj STEGER, D. P.: *The Jurisdiction of the World Trade Organization*. In: *Proceedings of the 98th Annual Meeting of the American Society of International Law*. 2004, s. 142-147. Pozri tiež: PAUWELYN, J.: *How to Win a WTO Dispute Based on Non-WTO Law? Questions of Jurisdiction and Merits*. In: *Journal of World Trade*. 2003, Vol. 37, No. 6, s. 997-1030. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=478021.

⁴²⁹ Pozri viac HAMMOND, F.: *Balancing Act: Using WTO Dispute Settlement to Resolve Regional Trade Agreement Disputes*. In: *Trade, Law and Development*. 2012, Vol 4, No 2, s. 421 – 450.

hy, resp. spoločnú obchodnú politiku do výlučnej právomoci únie. Preto spor medzi dvoma členskými štátmi týkajúci sa otázok regulovaných oboma systémami (univerzálnym aj regionálnym) nie je možné začať pred WTO panelom a to ani v prípade, že by tento spor mal byť vedený proti nečlenskému štátu EÚ keďže stranou by už mala byť samotná EÚ. Avšak, pravidlá WTO sú zohľadňované aj pri prieskume súladu vnútorných regulačných opatrení EÚ s právom EÚ.⁴³⁰

7.5 Interregionalizmus v práve medzinárodného obchodu

Interregionalizmus možno charakterizovať ako proces vytvárania a budovania vzájomných vzťahov a prepojení medzi dvomi regiónmi, alebo týmto pojmom možno označiť už výsledok procesu, teda vzťah minimálne medzi dvomi viac alebo menej inštitucionalizovanými regionálnymi integračnými zoskupeniami. Takéto interregionálne dohody zväčša neprinášajú potenciál v budovaní novej inštitucionálnej spolupráce, skôr slúžia len na zmluvné regulovanie obchodných vzťahov bez potreby založenia interregionálnej organizácie. Na kontrolu dodržiavania záväzkov z nich vyplývajúcich sa využijú buď mechanizmy univerzálného práva (WTO), alebo systémy jednotlivých regionálnych zoskupení.

Keďže veľké ekonomické priestory už sú zahrnuté v rôznych regionálnych zoskupeniach, je ich ďalší potenciál lokálnej regionálnej integrácie saturovaný. V súčasnosti sa preto regionalizácia obchodných vzťahov prejavuje predovšetkým čoraz častejšie vo forme interregionálnych dohôd, ktorých cieľom je najmä zefektívniť obchodné a finančné vzťahy, ale aj ďalšie otázky viac či menej súvisiace s obchodovaním. Existujúce regionálne organizácie medzi sebou uzatvárajú alebo plánujú uzatvoriť dohody, ktoré skôr prehĺbia myšlienku regionalizmu a nesmerujú k vytvoreniu ďalšieho univerzálného práva medzinárodného obchodu.

⁴³⁰ K tomu pozri kol. autorov: Miesto a úloha práva v rámci medzinárodných hospodárskych integračných zoskupení štátov (s osobitným zreteľom na Európsku úniu). Košice: UPJŠ, 2013, s. 78-83.

Interregionálne dohody nemusia mať nevyhnutne charakter len bilaterálnych zmlúv, čoraz častejšie sa regionálne dohody uzatvárajú medzi väčším počtom strán. Dochádza tým k určitej multilateralizácii regionalizmu. Tento charakter regionalizmu síce nevyžaduje, aby sa na základe zmluvy založila nová medziregionálna medzinárodná organizácia, avšak na zabezpečenie niektorých úloh vyplývajúcich z regionálnej dohody sú vytvárané orgány zväčša na riešenie sporov, alebo aspoň pravidlá pre takéto orgány, vystupujúce *ad hoc*.

V rámci rozširovania medziregionálnych vzťahov možno vidieť rôzne prejavy interregionalizmu. Na základe toho možno interregionálne dohody rozdeliť do niekoľkých skupín:⁴³¹

- vzťahy medzi regionálnymi organizáciami navzájom (napr. EÚ – ASEAN, EÚ – BSEC alebo plánovaná zmluva medzi EÚ – MERCOSUR),
- vzťahy medzi regionálnou organizáciou na jednej strane a medzi ekonomicky veľmi vyspelými štátmi patriacimi do iného regiónu (napr. zmluva medzi EÚ – USA alebo EÚ – Rusko, Asean – Čína),
- vzťahy, ktoré sú vytvorené na základe dvoj alebo viac regionálne dohody, kde zmluvné strany nemusia nevyhnutne spadať len do jedného regiónu, pričom aj tu je možné badať určitú mieru regionálnej koordinácie (ASEM-APEC),
- Možno sem však zaradiť aj bilaterálne alebo čoraz častejšie multilaterálne zmluvy uzatvárané len medzi štátmi patriacimi do rôznych regiónov, napr. dohoda o transpacifickom partnerstve (TPPA), kde nie je žiaden zásah regionálneho integračného zoskupenia.

Výrazne do povahy interregionalizmu zasahuje aj Európska únia, ktorá okrem zmluvných vzťahov s jedným štátom, tak ako je to v prípade TTIP, plánuje uzatvoriť zmluvy podporujúce obchodné vzťahy aj s inými regionálnymi organizáciami, napr. znova otvorená

⁴³¹ Pozri napr. HAENGGI, H.: Interregionalism: Empirical and Theoretical Perspectives. Paper prepared for the workshop Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration in the Americas. Los Angeles, California, May 18, 2000. [online]. Dostupné na internete: <http://www.cap.lmu.de/transatlantic/download/Haenggi.PDF>.

diskusia o dohode EÚ – MERCOSUR, EÚ - ASEAN. V súvislosti s interregionálnymi dohodami EÚ sa však vynára aj otázka potreby zmien zakladajúcich zmlúv regionálnych organizácií zúčastnených na týchto dohodách, najmä z dôvodu prispôsobenia otázky fungovania jednotlivých štátov navonok vo vzťahu k regionálnej organizácii a naopak.

7.5.1 TPPA

Dohovor o transpacifickom partnerstve (TPPA), podobne ako jeho euro-atlantický náprotivok (TTIP), je predmetom kritiky ešte pred jeho schválením, má ísť o „Trojan horse in a global race to the bottom, giving big corporations ... a way to eliminate any and all laws and regulations that get in the way of their profits.“⁴³² Základy dohovoru o transpacifickom partnerstve boli položené podpísaním Dohody o strategickom ekonomickom transpacifickom partnerstve (2006). Brunej, Nový Zéland, Čile a Singapur ako pôvodní signatári dohody sú zároveň aj členovia APEC (*Asia-Pacific Economic Cooperation*), ako subregionálnej obchodnej dohody v rámci jedného regiónu.⁴³³ Súčasne sa v rámci iniciatívy APEC pripravuje iná dohoda o voľnom obchodovaní medzi členskými krajinami APEC⁴³⁴ a tak je možno očakávať konkurenciu medzi dvoma systémami regionálnej, alebo interregionálnej ekonomickej integrácie. Okrem štátov, ktoré už sú v procese vyjednávania a formovania rozsahu a obsahu dohody, prejavili o TPPA záujem aj ďalšie krajiny, naopak, z negociácií sú vylúčené niektoré krajiny pacifického regiónu.⁴³⁵ Po vstupe USA a iných významných štátov (Austrália, Mexiko, Kanada či Južná Kórea)

⁴³² REICH, R.: The Largest, Most Disastrous Trade Deal You've Never Heard Of. [online]. Dostupné na internete: <http://www.alternet.org/robert-reich-largest-most-disastrous-trade-deal-youve-never-heard>.

⁴³³ Pozri tiež [online]. Dostupné na internete: <http://blogs.worldbank.org/trade/trade-regionalism-asia-pacific-new-game-old-rules>.

⁴³⁴ FTAAP, pri regulácii ktorej má TPPA slúžiť ako oporný bod. Pozri HSIEH, P. L.: Reassessing APEC's Role as a Trans-Regional Economic Architecture: Legal and Policy Dimensions. In: *Journal of International Economic Law*. 2013, Vol. 16, No. 1, s. 119 – 158.

⁴³⁵ Viac YU, P. K.: TPP And Trans-Pacific Perplexities. In: *Fordham Journal of International Law*. 2014, Vol. 37, No. 1, s. 1129-1181.

do procesu tvorby dohody alebo zvýrazneniu ich záujmu na to, stať sa v budúcnosti stranou tohto dohovoru sa urobil prvý krok k interregionálnej viacstrannej dohode o obchodovaní.⁴³⁶ Na rokovaníach o TPPA sa podieľa momentálne 12 krajín,⁴³⁷ pričom nejde o krajiny so zanedbateľným vplyvom na svetovú ekonomiku a obchod.⁴³⁸

Dohovor TPPA, podobne, ako ostatné nové plánované interregionálne ekonomické dohody (EÚ – MERCOSUR, TTIP), upravuje široký záber ekonomických vzťahov a to nie len obchodné vzťahy, ale tiež problematiku pracovnoprávných vzťahov, životného prostredia, duševného vlastníctva, ale aj riešenia sporov. Rovnako by mala dohoda upravovať otázky štátnych podnikov, a ich účasti na hospodárskej súťaži, ale tiež súťažné aspekty v prípade svetových obchodných reťazcov. Časť dohody bude zameraná na reguláciu podnikania malých a stredných podnikov, či uľahčenie vykonávania podnikania prostredníctvom elektronického obchodu a zjednotenia pravidiel na jeho vykonávanie. Cieľom je zabezpečiť zjednodušenie obchodovania, odstrániť bariéry, v prvom rade právne, ktoré obmedzujú voľnejší pohyb tovarov, služieb, pracovnej sily a kapitálu.⁴³⁹

Dohovor TPPA je výnimočný aj z dôvodov podpory pokračovania v budovaní multilaterálneho investičného systému vzťahov a mechanizmu riešenia sporov pri nich vznikajúcich. Počet členov zúčastnených na tejto dohode a potenciálna ekonomická a politická široká oblasť pôsobnosti predpokladá obrovský vplyv dohovoru na

⁴³⁶ Podľa jedného z odsekov preambuly: „*Build on their respective rights and obligations under the Marrakesh Agreement establishing the World Trade Organization and other multilateral and bilateral agreements and arrangements; AFFIRM their commitment to the Asia – Pacific Economic Cooperation (APEC) goals and principles.*“ [online]. Dostupné na internete:

http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/treaties/en/p4/trt_p4.pdf.

⁴³⁷ Austrália, Brunej, Kanada, Chile, Japonsko, Malajzia, Mexiko, Nový Zéland, Peru, Singapur, USA a Vietnam.

⁴³⁸ Celkovo reprezentujú 40 % svetového HDP. Pozri: The Trans-Pacific Partnership (TPP) Negotiations and Issues for Congress. [online]. Dostupné na internete: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42694.pdf>.

⁴³⁹ The Trans-Pacific Partnership (TPP) Negotiations and Issues for Congress. [online]. Dostupné na: <https://www.fas.org/sgp/crs/row/R42694.pdf>.

globálne zahraničné investície. Výnimočná povaha tohto dohovoru je aj v tom, že prevažujúci spôsob úpravy medzinárodných investičných vzťahov boli bilaterálne dohody. Mnohostranné dohody boli skôr výnimkou. Projektované dohovory TPPA a fakticky aj TTIP tento posun dobre ilustrujú.

Rokovania o podobe dohody o transpacifickom partnerstve vyvolávajú veľa dôležitých otázok týkajúcich sa budúceho rozvoja obchodných vzťahov nielen v ázijsko-tichomorskom regióne, ale aj v rámci celého univerzálneho a mnohostranného obchodného systému. V súvislosti s rokovaním o obsahu dohovoru býva kritizovaný postoj USA, ktorým sa vyčíta, že sa koncentrujú na vlastné záujmy a jemu podriadili aj spôsob a rozsah regulácie.⁴⁴⁰ Ak by rokovania o podobe pokračovali rovnakým spôsobom (teda pod vedením USA a bez účasti Číny), ako je tomu dnes, mohlo by to viesť k rozdeleniu existujúceho univerzálneho systému na tri veľké (dominantné) skupiny regionálnych úprav obchodných vzťahov.⁴⁴¹

Ak má byť TPPA mnohostrannou zmluvou s maximálnym počtom výhod, bude nevyhnutné zabezpečiť, aby sa už v rámci negociačného procesu určili vzťahy medzi TPPA a existujúcimi bilaterálnymi dohodami medzi zmluvnými stranami. Rozsah uplatňovaných výnimiek, ako aj možnosti zmeny pri stanovení preferencie niektorej zo zmlúv musí byť dostatočne odôvodniteľné, národná bezpečnosť môže byť jedným z dôvodov vylúčenia aplikovateľnosti niektorých ustanovení, najmä v súvislosti s ekonomicky silnejšími krajinami, ktoré sú signatármi interregionálnej dohody.

⁴⁴⁰ Pre rozdiel medzi prístupom Európskej únie k regulácii (hľadanie balansu medzi vonkajšími a vnútornými vzťahmi) pozri: SEC(2010) 1268/2 (2010).

⁴⁴¹ O TPPA viac napr.: LIM, C. L., ELMS, D. K., LOW, P.: *The Trans-Pacific Partnership: A Quest for a Twenty-first Century Trade Agreement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. VOON, T. (ed) *Trade Liberalisation and International Co-operation: A Legal Analysis of the Trans-Pacific Partnership Agreement* Edward Elgar Publishing, 2013.

7.6 Vplyvňovanie univerzálneho a regionálneho práva medzinárodného obchodu

V období po založení WTO je možné vidieť nárast počtu uzatvorených regionálnych dohôd a vytvorených regionálnych integračných zoskupení. Vzťah medzi multilateralizmom WTO a regionálnymi obchodnými dohodami sa dá vysvetliť aj pomocou Virallyho myšlienky o vzťahu regionálnych a univerzálnych organizácií – buď si konkurujú a súťažia medzi sebou, alebo ide o vzťah označený ako *chasse gardée*,⁴⁴² teda exkluzívnu sféru vplyvu jedného aj druhého subjektu. Spolupráca vo vzťahu obchodných regionálnych integračných zoskupení a univerzálnej organizácie je skôr zriedkavá.⁴⁴³ Na to, aby sa súčinnosť univerzálneho aj regionálneho charakteru medzinárodného obchodu posilnila alebo priamo prejavila ako vlastnosť ich vzájomného vzťahu, bolo by potrebné, aby došlo ku:

- integrácii regionálnych pravidiel a dohôd do aktivít WTO systému (napr. v rámci riešenia sporov, pri výklade práva aj v spojení s regionálnymi pravidlami) alebo naopak k
- integrácii univerzálneho prístupu k obchodnoprávnym vzťahom v rámci systému WTO do regionálnych dohôd.⁴⁴⁴

⁴⁴² VIRALLY, M.: Les relations entre organisations régionales et organisations universelles. In: Société française pour le droit international Régionalisme et universalisme dans le droit international contemporain. Paris: Pedone, 1977, s 147–165.

⁴⁴³ Pozri tiež: FABBRICOTTI, A. Universalism and Regionalism in International Trade Law. Is the WTO A Truly Universal Organization?, In: "Scritti in memoria di Maria Rita Saule", Vol. I, Napoli, Editoriale Scientifica, 2014. [online]. Dostupné na internete: http://www.academia.edu/9793591/Universalism_and_Regionalism_in_International_Trade_Law_Is_the_WTO_A_Truly_Universal_Organization_in_Scritti_in_memoria_di_Maria_Rita_Saule_Vol._I_Napoli_Editoriale_Scientifica_2014.

⁴⁴⁴ PAUWELYN, J.: Legal Avenues to "Multilateralizing Regionalism": Beyond Article XXIV. In Baldwin, R., Low, P. Multilateralizing Regionalism. Challenges for the Global Trading System. Cambridge, Cambridge University Press, 2009, s. 368-400. In: Trejos, A.: Bilateral and Regional Free Trade Agreements, and Their Relationship with the WTO and the Doha Development Agenda. In: Global Economy Journal. 2005 ako aj: Pauwelyn, J. The Puzzle of WTO Safeguards and Regional Trade Agreements. In: Journal of International Economic Law 03/2004, 109 – 142.

Regionálne dohody predstavujú určité výhody pre univerzálny systém práva medzinárodného obchodu: zvyšovanie efektivity obchodovania medzi krajinami univerzálneho systému, ale aj krajín stojacich mimo WTO, vytvára sa nový priestor pre obchodovanie⁴⁴⁵ alebo sa skôr rozširuje pôvodný priestor, alebo vytváranie inej kvality, vyššej úrovne obchodovania. Tento rozmer prináša aj interregionalizmus v práve medzinárodného obchodu, ktorý bude – zdá sa – hybnou silou ďalšieho rozvoja práva medzinárodného obchodu.

Regionálne obchodné dohody vykazujú ale aj určité nedostatky. Spomína sa tzv. „*spaghetti bowl effect*“,⁴⁴⁶ podľa ktorého sa v kvantitatívnom vyjadrení stávajú regionálne dohody pravidlom pri fungovaní univerzálneho systému, na druhej strane už ale tieto dohody strácajú komplementárny charakter vo vzťahu k univerzálnemu systému, a získavajú skôr charakter zmlúv nahradzujúci univerzálnu reguláciu práva medzinárodného obchodu spojený s fragmentáciou práva medzinárodného obchodu.⁴⁴⁷ Množstvo regionálnych dohôd môže viesť k rozdielnym spôsobom regulácie niektorých obchodných vzťahov a vytvoriť komplikovaný systém právnych noriem. Zásadné nevýhody prinášajú regionálne dohody pre nezmluvné štáty. Vystáva otázka porušenia alebo obchádzania doložky najvyšších výhod cez uzatváranie regionálnych dohôd podľa čl. 24 GATT alebo obdobné ustanovenie v GATS pričom prevažuje názor, že doložka najvyšších výhod už nemá v rámci systému WTO odôvodnenie, keďže dramaticky narastá počet regionálnych obchodných zmlúv.

⁴⁴⁵ POWELL, S. J., LOW, T.: Is the WTO Quietly Fading Away?: The New Regionalism and Global Trade Rules. In: The Georgetown Journal of Law & Public Policy. 2011, Vol. 9, s. 261-282.

⁴⁴⁶ Tento problém regionalizmu sa tiež označuje ako spaghetti bowl alebo tiež noodle bowl effect (je to však skôr ekonomický pojem). Pozri tiež: BHAGWATI, J.: The World Trading System at Risk. Princeton, Princeton University Press, 1991. Pozri tiež MAJLUF, L. A.: Swimming in the Spaghetti Bowl: Challenges for Developing Countries under the “New Regionalism”, UNCTAD. [online]. Dostupné na internete: http://unctad.org/en/docs/itcddb28_en.pdf.

⁴⁴⁷ CHOO, S.: Defragmenting World Trade. In: Northwestern Journal of International Law & Business. 2006, vol. 27, s. 40-42. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=992834.

Najmä postupne zvyrazňujúci sa interregionalizmus v práve medzinárodného obchodu dá odpoveď na otázku budúcnosti univerzálneho práva medzinárodného obchodu.

7.7 Predpoklad ďalšieho rozvoja

V budúcnosti nájdeme odpoveď na otázku, či regionálne dohody s multilaterálnou snahou o odstraňovanie prekážok v medzinárodnom obchode súťažšia, či tieto prekážky samy vytvárajú, alebo spoločne prispievajú k odstráneniu prekážok. Uzatváranie regionálnych obchodných dohôd spolu s interregionálnymi dohodami je do určitej miery únikom od snáh o reguláciu v rámci WTO vyžadujúcu konsenzus veľkého množstva zúčastnených strán. Dohoda na úprave niektorých inštitútov medzi menším počtom krajín je jednoduchšia a vo výsledku je takáto regionálna alebo interregionálna dohoda často efektívnejšia. Čiastkové riešenie prostredníctvom regionálnej regulácie predstavuje signál pre univerzálnu organizáciu, aby niektoré pravidlá regulované základnými dohodami boli viac flexibilné.⁴⁴⁸ Jeden efekt ale už nárast regionálnych foriem spolupráca má. Čím viac dohôd na regionálnej úrovni, tým viac pravidiel regulujúcich medzinárodný obchod, a rôznych meradiel kvality právnych úprav jednotlivých krajín zúčastnených na regionálnych dohodách. Rôzne pravidlá upravujúce vzťahy predstavujú nejednotnosť regionálnych úprav a s tým spojenú fragmentáciu práva medzinárodného obchodu. Pri narastajúcom počte regionálnych a interregionálnych dohôd upravujúcich otázky práva medzinárodného obchodu môže nastať roztrieštenie pravidiel univerzálneho systému a posilňovanie fragmentácie univerzálneho práva medzinárodného obchodu.⁴⁴⁹

⁴⁴⁸ FABBRICOTTI, A.: The Paradox of Multilateralizing Regionalism through Flexibility. In: Proceedings of the 103rd Annual Meeting (American Society of International Law) Vol. 103 (March 25-28, 2009), pp. 119 – 121. [online]. Dostupné na internete: <http://www.scienzejuridiche.uniroma1.it/sites/default/files/ricercatori/fabbricotti/multilateralizing-regionalism.pdf>.

⁴⁴⁹ KIM, J. B.: The Evolution of Preferential Rules of Origin. In: ASEAN's RTAs: A Guide to Multilateral Harmonization. In: Journal of World Trade. 2012, vol. 46, no. 6, s. 1343–1364.

Samotná existencia univerzálnych a regionálnych pravidiel popri sebe síce ešte nemusí znamenať prehlbovanie fragmentácie práva medzinárodného obchodu, avšak práve nejednotnosť týchto pravidiel a tiež aj nedostatočná právna úprava regionálnych dohôd v rámci systému univerzálného práva medzinárodného obchodu k jeho fragmentácii napomáha.⁴⁵⁰

Očakávať môžeme fragmentáciu v práve medzinárodného obchodu na rozličných úrovniach, a to:

- inštitucionálnu fragmentáciu (tvorba regionálnych integračných zoskupení, resp. osobitných regionálnych orgánov),⁴⁵¹
- fragmentáciu v procese tvorby práva (regionálna vs. univerzálna tvorba práva) a
- fragmentáciu judikatúrou (fragmentácia v procese aplikácie práva).⁴⁵²

⁴⁵⁰ DELIMATISIS, P.: The Fragmentation of International Trade Law. In: Journal of World Trade. 2011, Vol. 45, no. 1, s. 87–116. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1554909.

⁴⁵¹ „Multiple regulations only serve to hinder global trade and undermine multilateral harmonization of regulatory issues.“ POWELL, S. J.: Is WTO Quietly Fading Away?: The New Regionalism and Global Trade Rules. In: The Georgetown Journal of Law & Public Policy. 2011, Vol. 9, s. 276.

⁴⁵² DELIMATISIS, P.: The Fragmentation of International Trade Law. In: Journal of World Trade. 2011, Vol. 45, no. 1, s. 87–116. [online]. Dostupné na: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1554909. FABBRICOTTI, A.: The Paradox of Multilateralizing Regionalism Through Flexibility. Proceedings of the 103rd Annual Meeting (American Society of International Law) Vol. 103 (March 25-28, 2009), s. 119-121. [online]. Dostupné na internete:

<http://www.scienze giuridiche.uniroma1.it/sites/default/files/ricercatori/fabbricotti/multilateralizing-regionalism.pdf>. KLEINLEIN, T. Judicial Lawmaking by Judicial Restraint? The Potential of Balancing in International Economic Law. In: German Law Journal. 2011, Vol. 12, No. 5 [online]. Dostupné na internete:

https://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol12-No5/PDF_Vol_12_No_05_1141-1174_Beyond%20Dispute%20Special_Kleinlein%20FINAL.pdf. MARCEAU, G., IZAGUERRI, A., LANOVOY, V.: The WTO's Influence on Other Dispute Settlement Mechanisms: A Lighthouse in the Storm of Fragmentation. In: Journal of World Trade. 2013, vol. 47, no. 3, s. 481 – 574. MESSENGER, G.: Anti-Fragmentation Strategies: the Curious Case of the EU and World Trade Law. [online]. Dostupné na internete::

Budúcnosť multilateralizmu je možné vidieť v zmene pravidiel pre budovanie multilaterálneho (univerzálneho) systému práva medzinárodného obchodu, resp. transformácia existujúceho multilaterálneho systému. Problém diverzifikácie medzinárodného obchodu nespočíva v neochote členských štátov podieľať sa na úprave nových čiastkových otázok, ale v spôsobe fungovania integrácie na univerzálnej úrovni.⁴⁵³ Nové definovanie multilateralizmu pomocou silnejšej prepojenosti s regionálnymi zoskupeniami, resp. regionálnymi dohodami ako takými, je smerom k fungujúcemu multilaterálnemu zoskupeniu, ktoré aj napriek existujúcim regionálnym obchodným dohodám bude poskytovať dostatok ochrany obom systémom pravidiel v rámci práva medzinárodného obchodu. Dôvodom predefinovania vzťahu medzi univerzálnym a regionálnym právom medzinárodného obchodu je nielen regionalizácia multilateralizmu, ale aj opačný produkt multilateralizácia regionalizmu, najmä s prihliadnutím na narastajúci počet uzatváraných interregionálnych obchodných dohôd. Rešpektovanie regionálnych pravidiel pri riešení sporov, ale aj inšpirácia pravidlami regionálneho charakteru pri regulovaní vzťahov pre celý univerzálny systém pravidiel je vhodným krokom pre zmenu multilaterálneho zväzku medzinárodného obchodovania.⁴⁵⁴ Vhodným prostredím pre zvyšovanie počtu regio-

<http://www.ejiltalk.org/anti-fragmentation-strategies-the-curious-case-of-the-eu-and-world-trade-law/>. PETERSMANN, E., U.: 'Fragmentation' and 'Judicialization' of International Law as Dialectic Strategies for Reforming International Economic Law. In: Trade, Law and Development. 2013, Vol 5, No 2, s. 209-255. HENCKELS, C.: Overcoming Jurisdictional Isolationism at the WTO – FTA Nexus: A Potential Approach for the WTO. In: The European Journal of International Law. 2008, Vol. 19, no. 3, s. 571-599. [online]. Dostupné na internete: <http://www.ejil.org/pdfs/19/3/1624.pdf>.

⁴⁵³ ALTEMÖLLER, F. A.: Future for Multilateralism? New Regionalism, Counter-Multilateralism and Perspectives for the World Trade System after the Bali Ministerial Conference. In: Global Trade and Customs Journal. 2015, vol. 10, no. 1, s. 42 – 53.

⁴⁵⁴ „Regionalism may contribute to multilateralism under certain circumstances through a 'laboratory effect'. After experiencing trial and error as well as learning-by-doing in the regional level, countries may feel confident in ratcheting these regional initiatives up to the multilateral forum.“ SUNGJOON, CH.: Bridge Too Far: The Fall of the Fifth WTO Ministerial Conference in Cancún and the Future of Trade Constitution. In: Journal

nálnych obchodných dohôd sú aj nedostatočne ustálené predpoklady prípustnosti regionálnej preferenčnej obchodnej dohody. Žiadna z regionálnych obchodných dohôd nebola doteraz zamietnutá pre jej nekompatibilitu s právom WTO. Takto podporovaný rast regionálnych obchodných dohôd nevyhnutne vplýva aj na existujúce pravidlá univerzálneho práva medzinárodného obchodu. Vysoký počet regionálnych obchodných dohôd prijatých v dobe nového regionalizmu nebol pod kontrolou žiadnej z univerzálnych noriem, čo vážne ohrozuje WTO a jej systém založený na rovnakom zaobchádzaní. Toto zlyhanie univerzálnej regulácie môže byť považované za zlyhanie celého systému – fragmentácie regulácie. Taktiež sa zdá, že rôznorodosť regulácie sama o sebe je prekážkou v cezhraničnom obchodovaní.⁴⁵⁵ Nejasná sa preto zdá byť skôr budúcnosť multilaterálneho systému práva medzinárodného obchodu, ako jeho regionálnych výhonkov. Zdá sa, že právo GATT/WTO hľadá, ako tvár Janusa, súčasne do dvoch opačných smerov, na multilateralizmus a regionalizmus.⁴⁵⁶

of International Economic Law, 7/2004, s. 238. Pozri aj JACSKON, J. H.: Regional Trade Blocs and the GATT. [online]. Dostupné na internete: <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/75224/j.1467-9701.1993.tb00158.x.pdf?sequence=1>.

⁴⁵⁵ CHOO, S.: Defragmenting World Trade. In: *Northwestern Journal of International Law & Business*. 2006, Vol. 27, s. 66-68. [online]. Dostupné na internete: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=992834.

⁴⁵⁶ FABBRICOTTI, A.: Universalism and Regionalism in International Trade Law. Is the WTO A Truly Universal Organization? In: "Scritti in memoria di Maria Rita Saulle", Vol. I, Napoli, Editoriale Scientifica, 2014. [online]. Dostupné na internete: http://www.academia.edu/9793591/Universalism_and_Regionalism_in_International_Trade_Law_Is_the_WTO_A_Truly_Universal_Organization_in_Scritti_in_memoria_di_Maria_Rita_Saulle_Vol_I_Napoli_Editoriale_Scientifica_2014.

8 REGIONALIZMUS A UNIVERZALIZMUS V PRESADZOVANÍ MEDZINÁRODNÉHO MIERU A BEZPEČNOSTI

V nasledujúcej kapitole tejto publikácie venujeme bližšiu pozornosť otázkam pôsobenia regionalizmu v oblasti presadzovania medzinárodného mieru a bezpečnosti. Úvodom možno predniesť tézu o nadradenosti univerzálneho medzinárodného práva nad regionálnym v kontexte presadzovania medzinárodného mieru a bezpečnosti. V praxi táto nadradenosť nie vždy funguje, čo je dané hlavne povahou Bezpečnostnej rady OSN, čo by politického orgánu a mechanizmom hlasovania v nej. V tejto časti popisujeme vzťah regionalizmu a univerzalizmu analyzujúc prax a právnu úpravu regionálnych medzinárodných organizácií, ktoré vo svojej činnosti majú skúsenosť s opatreniami zahŕňajúcimi použitie sily na presadenie regionálnej bezpečnosti, ale aj organizácií, ktoré sú spôsobilé prijať opatrenia bez použitia sily v rámci reakcie na porušenia či ohrozenie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Pozornosť je venovaná Európskej únii, ktorá z pozície jednotného ekonomického bloku s ambíciami pôsobiť na globálnej úrovni ako silný činiteľ, aplikuje pravidlá Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky.

8.1 Regionalizmus a univerzalizmus ako koncepcie v Charte OSN

Základná právna úprava, ktorá zakotvuje možnosti reagicie Organizácie Spojených národov, je obsiahnutá v kapitole VII Charty OSN, ktorá ustanovuje možnosť Bezpečnostnej rady OSN (ďalej aj BR OSN) rozhodnúť o opatreniach bez použitia sily alebo aj s použitím sily v prípade, že dôjde k ohrozeniu či porušeniu mieru alebo agresii. S ustanoveniami kapitoly VII úzko súvisí kapitola VIII Charty OSN s názvom „Regionálne dohody“. Štruktúra kapitoly VIII pripomína rozloženie právnej úpravy presadzovania mieru a bezpečnosti do kapitol VI (Mierové riešenie sporov) a VII (Akcie v prípade ohro-

zenia mieru, porušenia mieru a útočných činov).⁴⁵⁷ Vychádza pritom z konceptu podriadenosti regionálnych organizácií Bezpečnostnej rade do tej miery, že oprávňuje Bezpečnostnú radu použiť (angl. *utilize*) takéto regionálne štruktúry na akcie na vynútenie mieru. Táto podoba rozdelenia úloh medzi OSN a regionálne organizácie je výsledkom dohody medzi štátmi preferujúcimi prístup k medzinárodnej bezpečnosti z pozície univerzálneho medzinárodného práva a štátmi pristupujúcim k otázke kontroly nad zachovávaním mieru a bezpečnosti vo svete z pozície silnejšieho regionalizmu.⁴⁵⁸

Na konferencii v Dumbarton Oaks v roku 1944 sa štyri vtedajšie veľmoci (Čína, Veľká Británia, Spojené štáty americké, Sovietsky zväz) priklonili na stranu univerzalizmu, zatiaľ čo na konferencii v San Franciscu v roku 1945 prevážil príklon k regionalizmu.⁴⁵⁹

⁴⁵⁷ Článok 52 najskôr v odseku 1 ustanovuje východiskovú myšlienku komplementárnej existencie univerzálneho mechanizmu na udržanie mieru a bezpečnosti (OSN) a regionálnych mechanizmov s totožným cieľom (oblastné dohody alebo orgány). Následne sa odseky 2-4 týkajú pozície oblastných dohôd alebo orgánov pri mierovom riešení sporov (spomínaná paralela ku kapitole VI Charty). V zmysle odseku 2 musia členovia OSN, ktorí uzavruť takéto dohody alebo vytvoria takéto orgány, vynaložiť všetko svoje úsilie, aby prv ako predložila miestne spory Bezpečnostnej rade, dosiahli ich mierové riešenie pomocou takýchto oblastných dohôd alebo orgánov. Bezpečnostná rada podľa odseku 3 povzbudzuje rozvoj mierového riešenia miestnych sporov pomocou takýchto oblastných dohôd alebo orgánov alebo na podnet zainteresovaných štátov, alebo tak, že sama na takéto riešenie odkáže. Odsek 4 však upozorňuje, že uvedený postup v ničom neprekáža použitiu článkov 34 a 35 Charty OSN (t.j. univerzálneho mechanizmu na riešenie sporov). Článok 53 sa zaoberá úpravou vzťahu medzi OSN a regionálnymi organizáciami pri donucovacích akciách (paralela ku kapitole VII Charty). Ak je to vhodné, Bezpečnostná rada použije takéto oblastné dohody alebo orgány na donucovacie akcie pod svojou právomocou. Žiadna donucovacia akcia sa však nepodnikne podľa oblastných dohôd alebo oblastnými orgánmi bez splnomocnenia Bezpečnostnej rady. Článok 54 upravuje povinnosť oblastných dohôd alebo orgánov vždy plne informovať Bezpečnostnú radu o každej činnosti podniknutej alebo zamýšľanej na zachovanie medzinárodného mieru a bezpečnosti.

⁴⁵⁸ WALTER, C.: Regional Arrangements and the United Nations Charter. In: WOLFRUM, R.: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 747.

⁴⁵⁹ Ibid.

Presadenie myšlienky regionalizmu v oblasti mieru a bezpečnosti do Charty OSN sa napokon pripisuje predovšetkým štátom Latinskej Ameriky.⁴⁶⁰ Výsledkom rokovaní o podobe Charty OSN je kompromisné riešenie, ktoré jednak dáva regionálnym organizáciám priestor pre vlastné iniciatívy (mierové riešenie sporov podľa čl. 52 Charty), jednak ustanovuje prioritné postavenie Bezpečnostnej rady OSN a podpornú rolu regionálnych organizácií (donucovacie akcie podľa čl. 53 Charty), resp. ich úlohu vykonávateľa vôle Bezpečnostnej rady OSN.⁴⁶¹

Ozbrojené konflikty tradične predstavovali predovšetkým ozbrojené strety mocností, využívajúce vojny ako nástroj presadzovania svojich zahraničnopolitických ambícií a cieľov. Ozbrojené konflikty súčasnosti sú predovšetkým konfliktmi vnútroštátnymi či zmedzinárodnými, v ktorých ako strany konfliktu najčastejšie vystupujú vlády štátov proti rôznym povstaleckým, separatistickým či iným hnutiam a organizáciám, prípadne rôzne ozbrojené skupiny medzi sebou (tzv. „anarchické konflikty“⁴⁶²). Na tieto situácie reagujú rôzne regionálne zoskupenia či medzinárodné organizácie využívajúc svoje kapacity a orgány, predovšetkým pri snahách dosiahnuť politické riešenia. Charta OSN stojí na princípe centralizácie presadzovania medzinárodného mieru a bezpečnosti v rukách Bezpečnostnej rady OSN (čl. 24 Charty). S cieľom naplnenia tohto poslania boli Bezpečnostnej rade zverené právomoci v oblasti pokojného riešenia sporov (kapitola VI), rozhodovania o porušeníach mieru, ohrozeniach mieru a útočných činoch (kapitola VII, článok 39), roz-

⁴⁶⁰ Už v marci 1945 bol v Mexico City podpísaný *Akt z Chapultepecu o problémoch vojny a mieru*, ktorý zakotvil pre štáty Medziamerickej konferencie povinnosť vzájomných konzultácií v situáciách agresie a hrozby agresie a tiež zámer amerických štátov vytvoriť regionálnu dohodu o systéme zachovania mieru. Pozri: HUMMER, W., SCHWEITZER, M.: Article 52. In: SIMMA, B. (Ed.): *The Charter of the United Nations: A Commentary*. Second Edition. Oxford University Press, 2010, s. 814.

⁴⁶¹ Dumbarton Oaks. Washington Conversations on International Peace and Security Organization. October 7, 1944. [online]. Dostupné na internete: <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1944/441007a.html>.

⁴⁶² Bližšie ku charakteristike tzv. anarchických konfliktov vnútroštátnej povahy pozri: KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné – všeobecná a osobitná časť*, 2. vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 480.

hodovania o kolektívnych opatreniach, ktoré môžu zahŕňať aj použitie sily, ak by sa opatrenia bez použitia sily ukázali neúčinné (kapitola VII, článok 41 a 42).⁴⁶³ Kapitola VIII Charty OSN predstavuje osobitnú právnu úpravu, ktorá počíta s oblasťmi dohodami a orgánmi, ktoré môžu za splnenia predpokladaných podmienok byť použité Bezpečnostnou radou OSN na vykonanie jej rozhodnutia.

Charta vychádza z predpokladu, že tieto organizácie budú doplnením Bezpečnostnej rady v oblasti mierového urovnania sporov, ako aj v oblasti uplatňovania donucovacích opatrení, o ktorých rozhodne. Tieto oblasťné dohody a orgány majú byť použité Bezpečnostnou radou na vykonanie akcie pod jej právomocou (kapitola VIII, článok 53 Charty).

⁴⁶³ Všeobecné medzinárodné právo obsahuje imperatívny zákaz použitia sily. Tento zákaz je zakotvený v samotnej Charte OSN (článok 2, ods. 4), ako aj v Deklarácii zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi štátmi v súlade s Chartou OSN (príloha Rezolúcie Valného zhromaždenia A/RES/2625 (XXV) z roku 1970). Pravidlo, že štáty sú povinné vzdať sa použitia útočnej vojny ako nástroja zahraničnej politiky, zakotvila už Všeobecná zmluva o vzdaní sa vojny ako nástroja národnej politiky v roku 1928. [online]. Dostupné na: http://www.iilj.org/courses/documents/kellogg-briandpact_000.pdf. Pozri bližšie: BROWNLIE, I.: *Princípy medzinárodného verejného práva*, EuroKodex, Bratislava, 2013, s. 783 a nasl. Právny poriadok uznáva niektoré výnimky z tohto všeobecného zákazu použitia sily. Jednak ide o vyššie spomínané kolektívne akcie podľa kapitoly VII Charty OSN, a tiež ide o prípady sebaobrany (individuálnej aj kolektívnej – článok 51 Charty OSN).

8.2 Zmluvný a inštitucionálny regionalizmus v oblasti mieru a bezpečnosti

Aby sme mohli pristúpiť k detailnejšiemu posúdeniu úloh orgánov a dohôd podľa kapitoly VIII Charty OSN, je nevyhnutné na úvod venovať priestor analýze povahy týchto štruktúr vo všeobecnosti. Je v tomto kontexte možné hovoriť tak o regionalizme inštitucionálnom, ako aj o mechanizmoch, ktoré by bolo možné zahrnúť pod jednotiaci pojem zmluvného regionalizmu. Článok 52 Charty vymedzuje základné predpoklady, ktorý musia tieto štruktúry spĺňať, aby ich bolo možné chápať v kontexte kapitoly VIII. Je zrejmé, že musí ísť v prvom rade o „oblastné“, teda regionálne orgány či dohody. Možno povedať, že štáty zapojené vo fungovaní takéhoto orgánu, resp. dohody by mali spájať určité spoločné znaky (napríklad geografická blízkosť, prepojenosť kultúr a p.).⁴⁶⁴ Charta OSN *explicitis verbis* neustanovuje, aká má byť povaha oblastnej dohody či orgánu. Pri praktickom fungovaní bude pod týmto pojmom potrebné vidieť predovšetkým medzinárodné medzivládne organizácie, a to predovšetkým s poukazom na náročnosť, ktorá je spojená s napĺňaním úloh v oblasti medzinárodného mieru a bezpečnosti, tak v rovine materiálnej, personálnej a v neposlednom rade kompetenčnej.⁴⁶⁵ Z Charty OSN však toto vymedzenie priamo nevyplýva. Jediné

⁴⁶⁴ PALIWAL, S.: The Primacy of Regional Organizations In: International Peacekeeping: The African Example, In: Virginia Journal of International Law, vol. 51, no. 185, 2010, s. 192.

⁴⁶⁵ Platforma medzivládnej medzinárodnej organizácie bude žiadúca najmä z dôvodu, že tieto štruktúry sú zakladané štátmi, spravidla medzinárodnou zmlouvou za účelom plnenia určitých úloh a funkcií, sledujúc tak úmysel štátov riešiť určité problémy kolektívne. Štáty preto vybavujú medzinárodné organizácie určitými právomocami. Pozri bližšie: VALUCH, J., RIŠOVÁ, M., SEMAN, R.: Právo medzinárodných organizácií, C.H.Beck, Praha, 2011, s. 7 – 15, ako aj 51 a nasl. Porovnaj tiež: KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť), IURA Edition, Bratislava, 2011, s. 73 – 74. Návrh článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií (*Draft of Articles on the Responsibility of International Organizations*), Doc. A/66/10., definuje medzinárodnú medzivládnu organizáciu ako organizáciu založenú zmlouvou alebo iným dokumentom podľa medzinárodného práva a ktorá má vlastnú právnu subjektivitu.

kritérium, zakotvené v Charte OSN, ktoré musí byť nevyhnutne splnené, aby regionálnu medzinárodnú organizáciu bolo možné považovať za orgán v zmysle kapitoly VIII Charty OSN je, že činnosť takejto organizácie musí byť v súlade s cieľmi a zásadami OSN.⁴⁶⁶

Aká je povaha štruktúr, ktoré možno chápať pod pojmom „oblastné dohody a orgány“ používaným kapitolou VIII Charty OSN, je jednou z východiskových otázok, ktorú je nevyhnutné v kontexte kapitoly VIII Charty OSN položiť. Súčasný výklad smeruje k širšie chápanému funkčnému prístupu, ktorý dôraz kladie na posúdenie, či je daná štruktúra, resp. organizácia schopná prispieť k medzinárodnému mieru a bezpečnosti.⁴⁶⁷

Vo vzťahu k článku 52 nebolo z praxe Bezpečnostnej rady OSN a regionálnych medzinárodných organizácií vždy zrejmé, ako sa má nazeráť na prioritné postavenie regionálnych organizácií pri pokojnom riešení sporov (ktoré by vyplývalo z článku 52 ods. 2) vo vzťahu k právomoci Bezpečnostnej rady OSN na riešenie sporov podľa článku 34 (ktorá je predpokladaná v článku 52 ods. 4). Hoci v praxi vo väčšine prípadov, kde sa zapájali regionálne organizácie, konala aj Bezpečnostná rada ako nositeľ primárnej – hlavnej zodpovednosti za udržanie medzinárodného mieru, nikdy sa Bezpečnostná rada nevyhlásila za jediný oprávnený orgán na riešenie daného sporu a v tomto duchu sa nevyjadruje ani samotná Charta OSN.⁴⁶⁸ V každom prípade jazyk Charty hovorí jednoznačne vo vzťahu k rozhodovaniu o tom, či došlo k porušeniu mieru, jeho ohrozeniu alebo agresii a o rozhodovaní o opatreniach, ak tieto situácie nastanú.

⁴⁶⁶ Vyjadrené v článku 1 a v článku 2 Charty OSN.

⁴⁶⁷ WALTER, C.: Regional Arrangements and the United Nations Charter. In: WOLFRUM, R.: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press, 2012, s. 755 a 756. Interpretáciou pojmu „oblastné dohody a orgány“ sa zaoberá GIERTL, A.: Bezpečnostné operácie regionálnych organizácií [online]. Dostupné na: http://www.academia.edu/2574339/Bezpecnostne_operacie_regionálnych_organizácii_Security_Operations_of_Regional_Organizations.

⁴⁶⁸ Možno spomenúť napríklad Organizáciu pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, ktorá sa od počiatku profiluje predovšetkým ako regionálny orgán aj na riešenie sporov. Pozri bližšie: AZUD, J.: Medzinárodné právo, Bratislava: VEDA – Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003, s. 97 – 98.

Postup Bezpečnostnej rady môže byť subsumovaný pod článok 52 ods. 3. Hummer a Schweitzer konštatujú, že pokiaľ sa regionálna organizácia efektívne pokúša o riešenie bezpečnostnej situácie pokojnými prostriedkami, má vo veci prioritnú kompetenciu.⁴⁶⁹ Ak je v tomto úsilí neúspešná alebo ak ide o problém, ktorý nie je vhodný na riešenie regionálnymi mechanizmami, kompetenciu na riešenie sporu bude mať Valné zhromaždenie alebo Bezpečnostná rada OSN. Za účelom posúdenia, či došlo alebo nedošlo k uvedenej situácii, má Bezpečnostná rada podľa článku 34 právomoc na vykonanie vyšetrovania o každom spore. Článok 34 tak nesmie byť považovaný za vyjadrenie prednostnej právomoci Bezpečnostnej rady na rozhodnutie vo veci riešenia sporu. Paralelné uchopenie veci Bezpečnostnou radou s cieľom povzbudiť regionálne riešenia miestnych sporov je ale vždy možné (konanie Bezpečnostnej rady v zmysle článku 52 ods. 3). V praxi sa však často ťažko rozlišuje medzi predbežnými opatreniami na podporu riešenia sporu a konkrétnym rozhodnutím o spôsobe riešenia sporu, nakoľko v dynamickom procese riešenia sporov sa často tento rozdiel nedá postihnúť.

V rámci článku 53 sa právna veda zaoberala interpretáciou pojmu „donucovacia akcia“. Otázniky sa najskôr v praxi vyskytli pri zaradení prostriedkov bez použitia sily pod donucovacie akcie – je pri kolektívnych prostriedkoch bez použitia sily potrebné splnomocnenie Bezpečnostnej rady OSN? V roku 1960 sa v Bezpečnostnej rade o tejto téme rokovalo v spojitosti s kolektívnymi opatreniami Organizácie amerických štátov proti Dominikánskej republike a neskôr voči Kube. Na námietky Dominikánskej republiky a Kuby reagovala väčšina členských štátov stanoviskom, že kolektívne sankcie bez použitia sily nespádajú pod pojem „donucovacie opatrenie“ podľa článku 53, čo je nateraz prijímané ako rozhodujúca interpretácia. Pod termínom „donucovacie opatrenie“ je potrebné chápať akékoľvek konanie, ktoré by inak (bez rozhodnutia BR OSN)

⁴⁶⁹ HUMMER, W., SCHWEITZER, M.: Article 52. In: SIMMA, B. (Ed.): The Charter of the United Nations: A Commentary. Second Edition. Oxford University Press, 2010, s. 853.

bolo v rozpore s kogentným pravidlom zakazujúcim použitie sily formulovaným v článku 2 ods. 4 Charty OSN.⁴⁷⁰

Komplikovaná môže byť subsumpcia *peacekeeping* operácií, na vykonanie ktorých je použitá regionálna organizácia pod články 52, resp. 53 Charty OSN. Shaw uvádza, že *peacekeeping* operácie v tradičnom zmysle slova, teda postavené na súhlase dotknutých strán a obmedzujúce použitie sily na sebaobranu, nepotrebujú autorizáciu Bezpečnostnej rady OSN.⁴⁷¹ Koniec koncov koncepcia *peacekeepingu* vzišla z reálnych potrieb medzinárodného spoločenstva a formovala sa praxou OSN v rámci reakcie na blokádu BR OSN. Toto tvrdenie je celkom určite vhodné, pokiaľ máme na mysli tzv. prvú generáciu *peacekeeping-u*.⁴⁷² Týmto označením bývajú pomenované operácie, ktoré sú založené na konsenze strán konfliktu a možno o nich uvažovať tam, kde existuje vôľa strán na ukončenie priameho ozbrojeného násillia a na implementáciu mierového procesu. Kvôli výkonu dohľadu nad týmto procesom je potrebné nasadiť nestranné sily, ktoré svojou prítomnosťou v nárazníkových zónach bránia eskalácii násillia a tým umožňujú pokračovanie mierového procesu.⁴⁷³ *Peacekeeping* operácie nemožno zaradiť pod pojem „donucovacie akcie“ z článku 53, ako sme ho analyzovali vyššie. Naopak, ak by *peacekeeping* operácia zahŕňala použitie sily, mala by v spadať pod „donucovacie akcie“ z článku 53, a teda vyžadovať splnomocnenie Bezpečnostnej rady OSN. V praxi však deliaca línia nie je takto

⁴⁷⁰ Ibid, s. 860 – 861.

⁴⁷¹ SHAW, M. N.: International law, 6th edition, Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 1275.

⁴⁷² Výskyt klasických foriem udržiavania mieru možno pozorovať aj v tomto období. Spomenúť možno snahy ASEAN pod vedením Indonézie o ukončenie hraničného konfliktu medzi Thajskom a Kambodžou v roku 2011. Pozri: Waging Peace: ASEAN and the Thai-Cambodian Border Conflict, 6. december 2011. [online]. Dostupné na internete: <http://www.crisisgroup.org/en/regions/asia/south-east-asia/cambodia/215-waging-peace-asean-and-the-thai-cambodian-border-conflict.aspx>.

⁴⁷³ Pozri bližšie: KLUČKA, J.: op. cit. s. 238 – 239.

jednoduchá a problém splnomocnenia (autorizácie) je bohato komentovaný v právnej vede.⁴⁷⁴

Na zmenu pôvodného poňatia *peacekeepingu* poukázal Generálny tajomník OSN Boutros Boutros Ghali vo svojom prejave k udržiavaniu mieru a bezpečnosti. Ohlásil nástup novej generácie *peacekeeping-u*. Reálna situácia si vyžaduje zmenu celého konceptu. V súčasnosti treba zväžiť meniace sa požiadavky na príslušníkov ozbrojených síl, ktoré zahŕňajú odzbrojenie rôznych bojujúcich skupín aj bez ich súhlasu, resp. napriek ich (potenciálne aj aktívnemu) odporu. Ďalší aspekt zahŕňa ochranu humanitárnej pomoci a rôzne iné aspekty, ktoré sú sprievodnými javmi súčasných konfliktov.⁴⁷⁵ Konceptia odráža realitu, v ktorej musí medzinárodné spoločenstvo čeliť rôznym novým formám vnútroštátnych či zmedzinárodných konfliktov, prípadne rôznorodým „novým“ konfliktom a anarchickým konfliktom v dysfunkčných štátoch, v ktorých nemožno identifikovať strany konfliktu tak, ako je tomu v ozbrojených konfliktoch známych z minulosti a ktorým je prispôsobená právna úprava medzinárodného práva.

⁴⁷⁴ Za všetky pozri najmä: VILLANI, U.: The Security Council's Authorization of Enforcement Action by Regional Organizations. In: FROWEIN, J. A., WOLFRUM, R.: Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volume 6. Kluwer Law International, 2002, s. 535-557. [online]. Dostupné na internete: http://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_villani_6.pdf. Pozri aj: HAKIMI, M.: To Condone or Condemn? Regional Enforcement Actions In: the Absence of Security Council Authorization. In: Vanderbilt Journal of Transnational Law, Vol. 40, 2007, s. 643-685. [online]. Dostupné na internete: <http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Hakimi.pdf>. WALTER, C.: Security Council Control over Regional Action. In: FROWEIN, J. A., WOLFRUM, R.: Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volume 1. Martinus Nijhoff Publishers, 1997, s. 129-193. [online]. Dostupné na internete: http://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_walter_1.pdf. Pozri tiež: ABASS, A.: Regional Organizations and the Development of Collective Security. Hart Publishing, 2010, s. 52-58.

⁴⁷⁵ Pozri: GHALI, B. B.: Maintaining International Peace and Security: The United Nations as Forum and Focal Point—A Speech by Boutros Boutros-Ghali, Secretary-General of the United Nations, 16 Loy. L.A. Int'l & Comp. L. Rev. 1 (1993), s. 4. [online]. Dostupné na internete: <http://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol16/iss1/1>.

Vo všeobecnosti je ohľadne pojmu „splnomocnenie“ („autorizácia“) z článku 53 východiskom explicitná autorizácia, avšak diskutuje sa aj implicitnej, *ex post*, a generálnej autorizácii. Zatiaľ čo *ex post* autorizácia má oporu v praxi Bezpečnostnej rady OSN, púhé mlčanie Bezpečnostnej rady OSN nemožno interpretovať ako implicitné odobrenie postupu regionálnej organizácie, nakoľko by to znamenalo pripustenie obráteného veta (kedy by Bezpečnostná rada dodatočne rozhodovala o odmietnutí autorizácie).⁴⁷⁶ Rovnako do úvahy neprichádza ani generálna autorizácia, keďže jej pripustením by sa Bezpečnostná rada vzdala v konkrétnej situácii svojho primárneho postavenia v otázkach zachovania mieru a bezpečnosti v prospech regionálnych organizácií, čo nateraz zreteľne nie je jej zámerom.

8.2.1 Starý a nový regionalizmus v oblasti mieru a bezpečnosti

Regionálne organizácie zamerané na regionálnu bezpečnosť sa objavujú už počas Studenej vojny. Tieto organizácie kolektívnej bezpečnosti sú v súčasnej vede medzinárodného práva často vnímané ako prejavy starého – hegemonistického regionalizmu a ako také nepretrvali po dlhšie obdobie. Po skončení Studenej vojny možno pozorovať nárast počtu regionálnych organizácií. Niektoré z týchto organizácií majú riešenie bezpečnostných otázok od svojich počiatkov zakotvenú v rámci svojich právomocí.⁴⁷⁷ Pri úvahách o kolektívnej bezpečnosti považujeme za potrebné poukázať na rozdiel medzi kolektívnou bezpečnosťou a kolektívnou sebaobranou.

⁴⁷⁶ K tomu pozri WALTER, C.: Regional Arrangements and the United Nations Charter. In: WOLFRUM, R.: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press, 2012, s. 752.

⁴⁷⁷ Niektoré medzinárodné organizácie si agendu medzinárodnej bezpečnosti osvojili až dodatočne. Ako príklad môže slúžiť Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov (ECOWAS), ktoré agendu bezpečnosti zakotvilo až v revidovanej Zmluve (*Revised Treaty of the Economic Community of West African States*) z roku 1993. Pôvodná zmluva z roku 1975 agendu bezpečnosti nezahŕňala. Porovnaj: Treaty of ECOWAS. [online]. Dostupné na internete: <http://www.comm.ecowas.int/sec/?id=treaty&lang=en> a Revised Treaty of the Economic Community of West African States. [online]. Dostupné na internete: <http://www.refworld.org/docid/492182d92.html>.

Kolektívna bezpečnosť ponúka širší záber nástrojov a postupov, než kolektívna sebaobrana, ktorá je v zmysle článku 51 Charty OSN obmedzená výlučne na reakciu na ozbrojený útok, ktorý už nastal. Treba poukázať na to, že kým kolektívna sebaobrana slúži na obranu voči vonkajším hrozbám, koncept kolektívnej bezpečnosti má širší záber, pretože predstavuje základ riešenia bezpečnostných problémov globálne, prípadne v rámci konkrétneho regiónu.⁴⁷⁸

V tomto kontexte sa žiada poukázať na určitú dynamiku, v rámci ktorej sa stierajú rozdiely medzi regionálnou bezpečnosťou a kolektívnou sebaobranou. Ako príklad sa ponúka obranný pakt NATO, ktorý hoci pôsobí ako regionálna organizácia, nepovažuje sa za organizáciu podľa kapitoly VIII (na rozdiel napríklad od OBSE). To však NATO nebránilo, aby využilo svoje kapacity na vykonanie opatrení Bezpečnostnej rady v Líbyi v roku 2011 na základe rezolúcie BR OSN 1973(2011), prípadne, aby zasiahlo v Afganistane v rámci operácie NATO-ISAF, pričom išlo o zásah mimo teritoriálnu pôsobnosť Severoatlantického paktu.⁴⁷⁹

Regionálne medzinárodné organizácie vznikajúce v období studenej vojny sa svojou činnosťou zameriavali prevažne na medzinárodné obchodné vzťahy.⁴⁸⁰ Prelom v aktivitách regionálnych organizácií v oblasti mieru a bezpečnosti nastáva predovšetkým v 90-tych rokoch.⁴⁸¹ Vzrastajúci počet konfliktov, ich komplikovanosť,

⁴⁷⁸ ABASS, A.: *Regional Organisations and the Development of Collective Security Beyond Chapter VIII of the UN Charter*, Hart Publishing, Portland and Oxford, 2004, s. 37 – 38.

⁴⁷⁹ Bližšie k problematike kolektívnej bezpečnosti a kolektívnej sebaobrany pozri aj: VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: *Medzinárodné právo verejné – Osobitná časť*, 1. vydanie, Bratislava: EUROKODEX, 2013, s. 462 – 464,

⁴⁸⁰ K tomu pozri viac: MESTRAL, A.: *Economic Integration, Comparative Analysis*. In: WOLFRUM, R.: *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press, 2012, s. 302 – 307.

⁴⁸¹ Tým však netvrdíme, že v období studenej vojny neexistovali žiadne regionálne medzinárodné organizácie a dohody zaoberajúce sa agendou mieru a bezpečnosti (išlo najmä o dohody o kolektívnej sebaobrane ako NATO a Varšavská zmluva). Obdobie studenej vojny však prakticky nedovoľovalo využívanie mechanizmov predpokladaných v Kapitole VIII Charty OSN; dokonca v niektorých situáciách regionálne organizácie pôsobili protichodne oproti predpokladanému systému riešenia sporov podľa Charty, ako konštatoval generálny tajomník OSN Boutros Bout-

zapájanie neštátnych subjektov, existencia dysfunkčných štátov vyvolali zvýšenú potrebu zapojenia regionálnych medzinárodných organizácií do riešenia týchto situácií. Aktivizovať sa začali i také regionálne medzinárodné organizácie, u ktorých sa pôvodne nepredpokladalo zverenie právomocí na výkon činností spojených s udržiavaním medzinárodného mieru a bezpečnosti. Uvedený jav veda medzinárodného práva popisuje ako charakteristický prejav tzv. „nového regionalizmu“. Rôzne druhy bezpečnostných aktivít v posledných rokoch podnikli najmä Európska únia, NATO, Africká únia, Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov (ECOWAS), Liga arabských štátov, ale i menej známe organizácie ako napr. Fórum Tichomorských ostrovov (PIF), Juhoafrické rozvojové spoločenstvo (SADC) a Medzivládna rozvojová organizácia (IGAD).⁴⁸²

8.2.2 Zakladajúce akty regionálnych organizácií: Základ aktívneho pôsobenia regionálnych organizácií v oblasti medzinárodnej bezpečnosti

Bezpečnostná rada OSN má v zmysle Charty OSN primárnu zodpovednosť za udržanie mieru a bezpečnosti. Z uvedeného však nevyplýva výlučnosť zodpovednosti Bezpečnostnej rady za udržanie mieru a bezpečnosti.⁴⁸³ Ako ukazuje vzostup doktríny zodpovednos-

ros-Ghali vo svojej správe *An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*, bod 60 (A/47/277 - S/24111 zo 17. júna 1992. [online]. Dostupné na internete:

http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf.

⁴⁸² Pozri správu za obdobie 2008-2010 (A/65/382-S/2010/490 z 20. septembra 2010. [online]. Dostupné na internete:

<http://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/0/FDF7D19CEC29FEE6852577C9005E8B19> a za obdobie 2010-2012 (A/67/280-S/2012/614 z 9. augusta 2012. [online]. Dostupné na internete:

http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/S_2012_614.pdf.

⁴⁸³ Rezolúcia Bezpečnostnej rady 1631 (2005), ktorá na jednej strane poukazuje na primárnu zodpovednosť Bezpečnostnej rady, avšak zdôrazňuje rastúci prínos regionálnych organizácií a potrebu podpory rozvoja kapacít a spolupráce s regionálnymi a subregionálnymi medzinárodnými organizáciami. Pozri bližšie: Rezolúcia BR OSN, S/RES/1631 (2005) zo 17. októbra 2005. Podobne aj rezolúcia 2033 (2012) vyjadruje uzna-

ti za ochranu (*responsibility to protect, R2P*) v medzinárodnoprávnom diskurze, súčasné medzinárodné právo vychádza z tézy o zodpovednosti všetkých členov medzinárodného spoločenstva za udržanie mieru a bezpečnosti. Nositeľmi tejto zodpovednosti sa tak prirodzene stávajú aj regionálne organizácie, ktorých členmi sú suverénne štáty. Charta OSN nie je jedinou zakladajúcou listinou medzinárodnej organizácie, ktorá obsahuje ustanovenia o kolektívnom udržiavaní medzinárodného mieru a bezpečnosti.

Zakladajúci akt Africkej únie z roku 2000 zveruje organizácii okrem iných aj právomoci v oblasti presadenia bezpečnosti. Článok 3 vymedzujúci ciele Africkej únie hovorí okrem iného aj o presadzovaní mieru, bezpečnosti a stability. Článok 4 upravujúci princípy činnosti organizácie akcentuje potrebu založenia spoločného bezpečnostného systému na kontinente. Čo je však podstatnejšie, tento dokument v článku 4 písm. h) zakladá právo Africkej únie na intervenciu (*the right of the Union to intervene in a Member State*) na území členského štátu v prípade závažných okolností (*grave circumstances*). Tieto závažné okolnosti sú definované vznikom situácie, ktorá zahŕňa tak závažné porušenia práva, ako je páchanie zločinov genocídia, vojnových zločinov či zločinov proti ľudskosti.⁴⁸⁴ V kontexte spomínanej právomoci preto možno hovoriť o uplatnení princíпов vyššie spomenutej doktríny *responsibility to protect*, ktorej nositeľom sa tu stáva regionálna medzinárodná organizácia.

Na základe uvedeného možno povedať, že štáty priznali regionálnej organizácii v zakladajúcom dokumente osobitnú právomoc na vykonanie intervencie pri splnení určitých podmienok.⁴⁸⁵ Nie je zrejmé, o aký druh intervencie sa má jednať. Či mysleli autori Zakladajúceho aktu na operácie typu *peacekeeping* alebo sa vo formulácii

nie dôležitosti posilňovania kapacity regionálnych a subregionálnych organizácií, čo sa týka prevencie konfliktov, krízového manažmentu a post konfliktnej stabilizácie. Pozri Rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN, S/RES/2033 (25012) z 12. januára 2012.

⁴⁸⁴ Zakladajúci akt Africkej únie (Constitutive Act of African Union). [online]. Dostupné na internete: http://www.au.int/en/sites/default/files/ConstitutiveAct_EN.pdf.

⁴⁸⁵ Čo podľa nášho názoru možno vyložiť ako premietnutie doktríny *Responsibility to Protect* do normatívneho textu zakladajúcej zmluvy.

článku 4 písm. h) skrýva oprávnenie aj na razantnejší zákrok organizácie, nie je zo znenia Zakladajúceho aktu zrejmé. Ak by sa v tomto prípade malo jednať o akcie spadajúce pod kapitolu VII Charty OSN, došlo by nevyhnutne k stretu s ustanoveniami Charty OSN, pokiaľ by nebolo možné vymedziť určité hierarchické usporiadanie týchto právnych noriem vzhľadom na to, že Charta OSN predpokladá výlučnú právomoc Bezpečnostnej rady prijímať rozhodnutia o otázkach použitia opatrení na presadenie mieru. Navyše treba pripomenúť ustanovenia článku 103 Charty OSN, ktoré predpokladajú prednosť záväzkov podľa Charty OSN pred ostatnými záväzkami podľa medzinárodného práva.

Ak by dochádzalo k vážnemu porušeniu a ohrozeniu mieru v danom regióne, predstavuje takáto situácia primárny problém jednak regionálnej organizácie samotnej, ako aj jej členských štátov vzhľadom na možnosť preliatia (*spillover*) konfliktu z jedného štátu do druhého, prípadne šírenie iných bezpečnostných rizík. V takýchto situáciách sa niektorí komentátori prikláňajú k téze, že regionálna akcia, vykonaná regionálnou organizáciou na území členského štátu takej organizácie by mohla za určitých okolností spadať aj pod režim sebaobrany podľa článku 51 Charty OSN.⁴⁸⁶ Tento prístup si však vyžaduje veľmi flexibilný a mimoriadne extenzívny výklad pojmov sebaobrana a ozbrojený útok a vzhľadom na značnú špekulatívnosť takého výkladu sa k tomuto názoru neprikláňame a zastávame tradičné poňatie sebaobrany v duchu článku 51 Charty OSN.

Ak však štát nemá vôľu, resp. nie je schopný túto situáciu napraviť, ponúka sa medzinárodnému spoločenstvu využitie doktríny *responsibility to protect*. V skratke možno povedať, že podstatou tejto koncepcie je zodpovednosť medzinárodného spoločenstva za ochranu obyvateľstva v prípade, že pri plnení tejto povinnosti zlyháva štát a obyvateľstvo je vystavené hrubému porušeniu ľudských práv či zločinom proti ľudskosti. Koncepcia zodpovednosti za ochranu je výsledkom úsilia OSN, ktoré našlo vyjadrenie v článkoch 138 a 139 Výsledného dokumentu Svetového summitu hláv štátov a predsedov vlád, ktorý sa konal v roku 2005. Je to doktrína, ktorá

⁴⁸⁶ PALIWAL, S.: op. cit. s. 217 – 218.

ponúka riešenie v situáciách, kedy je potrebné zaistiť ochranu ľudských práv v prípade neschopnosti, neochoty alebo nevôle štátu naplniť tento záväzok. V zásade ide o využitie kolektívneho mechanizmu donútenia podľa kapitoly VII Charty na ochranu ľudských životov najmä pri hrozbe genocídy, vojnových zločinov, etnických čistiek a iných situácií, ktoré sú v rozpore s medzinárodným právom. Táto doktrína sa uplatní aj v prípade, ak má konflikt výlučne vnútroštátnu povahu.⁴⁸⁷

S uplatnením doktríny *responsibility to protect* môže súvisieť aj použitie sily na území štátu za účelom ochrany obyvateľstva pred masívnym porušovaním ľudských práv (spojenecká operácia v Líbyi 2011, intervencia Hospodárskeho spoločenstva stredoafriických štátov v Stredoafrickej republike 2012). V takomto prípade možno postup regionálnej organizácie chápať ako opatrenie s použitím sily v zmysle kapitoly VII Charty OSN, a aj pod režim čl. 53 Charty OSN. Nemožno vylúčiť, že v konkrétnej situácii sa bude jednať o záležitosť politicky problematickú a požadovaná autorizácia BR OSN nebude udelená. Ak sa navyše v konkrétnej situácii prejavia politické rozpory stálych členov BR OSN, stáva sa prijatie rozhodnutia BR OSN nepravdepodobným, čo sa prejavuje v súčasnosti vo vzťahu k situácii v Sýrii, kde občianska vojna prebieha od roku 2011.

Spomínaná Africká únia nevytvorila iba zmluvný právny základ svojho pôsobenia čoby organizácie regionálnej bezpečnosti, ale vybudovala aj inštitucionálny rámec s cieľom plnenia úloh v oblasti presadzovania mieru v rámci afrického kontinentu. V súčasnosti v rámci systému orgánov Africkej únie funguje Mierová a bezpečnostná rada Africkej únie. Avšak tento orgán nebol ustanovený Zakladajúcim aktom Únie. Právnym základom jeho existencie je článok 5, ods. 2 Zakladajúceho aktu Únie,⁴⁸⁸ na ktorého podklade bol prijatý

⁴⁸⁷ Pozri: KLUČKA, J.: Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť), 2. vydanie, Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 227 – 228.

⁴⁸⁸ Article 5, par. 2 of the *Constitutive Act of African Union*: Other organs that the Assembly may decide to establish. Na toto ustanovenie sa priamo odvoláva článok 2 Protokolu o založení Mierovej a bezpečnostnej rady Africkej únie (*Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union*). [online]. Dostupné na interne-

Protokol o založení tejto Rady, a to na prvom zasadaní Zhromaždenia Africkej únie v Durbane v roku 2002. Rada zodpovedá za vykonanie opatrení na presadzovanie mieru (*peacemaking*) v čase trvania krízy a budovanie mieru (*peacebuilding*) v rámci krízového manažmentu po ukončení konfliktu.⁴⁸⁹ Cieľmi Mierovej a bezpečnostnej rady sú predovšetkým zaistenie mieru, stability a bezpečnosti v Afrike a predvídanie a predchádzanie konfliktom. Na plnenie tejto úlohy vytvára Protokol Kontinentálny systém včasného varovania, ktorý má o. i. za úlohu pri monitoringu potenciálne krízových situácií spolupracovať s OSN a inými medzinárodnými organizáciami.⁴⁹⁰ Ako každá medzinárodná organizácia, aj Africká únia nemá sama osebe vlastné kapacity na výkon úloh týkajúcich sa presadenia a udržania mieru. Ozbrojené sily, ktoré AU využíva na plnenie uvedených cieľov, patria jednotlivým členským štátom, ktoré ich poskytujú organizácii v rámci nasadenia do konkrétnej operácie. Samotné akcie vykonávané na základe rozhodnutia Mierovej a bezpečnostnej rady v zmysle Zakladajúceho aktu sú akciami Africkej únie, nie jej členských štátov, preto za akcie týchto jednotiek Africká únia právne zodpovedá. Je ustáleným pravidlom medzinárodného práva, že právna subjektivita medzinárodných organizácií je odlišná od právnej subjektivity ich členských štátov.⁴⁹¹ Je preto potrebný právny mechanizmus umožňujúci medzinárodnej organizácii použitie ozbrojených síl na plnenie zverených úloh pri udržaní a presadení medzinárodnej bezpečnosti.

V prípade Africkej únie nachádzame takýto systém v článku 13 Protokolu. Ten hovorí o založení Afrických pohotovostných síl (*African Standby Force*). Tie sa skladajú z multidisciplinárnych kontingentov zložených jednak z civilných, ako aj z vojenských zložiek jednotlivých krajín, pripravených na rýchle nasadenie a ich posla-

te: http://www.au.int/en/sites/default/files/Protocol_peace_and_security.pdf.

⁴⁸⁹ Pozri: Článok 3 Protokolu o založení Mierovej a bezpečnostnej rady Africkej únie.

⁴⁹⁰ Pozri bližšie článok 12 Protokolu.

⁴⁹¹ Pozri: Poradný posudok vo veci Náhrady škody za ujmu utrpenu v službe OSN z 11. apríla 1949. [online]. Dostupné na internete: <http://www.icj-cij.org/docket/files/4/1835.pdf>.

ním je v prvom rade vykonávanie *peacekeeping* misií.⁴⁹² Odsek 2 citovaného ustanovenia zaväzuje členské štáty k založeniu takýchto kontingentov, ktoré by sa zúčastňovali na misiách podpory mieru podľa rozhodnutia Mierovej a bezpečnostnej rady alebo intervencií autorizovaných Zhromaždením. Mandát týchto síl je vymedzený široko a zahŕňa rozsah činností od pozorovacích misií cez preventívne nasadenie v prípade násilného konfliktu, ak hrozí rozšírenie násilia až po budovanie mieru a odzbrojenie po tom, čo strany konfliktu dospeli k dohode.

Medzinárodná regionálna, resp. subregionálna organizácia, ktorá pôsobí na africkom kontinente, je Hospodárske spoločenstvo západoafrických štátov (*Economic Community of West African States* – ECOWAS). Ide o spoločenstvo 16 krajín západnej Afriky založené v sedemdesiatych rokoch 20. storočia ako platforma pre hospodársku integráciu západoafrických štátov. V roku 1981 bol prijatý protokol o vzájomnej obrannej pomoci. Išlo v zásade o nástroj kolektívnej regionálnej bezpečnosti. V súčasnosti v rámci systému kolektívnej bezpečnosti ECOWAS platí Protokol z 10. decembra 1999, ktorý upravuje právomoci organizácie v oblasti prevencie konfliktov a *peacekeeping*-u.⁴⁹³ V roku 1993 bola v rámci tohto spoločenstva uzatvorená medzinárodná zmluva, ktorá predpokladala ako jednu z úloh organizácie udržiavanie mieru, stability a bezpečnosti.⁴⁹⁴ Tento krok nasledoval po intervencii, ktorou ECOWAS reagovalo na štátny prevrat v Libérii.⁴⁹⁵ Nasledovalo nasadenie síl ECOWAS v Sierra Leone a Guinei Bissau. Po týchto skúsenostiach prijalo ECOWAS vlastný *Peacekeeping* protokol, ktorý okrem iného ustanovuje povinnosť spolupráce ECOWAS tak s AU, ako aj s OSN. Zakotvuje povinnosť informovať o vykonaní akcie pri plnení povinností podľa

⁴⁹² Porovnaj: Protocol Relating to the Establishment of the Peace and Security Council of the African Union, art 13, par. 1.

⁴⁹³ *Protocol Relating to the Mechanism for Conflict Prevention, Management, Resolution, Peace-Keeping and Security*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.comm.ecowas.int/sec/index.php?id=ap101299&lang=en>.

⁴⁹⁴ PALIWAL, S.: The Primacy of Regional Organizations In: International Peacekeeping: The African Example, in: Virginia Journal of International Law, Vol. 51, 2010.

⁴⁹⁵ Za účelom stabilizácie Libérie ECOWAS založilo tzv. *Ceasefire Monitoring Group* (ECOMOG), ktoré v súčasnosti už nevykonáva svoju činnosť.

Zmluvy ECOWAS a kapitoly VIII Charty. V doterajšej praxi ECOWAS napríklad v prípade Libérie, ako aj Sierra Leone došlo k intervencii bez autorizácie zo strany OSN, ktorá až následne prijala rozhodnutie, ktorým schválila (*commend*) uskutočnenie týchto misií pod vedením ECOWAS.⁴⁹⁶

Vzhľadom na vyššie povedané možno položiť otázku, aká bola v týchto situáciách pozícia a úloha OSN. Protokol obsahuje ustanovenia stanovujúce povinnosť úzkej spolupráce s OSN a uznáva jej primárnu zodpovednosť za medzinárodný mier. OSN na druhej strane víta prínos regionálnych organizácií, s osobitným zreteľom na Africkú úniu, k budovaniu mieru. Vzťah OSN a afrických regionálnych organizácií má oveľa bližšie k určitej forme kooperácie ako vzťahu nadriadenosti a podriadenosti či dokonca konkurencii. Toto uznanie sa prejavuje okrem iného aj tým, že Bezpečnostná rada a Mierová a bezpečnostná rada Africkej únie organizujú spoločné stretnutia na pravidelnej báze.⁴⁹⁷

Na základe uvedeného sa môže zdať, že vývoj medzinárodného práva v otázke presadzovania bezpečnosti a mieru sa v určitom zmysle prikláňa na stranu regionalizmu. Prečo tomu tak je, možno vyčítať z niekoľkých rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN. Možno poukázať napríklad na Rezolúciu Bezpečnostnej rady 2033 z 12. januára 2012. Hneď tretí odsek spomínanej rezolúcie uznáva (*recognizing*), že regionálne organizácie sú v najlepšej pozícii, aby porozumeli príčinám ozbrojených konfliktov vďaka znalosti daného regiónu, čo môže byť výhodné pre ich snahu predchádzať vzniku a riešiť existu-

⁴⁹⁶ Pozri: S/RES/788 (1992) ako aj S/RES/1132 (1997). Treba dodať, že OSN následne rozhodla o nasadení vlastných misií v Libérii (UNMIL - [online]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/unmil/>) aj v Sierra Leone (UNAMSIL - [online]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/en/peacekeeping/missions/past/unamsil/>).

⁴⁹⁷ Posledné – 9. výročné stretnutie misie BR OSN s Mierovou a bezpečnostnou radou AU sa konalo v marci roku 2015 v sídle Africkej únie, v meste Addis Abeba. Pozri: Briefing on Africa Trip, Security Council Says Peace Still Fragile, Democratic Elections Essential for Stability In: Central African Republic, Burundi, Press release, SC 11821, 18 March 2015. [online]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/press/en/2015/sc11821.doc.htm>.

júce konflikty.⁴⁹⁸ Rezolúcia ďalej zdôrazňuje užitočnosť vytvárania efektívneho partnerstva medzi regionálnymi a subregionálnymi organizáciami s cieľom umožniť rýchlu reakciu na spory a vznikajúce krízy a zároveň posilniť úlohu OSN pri predchádzaní konfliktov. Z týchto dôvodov OSN vyjadruje odhodlanie ďalej rozvíjať vzťahy OSN a regionálnych a subregionálnych organizácií, najmä s Africkou úniou.⁴⁹⁹ Bezpečnostná rada zároveň povzbudzuje regionálne organizácie v ďalšom angažovaní sa pri urovnávaní sporov. Ďalším dokumentom, ktorý zdôrazňuje úlohu regionálnych organizácií, je aj správa Generálneho tajomníka OSN z 29. decembra 2011. Vo svojej správe Generálny tajomník zdôrazňuje dôležitosť spolupráce medzi OSN a regionálnymi organizáciami. Snahy vyvíjané Africkou úniou vníma ako integračnú časť kolektívnej bezpečnosti.⁵⁰⁰

Nasadenie regionálnej organizácie pri riešení konfliktov v rámci regiónov prináša niekoľko vcelku zásadných výhod. Regionálna organizácia a jej členské štáty sú zväčša najbližšie problému. Teda jej schopnosť reagovať je posilnená geografickou blízkosťou, pričom netreba zabúdať ani blízkosť kultúrnu a politickú. Operácia vykonaná susednými štátmi má potenciál byť domácim obyvateľstvom vnímaná v lepšom svetle ako intervencia napríklad medzinárodných síl, navyše ak legitimita nasadenia medzinárodných síl môže byť poznačená koloniálnou minulosťou intervenujúcej mocnosti. Príkladom môže byť pôsobenie misie Africkej únie v Somálsku (AMISOM). Aj keď treba povedať, že pozvoľna, predsa len angažovanie afrických krajín v Somálsku prináša určité výsledky, čo pri predošlých operáciách v Somálsku s istotou nebolo možné.

Možno predpokladať, že členovia regionálnej organizácie budú mať prvoradý záujem na riešení bezpečnostnej situácie pred

⁴⁹⁸ Pozri bližšie: S/RES/2033 (2012) z 12. januára 2012.

⁴⁹⁹ Ibid.

⁵⁰⁰ „*The contribution of the African Union to peace and security In: Africa, as an integral part of international collective security, has been acknowledged and encouraged by the Security Council. Over time, and In: response to the severity of the peace and security challenges In: Africa, the roles of both the African Union and the regional economic communities have increased significantly, both qualitatively and quantitatively.*“ Pozri: Report of the Secretary General on United Nations – African Union cooperation In: peace and security, S/2011/805. z 29 decembra 2011.

vlastným prahom. Vychádzame z toho, že štáty v danom regióne budú prvé negatívne dotknuté prejavmi konfliktu, ako je politická destabilizácia, aktivity teroristických jednotiek, vlny utečencov a zlá humanitárna situácia, ako aj celková eskalácia násilia v regióne. Preto regionálna organizácia a jej členovia budú hľadiť na ochranu vlastného záujmu na bezpečnosti v regióne a v tomto kontexte možno skôr predpokladať existenciu politickej vôle vykonať potrebné opatrenia, čo nemusí platiť v prípade iných krajín, ktoré nebudú problémom bezprostredne zasiahnuté.

Ak zodpovednosť za situáciu v regióne preberie regionálna organizácia, určitým spôsobom odbremeňuje ostatných členov medzinárodného spoločenstva. To znamená, že postihnutý región nemusí čakať na pomoc od medzinárodného spoločenstva – ktorá sa dostaviť nemusí, resp. môže byť nedostatočná. Na druhej strane pre BR OSN nemusí predstavovať problém autorizovať vykonanie *peacekeeping* alebo *peace-enforcement* operácie na území postihnutého štátu, nakoľko väčšina záťaže a zodpovednosti je sústredená na pleciach danej regionálnej organizácie.

Ďalšiu výhodu nasadenia síl regionálnej organizácie predstavuje možnosť uplatnenia metód *peace-enforcement*-u. Jednotky nasadené v mierových operáciách OSN boli často vybavené mandátom, ktorý ich oprávňoval použiť silu v obmedzenej miere. To viedlo k zlyhaniam s tragickými následkami. Mierové operácie OSN majú v systéme medzinárodnej bezpečnosti svoje miesto, avšak ich prínos k riešeniu konfliktov s ohľadom na dobre známe historické udalosti nie je možné preceňovať.⁵⁰¹

Aj napriek nespornej aktivite regionálnych organizácií v oblasti medzinárodného mieru, Bezpečnostná rada OSN vždy zdôrazňovala svoju hlavnú zodpovednosť za medzinárodný mier a bezpečnosť. Situácie, ktoré riešia regionálne organizácie v Afrike, ukazujú, že regionálne organizácie sú lepšie uspôsobené reagovať na ohrozenie mieru v oblasti, avšak hľadajú podporu a záštitu autority všeobecnej medzinárodnej organizácie, akou OSN je. Tzv. „mandát

⁵⁰¹ Porovnaj: SHAW, M. N.: *International law*, Cambridge University Press, Cambridge, 6th edition, 2008, s. 1233 a ďalej.

OSN“, pod čím je nutné chápať rozhodnutie Bezpečnostnej rady o vykonaní určitej akcie, je stále považované za určitý znak právnej a v neposlednom rade aj politickej legitimizácie takejto akcie. Zastávame názor, že regionalizácia vykonávania bezpečnostných operácií na presadenie a udržanie mieru sa bude časom prehlbovať. Je potrebné vziať do úvahy skutočnosť, že aj keď africké štáty zaznamenali v poslednom období určitý progres, stále trpia nedostatkami, čo sa týka materiálneho vybavenia, výcviku ozbrojených síl, k čomu treba pripočítať problémy politické, ako je politická nestabilita, prípadne aktivity teroristických skupín a ozbrojených bánd v mnohých krajinách regiónu. Preto aj napriek optimistickému nazeraniu na vec je zrejmé, že zložitost' súčasných konfliktov a ich dynamika často prevyšuje možnosti regionálnych organizácií, obzvlášť ak hovoríme o organizáciách štátov globálneho juhu, kde pozorujeme častejší výskyt konfliktných zón, čo platí najmä o Afrike a Blízkom východe.

8.3 Interakcie univerzalizmu a regionalizmu a interregionalizmus v oblasti mieru a bezpečnosti

Kým predchádzajúci text bol zameraný predovšetkým na analýzu právnej úpravy kapitoly VIII Charty OSN a uvedenie príkladov regionálnych organizácií, ktorých kompetencie zahŕňajú aj presadzovanie mieru a bezpečnosti, táto časť má za cieľ ukázať na hľadanie spôsobov spolupráce v rámci tejto agendy. Základné východiská predstavujú jednak postavenie Bezpečnostnej rady OSN v systéme medzinárodnej bezpečnosti, ako aj nepopierateľný fakt zvyšovania počtu regionálnych zoskupení. Príklon k regionalizácii v bezpečnostných otázkach nie je úplne novum na medzinárodnej scéne. Medzinárodné spoločenstvo však pri vytváraní OSN koncom 2. svetovej vojny ukázalo vôľu túto oblasť centralizovať a túto vôľu prejavilo v konečnom znení Charty OSN.⁵⁰² Vývoj v období Studenej vojny a najmä po jej skončení, odlišný charakter konfliktov a nové hrozby na medzinárodnej scéne formujú odlišné medzinárodné prostredie, v ktorom sa mení aj rola regionálnych medzinárodných organizácií a aj pohľad na ich pôsobenie.⁵⁰³

Presadzovanie mieru a bezpečnosti je termín, ktorý zahŕňa širokú paletu krokov a nástrojov, ktoré môžu regionálne organizácie potenciálne v prípade potreby využiť.⁵⁰⁴ Ďalšou oblasťou, na ktorej nepanuje jednoznačná zhoda, je využívanie rôznych sankčných opatrení, ktoré nezahŕňajú použitie ozbrojenej sily (hospodárske

⁵⁰² Pozri bližšie ČEPELKA, Č., STURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné, EUROLEX BOHEMIA*, Praha, 2003, s. 661, v súvislosti s článkom 39 Charty OSN.

⁵⁰³ Porovnaj napríklad: *Cooperation between United Nations, Regional, Subregional Organizations „Mainstay“ of International Relations, Security Council Hears throughout Day-Long Debate*. Security Council SC/11087, 6 August 2013, Presidential Statement. [online]. Dostupné na internete: <http://www.un.org/News/Press/docs/2013/sc11087.doc.htm>.

⁵⁰⁴ Za prejav regionálnej bezpečnostnej politiky možno okrem bežne spomínaných nástrojov považovať napríklad aj vytváranie tzv. bezjadrových pásem. Napríklad zmluva z Tlatelolca vytvára pásmo bez jadrových zbraní na území juhoamerického a karibského subregiónu.

sankcie, embargá na dovoz určitých tovarov atď.).⁵⁰⁵ Pokiaľ je zákaz použitia a hrozby silou imperatívnym pravidlom medzinárodného práva, otázka ukladania sankcií bez použitia sily nie je normami *jus cogens* významne obmedzovaná. Koniec koncov podstatnou črtou mechanizmu donútenia v medzinárodnom práve je jeho decentralizácia a využitie svojpomoci, čo prirodzene nemožno tvrdiť o sankciách ukladaných Bezpečnostnou radou OSN pri výkone jej právomocí podľa kapitoly VII. S uvedeným sa však dostáva do určitej kontradickie oprávnenie na intervenciu regionálnej organizácie v rámci regiónu, o ktorom sme hovorili vyššie. Možno pripomenúť, že operácie ECOWAS v Libérii a Sierra Leone, ktoré sa začali bez autorizácie Bezpečnostnej rady, začali na podnet prezidentov týchto krajín, pričom autorizácia BR OSN prišla až *ex post*. Obdobne aj v roku 2012 počas eskalácie krízy v Mali boli sily štátov ECOWAS nasadené na žiadosť vlády (ECOWAS až následne žiadalo o autorizáciu Bezpečnostnú radu OSN⁵⁰⁶).

Koncepcia kolektívnej sebaobrany nie je zameraná na riešenie krízy v rámci regionálnej organizácie.⁵⁰⁷ Termín kolektívna bezpečnosť je vo svojej podstate širší, keďže nezahrňuje iba sebaobranu, ale bezpečnosť – kým sebaobrana *ex definitione* reaguje na útok

⁵⁰⁵ Pozri napríklad ustanovenia ods. 7 a 8 Deklarácie o zvýšení efektivity princípu o zákaze hrozby silou a použitia sily v medzinárodných vzťahoch, ktoré prikazujú štátom zdržať sa ozbrojenej intervencie, ako aj zakazujú použitie alebo podporu ekonomických a politických opatrení na donútenie štátu s cieľom jeho podriadenia. Teda použitie sily nemusí nevyhnutne zahŕňať použitie *ozbrojenej sily*. Uvedená deklarácia je prílohou rezolúcie Valného zhromaždenia OSN A/RES/42/22 z 18. novembra 1987.

⁵⁰⁶ Misia AFISMA, ktorá bola od 1. júla 2013 pretransformovaná na misiu OSN MINUSMA. Pozri bližšie: *Press Release AFISMA Transfers its Authority to MINUSMA*. [online]. Dostupné na internete: <http://www.peaceau.org/uploads/afisma-transfers-it-authority-to-minusma-01-july-2013.pdf>.

⁵⁰⁷ Ako ilustrácia takejto situácie môže poslúžiť problematická situácia, ktorá vznikla medzi Gréckom a Tureckom v súvislosti so situáciou na Cypre v roku 1956. NATO ako organizácia kolektívnej sebaobrany sa nestalo platformou riešenia sporu aj napriek snahe Generálneho tajomníka aliancie. Minister zahraničných vecí USA Dulles sa vyjadril, že NATO nie je organizované ako regionálne združenie a nemá právomoc riešiť spory medzi členmi organizácie. Pozri: ABBAS, A.: op. cit. 38 a nasl.

agresora, udržať bezpečnosť bude potrebné aj v situáciách, kde agresor *prima facie* prítomný nie je. Ak pripúšťame existenciu práva regionálnej organizácie na intervenciu, stále ide o presadzovanie bezpečnosti v rámci teritoriálnej pôsobnosti regionálnej organizácie, čo však nevyhnutne nemusí implikovať presadzovanie bezpečnosti v regióne *per se*, keďže región a územie, na ktorom pôsobí regionálna organizácia, a na ktorom nasadzuje svoje zbrojené zložky, sa nemusia nevyhnutne prekrývať. Na africkom kontinente možno pozorovať pomerne dobre vyvinutú modelovú situáciu kooperatívneho vzťahu regionálnej organizácie (AU), ktorá sa vymedzuje ako nositeľ primárnej zodpovednosti za bezpečnosť na africkom kontinente a subregionálnych organizácií v úzkej súčinnosti s OSN. Existuje subregionálna organizácia (ECOWAS), ktorá vytvára bezpečnostné štruktúry a zároveň deklaruje súčinnosť tak s AU, ako aj s OSN.⁵⁰⁸ V rámci európskeho regiónu vykonáva vlastnú Spoločnú bezpečnostnú a zahraničnú politiku Európska únia, ktorá deklaruje v zakladajúcich zmluvách rešpekt k medzinárodnému právu a spoluprácu s OSN v otázkach medzinárodného mieru.⁵⁰⁹ Okrem Európskej únie pôsobí v európskom regióne aj Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe, ktorá však svoju pôsobnosť realizuje primárne skrz nástroje diplomatického pôsobenia, pozorovateľských misíí a *peacemaking-u*.⁵¹⁰

⁵⁰⁸ Pozri článok 2, článok 41 a kapitolu 11 Protocol Relating to the Mechanism for Conflict Prevention, Management, Resolution, Peace-Keeping and Security. [online]. Dostupné na internete:

<http://www.comm.ecowas.int/sec/index.php?id=ap101299&lang=en>.

⁵⁰⁹ Pozri napríklad ustanovenia článku 3 ods. 5 Zmluvy o európskej únii.

⁵¹⁰ Organizácia pre bezpečnosť a spoluprácu v Európe je výsledkom procesu uvoľňovania napätia medzi východom a západom počas Studenej vojny. Pôvodne sa označovala ako Konferencia o bezpečnosti a spolupráci v Európe, ktorá bola založená Helsinským záverečným aktom v roku 1975. Hlavným poslaním organizácie je pokojné riešenie sporov medzi štátmi, agenda odzbrojenia, posilňovanie spolupráce medzi štátmi. Organizácia je v ostatnom období aktívna najmä pri snahe o ukončenie násilia vo vojne v ukrajinskej oblasti Donbas. Pozri bližšie: Conference on Security and Co-operation in Europe, Final Act, Helsinki, 1975. [online]. Dostupné na internete: <http://www.osce.org/mc/39501?download=true>.

Osobitnú pozornosť treba venovať situácii, v ktorej regionálna organizácia nasadzuje sily v rámci realizácie svojej bezpečnostnej politiky mimo regiónu, v rámci ktorého bola utvorená. Kapitola VIII nijakým spôsobom neobmedzuje Bezpečnostnú radu v tom zmysle, že by bola oprávnená použiť oblastné orgány len v rámci regiónu, v ktorom vykonávajú svoju územnú pôsobnosť a v ktorom plnia väčšinu úloh a cieľov, za účelom naplnenia ktorých boli vytvorené. Ako príklad možno uviesť Európsku úniu, ktorá na základe mandátu OSN (a niekedy aj bez neho, pokiaľ ide o akcie, ktoré nemajú intervenčný charakter), pôsobí v rámci svojej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (do rámca ktorej zapadá aj bezpečnostná a obranná politika) aj mimo európskeho kontinentu.⁵¹¹

Poukazujúc na niektoré parciálne otázky, ktorým sa venuje veda medzinárodného práva, sme sa snažili poukázať na problémy, ktoré môžu vyplývať z nasadenia regionálnych organizácií pri presadzovaní medzinárodného mieru a bezpečnosti. Určitá miera decentralizácie je zjavná, nakoľko možno identifikovať pôsobenie tak univerzálneho, ako aj regionálneho a v jeho rámci aj subregionálneho elementu. Z praxe regionálnych organizácií možno vypozerovať snahu o vytváranie rôznych platforiem spolupráce a snahu o koordináciu úsilia pri presadzovaní mieru.⁵¹² Táto snaha sa následne pretavuje do aktivít zahŕňajúcich spoločné pôsobenie v problematických oblastiach, ktoré sa rozvíjajú viac či menej úspešne. Ako príklady možno spomenúť spoločnú misiu OSN a AU v Darfúre (UNAMID), prechod⁵¹³ Medzinárodnej podpornej misie v Mali

⁵¹¹ Bližšie k problematike právneho základu operácií ozbrojených síl pod právomocou Európskej únie pozri: FAIX, M.: Medzinárodnoprávny rámec zahraničnopolitických misí Európskej únie. Praha: Univerzita Karlova v Prahe, Právnická fakulta, 2012.

⁵¹² Možno spomenúť napríklad Komisiu OSN pre budovanie mieru, prípadne vytvorenie Rámca AU pre post konfliktnú rekonštrukciu a rozvoj (PCRD – *The AU Post-Conflict Reconstruction and Development Framework*) a Rámca ECOWAS pre prevenciu konfliktov (ECPF – *ECOWAS Conflict Prevention Framework*). K tomu pozri bližšie: AJAYI, T.: op. cit. s. 4 – 5.

⁵¹³ Zmena autority sa udiala 1. júla 2013, avšak pri zachovaní silnej prítomnosti regionálnej organizácie ECOWAS. Pozri bližšie Rezolúciu Bezpečnostnej rady OSN, S/RES/2100 (2013) z 25. apríla 2013.

(AFISMA) pod kontrolu OSN (*peacekeeping* operácia MINUSMA), prípadne angažovanie sa juhoamerického spoločenstva UNASUR v karibskom Haiti v rámci misie MINUSTAH a podobne.⁵¹⁴

Počnúc 90-tymi rokmi v OSN objemovo narastá agenda *peacekeeping-u* až na hranicu udržateľnosti. OSN bola preto prinútená prikročiť k reforme doktríny *peacekeeping-u* a spolu s ňou aj k určitej korekcii svojho vzťahu k regionálnym medzinárodným organizáciám.⁵¹⁵ Podstatou nového prístupu OSN je zdieľanie bremena pri *peacekeeping* operáciách s regionálnymi medzinárodnými organizáciami. Spolupráca pri činnostiach podľa kapitoly VIII Charty OSN má nadobudnúť systematický charakter (na rozdiel od predošlého *ad hoc* prístupu).⁵¹⁶ Platformou pre systematické riešenie agendy mieru a bezpečnosti za účasti regionálnych medzinárodných organizácií sa stali stretnutia na vysokej úrovni (*high-level meetings*)⁵¹⁷ organizované od roku 1994 (naposledy v auguste 2013).⁵¹⁸

Kým Charta OSN vychádza z premisy primárneho postavenia Bezpečnostnej rady, prax medzinárodného spoločenstva ukazuje

⁵¹⁴ Pozri: UNASUR Debates Reduction of MINUSTAH Contingent, Center for Policy and Economic Research, June 20, 2012. [online]. Dostupné na internete:

<http://www.cepr.net/index.php/blogs/relief-and-reconstruction-watch/unasur-debates-reduction-of-minustah-contingent>.

⁵¹⁵ FELICIO, T.: The United Nations and Regional Organizations: The Need for Clarification and Cooperation. *Studia Diplomatica* Vol. LXII, 2009, No. 3, s. 15. [online]. Dostupné na internete:

<http://www.globalgovernance.eu/images/documents/The%20UN%20and%20Regional%20Organizations%20Tania%20Felicio.pdf>.

⁵¹⁶ Východiskovým dokumentom je správa generálneho tajomníka OSN *An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping* (A/47/277 - S/24111 zo 17. júna 1992. [online]. Dostupné na internete: http://www.unrol.org/files/A_47_277.pdf, bod 64.

⁵¹⁷ Stretnutia na vysokej úrovni sa konajú v rámci zasadnutia Bezpečnostnej rady OSN a predsedá im Predseda Bezpečnostnej rady OSN, pričom sa na nich zúčastňujú aj členské štáty OSN, ktoré nie sú členmi Bezpečnostnej rady OSN (na základe pozvania v zmysle pravidla 37 Dočasných procesných pravidiel) a neštátne subjekty, v tomto prípade regionálne organizácie (na základe pravidla 39 Dočasných procesných pravidiel).

⁵¹⁸ Felicio mylne uvádza, že medzi rokmi 2006 a 2009 sa nekonali žiadne stretnutia Bezpečnostnej rady s medzinárodnými organizáciami. Pozri dielo citované vyššie, s. 17.

skôr na akceptovanie vzájomnej interakcie univerzálnej Organizácie Spojených národov a regionálnych medzinárodných organizácií, v rámci ktorej OSN nie je schopná sama svojimi obmedzenými kapacitami naplniť cieľ presadzovania mieru, no na strane druhej, samotné regionálne štruktúry sa obracajú na OSN pri hľadaní podpory a legitimity v situáciách, keď k ohrozeniu mieru dochádza. Aj napriek uvedeným výhodám, s ktorými sa nasadenie regionálnych organizácií spája, je pre tieto organizácie výhodné budovať a rozvíjať spoluprácu s OSN, jednak s ohľadom na potrebné zdroje, ako aj personál a požadovanú odbornosť. To, že vzájomná asistencia je nevyhnutnosťou a zároveň posilnením presadzovania medzinárodného mieru, sa pred vyše dvadsiatimi rokmi v dokumente Agenda pre mier vyjadril Boutros Boutros Ghali nasledovne: „*V zmysle Charty, Bezpečnostná rada má a vždy bude mať primárnu zodpovednosť za udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, ale regionálna akcia ako prejav decentralizácie, delegácie a spolupráce s OSN, nie je iba uľahčením bremena, ktoré nesie Bezpečnostná rada, ale prispieva tiež k hlbšej spolupráci, konsenzu a demokratizácii v medzinárodných záležitostiach.*“⁵¹⁹

8.4 Regionalizmus v službách univerzalizmu: Výkon sankcií OSN prostredníctvom mechanizmov EÚ

Mechanizmus donútenia je jednou z osobitostí medzinárodného práva. Systém sankcií sa aj v súčasnosti opiera predovšetkým o svojpomoc.⁵²⁰ Problematika medzinárodných sankcií má navyše nie len právnu povahu, ale zasahuje aj do sféry medzinárodnej politiky – politický význam ukladania medzinárodnoprávných sankcií nemožno pri uvažovaní o medzinárodných sankciách prehliadať. Pre vymedzenie pojmu sankcia, ktorý by reflektoval vyššie zmienené, možno použiť definíciu Jeana Combacaua, ktorý vymedzuje medzinárodné sankcie ako opatrenia prijaté štátom individuálne alebo v

⁵¹⁹ *An Agenda for Peace – Preventive diplomacy, peacemaking and peace-keeping*, op. cit. par.

⁵²⁰ KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*, Bratislava: Iura Edition, 2. Vydanie, 2011, s. 56.

spojení s inými štátmi ako reakcia na správanie iného štátu, ktoré je považované za rozporné s medzinárodným právom. V praxi štátov však možno pozorovať konanie, ktoré môže mať povahu sankčných opatrení, avšak samo osebe smeruje voči správaniu sa štátov, ktoré nemusí byť nevyhnutne nelegálne, avšak je pre daný štát neprijateľné z dôvodov politických. Možno teda povedať, že účelom reštriktívnych opatrení je pozmeniť správanie dotknutého subjektu želaným spôsobom.⁵²¹

S výnimkou vyššie analyzovanej kapitoly VII Charty OSN, ktorá predstavuje právny základ pre ukladanie kolektívnych opatrení – sankcií, v systéme medzinárodného práva absentuje centralizovaný mechanizmus donútenia a vzhľadom na to medzinárodné právo pripúšťa aj sankcie individuálne. Dominantný systém kolektívnych sankcií predstavuje mechanizmus uplatňovaný Bezpečnostnou radou OSN. Uplatnenie tohto mechanizmu sa striktnie viaže na situácie, v ktorých dochádza k ohrozeniu mieru či porušeniu mieru.⁵²² Podľa článku 39 spadá do kompetencie BR OSN posúdiť, či v určitej situácii došlo k ohrozeniu mieru, porušeniu mieru alebo k útočnému činu. Ak BR OSN posúdi, že k takýmto skutočnostiam došlo, môže rozhodnúť o použití opatrení bez použitia ozbrojenej sily alebo ak by sa tieto ukázali neúčinné, môže pristúpiť ku kolektívnym opatreniam s použitím sily.⁵²³ V období Studenej vojny, ktoré bolo poznačené paralizou Bezpečnostnej rady, boli opatrenia podľa článku 41 úspešne uplatnené v podstate iba v prípade Rodézie a Juhoafrickej republiky.⁵²⁴ Obdobie po skončení Studenej vojny naznačilo možnosti Bezpečnostnej rady OSN a je charakterizované jej väčšou akciovosťou. V priebehu deväťdesiatich rokov (ktoré sa zvyknú

⁵²¹ PORTELA, C.: The EU's Use of Targetted Sanctions: Evaluating Effectiveness. In: CEPS Working Document, no. 391, March 2014, p. 3.

⁵²² V zmysle článku 24 Charty OSN nesie Bezpečnostná rada hlavnú zodpovednosť za udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti, pričom sa členské štáty zaväzujú jej rozhodnutia vykonať.

⁵²³ Túto právomoc BR OSN zakotvuje článok 41, resp. 42 Charty OSN.

⁵²⁴ Rezolúcie BR OSN S/RES/418 (1977) a S/RES/591 (1986) namierené proti Južnej Afrike zahŕňali predovšetkým zbraňové embargo, kým rezolúcia S/RES/253 (1968) zahŕňala export ako aj import produktov a komodít do Rodézie okrem tých určených na humanitárne účely.

označovať ako „desaťročie sankcií“) BR OSN vo svojej praxi rozvinula mnoho druhov reštriktívnych opatrení, medzi ktorými možno ako zásadnú inováciu sankčného mechanizmu vyzdvihnúť koncept cieľených (*targeted*), resp. inteligentných (*smart*) sankcií. Svoje právomoci podľa kapitoly VII Charty využíva BR OSN od konca 90. rokov a najmä po útokoch z 11. septembra 2001 v Spojených štátoch s cieľom bojovať proti hrozbám vyplývajúcim z aktivít teroristických skupín a jednotlivcov na ne napojených.

BR OSN pristupuje predovšetkým k cieľným opatreniam, ktoré predpokladajú zmrazenie finančných prostriedkov organizácií, subjektov a osôb, ktoré tzv. sankčný výbor, ktorý vytvorila BR OSN rezolúciou č. 1267 (1999) z 15. októbra 1999, uvedie na súhrnný zoznam. Keďže pri procese tvorby týchto zoznamov (*listing*) môže dochádzať k porušeniu oprávnených práv týchto osôb, za účelom vybavovania žiadostí o výmaz mena zapísaného na súhrnný zoznam rezolúcia BR OSN č. 1730 (2006) stanovila vytvorenie „kontaktného miesta“ pri BR OSN, ktoré má za úlohu tieto žiadosti prijímať. Kontaktné miesto bolo vytvorené v marci 2007. Rezolúcia BR OSN č. 1735 (2006) ukladá štátom povinnosť predložiť výboru pre sankcie „zhrnutie dôvodov“ spolu s návrhom na zápis určitej osoby na súhrnný zoznam. Návrh musí obsahovať čo možno najdetailnejšie zhrnutie dôvodov pre zápis takejto osoby. Pre zabezpečenie lepšej ochrany práv, rezolúcia Bezpečnostnej rady č. 1904 (2009) vytvorila „úrad ombudsmana“.⁵²⁵ Nástup cieľených sankcií samozrejme nepriniesol ústup od ukladania „klasických“ opatrení voči štátom, ktorých aktivity sú Bezpečnostnou radou vnímané ako ohrozenie mieru.⁵²⁶

⁵²⁵ Jeho úlohou je napomáhať výboru pre sankcie pri posudzovaní žiadostí o výmaz zo súhrnného zoznamu. Úlohy ombudsmana zahŕňajú fázu zhromažďovania informácií od dotknutých štátov a fázu súčinnosti, v ktorej je možné zahájiť dialóg s dotknutým subjektom, ktorý žiada, aby jeho meno (resp. názov, pokiaľ ide o právnickú osobu) bolo vymazané zo súhrnného zoznamu výboru pre sankcie. Po ukončení týchto dvoch fáz ombudsman vypracuje a oznámi „súhrnnú správu“ výboru pre sankcie, ktorý musí preskúmať žiadosť o výmaz s pomocou ombudsmana a po skončení tohto preskúmania rozhodnúť, či žiadosti o výmaz vyhovie.

⁵²⁶ Ako príklad možno uviesť sankcie voči Severnej Kórei zamerané proti jej nukleárnemu programu zavedené rezolúciami 1695 (2006), 1718

V praxi možno badať aj prípady, kedy dochádza ku kombinácii kolektívnych a individuálnych sankcií – opatrenie uložené rezolúciou BR OSN je štátom alebo medzinárodnou organizáciou vykonané vlastnými implementačnými opatreniami (napr. EÚ a jej Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika), pričom samotný rozsah opatrení bez použitia sily môže prekročiť rozsah opatrení podľa rezolúcie BR OSN.

8.4.1 Právo Európskej únie ako právny základ realizovania reštriktívnych opatrení

Primárne právo Európskej únie je tvorené Zmluvou o Európskej únii a Zmluvou o fungovaní Európskej únie.⁵²⁷ Poukaz na primárne právo EÚ je podstatný pre potrebu pochopenia základného vymedzenia právomoci Únie v oblasti, kam medzinárodné reštriktívne opatrenia spadajú. Únia sa pri realizácii svojich politík riadi predovšetkým zásadou prenesených právomocí, ergo môže rozhodovať len v tých oblastiach a v takom rozsahu (rešpektujúc zásady subsidiarity a proporcionality), v akom na ňu štáty právomoc preniesli. Rozhodovanie o reštriktívnych opatreniach spadá do oblasti spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky (SZBP). Vymedzenie pravidiel SZBP nachádzame v Zmluve o Európskej únii, pričom vo vzťahu k reštriktívnym opatreniam treba poukázať na osobitné ustanovenia článku 216 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

Zmluva o Európskej únii⁵²⁸ už v úvodných spoločných ustanoveniach prehlasuje, že Únia prispieva k mieru, bezpečnosti, trvalo udržateľnému rozvoju Zeme, k solidarite a vzájomnému rešpektovaniu sa národov, k voľnému a spravodlivému obchodu, k odstráneniu chudoby a k ochrane ľudských práv, najmä práv dieťaťa, ako aj k

(2006), 1873 (2009), 2087 (2013) a ďalšie, ktoré sú kombináciou cieľných a „bežných“ sankcií, ako aj proti Iránu, ktoré zavádzajú napr. Rezolúcie 1737 (2006), 1747 (2007) či 1929 (2010).

⁵²⁷ Pričom v zmysle ustanovení článku 6 Zmluvy o Európskej únii má aj Charta práv rovnakú právnu silu ako zmluvy.

⁵²⁸ Zmluva o fungovaní Európskej únie, Úradný vestník Európskej únie 2008/C 115/01 z 9. mája 2008, oznámenie MZV č. 486/2009 Zb. o uzavretí Lisabonskej zmluvy, ktorou sa mení a dopĺňa Zmluva o Európskej únii a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva.

prísrnemu dodržiavaniu a rozvoju medzinárodného práva, najmä k dodržiavaniu zásad Charty Organizácie spojených národov.⁵²⁹ Článok 21 Zmluvy o Európskej únii vymedzuje ciele spoločných politík a činností Únie.⁵³⁰

Pre naplnenie týchto cieľov, ktoré sú vymedzené v zmluvách, Únia v rámci svojej činnosti implementuje opatrenia uložené BR OSN v súlade s kapitolou VII Charty OSN. BR OSN má právomoc rozhodovať spôsobom záväzným pre všetky členské štáty OSN o ukladaní opatrení potrebných na uchovanie alebo obnovenie medzinárodného mieru a bezpečnosti v prípade ohrozenia mieru, porušenia mieru alebo útočného činu. Implementáciu rezolúcií Bezpečnostnej rady OSN vykonávala EÚ aj pred platnosťou Lisabonskej zmluvy⁵³¹ predovšetkým v rámci samostatnej kapitoly o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike. V súčasnosti sa úprava spoločnej zahraničnej politiky nachádza v piatej hlave Zmluvy o Európskej únii v rámci všeobecných ustanovení o vonkajšej činnosti únie a osobitných ustanovení o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike. Na základe týchto ustanovení sa Únia usiluje o rozvoj vzťahov a budovanie partnerstiev s tretími krajinami a s medzinárodnými regionálnymi a univerzálnymi organizáciami, ktoré uznávajú spoločné zásady. Presadzuje mnohostranné riešenia spoločných problémov, najmä v rámci OSN.⁵³²

⁵²⁹ Článok 3 ods.5 Zmluvy o Európskej únii.

⁵³⁰ Ide o cieľ uchovávať svoje hodnoty, základné záujmy, bezpečnosť, nezávislosť a celistvosť, upevňovať a podporovať demokraciu, právny štát, ľudské práva a zásady medzinárodného práva, zachovávať mier, predchádzať konfliktom a posilňovať medzinárodnú bezpečnosť v súlade s cieľmi a zásadami Charty OSN, zásadami Helsinského záverečného aktu a s cieľmi Parížskej charty vrátane tých, ktoré sa týkajú vonkajších hraníc, podporovať trvalo udržateľný hospodársky, sociálny a environmentálny rozvoj rozvojových krajín s hlavným cieľom odstrániť chudobu a pod.

⁵³¹ Lisabonská zmluva (Úradný vestník Európskej únie 2007/C 306/01, oznámenie MZV č. 486/2009 Zb.) zmenila a doplnila znenie dvoch základných zmlúv EÚ, Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o založení Európskeho spoločenstva, na Zmluvu o Európskej únii a Zmluvu o fungovaní Európskej únie.

⁵³² Článok 21 Zmluvy o Európskej únii.

Proces prijímania opatrení je upravený v Zmluve o Európskej únii v článku 29, podľa ktorého Rada prijíma rozhodnutia, ktoré vymedzujú pozíciu Únie k určitej záležitosti geografickej alebo vecnej povahy. Členské štáty zabezpečia, aby ich vnútroštátne politiky zodpovedali pozíciám Únie, čo možno vnímať vo svetle zásady lojality členských štátov voči opatreniam robeným Úniou.

Ak rozhodnutie prijaté v súlade s ustanoveniami o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike Zmluvy o Európskej únii ustanovuje prerušenie alebo čiastočné alebo úplné obmedzenie hospodárskych a finančných vzťahov s jednou alebo viacerými tretími krajinami, Rada príjme kvalifikovanou väčšinou na základe spoločného návrhu vysokého predstaviteľa Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku a Komisie potrebné opatrenia, o ktorých informuje Európsky parlament (čl. 215 Zmluvy o fungovaní EÚ).

V prípade, že tak ustanovuje rozhodnutie prijaté v súlade s kapitolou o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike, Rada môže prijať reštriktívne opatrenia voči fyzickým alebo právnickým osobám, skupinám alebo neštátnym subjektom.⁵³³

Základné vymedzenie vzťahu Únie k Charte OSN možno vidieť v článku 21 Zmluvy o Európskej únii. Okrem iného únia vyhlasuje svoj záväzok smerom k dodržiavaniu zásad a princípov OSN a rešpektovaniu medzinárodného práva. Únia uskutočňuje svoje politiky okrem iných aj s cieľom zachovávať mier, predchádzať konfliktom a posilňovať medzinárodný mier a bezpečnosť v súlade so zásadami Charty OSN. Pre otázku prijímania rozhodnutí a implementácie sankcií je potrebné obrátiť pozornosť smerom k Zmluve o

⁵³³ Článok 215 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Pojmy *sankcie* alebo *medzinárodné sankcie* sa v texte zmlúv nenachádzajú. Zmluva o fungovaní Európskej únie hovorí o reštriktívnych opatreniach (*restrictive measures, mesures négatives*). Tento prístup možno vysvetliť politickou povahou týchto opatrení, pričom ako už bolo vyššie uvedené, takéto opatrenia môžu byť uplatnené aj v reakcii na konania štátov, ktoré nemusia byť nevyhnutne protiprávne. V tomto kontexte možno položiť otázku, či niektoré reštriktívne opatrenia Európskej únie nemôžu byť vnímané ako retorzie, prípadne protiopatrenia. Táto úvaha sa bude predovšetkým týkať opatrení, ktoré Únia ukladá v rámci vlastných autonómnych opatrení.

fungovaní Európskej únie. Základný rámec vymedzujúci postup Únie v situáciách analyzovaných v tejto časti možno badať v ustanoveniach o Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike, ktorých východisko je vymedzené v 2. kapitole Hlavy V Zmluvy o Európskej únii. Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ zostáva jednou z oblastí, ku ktorým Únia stále zaujíma „klasický“ prístup, resp. sa v tejto oblasti nespráva supranacionálne. To sa prejavuje tým, že spoločná zahraničná a bezpečnostná politika podlieha osobitným postupom, pričom je vykonávaná jednomyselne Radou Európskej únie a Európskou radou, pričom je vylúčené prijatie legislatívneho aktu. V súvislosti so základným vymedzením Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky treba spomenúť povinnosť štátov podporovať a vykonávať zahraničnú politiku v duchu zásady lojality a solidarity a rešpektu voči činnosti Únie, tak aby bola zaistená súdržnosť Únie navonok. Článok 25 Zmluvy o Európskej únii vymedzuje kategórie rozhodnutí, ktoré Únia prijíma pri realizácii SZBP. Hlavnú úlohu pri vykonávaní SZBP má Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničnú politiku a Rada. Rada tvorí túto politiku, pričom sa spravuje všeobecnými usmerneniami a strategickými smermi prijatými Európskou radou. Základným ustanovením vymedzujúcim právomoc Únie v oblasti sankcií je článok 28 ZEÚ. Ak si medzinárodná situácia vyžaduje operačnú činnosť Únie, má na základe uvedeného článku Rada právomoc prijať rozhodnutie, ktorým vymedzí ciele, rozsah a prostriedky, ktoré dostáva Únia k dispozícii a toto rozhodnutie vymedzí aj dobu trvania a spôsob ich uskutočnenia.

Článok 31 ZEÚ predpisuje jednomyselné prijímanie rozhodnutí tak Radou, ako aj Európskou radou. Požiadavku jednomyselnosti možno vysvetliť osobitou povahou spoločnej bezpečnostnej a zahraničnej politiky. Je dôležité poznamenať, že postup predpokladaný Zmluvou o Európskej únii sa týka rozhodnutí v rámci celého spektra SZBP, pričom ukladanie reštriktívnych opatrení tvorí iba časť z nich. Osobitný postup pre prijímanie reštriktívnych opatrení upravuje článok 216 Zmluvy o fungovaní Európskej únie. Na základe Rozhodnutia Rady (jednomyselné) Vysoký predstaviteľ pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku spoločne s Komisiou predkladajú návrh opatrenia Rade, ktorá toto prijíma tentoraz už kvalifikovanou

väčšinou. Reštriktívne opatrenia môžu zahŕňať prerušenie hospodárskych a finančných vzťahov s jednou alebo viacerými krajinami. Takéto opatrenia možno prijať aj voči neštátnym subjektom - teda fyzickým a právnickým osobám či iným skupinám.

Treba poznamenať, že tento postup rozhodovania o reštriktívnych opatreniach sa uplatňuje pri rozhodovaní o reštriktívnych opatreniach vo všeobecnosti. Nevzťahuje sa teda výlučne na implementáciu rezolúcií BR OSN, ale uplatňuje sa aj v prípade rozhodovania o jednostranných reštriktívnych opatreniach, o ktorých uloženie môže Únia rozhodnúť aj bez mandátu BR OSN.⁵³⁴ Tento postup prichádza do úvahy v rôznych situáciách, najmä v prípadoch, keď BR OSN nie je schopná prijať príslušnú rezolúciu, alebo v prípadoch, kedy sa Únia síce opiera o rozhodnutie BR OSN, avšak rozsah sankcií rozširuje nad rámec rezolúcie BR OSN.⁵³⁵ Týmto spôsobom môže Únia pristúpiť k rozšíreniu dosahu opatrení alebo k rozšíreniu zoznamu sankcionovaných osôb o ďalšie osoby okrem tých, ktoré BR OSN zaradila v rámci tzv. listing-u na zoznam adresátov cielených sankcií, prípadne k zostreniu uložených opatrení. V rámci tejto praxe tak môže Únia v rámci svojich politík presadiť ciele, ktoré sa nepodarilo presadiť v rámci BR OSN členskými štátmi, ktoré v nej zasadaajú.⁵³⁶

Právny základ pre implementáciu rozhodnutí BR OSN v rámci politiky Únie predstavuje primárne právo, pričom pramene sekundárneho práva predstavujú už samotné vykonávacie akty vo vzťahu k adresátom sankcií. V prvom rade treba pripomenúť, že BR OSN rozhoduje o reštriktívnych opatreniach v situáciách, ktoré sú vyhodnotené ako ohrozenie či porušenie mieru alebo ako útočný čin.

⁵³⁴ Napríklad Rozhodnutie Rady č. 2014/512/SZBP z 31.7.2014 voči Ruskej federácii zakazujúce vývoz a dovoz materiálu a produktov určených na vojenské účely.

⁵³⁵ Európska únia týmto spôsobom pristupuje napríklad k Iránu. Pozri: PORTELA, C.: The EU's Use of Targetted Sanctions: Evaluating Effectiveness. In: CEPS Working Document, no. 391, March 2014, p. 19.

⁵³⁶ Treba pripomenúť, že v rámci BR OSN majú členské štáty Európskej únie, ktoré v nej zasadaajú, viaceré záväzky, ktoré im vyplývajú zo Zmluvy o Európskej únii, pričom sa musia riadiť v prvom rade zásadou lojality.

Preto BR OSN rozhoduje o ukladaní sankčných opatrení s cieľom obnoviť a udržať medzinárodný mier a bezpečnosť. Takéto rozhodnutie následne zaväzuje všetky členské štáty OSN. Pre dosiahnutie predpokladaných cieľov opatrení je nevyhnutné, aby boli implementované čo najrýchlejšie, a to predovšetkým pri ukladaní cielených sankcií zameraných na zmrazenie aktív (asset freeze), vzhľadom na možnosti prevodu kapitálu. V súčasnosti je na implementáciu rozhodnutia BR OSN využívaná dvojstupňová rozhodovacia procedúra. Najskôr sa vyžaduje (jednomyselné) prijatie rozhodnutia v rámci SZBP a následne Rada rozhodne o prijatí príslušného nariadenia v zmysle Zmluvy o fungovaní EÚ (čl. 216). V minulosti Komisia mohla predostrieť návrh Nariadenia Rady ešte predtým, než bolo prijaté príslušné rozhodnutie SZBP. To umožnilo Rade zároveň s prijatím rozhodnutia rozhodnúť aj o samotnom nariadení. Tento postup si však vyžadoval vysokú mieru informovanosti Komisie o postupe prijímania rezolúcie BR OSN.

8.4.1.1 *Konanie vo veci Kadi*

V kontexte reštriktívnych opatrení ukladaných za účelom vykonania opatrení uložených Bezpečnostnou radou OSN je nevyhnutné venovať bližšiu pozornosť aj vyššie zmieneným konaniam v prípadoch „Kadi“ a „Kadi II“. Tieto konania prebiehali pred Súdny dvorom Európskej únie. Vzhľadom na skutočnosť, že ide o veľmi známe a dobre zdokumentované konania, nebudeme na tomto mieste venovať bližšiu pozornosť skutkovým okolnostiam. Uvedené konania sú pre nás zaujímavé predovšetkým v perspektíve vzťahu regionálneho systému medzinárodného práva a univerzálneho medzinárodného práva. Súdny dvor v zmienených rozhodnutiach zdefinoval svoj postoj voči BR OSN a do veľkej miery ovplyvnil procesnú stránku ukladania sankcií Bezpečnostnou radou OSN. Rozhodnutie Súdneho dvora vo veci Kadi a Al-Barakaat International Foundation bolo svojho času považované za najdôležitejšie rozhodnutie definujúce vzťah práva Európskej únie a medzinárodného práva verejného. V prípade išlo o sťažnosť jednotlivca voči implementácii opatrenia BR OSN, uloženého rezolúciou, v rámci ktorej bol sťažovateľ označený ako osoba zapojená do aktivít súvisiacich s teroriz-

mom, čoho následkom malo byť zmrazenie aktív tejto osoby.⁵³⁷ Podstatou rozhodnutia bolo konštatovanie, že nariadenie, ktorým Rada uložila opatrenia na vykonanie rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN, porušujú práva garantované právom únie, čím sa Súdny dvor vlastne vzoprel Bezpečnostnej rade OSN. To sa samo osebe javilo ako kontradiktórne voči pozícii Únie ako medzinárodného hráča opierajúceho sa o medzinárodné právo a vyznávajúceho myšlienku multilateralizmu. Súdny dvor sa v rozhodnutí vo veci Kadi v určitom zmysle stavia do kontradikcie s univerzálnym medzinárodným právom a možno v ňom badať ambíciu tvarovať prístup orgánov (resp. organizácií univerzálnej povahy) podľa mantinelov práva Európskej únie. Toto konštatovanie by samo osebe nemuselo vyvolať závažnejšie dôsledky, pokiaľ by sa netýkalo niektorých noriem, o ktoré sa opiera medzinárodné právo a jeho jednota.

Pri zameraní výskumu na regionalizmus má toto rozhodnutie Súdneho dvora významné miesto v tom zmysle, že ide o rozhodnutie súdneho orgánu regionálnej povahy, ktoré priamo ovplyvnilo realizovanie rozhodnutia Bezpečnostnej rady OSN členskými štátmi Európskej únie. Ako bolo popísané vyššie, Únia v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky rozhoduje o uložení a vykonaní reštriktívnych opatrení. Tým je zaistené ich jednotné vykonanie v

⁵³⁷ *Yassin Abdullah Kadi*, občan Saudskej Arábie a *Al-Barakaat International Foundation* so sídlom vo Švédsku boli sankčným výborom BR OSN zaradené na zoznam osôb s prepojením na Al-Kájdu, Usámu bin Ládina a Taliban a uložila štátom povinnosť zmraziť aktíva uvedeným osobám. Na vykonanie opatrení BR OSN prijala Rada príslušné nariadenie, ktoré uvádzalo zoznam sankciami Bezpečnostnej rady postihnutých osôb (Nariadenie Rady č. 881/2002 z 27. mája 2002). Okrem iného bolo týmto nariadením uložené zmrazenie účtov (*asset freeze*). Keďže týmto opatrením bolo došlo k priamemu zásahu do vlastníckych práv vyššie uvedených osôb, podali tieto žalobu na Súd prvého stupňa a domáhali sa určenia rozporu nariadenia s primárnym právom Únie. Súd prvého stupňa v tomto prípade sťažovateľom nevyhovel. Učinil tak až Súdny dvor v rámci opravného konania, kedy konštatoval, že nariadenie rady je nezlučiteľné s právom Únie, pretože zasahuje do základných práv, keďže pri rozhodovaní o zaradení na zoznam sankcionovaných osôb sa dotknutá osoba nemá možnosť vyjadriť k relevantným faktom a takýto zásah nie je možné podrobiť súdnemu preskúmaniu, čím došlo k obmedzeniu práva na spravodlivý proces.

rámci celého spoločenstva vzhľadom na priamu aplikovateľnosť v jurisdikciách členských štátoch. V Charte OSN sa štáty zaviazali prijať rozhodnutia BR OSN a vykonať ho, z čoho vyplýva jednoznačná právna záväznosť rozhodnutí BR OSN podľa kapitoly VII. Navyše článok 103 Charty OSN je ustanovením, ktoré v hierarchii medzinárodných záväzkov kladie záväzky podľa Charty OSN najvyššie. Článok 103 preto možno chápať ako právne ustanovenie zaisťujúce jednotu medzinárodného právneho poriadku a zároveň ako poistku, že najzávažnejšie rozhodnutia, ktoré sú prijímané pri plnení najdôležitejšieho poslania OSN, budú vykonané prioritne vo vzťahu k iným záväzkom, ktoré členským štátom OSN vyplývajú z medzinárodného práva a ktoré by mohli byť v rozpore s rozhodnutiami BR OSN alebo by ich ďalšie plnenie a vykonávanie znemožňovalo účinné vykonanie rozhodnutí Bezpečnostnej rady.

Súdny dvor zaujal voči všeobecnému medzinárodnému právu vyhranený postoj, čo príliš nekorešponduje s prehláseniami Únie, ktoré nachádzame v zmluvách o rešpekte Únie k medzinárodnému právu a súlade zahraničnej politiky s rozhodnutiami Bezpečnostnej rady OSN.⁵³⁸ Rozhodnutie vo veci Kadi bolo do veľkej miery jednostranné a dočkalo sa výraznej kritiky najmä v dôsledku pomerne jednostranného postupu voči univerzálnemu medzinárodnému právu vytvorenému BR OSN, ktorý sa od Únie neočakával.⁵³⁹

Miesto stretu medzi právom OSN a právom Únie sa ukázalo práve pri reštriktívnych opatreniach v súvislosti s rozhodnutiami Súdneho dvora vo veciach Kadi a aj ďalších. V rámci týchto konaní

⁵³⁸ Rezolúcia Bezpečnostnej rady č. 1373 (2001) sa od iných rezolúcií odlišuje tým, že určenie organizácií, subjektov a osôb, na ktoré sa uplatňuje, je ponechané na slobodné uváženie štátov. Únia uvedenú rezolúciu vykonala spoločnou pozíciou Rady 2001/931/SZBP o uplatňovaní špecifických opatrení na boj s terorizmom (Ú. v. ES L 344, s. 93; Mim. vyd. 18/001) a nariadením Rady (ES) č. 2580/2001 o určitých obmedzujúcich opatreniach zameraných proti určitým osobám a subjektom s cieľom boja proti terorizmu (Ú. v. ES L 344, s. 70; Mim. vyd. 18/001).

⁵³⁹ BÚRCA, G.: The European Court of justice and the International Legal Order After Kadi. In: Harvard Journal of International Law, Volume 51, Number 1, 2010, p. 3.

žalobcovia napádali nariadenie č. 881/2002,⁵⁴⁰ ktoré ukladá špecifické obmedzujúce opatrenia namierené proti osobám spojeným s Usámom bin Ládinom, sieťou Al-Kájda a Talibanom.⁵⁴¹

V kontexte vzťahu OSN a EÚ je zaujímavý najmä štvrtý dôvod založený na nedostatku právomoci a na zneužití právomoci, keďže žalované inštitúcie prijali sporné nariadenia na základe článkov 75 a 215 Zmluvy o fungovaní EÚ.

Súd prvého stupňa preto skúmal otázku, či Rada mala právomoc prijať napadnuté nariadenie na právnom základe článkov 75, 215 a 352 Zmluvy o fungovaní EÚ. Súd uviedol, že v prejednávanej veci bol článok 352 ZFEÚ zahrnutý ako právny základ pre prijatie napadnutého nariadenia na doplnenie základu poskytnutého článkami 75, 215 ZFEÚ tak, aby bolo možné prijať opatrenia nielen voči tretím krajinám, ale aj voči osobám a neštátnym aktérom, ktoré nie sú nevyhnutne prepojené s vládou alebo režimom týchto krajín, v prípade, keď ZFEÚ neupravuje právomoci nevyhnutné na tento účel. Použitie článku 352 je možné, len ak žiadne iné ustanovenie Zmluvy neposkytuje orgánom EÚ právomoc potrebnú na prijatie tohto aktu, a až následne umožňuje konať s cieľom dosiahnuť niektorý z cieľov EÚ napriek neexistencii ustanovenia poskytujúceho inštitúciám právomoc takto konať. Je potrebné, aby sa boj proti medzinárodné-

⁵⁴⁰ Nariadenie Rady (ES) č. 881/2002, ktoré ukladá niektoré špecifické obmedzujúce opatrenia namierené proti niektorým osobám spojeným s Usámom bin Ládinom, sieťou Al-Qaida a Talibanom a ruší nariadenie Rady (ES) č. 467/2001, ktoré zakazuje vývoz určitého tovaru a služieb do Afganistanu, posilňuje zákaz letov a rozširuje zmrazenie finančných prostriedkov a ďalších finančných zdrojov vo vzťahu k Talibanu v Afganistane.

⁵⁴¹ Zverejnené v Ú. v. ES L 139. Vo veci T-315/01- *Yassin Abdullah Kadi* proti Rade Európskej únie a Komisii Európskych spoločenstiev, rozhodol Súd prvého stupňa (v súčasnosti Všeobecný súd), Podstatou žaloby bol návrh na zrušenie nariadenia Rady (ES) č. 881/2002 do tej miery, ako sa týka žalobcu. Kadi bol zaradený do zoznamu osôb, ktorých sa nariadené obmedzenia týkali, rozhodol sa využiť čl. 230 ZES (v súčasnosti čl. 263 ZFEÚ) a obrátil sa na Súd prvého stupňa so žalobou o neplatnosť predmetných nariadení prijatých na základe spoločnej pozície 2001/154/SZBP, vykonávajúcej rezolúciu BR OSN č.1333(2000)) a na základe spoločnej pozície 2002/402/SZBP, vykonávajúcej rezolúciu BR OSN č.1390(2002)), v častiach, ktoré sa ho týkali.

mu terorizmu a osobitne ukladanie reštriktívnych opatrení namierených voči fyzickým a právnickým osobám podozrivým z jeho financovania, ku ktorým patrí zmrazenie finančných prostriedkov, mohli spájať s niektorým z cieľov stanovených Zmluvami. Z dôvodu prednosti záväzkov podľa Charty OSN pred akýmkoľvek inými povinnosťami vyplývajúcimi z medzinárodného práva, práva EÚ alebo vnútroštátneho práva, Súd prvého stupňa považoval za vhodné preskúmať v prvom rade skĺbenie medzinárodného právneho poriadku vytváraného OSN s vnútroštátnym alebo právnym poriadkom Únie, ako aj mieru záväznosti rezolúcií Bezpečnostnej rady prijatých podľa kapitoly VII Charty OSN vo vzťahu k právomociam Únie. Z hľadiska medzinárodného práva majú povinnosti vyplývajúce pre členov OSN z Charty OSN prednosť pred inými záväzkami. Čo sa týka vzťahu medzi Chartou OSN a vnútroštátnym právom štátov, ktoré sú členmi OSN, toto pravidlo prednosti vyplýva z pravidiel medzinárodného obyčajového práva o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie sa.⁵⁴² Podľa Medzinárodného súdneho dvora v súlade s článkom 103 Charty OSN⁵⁴³ povinnosti zmluvných strán stanovené v rezolúcii majú prednosť pred akoukoľvek inou povinnosťou vyplývajúcou z inej medzinárodnej dohody. Rezolúcie prijaté BR OSN podľa kapitoly VII Charty OSN majú teda záväzný charakter pre všetky členské štáty EÚ, ktoré musia prijať všetky nevyhnutné opatrenia na ich vykonanie.

Hoci EÚ nie je členom OSN, ani adresátom rezolúcií BR OSN, ani nástupcom práv a povinností jej členských štátov v zmysle medzinárodného práva verejného, pre EÚ sú podľa samotnej Zmluvy o fungovaní EÚ povinnosti vyplývajúce z Charty OSN rovnako záväzné, ako pre jej členské štáty.

Keďže právomoci potrebné na vykonanie záväzkov členských štátov vyplývajúcich z Charty OSN boli prenesené na EÚ, tieto právomoci za ne vykonáva samotná EÚ. Preto článok 215 ZFEÚ vytvára

⁵⁴² Bližšie pozri: čl. 27 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, ktorý je výsledkom kodifikácie obyčajového práva. Vyhláška ministra zahraničných vecí o Viedenskom dohovore o zmluvnom práve č. 15/1988 Zb.

⁵⁴³ Čl. 103 Charty OSN: „ak by došlo k stretu záväzkov členov OSN podľa tejto Charty s ich záväzkami podľa akejkoľvek inej medzinárodnej dohody, majú prednosť záväzky podľa tejto Charty.“

osobitný právny základ pre ekonomické sankcie, ktoré môže EÚ prijať voči tretím krajinám z politických dôvodov vymedzených členskými štátmi v rámci SZBP, buď na základe rezolúcie BR OSN, ktorá ukladá povinnosť prijať takéto sankcie, alebo rozhodne o reštriktívnych opatreniach na základe vlastnej iniciatívy. EÚ je povinná podľa záväzku, ktorý pre ňu zakotvili členské štáty v zakladajúcich zmluvách prijať v rámci svojich právomocí všetky ustanovenia potrebné na to, aby umožnila svojim členským štátom splniť medzinárodnoprávne povinnosti. Z toho vyplýva, že EÚ mala právomoc prijať tento akt na základe článkov 75, 215 a 352 Zmluvy o fungovaní EÚ, preto Súd prvého stupňa žalobu zamietol.

V súlade s čl. 230 ZES (v súčasnosti čl. 256 ZFEÚ) podal Kadi proti rozhodnutiu Súdu prvého stupňa odvolanie na Súdny dvor, ktorý rozhodoval v spojených veciach C-402/05 P- Kadi proti Rade Európskej únie a Európskej komisii a C-415/05 P- Al Barakaat International Foundation proti Rade Európskej únie a Európskej komisii. Podľa Súdneho dvora, vzhľadom na konkrétne okolnosti, ktoré napomohli zahrnutie mien odvolateľov do zoznamu fyzických a právnických osôb dotknutých obmedzujúcimi opatreniami, je potrebné uznať, že ich práva na obhajobu, osobitne právo byť vypočutý, ako aj právo na účinné súdne preskúmanie, zjavne neboli dodržané. Preto musí byť sporné nariadenie v rozsahu, v akom sa týka odvolateľov, zrušené.

Týmto sme mali v úmysle naznačiť významný vplyv regionálneho súdneho orgánu na vykonateľnosť rozhodnutí Bezpečnostnej rady OSN, a to dokonca aj v tom prípade, ak je samotné rozhodnutie BR OSN v rámci zakladajúcej zmluvy regionálnej organizácie prijímané za záväzné. Prípád Kadi ukazuje, že nie je na mieste spoliehať sa na automatické vykonanie rozhodnutia BR OSN. Vzťah univerzalizmu a regionalizmu sa ukazuje v mechanizme vykonávania opatrení OSN v rámci Únie v niekoľkých bodoch.

Po prvé sa ukazuje prospešnosť regionálnej organizácie v momente potreby vykonania opatrenia jednotne v rámci viacerých štátov. Regionálna organizácia vytvára platformu pre zaistenie jednotného postupu v rámci jedného regiónu, čo je obzvlášť dôležité v kontexte nepriameho účinku rozhodnutí Bezpečnostnej rady OSN.

Tým vlastne regionálna organizácia prispieva k vyššej efektivite rozhodovacej činnosti Bezpečnostnej rady.

Druhý moment, na ktorý treba poukázať a ktorý podľa nášho názoru vyplýva zo silného postavenia Európskej únie, je schopnosť orgánu EÚ – Súdneho dvora pomerne rýznym spôsobom presadiť právny poriadok únie a fakticky znemožniť vykonanie medzinárodného opatrenia na základe vlastných štandardov ochrany práv. V tomto kontexte vzniká určitá tretia hrana medzi právnym poriadkom Únie a všeobecným medzinárodným právom, ktorá vzniká najmä v kontexte článku 103 Charty OSN, ktorý predpokladá prednosť záväzkov podľa Charty pred inými záväzkami štátov.

8.5 Regionalizmus ako substitút univerzalizmu: Vlastné sankcie EÚ

Európska únia na dosahovanie cieľov spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky využíva rôzne druhy opatrení namierených voči tretím štátom alebo jednotlivcom (fyzickým a právnickým osobám). Môžeme pritom rozlišovať dve rozličné situácie. Po prvé, Európska únia prostredníctvom svojich právnych nástrojov implementuje sankcie, o ktorých rozhodla Bezpečnostná rada OSN. Po druhé, Európska únia ukladá sankcie na základe vlastného uváženia. Na zozname aktuálne uplatňovaných sankcií sa nachádza 37 sankčných režimov, z ktorých prevažnú časť tvoria práve vlastné sankcie Európskej únie.⁵⁴⁴ K autonómnym sankciám pristupuje Európska únia napríklad vtedy, ak ich prijatie (by) nebolo úspešné na pôde Bezpečnostnej rady OSN, či už preto, že smerujú voči stálemu členovi Bezpečnostnej rady OSN⁵⁴⁵ alebo z iného dôvodu chýba v Bezpečnostnej rade OSN k daným sankciám vôľa. Vyskytujú sa tiež situácie

⁵⁴⁴ Vychádzame z údajov zverejnených Európskou komisiou v dokumente „*Restrictive measures in force (Regulations based on Article 215 TFEU and Decisions adopted in the framework of the Common Foreign and Security Policy)*“, ktorý bol aktualizovaný k 30.9.201. [online]. Dostupné na internete: http://eas.europa.eu/cfsp/sanctions/docs/measures_en.pdf. Prehľadne sú sankčné režimy aktualizované aj na stránke: <http://europeansanctions.com/>.

⁵⁴⁵ Európska únia takto prijala sankčné režimy voči Číne a Rusku.

zmiešaných sankčných režimov, keď Európska únia k implementovaným sankciám Bezpečnostnej rady OSN dopĺňa prísnejšie obmedzenia alebo ďalšie osoby na tzv. čierne zoznamy daného sankčného režimu⁵⁴⁶ (proces bol označený aj ako „pozlátanie sankcií“⁵⁴⁷).

8.5.1 Právny základ autonómnych sankcií EÚ z pohľadu medzinárodného práva

Vlastné sankcie Európskej únie sú opatreniami, ktoré regionálna organizácia ukladá s úmyslom sankcionovať tretie (nečlenské) štáty, prípadne jednotlivcov. Cieľom opatrení je pod tlakom sankcie zmeniť správanie subjektu tak, aby upustil od konania, ktoré je vyhodnotené ako medzinárodného práva. Opatrenia, ktoré ukladá Európska únia, majú určitú výhodu v tom, že únia ako celok je schopná pôsobiť väčšou ekonomickou a politickou silou ako jej členské štáty jednotlivo. Samotné opatrenia spoívajú najčastejšie v rôznych druhoch obmedzení obchodu s daným štátom, ale majú aj podobu zmrazovania finančných prostriedkov fyzických a právnických osôb či obmedzení cestovania.

Nejedná sa teda o opatrenia, ktorými medzinárodná organizácia sankcionuje svoje členské štáty za nedodržanie záväzkov vyplývajúcich z členstva v danej organizácii. Nesmerujú dovnútra, ale naopak, navonok voči tretiemu štátu alebo inému subjektu. Pre uvedenú situáciu právna veda používa rôznorodú terminológiu. Nejednotnosť terminologického prístupu ilustruje Dawidowicz rôznymi pomenovaniami abstrahovanými z literatúry: kolektívne protiopatrenia, protiopatrenia voči tretím štátom, protiopatrenia všeobecného záujmu, viacstranné sankcie, viacstranné protiopatrenia, solidárne opatrenia, protiopatrenia omnium, koordinované protiopatrenia,

⁵⁴⁶ Napr. sankčné režimy voči Iránu a Kórejskej ľudovodemokratickej republike.

⁵⁴⁷ TAYLOR, B.: Sanctions as Grand Strategy. Adelphi Paper No. 411, International Institute for Strategic Studies. London: Routledge, 2010. Cit. podľa PORTELA, C.: The EU's Use of "Targeted" Sanctions. Evaluating effectiveness. CEPS Working Document No. 391/March 2014. [online]. Dostupné na internete: <http://www.ceps.eu>.

nia.⁵⁴⁸ Viacerí autori uvažujú najmä nad tým, kedy je pojem „protiopatrenia“ priliehavým označením sankčných opatrení.⁵⁴⁹

8.5.2 Protiopatrenia v zmysle článku 49 Návrhu článkov o zodpovednosti štátov

V článku 49 ods. 1 Návrhu článkov o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie sa (ďalej aj „Návrh“)⁵⁵⁰ ako základná charakteristika protiopatrení uvádza: „Poškodený štát môže voči štátu zodpovednému za medzinárodne protiprávne správanie siahnuť iba k takým protiopatreniam, cieľom ktorých je donútiť ho k splneniu záväzkov podľa druhej časti.“ K protiopatreniu teda primárne môže siahnuť subjekt, ktorý bol medzinárodne protiprávnym konaním štátu poškodený. Je potrebné dodať, že hoci sa v Návrhu článkov o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie sa vyslovene hovorí o tom, že k protiopatreniu môže siahnuť štát, Komisia pre medzinárodné právo neskôr usúdila, že Návrh môže byť „analogicky aplikovaný na vzťah medzi zodpovedným štátom a medzinárodnou organizáciou“, a to tak v otázke okolností vylučujúcich protiprávnosť, obsahu medzinárodnej zodpovednosti alebo uplatňovania medzinárodnej zodpovednosti štátov. Stalo sa tak v komentári k článku 1 Návrhu článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií.⁵⁵¹ Samotný Návrh článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií sám o sebe pokrýva len „pasívnu“ stránku zodpovednosti medzinárodných organizácií (zodpovednosť medzinárodných organi-

⁵⁴⁸ DAWIDOWICZ, M.: Public Law Enforcement without Public Law Safeguards? An Analysis of State Practice on Third-Party Countermeasures and their Relationship to the UN Security Council. In: *British Yearbook of International Law*, 77 (2007), s. 333.

⁵⁴⁹ Napr. PELLET, A., MIRON, A.: Sanctions. In: WOLFRUM, R.: *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* Oxford: Oxford University Press, 2012, s. 11; ako aj SICILIANOS, L., A.: Countermeasures In: *Response to Violations of Obligations Owed to the International Community*. In: CRAWFORD, J., PELLET, A., OLLESON, S.: *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010, s. 1145.

⁵⁵⁰ Návrh článkov bol prijatý ako súčasť rezolúcie Valného zhromaždenia A/RES/56/83 z roku 2002.

⁵⁵¹ Návrh článkov Komisie pre medzinárodné právo o zodpovednosti medzinárodných organizácií s komentárom, ktorý bol prijatý v roku 2011 a predložený Valnému zhromaždeniu (A/RES/66/10), str. 6 ods. 10.

zácií za protiprávne správanie), nie „aktívnu“ stránku (kedy môže medzinárodná organizácia vyvodzovať zodpovednosť podľa medzinárodného práva).

Analogicky teda k protiopatreniu môže siahnuť medzinárodná organizácia, ktorá je poškodená medzinárodne protiprávnym konaním štátu.⁵⁵² Zreteľne pôjde napríklad o situáciu, keď tretí štát poruší bilaterálnu zmluvu, ktorú uzatvoril s Európskou úniou. V reakcii na to Európska únia ako poškodený subjekt prijme protiopatrenie – prestane voči štátu porušiteľovi plniť iný medzinárodný záväzok. Máme za to, že nie je dôvod, aby sa v danom prípade analogicky neaplikovali materiálne a procesné podmienky protiopatrení.⁵⁵³

8.5.3 Zákonné opatrenia v zmysle článku 54 Návrhu

Mnohé zo sankčných režimov prijatých Európskou úniou však nie sú odôvodnené tým, že ich uplatňuje Európska únia ako poškodený subjekt. Uvedený postup by bolo možné subsumovať pod článok 54 Návrhu: „Táto kapitola nie je na ujmu právu žiadneho štátu podľa článku 48 ods. 1 dovolávať sa zodpovednosti iného štátu, prijímať voči nemu zákonné opatrenia na zastavenie porušovania medzinárodného záväzku a na náhradu škody v záujme poškodeného štátu alebo užívateľov porušeného záväzku.“ V článku 48 ods. 1 Návrhu sa uvádzajú dve situácie, keď sa štát, ktorý nie je poškodený, môže dovolávať zodpovednosti iného štátu: pokiaľ „porušeným záväzkom je viazaná skupina štátov vrátane toho, ktorý sa zodpovednosti dovoláva, pričom tento záväzok bol prijatý na ochranu kolektívneho záujmu skupiny štátov“ alebo „štát bol porušeným záväzkom zaviazaný voči medzinárodnému spoločenstvu ako celku.“

Analogicky, hoci medzinárodná organizácia nie je protiprávnym konaním poškodená, mala by mať možnosť pristúpiť k opatre-

⁵⁵² Tak CUJO, E.: *Invocation of Responsibility by International Organizations*. In: CRAWFORD, J., PELLET, A., OLLESON, S.: *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010, s. 969.

⁵⁵³ K podmienkam protiopatrení pozri KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Druhé doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2011, s. 214 – 220.

niam voči štátu pri porušení záväzku prijatého na ochranu kolektívneho záujmu alebo záväzku voči medzinárodnému spoločenstvu ako celku. Kontroverzie ohľadne označenia tohto postupu prameňa z toho, že hoci je článok 54 zaradený do kapitoly nazvanej „Protiopatrenia“, samotný článok nesie názov „Opatrenia prijaté iným ako poškodeným štátom“ a hovorí o „zákonných opatreniach“ (resp. opatreniach v súlade s medzinárodným právom – „*lawful measures*“). K opatrnosti ohľadne označenia podnecuje samotná Komisia pre medzinárodné právo. Vo svojom komentári k článku 54 v ods. 6 uvádza, že v čase prijímania Návrhu bol stav medzinárodného práva ohľadne prijímania protiopatrení v kolektívnom alebo všeobecnom záujme nejasný. Prax štátov bola zriedkavá a týkala sa limitovaného počtu štátov. Príslušný článok preto podľa Komisie nashvál používa pojem zákonné opatrenia namiesto pojmu protiopatrenia, aby sa tak nevylúčil žiadny budúci postoj štátov k opatreniam, ktoré budú prijímané iným ako poškodeným štátom na ochranu kolektívneho záujmu alebo záujmu medzinárodného spoločenstva ako celku.⁵⁵⁴ Formulácia článku 54 v spojitosti s článkom 48 vzbudila značný záujem akademickej obce.⁵⁵⁵ V súčasnosti je možné konštatovať, že od prijatia Návrhu v roku 2001 výrazne narástol počet opatrení prijímaných v zmysle článku 54 Návrhu. K uvedenému prispieva svojou činnosťou i Európska únia. V rámci jej autonómnych sankčných režimov je možné sledovať, nakoľko sú dôvody, ktoré uvádza pre prijímanie opatrení voči tretím štátom, v súlade s predpokladmi článku 48 Návrhu.

⁵⁵⁴ Komentár Komisie pre medzinárodné právo k článku 54 Návrhu článkov o zodpovednosti štátov za protiprávne správanie, ktorý bol prijatý v roku 2001 a predložený Valnému zhromaždeniu (A/56/10), pozri [online]. Dostupné na internete: http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf.

⁵⁵⁵ Pozri napr. v rámci publikácie CRAWFORD, J., PELLET, A., OLLESON, S.: *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010; konkrétne LESAFFRE, H.: *Circumstances Precluding Wrongfulness In: the ILC Articles on State Responsibility: Countermeasures* (s. 469-473), alebo GAJA, G.: *States Having an Interest In: Compliance with the Obligation Breached* (s. 957-964), SICILIANOS, L.-A.: *Countermeasures In: Response to Violations of Obligations Owed to the International Community* (s. 1137-1148) a tam citovanú literatúru.

8.5.4 Závazky v zmysle článku 48 Návrhu

Článok 54 odkazuje na článok 48 ods. 1 Návrhu ohľadne určenia typov záväzkov, pri ktorých štát (medzinárodná organizácia) môže uplatniť opatrenia voči inému štátu, hoci sám nie je jeho konaním poškodený. Podľa písmena a) môže ísť o záväzok, ktorým je viazaná skupina štátov vrátane toho, ktorý sa zodpovednosti dovoľáva, pričom tento záväzok bol prijatý na ochranu kolektívneho záujmu skupiny štátov. Podľa písmena b) sa jedná o záväzok, ktorým bol štát porušiteľ zaviazaný voči medzinárodnému spoločenstvu ako celku. Vodítkom pre interpretáciu takto špecifikovaných záväzkov je komentár Komisie pre medzinárodné právo.

V bode 8 komentára k článku 48 Komisia uvádza, že záväzky podľa písmena a) majú byť „kolektívne záväzky“, teda musia sa uplatňovať medzi skupinou štátov a byť založené v kolektívom záujme. Môžu sa napríklad týkať životného prostredia alebo bezpečnosti regiónu (napr. regionálna zmluva o jadrovom odzbrojení alebo regionálny systém ochrany ľudských práv). Pod uvedeným netreba chápať iba dohody vytvorené výhradne v záujme členských štátov, ale v širšom slova zmysle aj dohody vytvorené skupinou štátov v rámci širšieho spoločného záujmu. Analogicky aplikujúc tento výklad na medzinárodnú organizáciu, mohla by Európska únia aplikovať opatrenia voči tretím štátom, ak ona samotná je zúčastnená na istom kolektívnom (napríklad regionálnom) záväzku, do ktorého bolo zasiahnuté iným štátom, pričom Európska únia samotná by nebola priamo poškodená.

Čo sa týka záväzkov podľa článku 48 písmena b), Komisia pripomína, že v prípade *Barcelona Traction* z roku 1970 uskutočnil Medzinárodný súdny dvor „zásadné rozlíšenie“ medzi záväzkami, ktoré má štát voči jednotlivým štátom a tými, ktoré má „voči medzinárodnému spoločenstvu ako celku“. Čo sa tých druhých v poradí, vzhľadom na dôležitosť dotknutých práv, u všetkých štátov je prítomný záujem na ich ochrane; sú to záväzky *erga omnes*. Súd zároveň ako príklady uviedol „zákaz aktu agresie a genocídiá“ a „princípy a pravidlá týkajúce sa základných ľudských práv, vrátane ochrany pred otroctvom a rasovou diskrimináciou.“ V prípade Východný Timor k tomuto zoznamu Súd pridal právo národov na sebaurčenie.

Európska únia odôvodňuje prijímanie autonómnych sankčných opatrení rôznymi spôsobmi, nie vždy kopírujúcimi terminológiu predpísanú v článku 48 ods. 1 písm. a) a b) Návrhu, napríklad pri reštriktívnych opatreniach voči Tunisku: „solidarita a podpora Tunisku a jeho ľudu v ich snahe o vytvorenie stabilnej demokracie, právneho štátu, demokratického pluralizmu a plného dodržiavania ľudských práv a základných slobôd, (...keďže došlo k) sprenevere štátnych tuniských finančných prostriedkov, čím sa oberá tuniský ľud o prínosy vyplývajúce z udržateľného rozvoja ich hospodárstva a spoločnosti a narúša rozvoj demokracie v krajine“,⁵⁵⁶ obdobne voči Egyptu „pomáhať Egyptu pri mierovom a riadnom prechode k občianskej a demokratickej vláde založenej na zásadách právneho štátu, pri plnom dodržiavaní ľudských práv a základných slobôd, a podporiť úsilie o vytvorenie hospodárstva, ktoré posilňuje sociálnu súdržnosť a podporuje rast, (...keďže došlo k) sprenevere egyptských štátnych finančných prostriedkov, čím sa oberá egyptský ľud o prínosy vyplývajúce z udržateľného rozvoja ich hospodárstva a spoločnosti a narúša rozvoj demokracie v krajine“,⁵⁵⁷ voči Bielorusku: „pokračujúci úpadok demokracie, právneho štátu a ľudských práv v Bielorusku, konkrétne s ohľadom na zjavné marenie vyšetrovania zmiznutí štyroch známych osôb v Bielorusku“.⁵⁵⁸ Odôvodnenie sankčného režimu voči Sýrii by bolo možné podradiť pod konanie v zmysle doktríny „Zodpovednosť za ochranu - Responsibility to protect“: „násilný zásah voči civilnému obyvateľstvu v Sýrii“.⁵⁵⁹ Reštriktívne opatrenia voči Ruskej federácii subsumujeme celkom jednoznačne pod porušenie *erga omnes* záväzku v zmysle článku 48 ods. 1

⁵⁵⁶ Rozhodnutie Rady 2011/72/SZBP z 31. januára 2011 o reštriktívnych opatreniach voči určitým osobám a subjektom vzhľadom na situáciu v Tunisku, Ú. v. EÚ L 28, 2.2.2011, s. 62 – 64.

⁵⁵⁷ Rozhodnutie Rady 2011/172/SZBP z 21. marca 2011 o reštriktívnych opatreniach voči určitým osobám, subjektom a orgánom s ohľadom na situáciu v Egypte, Ú. v. EÚ L 76, 22.3.2011, s. 63 – 67.

⁵⁵⁸ Spoločná pozícia Rady 2004/661/SZBP z 24. septembra 2004 o reštriktívnych opatreniach proti niektorým predstaviteľom Bieloruska, Ú. v. EÚ L 301, 28.9.2004, s. 67 – 69.

⁵⁵⁹ Rozhodnutie Rady 2011/273/SZBP z 9. mája 2011 o reštriktívnych opatreniach voči Sýrii, Ú. v. EÚ L 121, 10.5.2011, s. 11.

písm. b) Návrhu: „nevyprovokované narušenie ukrajinskej suverenity a územnej celistvosti zo strany Ruskej federácie“.⁵⁶⁰

Je možné zhrnúť, že vlastné (autonómne) sankcie predstavujú významný nástroj spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky Európskej únie a v ostatných dvoch dekádach sledujeme konštantný nárast ich využívania. Prezentovali sme analýzu právneho základu autonómnych sankcií regionálnej medzinárodnej organizácie z pohľadu medzinárodného práva. Poukázali sme na terminologické otázky spojené s označovaním takých sankčných opatrení, ktoré neprijíma štát, resp. medzinárodná organizácia z pozície poškodeného daným protiprávnym konaním. Dôvod pochybností súvisí s tým, že v čase prijatia Návrhu článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií nebolo zreteľné, či medzinárodné právo povoľuje štátom (a už vôbec medzinárodným organizáciám) protiopatrenia s uvedeným charakterom prijímať. Môžeme postulovať záver, že nie je až tak podstatné, či príslušné opatrenia označíme ako zákonné opatrenia alebo protiopatrenia. Významnejším momentom je pre štáty a medzinárodné organizácie limitácia v článku 48 Návrhu. V prípade, že Európska únia nie je porušením medzinárodného záväzku priamo poškodená, tak by mali byť sankčné opatrenia namierené voči porušeniu kolektívneho záujmu alebo záväzku *erga omnes*, čo sa by sa malo adekvátne odraziť v kvalifikácii dôvodu pre uloženie sankcie.

⁵⁶⁰ Rozhodnutie Rady 2014/145/SZBP zo 17. marca 2014 o reštriktívnych opatreniach vzhľadom na konanie, ktorým sa naruša alebo ohrozuje územná celistvosť, zvrchovanosť a nezávislosť Ukrajiny, Ú. v. EÚ L 78, 17.3.2014, s. 16.

ZÁVEROM

Fenomén regionalizmu je v rozhodujúcej podobe výsledkom vývoja v 20. storočí (predovšetkým v jeho druhej polovici) a analýza jeho rôznorodých aspektov dovoľuje ich stručnú charakteristiku, ako aj zhrnutie ich vzťahov a prínosu pre medzinárodné právo, ktoré je možno rozdeliť do viacerých tematických okruhov.

Pri posudzovaní regionalizmu v druhej polovici minulého storočia prevláda názor o existencii jeho dvoch hlavných druhov, a to povojnového tzv. starého regionalizmu, ktorý bol po skončení studenej vojny nahradený „vlnou“ nového regionalizmu. Koncepcia starého regionalizmu preto obsahovala viaceré črty bipolárneho sveta kopírujúce hegemonistické postavenie dvoch veľmocí, ako aj základné rysy povojnovej politiky studenej vojny. V dôsledku býva tiež označovaný ako hegemonistický regionalizmus prejavujúci sa v tom, že iniciátorom, prípadne aj „vonkajším“ (nadregionálnym) hegemonom regionálnych zoskupení boli USA a ZSSR (NATO, CENTO, SEATO, Organizácia Varšavskej zmluvy), pričom ich hlavným cieľom bolo zabezpečenie regionálnej bezpečnosti (tzv. bezpečnostný regionalizmus) prostredníctvom systémov kolektívnej obrany proti vonkajším útokom. Starý regionalizmus nemal otvorenú povahu, nakoľko bol orientovaný výlučne „dovnútra“ a len pre potreby svojich členov, pričom bol obsahovo obmedzený na vojenskú a čiastočne ekonomickú oblasť. Regionálne zoskupenia tohto obdobia boli v dôsledku toho chápané ako územné, vojenské a ekonomické subjekty kontrolované štátmi a predstavujúce mocenské sféry vplyvu superveľmocí a plne podriadené potrebám ich zahraničnej a medzinárodnej politiky. V dôsledku studenej vojny dochádzalo len k obmedzenému rozširovaniu regionalizmu, nakoľko bol určený len na politické, vojenské a bezpečnostné potreby superveľmocí. V tomto kontexte ho preto nie je možné hodnotiť ako autonómny, svojbytný či dokonca perspektívny fenomén vtedajších medzinárodných vzťahov. Uvedené ilustruje skutočnosť, že so zánikom superveľmocí po skončení studenej vojny a bipolárneho sveta postupne zanikli (až na výnimky) jednotlivé regionálne zoskupenia starého regionalizmu.

Po skončení studenej vojny sa regionalizmus dostal do nového vývojového štádia označovaného ako nový regionalizmus. Jeho štruktúry už vznikajú bez rozhodujúceho vplyvu bývalých superveľmocí a budujú sa „zdola“, t.j. z úrovne zainteresovaných štátov, pričom iniciátorom a aj ich účastníkmi sa postupne stávajú aj neštátne subjekty. V tomto smere možno nový regionalizmus chápať ako mnohostranný proces regionálnej integrácie zahrňujúci ekonomické, politické, sociálne a kultúrne aspekty nielen medzi štátmi, ale aj medzi štátmi a ďalšími neštátnymi subjektmi. Na rozdiel od starého regionalizmu je nový regionalizmus otvorený globálnym potrebám medzinárodného spoločenstva s cieľom posilňovania vzájomnej spolupráce štátov a odstraňovania jej prekážok ako v ekonomickej, tak aj v iných oblastiach. Na procesy ekonomickej globalizácie prinášajúcej nové výzvy a problémy štáty reagujú vytváraním regionálnych zoskupení, nakoľko riešenie globálnych problémov prekračuje rámec jedného štátu a jednej národnej ekonomiky. Rozdielny vývoj a intenzita globalizačných tendencií sa však prejavuje v nerovnakom rozvoji regionalizmu v ekonomickej, politickej a sociálnej oblasti v rôznych častiach sveta.

Vo svojom komplexe možno nový regionalizmus chápať ako kontinuálny proces zmien, ktorý sa začal po skončení studenej vojny súčasne na viacerých úrovniach, a to na úrovni štátov (tzv. makroregióny) na interregionálnej úrovni (vo vzťahoch medzi regionálnymi štruktúrami založenými štátmi), ako aj na subregionálnej, resp. mikroregionálnej na úrovni neštátnych subjektov. Dôvody vzniku takýchto regionálnych zoskupení nepredstavujú len vojenské, územné, bezpečnostné či iné záujmy tradične späté so štátmi a s výkonom ich zahraničnej politiky (hoci tieto naďalej pretrvávajú aj v novom regionalizme), ale aj oblasti v ktorých čoraz významnejšiu úlohu zohrávajú „neštátne“ subjekty, akými sú nadnárodné korporácie, nevládne organizácie, profesijné zoskupenia a zainteresované sociálne skupiny prípadne lokálne komunity. Oblasti ich pôsobenia predstavuje najmä medzinárodný obchod a financie, ochrana životného prostredia, humanitárna a sociálna oblasť, v ktorých štáty postupne strácajú svoje výsadné a monopolné postavenie.

V súčasnosti má nový regionalizmus celosvetový rozmer, nakoľko zahrňuje ako rozvinuté, tak aj rozvojové štáty temer na všetkých kontinentoch a tiež množstvo neštátnych subjektov, hoci rovnako ako v prípade starého regionalizmu, sú jeho počiatky v Európe. Vzhľadom na svoju šírku a dynamiku rozvoja predstavuje nový regionalizmus tiež významný faktor vplyvu na súčasné medzinárodné vzťahy a medzinárodné právo a v konkrétnych oblastiach dokonca predstavuje prevládajúcu formu spolupráce štátov.

Jeho významnou črtou je jeho demokratická povaha, nakoľko regionálne organizácie pravidelne požadujú, aby ich štáty pred vstupom do nich vykonali nevyhnutné demokratické reformy rešpektujúce panstvo práva, politickú pluralitu vnútroštátneho politického systému, ochranu ľudských práv a menšín spolu s fungujúcou trhovou ekonomikou a tým prispeli k demokratickému právnemu prostrediu integračného zoskupenia. Rovnako vo vzťahoch medzi regionálnymi zoskupeniami sa presadzuje požiadavka rešpektovania základných pravidiel medzinárodného práva. V tomto smere predstavujú regionálne zoskupenia významný príspevok k demokratizácii medzinárodného práva a rešpektovania *rule of law*.

Hoci rozvoj nového regionalizmu je presvedčivým dôkazom rastúceho rozvoja a posilňovania spolupráce rôznych subjektov a na rôznych úrovniach, súčasne potvrdzuje, že neexistuje jediný celosvetovo použiteľný model regionalizmu. Pre súčasnosť sú typické rôzne modely nového regionalizmu v rôznych regiónoch v závislosti od ich historického vývoja, vnútroštátnych demokratických či iných špecifik budúcich členov, ich vzťahu k štátnej suverenite a potreby jej rešpektovania, kultúrnych zvyklostí, prípadne iných okolností. Nový regionalizmus preto nepredstavuje ani priamočiary a ani jednotný (uniformný) proces, ale odohráva sa v nerovnakom tempe v určitých skokoch alebo vlnách ovplyvňovaných rôznorodými vonkajšími alebo vnútornými faktormi u budúcich členov integračných zoskupení.

Ako pre starý, tak aj pre nový regionalizmus bola a je spoločná nezastupiteľná úloha medzinárodného práva, keďže na základe a s použitím jeho pravidiel si štáty vytvárali regionálne zoskupenia a riadili sa nimi vo svojej činnosti. Tento základný medzinárodno-

právny rámec je však v rámci „legislatívnych“ právomocí regionálnych organizácií dopĺňaný ich vlastnými právnymi poriadkami, ktoré sa postupne dostávajú do vzťahu aj k všeobecnému medzinárodnému právu. Prax potvrdzuje ich rôznu úlohu a význam ako aktívneho a účinného prostriedku rozvoja regionálnej spolupráce v závislosti od špecifík regionálnych zoskupení v rôznych častiach sveta.

Z pohľadu medzinárodného práva možno hovoriť o zmluvnom (neinštitucionálnom) regionalizme, ktorý sa prejavuje existenciou zmlúv medzi štátmi určitého regiónu, pričom dôvody ich vzniku môžu byť v rôznych regiónoch rôzne. Tradičný dôvod predstavuje existencia geografického prvku týkajúceho sa určitej skupiny štátov a ich záujmov o jeho využívanie, prípadne ochranu. V takomto prípade sa impulzom k vzniku regionálnej úpravy stáva jeho využívanie zainteresovanými štátmi spojené s nevyhnutnosťou regulovať jeho určité aspekty prostredníctvom medzinárodného práva. Príklady takéhoto typu predstavujú zmluvy o regionálnych riekach a jazerách, prípadne o geograficky obmedzených častiach životného prostredia (dohovor o režime plavby na Dunaji, ochrana životného prostredia v Baltskom mori, Čiernom mori, Arktíde, regionálne biotopy životného prostredia a pod.).

Ďalší geografický aspekt typický pre zmluvný regionalizmus predstavuje geografická blízkosť (susedstvo) štátov v konkrétnom regióne. Uľahčeniu regionálnej zmluvnej normotvorby v takomto prípade napomáhajú ich spoločné historické korene, kultúrne, náboženské či iné povedomie, resp. dosiahnutý stupeň ekonomickej, politickej, kultúrnej prípadne historickej homogenity. Ako príklad možno spomenúť regionálne zmluvy o vytvorení zón voľného obchodu, colné únie, dohody o voľnom pohybe tovaru a osôb v regióne, regionálne dohody o ochrane ľudských práv, o spoločnej obrane a pod. Prax potvrdzuje, že tento geografický aspekt sa neobmedzuje len na oblasť zmluvného regionalizmu, keďže môže predstavovať aj významný impulz pre vznik regionálnych zoskupení inštitucionálneho regionalizmu.

Okrem spomenutých geografických prvkov predstavujú v období nového regionalizmu významný impulz pre vznik regionálnych

zmlúv aj dostatočne silné (intenzívne) záujmy zainteresovaných subjektov. Regionálne trendy a štruktúry takejto povahy sa zvyknú označovať ako funkčné (*functional*), pretože ich základ predstavuje záujem spoločný pre skupinu štátov (výrobné systémy, ťažba a preprava ropy a plynu), prvky z oblasti životného prostredia (napríklad tzv. kyslý dážď, amazonský prales, ozónová vrstva).

Tradičný prejav inštitucionálneho regionalizmu predstavuje vytvorenie medzinárodnej medzivládnej organizácie regionálnej povahy na základe medzinárodnej zmluvy a na splnenie dohodnutého cieľa. Zvyčajne sa uvádza, že inštitucionálny regionalizmus zahŕňa obmedzený počet štátov vzájomne spojených geografickými vzťahmi a určitým stupňom vzájomnej závislosti. Prevažujúci trend v druhej polovici 20. storočia signalizuje, že regionalizmus sa presadzuje práve prostredníctvom inštitucionálneho regionalizmu, o čom svedčí rastúci počet medzinárodných organizácií regionálnej povahy a rozširujúci sa predmet ich činnosti. V dôsledku toho zohrávajú čoraz významnejšiu úlohu, pričom vstupujú aj do vzťahov vzájomnej spolupráce s inými regionálnymi organizáciami, nečlenskými štátmi, prípadne s neštátnymi subjektmi.

Model inštitucionálneho regionalizmu, v ktorom sú regionálne ciele a potreby uspokojované na základe presne definovanej právnej základne, v rámci dohodnutého inštitucionálneho rámca a prostredníctvom jasne stanovených kompetencií orgánov regionálnej organizácie, však začína v druhej polovici 20. storočia podliehať zmenám. Rastúca komplexnosť problémov, s ktorými sú regionálne organizácie konfrontované si pre ich účinné riešenie vyžaduje komplexnejšiu reagenciu aj prostredníctvom rôznych druhov neformálnejších a flexibilnejších a otvorených systémov spolupráce (tzv. *open resp. networked regionalism*) medzi regionálnou organizáciou a rôznymi neštátnymi subjektmi, akými sú nadnárodné ekonomické zoskupenia a korporácie, nevládne organizácie, zástupcovia občianskej spoločnosti, záujmové a profesijné organizácie, pri použití „soft“ pravidiel a ich väčšej obsahovej voľnosti (*flexibility*) a pod. Takéto regionálne štruktúry sú v súčasnosti typické predovšetkým pre viaceré regionálne štruktúry Ázie, Afriky a Latinskej Ameriky a ich

vplyv nemožno vylúčiť ani v európskych integračných zoskupeniach.

Konkrétnym prejavom takéhoto trendu je tiež diverzifikácia členstva v regionálnych organizáciách, v dôsledku ktorej prichádza k vzniku tzv. hybridného (zmiešaného) inštitucionálneho regionalizmu. ku ktorému v súčasnosti smeruje ASEAN. Aj jej existencia je dôsledkom presvedčenia, že takéto „mix“ zloženie regionálnej organizácie umožňuje lepšie reagovať na problémy konkrétneho regiónu tým, že sa v rámci regionálnej organizácie umožní zapojenie rôznych neštátnych subjektov a ich voľnejších spojení a štruktúr. Ďalší vývoj regionalizmu ukáže, v akom rozsahu bude globálne prostredie a rôzne regionálne modely vplyvať, prípadne modifikovať tradičné inštitucionálne štruktúry nového regionalizmu, ako aj úlohu medzinárodného práva na ich vzniku a fungovaní.

V rámci inštitucionálneho regionalizmu možno v súčasnosti zaregistrovať jeho medzivládne a nadnárodné (integračné) modely. Pre medzivládny prístup je typické, že vlády členských štátov pokračujú vo výkone plnej suverenity, pričom vytvorené regionálne orgány (najčastejšie v podobe Sekretariátu) slúžia len na prípravu a uskutočňovanie spoločných projektov členských štátov. Nadnárodný prístup znamená, že vlády členských štátov sa rozhodli vykonávať prostredníctvom a rámci regionálnych orgánov určité časti svojej suverénnej moci. Príklad EÚ potvrdzuje, že v rámci nadnárodného integračného zoskupenia tiež vznikajú osobitné právne pravidlá, ktoré majú prednosť pred národnými (vnútroštátnymi) právnymi poriadkami členských štátov a sú priamo aplikovateľné. Typický pre európsku integráciu nie je len vlastný právny poriadok integračného zoskupenia, ale aj spoločné inštitúcie (orgány) oprávnené na prípravu a schvaľovanie nadnárodných právnych pravidiel, pričom orgány organizácie predstavujú hlavnú hybnú silu pri prehĺbovaní a urýchľovaní integračného procesu.

Prevažná časť regionálnych zoskupení v rozvojovom svete však naďalej zotrúva na medzivládnej úrovni, nakoľko neexistuje vôľa ich členských štátov podeliť sa o časť svojej suverenity s regionálnym zoskupením. Hlavný dôvod je ten, že mnohé štáty z Ázie a Afriky členstvo v regionálnych organizáciách naďalej považujú za

nástroj posilnenia svojej štátnosti (tzv. *sovereignty reinforced regionalism*). Takýto prístup prirodzene nevytvára ani tlak na budovanie efektívnej inštitucionálnej štruktúry regionálnej organizácie, ktorá (pokiaľ vôbec existuje) nepredstavuje účinný prostriedok prehlbovania a urýchľovania integračných procesov.

Viacero regionálnych projektov vo svete sa však inšpirovalo európskou integračnou skúsenosťou v oblasti jej inštitucionálnej štruktúry. Pre každú regionálnu organizáciu sú v inštitucionálnej oblasti charakteristické viaceré orgány sledujúce model EÚ, t.j. regionálna Komisia alebo Sekretariát, Rada (zložená z hláv štátov alebo ministrov), regionálne Parlamentné zhromaždenie, regionálny Súdny dvor a v závislosti od rozsahu regionálnej agendy prípadne aj iné orgány, napríklad pre ekonomické alebo sociálne otázky, regionálna centrálna alebo rozvojová banka a pod. Prax však potvrdzuje, že tvorba takýchto orgánov automaticky nekopíruje európsky model, pretože sa zohľadňuje potreba rešpektovania suverenity členských štátov. Ako príklady možno uviesť, že zriadenie regionálnych sekretariátov (po vzore Európskej komisie) im nedovoľuje navrhovať regionálnu legislatívu, v dôsledku čoho sa podporuje kontrola štátov nad regionálnou integráciou, uloženie sankcií za porušenie dohodnutých pravidiel podlieha jednomyselnému súhlasu členských štátov a pod.

Prekážkou, ktorá bráni rozvojovým regionálnym zoskupeniam vo väčšom priblížení sa k európskemu modelu, je predovšetkým rozdiel v chápaní miesta a významu štátnej suverenity v integračných procesoch a v dôsledku toho aj v chápaní miesta a úlohy integračného zoskupenia a jeho orgánov v rozvoji a prehlbovaní integračného procesu. Z historických, politických, ako aj rozdielnych ekonomických podmienok sa regionálne integračné zoskupenia v rozvojovom svete bránia zveriť regionálnym zoskupeniam významnejšiu úlohu v ďalšom rozvoji a prehlbovaní integračného procesu. Osobitne sa obávajú zoslabenia svojej suverenity prenesením jej časti na jednotlivé orgány integračného zoskupenia, ako aj vytvorenia jeho vlastnej integračnej agendy pôsobiacej na základe a v rámci právneho poriadku odlišného a nadriadeného ich vnútroštátnym právnym poriadkom.

Regionalizmus a regionálne organizácie sú vhodným miestom aj na uplatňovanie *Rule of law*, čím sa prispieva k rozvoju a posilňovaniu integračných procesov na základe právnej stability a uplatňovania právnych garancií. Na *Rule of law* v regionálnej spolupráci štátov významne vplýva zásada rovnosti štátov pri tvorbe a uplatňovaní pravidiel medzinárodnej normativity, rovnako ako aj princíp suverenity štátov. Tieto znaky vplývajú na univerzálnosť aplikácie regionálneho práva na všetky členské štáty regionálnej organizácie, ktoré by si mali byť navzájom právne rovné. Rovnosť by však mala byť zachovaná nielen pri aplikácii právnych noriem, ale i v rámci ich podielu na vytváraní regionálnej normativity. Posledným výrazným znakom je zodpovednosť uplatňovaná najmä v rámci súdneho vymáhania normativity za porušovanie jej konkrétnych pravidiel, ako aj ich vynútitelnosť prostriedkami regionálneho práva. Na presadenie *Rule of law* vytvárajú regionálne organizácie rôzne mechanizmy a orgány, medzi ktoré zaradíme právnú spoluprácu (interregionalizmus či zmluvný regionalizmus), technickú podporu, výmenu informácií a najlepších postupov, ako i činnosti na zaistenie zodpovednosti (inštitucionálny regionalizmus). Viaceré regionálne organizácie a ich členské štáty vyjadrili svoj záväzok demokracii, *Rule of law* a ľudských práv výslovne vo svojich zakladajúcich zmluvách. Každá z regionálnych organizácií má však odlišný mandát, funguje v odlišnom prostredí, s odlišnými zdrojmi, čo znamená, že aj ich úloha pri presadzovaní *Rule of law* nie je rovnaká a vyznačuje sa regionálnymi odlišnosťami. Na druhej strane tieto rozdielnosti o. i. otvárajú cestu pre rozvoj interregionalizmu, v rámci ktorého majú medzinárodné organizácie priestor na dialóg a výmenu skúseností. Súčasná prax potvrdzuje, že predovšetkým európsky regionalizmus poskytuje významný priestor pre uplatňovanie *Rule of law*, k čomu mu slúži aj inštitucionálna základňa regionálnej spolupráce. Najsilnejšie postavenie v európskom regióne zohráva Európska únia, ktorá významne rozvinula inštitucionálny a zmluvný regionalizmus, ako aj interregionálnu spoluprácu s tretími štátmi a regionálnymi organizáciami. *Rule of law* vplýva na európsky regionalizmus najsilnejšie prostredníctvom súdnych systémov ochrany práv a povinností štátov, či dokonca jednotlivcov. To však nie je jediná oblasť, v rámci

ktorej európsky región umožňuje rozvoj *Rule of law*. Posilnenie *Rule of law* nastáva aj v dôsledku posilnenia demokracie, ľudských práv, mieru a bezpečnosti, či spolupráce v ekonomickej oblasti, ktorá vytvára vhodné podmienky pre rozvoj jednotlivých členských štátov. *Rule of law* je tak základným princípom prameniaticim zo spoločných ústavných tradícií členských štátov Európskej únie a jednou zo základných hodnôt, na ktorých je Európska únia postavená. Dôvera všetkých európskych občanov a orgánov vo fungujúce *Rule of law* je podstatná najmä pre ďalší rozvoj Európskej únie na „oblasť slobody, bezpečnosti a spravodlivosti bez vnútorných hraníc“. Regionálne organizácie však vyvíjajú aktivity aj smerom k posilneniu *Rule of law* vo vnútroštátnom práve členských štátov. Rešpektovanie *Rule of law* tvorí jednak podmienku pre vstup štátov do regionálnej organizácie a v prípade ich nerešpektovania po dobu ich členstva zahrňuje aj možnosť použitia regionálnych sankcií (EÚ).

Regionálne integračné zoskupenia štátov okrem presadzovania požiadavky *Rule of law* veľkou mierou prispievajú aj k presadzovaniu požiadavky ochrany základných práv, s ktorou sa „panstvo práva“ spája. Regionálne systémy ochrany základných práv presadzované (uplatňované) na poli regionálnych integračných zoskupení štátov disponujúce zmluvnou základňou a vyšším stupňom inštitucionalizácie výraznou mierou prispievajú k efektívnej aplikácii (presadeniu sa) univerzálnych pravidiel ochrany základných práv vytvorených na pôde OSN. Regionálne systémy ochrany základných práv možno vnímať ako odpoveď na nedostatok zhody v otázke implementačného rámca pre univerzálne nástroje ochrany základných práv. Regionálne systémy ochrany základných práv uplatňované na poli regionálnych integračných zoskupení štátov prispievajú k efektívnej aplikácii (presadeniu sa) univerzálnych pravidiel ochrany základných práv vytvorených na pôde OSN napríklad vtedy, keď regionálny súdny orgán ochrany základných práv aplikuje v rámci svojej rozhodovacej činnosti právny nástroj ochrany základných (ľudských) práv prijatý na pôde OSN. Napríklad, normatívnymi nástrojmi ochrany základných práv, ktoré Súdny dvor EÚ cituje vo svojej judikatúre v rámci svojej rozhodovacej činnosti, sú aj Dohovor o právnom postavení utečencov či Dohovor o právach dieťaťa, oba

prijaté na pôde OSN a predstavujúce tak univerzálny nástroj ochrany základných práv špecifických subjektov. Regionálne systémy ochrany základných práv tak napomáhajú aplikácii univerzálneho systému ich ochrany. Slúžia ako prostriedok pre presadzovanie pravidiel vyplývajúcich z univerzálneho systému ich ochrany. Vďaka osobitnému, viac či menej efektívnemu inštitucionálnemu a právnenému systému regionálnych integračných zoskupení štátov zapojených do ochrany základných práv v príslušnom regióne, majú univerzálne nástroje ochrany základných práv väčšiu príležitosť (možnosť) efektívne sa presadiť (uplatniť). Významným aspektom prínosu fungovania regionálnych systémov ochrany základných práv pre zvýšenie efektívnosti (univerzálneho) systému ochrany základných práv je, že regionálne systémy s ochranou základných práv spájajú určité právne prostriedky nápravy ich porušenia (*remedies*). Aj keď sa v rámci jednotlivých regionálnych systémov ochrany základných práv uplatňujú rôzne právne prostriedky nápravy porušenia základných práv, nespornou skutočnosťou je, že regionálne systémy ochrany základných práv spájajú právne prostriedky nápravy porušenia základných práv s efektívnym spôsobom ich ochrany. Vo fungovaní regionálnych organizácií zastrešujúcich ochranu základných práv v príslušnom regióne badať aj tendenciu spočívajúcu v priznaní právomocí regionálnemu medzinárodnému súdu posudzovať prípady spáchania medzinárodných trestných činov, ktorých právomoc posudzovať nemá ani na univerzálnej úrovni vytvorený Medzinárodný trestný tribunál (ICC), nakoľko právomoc posudzovať ich spadá pod jurisdikciu súdnych autorít jednotlivých štátov, napr. v prípade trestného činu pirátstva. Túto tendenciu badať v rámci fungovania Organizácie africkej jednoty, resp. jej právneho nástupcu od roku 2002 - Africkej únie, na pôde ktorej sa objavuje zámer priznať Africkému dvoru spravodlivosti a ľudských práv právomoc posudzovať spomínaný trestný čin pirátstva. Regionálny systém ochrany základných práv tak v sebe nesie aj potenciál prispieť k preneseniu právomoci prejednávať určité medzinárodné trestné činy z úrovne štátov na medzinárodné spoločenstvo.

Regionálne systémy ochrany základných práv možno považovať za integrálnu súčasť univerzálneho systému ich ochrany.

Predstavujú potvrdenie a rozvinutie univerzálneho systému ich ochrany. Predstavujú efektívny prostriedok presadzovania požiadaviek vyplývajúcich z univerzálneho systému ich ochrany. Ich prostredníctvom sa stáva ochrana základných práv prístupnejšou a efektívnejšou. Napokon, regionálne systémy ochrany základných práv sú prínosom pre univerzálny systém ich ochrany aj tým, že preň predstavujú inšpiračný zdroj pre tvorbu či formovanie jeho pravidiel. Deje sa tak prostredníctvom súdneho dialógu medzi súdnymi orgánmi ochrany základných práv z rôznych regiónov sveta, keď aj napriek svojmu autonómnemu postaveniu v príslušnom regióne sa určité medzinárodné regionálne súdne orgány ochrany základných práv v rámci svojej rozhodovacej činnosti nechávajú inšpirovať judikatúrou súdnych orgánov ochrany základných práv pôsobiacich v iných regiónoch sveta, čím sa otvárajú pôsobeniu iných regionálnych právnych tradícií. Súdny dialóg je predovšetkým prítomný v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva a Medziamerického súdu pre ľudské práva. Súdny dialóg je nielen prostriedkom pre nachádzanie právnych riešení, či „vylepšenie“ súdnych rozhodnutí, ale rovnako ma potenciál prispieť k budovaniu „globálneho právneho systému“. Osobitná forma interregionalizmu v oblasti ochrany základných práv spočívajúca v súdnom dialógu prináša priestor pre postupnú konvergenciu právnych systémov ochrany základných práv uplatňovaných v rôznych regiónoch sveta, čo môže viesť k postupnému uplatňovaniu jednotných, resp. značne podobných, pravidiel ochrany základných práv naprieč celým svetom bez ohľadu na ten ktorý región a tým prispievať k formovaniu univerzálneho systému ochrany základných práv. Prostredníctvom súdneho dialógu tak môžu regionálne systémy ochrany základných práv prispievať k formovaniu noriem univerzálneho systému ich ochrany. Odkazy na judikatúru súdov pôsobiacich v iných právnych systémoch prispievajú ku vzájomnej konvergencii právnych systémov. Táto konvergencia však nemusí nevyhnutne viesť k uniformite.

V určitých prípadoch možno v oblasti medzinárodnoprávnej úpravy ochrany základných práv badať aj „negatívny“ vplyv regionalizmu na všeobecné medzinárodné právo. „Negatívny“ vo význa-

me, že nepredstavuje potvrdenie a rozvinutie pravidiel všeobecného medzinárodného práva, ale skôr ich nahradenie a vytlačenie na vedľajšiu koľaj. Príkladom je Európa a v rámci nej fungovanie EÚ disponujúcej osobitným *sui generis* právnym poriadkom, ktorého základným atribútom v zmysle rozhodovacej činnosti Súdneho dvora EÚ je aj jeho autonómia prejavujúca sa okrem iného aj v tom, že vzťah práva EÚ k iným právnym poriadkom (medzinárodným a vnútroštátnym) je určovaný samotným právom EÚ, resp. súdnym orgánom dozerajúcim na jeho jednotné a efektívne uplatňovanie – Súdny dvorom EÚ, ktorý pri riešení kolízie úniijného práva s iným (medzinárodným alebo vnútroštátnym) právom presadzuje požiadavku prednostnej aplikácie práva EÚ. Fungovanie nadštátnej organizácie regionálneho charakteru – EÚ, tak spočíva v presadzovaní vlastného právneho poriadku na úkor iných právnych poriadkov, či už vnútroštátnych jednotlivých členských štátov, alebo medzinárodných. Uvedené platí aj pre oblasť ochrany základných práv. V tomto kontexte, regionalizmus môže so sebou prinášať aj určité „oslabenie“ všeobecného medzinárodného práva.

Aj keď regionálne organizácie v druhej polovici 20. storočia vznikali viac menej živelné, táto skutočnosť nevylučovala a nevylučuje ich vzájomné vzťahy a spoluprácu. Napriek tomu, že ich intenzita a formy, ako aj právna úprava sa v rôznych obdobiach vývoja regionalizmu odlišovali, odborná literatúra tento typ vzťahov súhrnne označuje ako interregionalizmus. Tento nie je úplne novým fenoménom, pretože vzniká už s prvými regionálnymi organizáciami v druhej polovici 20. storočia ako ich viac či menej intenzívnejší sprievodný znak a postupne sa v rámci globálnych medzinárodných vzťahov rozširuje. Interregionálne vzťahy sa uskutočňujú a rozvíjajú na osobitných medzinárodných fórach, ktoré predstavujú v medzinárodných vzťahoch určité novum, pretože sa zvolávajú pre potreby interregionálnej spolupráce a u niektorých možno zaregistrovať aj zárodoky počínajúcej inštitucionalizácie (napríklad vo forme stálych sekretariátov).

Berúc do úvahy špecifiká starého a nového regionalizmu, interregionálne vzťahy vznikajúce v starom regionalizme sa označujú ako starý interregionalizmus, zatiaľ čo tie, vznikajúce neskoršie a

spojené s nástupom nového regionalizmu ako nový interregionalizmus. Rovnako ako sa líši starý a nový regionalizmus, odlišné znaky vykazuje aj starý a nový interregionalizmus.

Pre starý interregionalizmus bolo typické dominantné postavenie Európskeho spoločenstva (ES), ktoré vstupovalo do vzťahov dialógu a spolupráce ako s inými regionálnymi organizáciami, tak aj so skupinami štátov, prípadne jednotlivými štátmi pri zachovaní svojho výlučného postavenia ako najrozvinutejšej regionálnej organizácie (tzv. hub and spokes model). Pôsobenie ES v interregionálnych vzťahoch malo v tomto období viacero charakteristických znakov. Predovšetkým Európske spoločenstvá vo svojich vonkajších vzťahoch využívali mechanizmus interregionálnej spolupráce ako prostriedok posilnenia a rozvoja integračných vzťahov v iných regionálnych zoskupeniach, ďalej na posilnenie svojho medzinárodného postavenia a napokon ako nástroj na zabezpečenie regionálnej bezpečnosti, stability a prosperity aj mimo svojich hraníc. V období starého regionalizmu sa interregionálne vzťahy rozvíjali predovšetkým medzi regionálnymi zoskupeniami obchodnej a ekonomickej povahy, nakoľko ich rozvoj medzi vojenskými a bezpečnostnými zoskupeniami bol brzdený ich orientáciou dovnútra, ako aj atmosférou studenej vojny.

Po skončení studenej vojny a s nástupom nového regionalizmu sa rozvoju nového interregionalizmu otvárajú priaznivejšie podmienky rozvoja vzhľadom na odbúranie prekážok spojených s veľmocenskou politikou sfér vplyvu, ako aj uzavretého charakteru regionálnych organizácií. Nový interregionalizmus geograficky rozširuje pole svojho pôsobenia, pretože do interregionálnych vzťahov začínajú vstupovať aj nové regionálne organizácie v ďalších častiach sveta. Nový interregionalizmus „produkuje“ nové typy vzťahov a tieto sa (hoci na nerovnakej úrovni a intenzite) začínajú postupne inštitucionalizovať, čo je v medzinárodných vzťahoch nová skutočnosť. Napokon do interregionálnych vzťahov sa premietajú zásady a princípy typické pre regionálne zoskupenia v rôznych častiach sveta. V dôsledku toho regionálne organizácie rozvojového sveta presadzujú do svojich interregionálnych vzťahov ich flexibilnejší a neformálny charakter bez pevnejšej inštitucionálnej štruktúry a prefe-

rovaním neformálnych konzultácií a výmeny názorov. Naopak prístup EÚ je poznačený snahou po vyššom stupni formalizácie a inštitucionalizácie interregionálnych vzťahov, čomu napomáha jednak jej významné postavenie, ako aj rastúca intenzita a komplexnosť takýchto vzťahov.

Vzhľadom na povahu interregionalizmu možno uviesť, že zmluvný interregionalizmus upravuje práva a povinnosti subjektov interregionalných vzťahov prostriedkami medzinárodného práva. V súčasnom období ide predovšetkým o súbor medzinárodných zmlúv ES-EÚ s inými regionálnymi organizáciami, ako aj jednotlivými štátmi a skupinami štátov z rôznych častí sveta. V rámci ich stručnej charakteristiky možno zdôrazniť ich obsahovú a inštitucionálnu rôznorodosť a nerovnakú komplexnosť predmetu úpravy, nakoľko odrážajú rôznorodú úroveň vzájomných vzťahov ich subjektov na strane jednej a ochotu zmluvných strán tieto vzťahy upraviť prostredníctvom medzinárodnej zmluvy na strane druhej. V tejto súvislosti možno hovoriť o individualizácii takejto zmluvnej úpravy. Ďalším spoločným znakom interregionálnych zmlúv je ich inštitucionálny rozmer, pričom ako pravidlo platí, že tie z nich, ktoré majú komplexnejšiu povahu a zakotvujú vyššiu úroveň spolupráce (asociačné zmluvy, zmluvy o partnerstve), prinášajú aj rozsiahlejšiu inštitucionálnu štruktúru. V jej rámci popri spoločných orgánoch so všeobecnou právomocou už figurujú aj orgány odbornej povahy pre jednotlivé oblasti spolupráce, čo signalizuje prvok ich špecializácie. Pravidelná prítomnosť viac či menej rozvinutých a špecializovaných inštitucionálnych orgánov preto dovoľuje súčasný zmluvný interregionalizmus charakterizovať tiež ako inštitucionálny.

Nakoľko pravidelnou zmluvnou stranou interregionálnych zmlúv býva regionálna organizácia, prípadne organizácie, možno konštatovať, že jednou z podmienok zmluvného interregionalizmu je existencia inštitucionálneho regionalizmu, ktorého organizácie sú oprávnené na uzatváranie medzinárodných zmlúv s tretími (vonkajšími) subjektmi. Hoci medzinárodné zmluvy ES-EÚ uzatvárané v rámci interregionálnych vzťahov upravujú predovšetkým rôzne druhy a formy vzájomnej obchodnej, hospodárskej a rozvojovej spolupráce, ich prínos pre všeobecné medzinárodné právo je zjavný.

Spočíva v tom, že podstatný prvok (essential element) týchto zmlúv tvorí záväzok zmluvných strán vo svojich vzťahoch rešpektovať demokratické zásady medzinárodného práva a základné ľudské práva (najčastejšie s odkazom na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv), ako aj zásadu panstva práva (*Rule of law*), na ktorých by mala spočívať ako vnútorná, tak aj vonkajšia politika zmluvných strán. Berúc do úvahy významné (niekedy dominantné) postavenie EÚ v týchto vzťahoch sa táto usiluje, aby všeobecne uznávané hodnoty a zásady medzinárodného práva boli rešpektované aj v jej vzťahoch s tretími štátmi, ich skupinami, ako aj medzinárodnými regionálnymi organizáciami v iných častiach sveta. V kontexte zmluvného interregionalizmu sa ich rešpektovanie považuje za základ a nevyhnutný predpoklad úspešnej spolupráce zmluvných strán. Monitoringu a zabezpečeniu ich plnenia v procese aplikácie interregionálnych zmlúv napomáha ich inštitucionálna štruktúra, politický dialóg zmluvných strán, ako aj dohodnutý režim konzultácií.

Za ďalší prínos interregionálnych zmlúv možno považovať ich ustanovenia o politickom dialógu, rozsah ktorého pravidelne prekračuje bilaterálny rámec. Je to dôsledkom toho, že predmetom politického dialógu môže byť akákoľvek otázka bi-regionálnych vzťahov a medzinárodnej politiky tvoriaca predmet spoločného záujmu zmluvných strán. Výsledkom politického dialógu môže byť koordinácia postupov a stanovísk zmluvných strán na medzinárodných konferenciách, ďalej v rámci OSN, Svetovej obchodnej organizácie, prípadne inej medzinárodnej organizácie. V dôsledku toho z interregionálneho zmluvného prostredia môžu vychádzať impulzy, návrhy, prípadne odporúčania na riešenie aktuálnych problémov medzinárodnej politiky na pôde medzinárodných konferencií, prípadne v rámci univerzálnych medzinárodných organizácií.

Napokon vo vzťahu k demokratizácii medzinárodného práva prínos interregionálnych zmlúv spočíva v tom, že subjekty určené na ich plnenie sa neobmedzujú na oficiálne orgány medzinárodnej organizácie, resp. orgány štátov, ale prejavuje sa v nich tendencia o zapojenie neštátnych štruktúr a entít v podobe neformálnych združení zástupcov občianskej spoločnosti (civil society), podnikateľských kruhov, sociálnych a odborových partnerov, nevládných or-

ganizácií s možnosťou formulovania vlastných názorov, stanovísk, prípadne odporúčaní. Uvedené má význam nielen pre samotný rozvoj interregionálnych vzťahov, ale pre zmluvné strany z rozvojových krajín spočíva v tom, že sa v nich takýmto spôsobom posilňuje legitimita a význam subjektov občianskej spoločnosti a v širšom kontexte aj ich demokratická povaha.

Napokon z pohľadu všeobecného medzinárodného práva možno vo vzťahu k zmluvnému interregionalizmu uviesť ešte dve skutočnosti. Tá prvá sa týka vplyvu interregionálnych zmlúv na právotvornú spôsobilosť členských štátov regionálnych organizácií. Konkrétne ide o to, že v oblastiach tvoriacich predmet činnosti organizácie poverenej členskými štátmi na uzatváranie medzinárodných zmlúv organizácie nahradzujú (bud' úplne alebo čiastočne) právotvornú spôsobilosť členských štátov, čím dochádza k obmedzeniu počtu subjektov uzatvárajúcich medzinárodné zmluvy. Tou druhou je predmet úpravy interregionálnych zmlúv, ktorý obsahuje regionálne zásady a hodnoty namiesto individuálnych hodnôt a zásad jednotlivých členských štátov.

Pokiaľ ide o ďalšie aspekty vzťahu regionalizmu k všeobecnému medzinárodnému právu, história vzniku regionálnych organizácií potvrdzuje, že nevznikli v medzinárodnoprávnom vákuu, ale na „pozadí“ všeobecného medzinárodného práva, voči ktorému sa dostávali do určitých vzťahov. Uvedené sa vzťahuje jednak na regionálnu normotvorbu organizácií, nakoľko právne pravidlá v nej obsiahnuté môžu nadobudnúť väčší či menší vplyv aj vo vzťahu k všeobecnému medzinárodnému právu. Je tomu tak preto, že žiadne pravidlo medzinárodného práva neobmedzuje rozsah a obsah regionálnej normotvorby len na otázky výlučne súvisiace s regionálnou organizáciou a predmetom jej činnosti. Rovnako proces a pravidlá normotvorby pravidiel medzinárodného práva nevylučujú, aby na počiatku ich vzniku nemohlo byť regionálne pravidlo, pokiaľ jeho obsah a význam presahuje záujem a potreby regionálneho zoskupenia a za užitočné ho začne považovať aj širšie medzinárodné spoločenstvo. V dôsledku toho medzinárodné zmluvy prijaté na regionálnej úrovni môžu nielen potvrdzovať, prípadne rozvíjať existujúce pravidlá medzinárodného práva, ale môžu sa stať aj iniciátorom

vzniku jeho nových pravidiel. V prípadoch „presahu“ pôvodne regionálnych noriem a inštitútov do všeobecného medzinárodného práva tieto strácajú svoj regionálny charakter a možno ich považovať za príspevok k rozvoju všeobecného medzinárodného práva. Nie je preto vylúčené, aby obsah regionálnych pravidiel nadobudol postupom času povahu všeobecného pravidla za predpokladu, že neodráža len špecifiká vzťahov regionálneho zoskupenia štátov, ale má širší dosah a použiteľnosť v rámci širšieho medzinárodného zoskupenia. Jeho členovia si ho môžu „osvojiť“ buď obyčajovou alebo zmluvnou cestou.

Výsledkom právotvornej činnosti regionálnej organizácie okrem toho môžu byť aj „otvorené“ medzinárodné zmluvy prístupné na podpis aj iným ako členským štátom. V takomto prípade sa zmluva pripravená v rámci regionálnej organizácie môže stať (vzhľadom na svoje zameranie a obsah) zárodkom budúcej mnohostrannej medzinárodnej zmluvy. V súčasnom období preto neexistujú striktné deliace čiary medzi regionálnymi zmluvnými systémami medzinárodného práva a všeobecným medzinárodným právom, pričom ich vzájomný vplyv môže mať v rôznych obdobiach rôznu podobu, rozsah či intenzitu. Regionálne organizácie prostredníctvom svojej zmluvnej normotvorby prispievajú jednak k potvrdeniu pravidiel všeobecného medzinárodného práva, hodnoty ktorého akceptujú, ďalej k ich rozvoju vo vzťahoch medzi zmluvnými stranami regionálnych dohovorov, prípadne ako impulz k vzniku nových pravidiel medzinárodného práva. Systém všeobecného medzinárodného práva však nenahrádzajú a regionálne právne pravidlá musia byť vykladané v zmysle zásad všeobecného medzinárodného práva.

Napokon uvedené nie je na ujmu tvorbe pravidiel „*soft law*“ v rámci regionálnych organizácií (odporúčania, rezolúcie, stanoviská, zásady činnosti, kódexy správania a pod.), ktoré napriek právne nezáväznej povahe vykazujú reálny vplyv na správanie sa členských štátov organizácie, ako aj samotnej organizácie. Takýto vplyv je zrejímavý v prípadoch, keď je legitimita takýchto pravidiel podložená transparentným a demokratickým procesom ich tvorby, ako aj užitočnosťou a praktickosťou ich obsahu. V súčasnosti sa uznáva, že

takéto soft pravidlá organizácie môžu byť užitočné nielen pre samotnú organizáciu, ale môžu zohrávať úlohu aj v procese tvorby zmluvných a obyčajových pravidiel medzinárodného práva.

Pokiaľ ide o pravidlá všeobecného medzinárodného práva upravujúce činnosť medzinárodných organizácií, treba uviesť, že dynamický nárast ich počtu v povojnovom období mal za následok, že existencia ich právnych pravidiel regionálnej povahy prestáva postačovať na úpravu všetkých aspektov ich činnosti. V dôsledku toho sa v druhej polovici minulého storočia začínajú postupne dopĺňovať o pravidlá všeobecného medzinárodného práva. Komplexnú právnu základňu činnosti regionálnych organizácií dnes predstavujú nielen ich zakladajúce právne akty, vlastné právne poriadky, ale aj pravidlá všeobecného medzinárodného práva. Tvorcom pravidiel všeobecného medzinárodného práva v tejto oblasti sa stala Komisia pre medzinárodné právo, ktorá sa pri príprave kodifikačných dohovorov v 70. a 80. rokoch minulého storočia začína zaoberať aj úpravou viacerých činností medzinárodných medzivládnych organizácií, ako aj dopadom vybraných vonkajších faktorov na ich výkon. K ich charakteristike možno uviesť, že sa nejednalo o špecifické otázky konkrétnych medzinárodných organizácií, ale o činnosti spoločné pre medzinárodné organizácie bez ohľadu na ich obsahovú rôznorodosť a počet členských štátov (univerzálne, regionálne). Zaradenie kodifikačnej matérie týkajúcej sa medzinárodných organizácií do programu Komisie pre medzinárodné právo nepredstavovalo vážnejší problém, nakoľko podľa jej Štatútu je jej úlohou prehlbovanie pokrokového rozvoja medzinárodného práva a jeho kodifikácie, pričom túto úlohu je oprávnená vykonávať ako v oblasti medzinárodného práva verejného, tak aj v oblasti medzinárodného súkromného práva (čl. 1 ods. 1 a 2 Štatútu). Nakoľko kodifikácia a pokrokový rozvoj medzinárodného práva nie je vymedzená len voči konkrétnym subjektom medzinárodného práva (napríklad len na štáty a voči štátom), predmetom činnosti Komisie sa mohli stať aj pravidlá uplatňované v praxi medzinárodných organizácií za účelom ich kodifikácie a/alebo pokrokového rozvoja.

Rovnako ako v prípade kodifikačnej matérie týkajúcej sa štátov, aj pri medzinárodných organizáciách sa v rozdielnej miere vy-

skytol prvok kodifikácie medzinárodného práva a jeho pokrokového rozvoja. Zatiaľ čo niektoré z kodifikačných návrhov sa mohli opierať o pomerne dlhotrvajúcu a viac menej stabilnú prax medzinárodných organizácií, ktorá akcentovala jej kodifikačný rozmer (zastúpenie štátov v medzinárodných organizáciách, uzatváranie medzinárodných zmlúv medzi medzinárodnými organizáciami a štátmi resp. medzinárodnými organizáciami navzájom), úprava ďalšej matérie sa opierala o pomerne slabú prax medzinárodných organizácií (zodpovednosť medzinárodných organizácií za medzinárodne protiprávne chovanie). Doterajšie kodifikačné výstupy Komisie zahŕňujú štyri medzinárodné dohovory, jeden návrh článkov a jedného Sprievodcu pre uplatňovanie výhrad k medzinárodným zmluvám. Z medzinárodných dohovorov je to Viedenský dohovor o zmluvnom práve z r. 1969, Viedenský dohovor o zastúpení štátov pri medzinárodných organizáciách univerzálnej povahy z r. 1975, Viedenský dohovor o sukcesii štátov vo vzťahu k zmluvám z r. 1978, Viedenský dohovor o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986, Návrh článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011 a Sprievodcu k praxi uplatňovania výhrad k zmluvám z r. 2011.

Skutočnosť, že ku kodifikácii matérie týkajúcej sa medzinárodných organizácií dochádza až po dokončení obdobnej matérie, upravujúcej vzťahu medzi štátmi, mala svoj význam pre zameranie prác Komisie vo vzťahu k medzinárodným organizáciám. Výsledky práce Komisie totiž potvrdzujú, že sa pri jednotlivých návrhoch viac či menej „inšpirovala“ svojimi predošlými prácami, napríklad pri príprave Viedenského dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986, prípadne v Návrhu článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011. Výsledkom jej prác sa stali jednotné pravidlá medzinárodného práva, a to napriek rôznorodosti medzinárodných organizácií. V dôsledku toho sa v samotnom predmete kodifikácie vlastné pravidlá organizácie uplatňujú iba v obmedzenom rozsahu a v prípadoch výslovne vyznačených v návrhoch Komisie. V konkrétnosti možno uviesť, že prioritné postavenie vlastných pravidiel organizácie bolo zohľadnené v rámci Viedenského

dohovoru o zmluvnom práve z r. 1969 (čl. 5), Viedenského dohovoru o sukcesii štátov vo vzťahu k zmluvám z r. 1978 (čl. 4), Viedenského dohovoru o zmluvách medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzinárodnými organizáciami navzájom z r. 1986 (čl. 6), ako aj v Návrhu článkov o zodpovednosti medzinárodných organizácií z r. 2011 (čl. 64).

Pokiaľ ide o problémy medzinárodného práva vznikajúce v dôsledku právotvornej činnosti medzinárodných organizácií, ich posúdenie bolo v r. 2002 zaradené do programu Komisie pre medzinárodné právo v rámci agendy tzv. fragmentácie medzinárodného práva. Výsledok práce Komisie predstavuje Správa jej Osobitnej pracovnej skupiny. Osobitná pracovná skupina ako príčiny fragmentácie medzinárodného označuje jeho rozvoj a diverzifikáciu, v rámci ktorých v ňom vznikajú súbory špecializovaných a relatívne autonómnych skupín právnych pravidiel (obchodné právo, ľudské práva, právo životného prostredia) s vlastnými inštitúciami a zásadami. Tieto sú vo vzájomných vzťahoch autonómne a rovnako autonómne sú aj vo vzťahu k všeobecnému medzinárodnému právu. Takéto súbory pravidiel (aj regionálnej povahy) však nemusia byť v súlade so všeobecnými pravidlami medzinárodného práva a pokiaľ by ich odchýlky od nich nadobudli výraznejšiu povahu a častejší výskyt, mohlo by to byť na ujmu jednotnosti (uniformite) všeobecného medzinárodného práva. Po analýze tohto aspektu fragmentácie došla Osobitná skupina Komisie k záveru, že na riešenie takýchto problémov sa javí vhodný Viedenský dohovor o zmluvnom práve z r. 1969, použitím pravidiel *lex specialis derogat legi generali*, ďalej systematického výkladu medzinárodných dohovorov podľa čl. 31 ods. 3 písmeno c), Dohovoru, pravidla *lex posterior derogat legi priori*, prípadne čl. 103 Charty OSN.

Osobitná skupina upozornila aj na „inštitucionálny“ rozmer fragmentácie spočívajúci v súbežnej existencii jurisdikcií dvoch alebo viacerých medzinárodných súdnych orgánov a inštitúcií oprávnených na použitie rovnakých pravidiel medzinárodného práva, ktoré by mohli mať za následok problémy s ich výberom, prípadne vznik tzv. konkurujúcich jurisdikcií. Bolo však rozhodnuté ponechať tento problém bokom, nakoľko podľa názoru Osobitnej

skupiny by ho mali riešiť samotné medzinárodné súdy vo svojich procesných predpisoch.

V práve medzinárodného obchodu možno okrem typických znakov multilateralizmu vidieť aj vplyv regionalizmu, najmä v počte vznikajúcich regionálnych obchodných dohôd. Univerzálny systém tak síce na jednej strane garantuje ochranu pred diskrimináciou v medzinárodnom obchodovaní, zakotvením doložky najvyšších výhod, na druhej strane však upravuje aj výnimky z tohto pravidla. Medzi tieto výnimky možno zaradiť články oprávňujúce členské štáty uzatvárať medzi sebou za určitých okolností (regionálne) dohody o voľnom obchodovaní alebo vytvárať colné únie. Napriek tomu, že diskriminačné regionálne obchodné dohody odporujú základným východiskám úpravy multilaterálneho systému práva medzinárodného obchodu, sú za určitých podmienok v súlade s právom WTO. Tento vzťah univerzálneho a regionálneho práva medzinárodného obchodu robí z danej oblasti regulácie určité špecifikum oproti iným oblastiam medzinárodného práva verejného.

Výnimky ustanovené v práve GATT/WTO, povoľujúce členským štátom univerzálnej organizácie určitý rozsah regionálnej ekonomickej spolupráce, sú zároveň aj východiskom pre posudzovanie vzťahu univerzálneho a regionálneho medzinárodného obchodu, nie sú však na vysvetlenie tohto vzťahu postačujúce. Vzťah medzi regionálnymi dohodami a samotným univerzálnym systémom možno vidieť v dvoch rovinách. Regionalizmus môže byť komplementárnym prvkom ku viac univerzálnym režimom, alebo regionalizmus môže byť náhradou za menej efektívny existujúci univerzálny režim. Regionalizmus v práve medzinárodného obchodu zahŕňa obe roviny, no vzhľadom na nárast regionálnej ekonomickej spolupráce sa zdá, že smeruje skôr k tej druhej. Mohli by sme uvažovať aj o tretej možnosti, že tak regionálne právo medzinárodného obchodu aj univerzálne právo sú systémy fungujúce paralelne vedľa seba, ovplyvňujúce sa len minimálne a pôsobiace samostatne len v rámci svojej sféry vplyvu. Táto možnosť ale nie je veľmi presvedčivá.

Ako inštitucionálna, tak aj neinštitucionálna forma regionálnej spolupráce v práve medzinárodného obchodu sa vyznačujú rôz-

nymi typickými prostriedkami na naplnenie účelu, ktorý sledujú. Pri presune právomocí, ktorý je spojený s vytvorením viac či menej inštitucionalizovaného regionálneho zoskupenia, je dôležité prijímané regionálne opatrenia porovnávať s opatreniami univerzálneho charakteru s rovnakým cieľom. V prípade regulačných opatrení je možné uvažovať o aplikácií derogačných pravidiel (*lex specialis, lex posterior*) vo vzťahu k právu WTO. Pokiaľ ide o sankčné opatrenia regionálnych zoskupení, tie môžu kolidovať nielen s pravidlami univerzálneho všeobecného medzinárodného práva, ale predovšetkým s pravidlami univerzálneho práva medzinárodného obchodu. V tomto prípade sa normatívny ako aj jurisdikčný konflikt stáva predmetom konkrétneho mechanizmu riešenia sporov. V prípade riešenia sporov na úrovni regionálneho zoskupenia medzi jej členmi je konflikt normatívny často riešený explicitným zakotvením pravidla o rešpektovaní univerzálneho normatívneho systému, právo WTO a celý univerzálny systém zrkadlové ustanovenie neobsahujú, a preto je rozhodovacia činnosť orgánov univerzálnej organizácie o spôsobe a rozsahu aplikácie regionálnych obchodných pravidiel nejednotná a rieši len čiastkové problémy. Z uvedených rozhodnutí rozhodovacích orgánov WTO vyplýva, že iba výnimočne je prípustná interpretácia univerzálnych pravidiel GATT/WTO pomocou pravidiel regionálnej dohody v prípade členstva štátov v oboch organizáciách, ako aj v procese riešenia sporu pred orgánmi. Preto iba vzájomná konzistencia pravidiel regionálnych zoskupení a práva WTO môže byť vhodnou cestou k zblížovaniu a prepájaniu oboch systémov a odstraňovaniu problémov vznikajúcich nielen pri riešení sporov.

Keďže veľké ekonomické priestory už sú zahrnuté v rôznych regionálnych zoskupeniach, je ich ďalší potenciál lokálnej regionálnej integrácie satureovaný. V súčasnosti sa preto regionalizácia obchodných vzťahov prejavuje čoraz častejšie vo forme interregionálnych dohôd, ktorých cieľom je najmä zefektívniť obchodné a finančné vzťahy, ale aj ďalšie otázky viac či menej súvisiace s obchodovaním. Existujúce regionálne organizácie medzi sebou uzatvárajú alebo plánujú uzatvoriť dohody, ktoré skôr prehĺbia myšlienku regionalizmu a nesmerujú k vytvoreniu ďalšieho univer-

zálneho práva medzinárodného obchodu. Výhody, ktoré táto subteória regionalizmu so sebou prináša, najmä zvyšovanie efektivity a kvality obchodovania, bude, zdá sa, hybnou silou ďalšieho rozvoja práva medzinárodného obchodu a dá odpoveď na otázku o jeho ďalšej existencii.

V budúcnosti nájdeme odpoveď na otázku, či regionálne dohody s multilaterálnou snahou o odstraňovanie prekážok v medzinárodnom obchode súťažia, či tieto prekážky samy vytvárajú, alebo spoločne prispievajú k odstráneniu prekážok. Zatiaľ je možné uvažovať o jednom výraznom efekte narastajúceho počtu regionálnych dohôd a to fragmentácii práva medzinárodného obchodu. Rôzne pravidlá upravujúce vzťahy predstavujú nejednotnosť regionálnych úprav, samotná existencia univerzálnych a regionálnych pravidiel popri sebe síce nemusí znamenať prehlbovanie fragmentácie, avšak práve nejednotnosť týchto pravidiel a tiež aj nedostatočná právna úprava regionálnych dohôd v rámci systému univerzálného práva medzinárodného obchodu k jeho fragmentácii napomáha.

Budúcnosť multilateralizmu je možné vidieť v zmene pravidiel pre budovanie multilaterálneho (univerzálného) systému práva medzinárodného obchodu, resp. transformácia existujúceho multilaterálneho systému. Nové definovanie multilateralizmu pomocou silnejšej prepojenosti s regionálnymi formami spolupráce je smerom k fungujúcemu multilaterálnemu zoskupeniu, ktoré aj napriek existujúcim regionálnym obchodným dohodám bude poskytovať dostatok ochrany obom systémom pravidiel v rámci práva medzinárodného obchodu. Dôvodom predefinovania vzťahu medzi univerzálnym a regionálnym právom medzinárodného obchodu je nielen regionalizácia multilateralizmu, ale aj opačný produkt multilateralizácia regionalizmu, najmä s prihliadnutím na narastajúci počet uzatváraných interregionálnych obchodných dohôd. Rešpektovanie regionálnych pravidiel pri riešení sporov, ale aj inšpirácia pravidlami regionálneho charakteru pri regulovaní vzťahov pre celý univerzálny systém pravidiel je vhodným krokom pre zmenu multilaterálneho vzhl'adu medzinárodného obchodovania.

Pri úvahách o regionalizme a medzinárodnej bezpečnosti je nevyhnutné povedať, že v kontexte normatívneho zakotvenia sa zdá byť zrejmé, že presadzovanie a udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti je dôsledne centralizované a poistené príslušnými ustanoveniami Charty OSN. Oproti tomuto konštatovaniu stojí realita medzinárodného spoločenstva, kde protichodné záujmy stálych členov BR OSN v kombinácii s modelom hlasovania tohto orgánu spôsobia prakticky úplnú nepoužitelnosť BR OSN na plnenie úloh, ktoré jej boli Chartou zverené. Iba krátke obdobie po skončení Studenej vojny naznačilo možnosti BR OSN, ale súčasnosť opätovne ukazuje na jej limity. Reagencia medzinárodného spoločenstva sa prejavuje v príchode doktrín, ako je napríklad *R2P*, ktorá v zásade decentralizuje zodpovednosť za ochranu obyvateľstva pred závažným porušovaním práv a činí zodpovedným celé medzinárodné spoločenstvo.

Prínos regionálnych organizácií sa ukazuje v ďaleko väčšej akcieschopnosti a ochote reagovať na aktuálne vyvstávajúce hrozby s väčšou pružnosťou, ako je tomu u samotnej OSN. V niektorých situáciách regionálne organizácie dokonca supľujú úlohy OSN. V zásade ale platí, že „mandát OSN“ stále predstavuje silný legitimitačný prvok akéhokoľvek opatrenia, preto nemožno tvrdiť, že OSN ako univerzálna organizácia stráca na význame. Z dôvodov, ktoré sme ale popísali v tejto publikácii, máme za to, že prínos regionálnych organizácií pre presadzovanie medzinárodnej bezpečnosti je nenahraditeľný, a to predovšetkým v oblastiach konfliktov, ktoré sa dejú často mimo záujem hlavného prúdu. Aj napriek zjavným nedostatkom je ich existencia a aktivita nevyhnutnosťou, čo si nakoniec uvedomuje aj samotná OSN.

RESUMÉ

This publication address the present challenge for regional and general international law. According to the topic, the main task was to evaluate regionalism in its various relationships and forms with respect to international law, and also to evaluate the place, importance and duties of international law in respect to the establishment and functioning of various forms of regional groups. The book is divided into the eight chapter. Every chapter keep focus on specific part of regionalism, its relation to international organizations, to international law, to treaties and institutions, to Rule of Law or interregional cooperation. Chapters concern also codification of international law because of the need to unify the legal regulation of relationships which the regional organizations currently enter into, and the evaluation of the possible impact of initial activities and the application of international law through regional organizations within the context of the so- called international law fragmentation. The object of publication is to specify individual types of regionalism and interregionalism in specific areas of international law; in particular the international protection of human rights, international security and peace as well as in the area of economic and commercial cooperation.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Monografie

1. ABASS, A.: *Regional Organisations and the Development of Collective Security Beyond Chapter VIII of the UN Charter*, Hart Publishing, Portland and Oxford, 2004.
2. ACHARYA, A.: *Regionalism and Emerging (Intrusive) World Order: Sovereignty, Autonomy, Identity*. In: *Paper for Conference on "After the Global Crisis: What Next for Regionalism?"* University of Warwick, 1999.
3. ACKERMAN, B.: *The Rise of World Constitutionalism*. In *Virginia Law Review*. 1997, Volume 87.
4. AFRIKA, J. - G. K., AJUMBO, G.: *Informal Cross Border Trade in Africa: Implications and Policy Recommendations*. In: *Africa Economic Brief*, vol. 3, no. 10, 2012. Dostupné online: <http://www.afdb.org/fileadmin/uploads/afdb/Documents/Publications/Economic%20Brief%20-%20Informal%20Cross%20Border%20Trade%20in%20Africa%20Implications%20and%20Policy%20Recommendations%20-%20Volume%203.pdf>.
5. ALTEMÖLLER, F. A.: *Future for Multilateralism?: New Regionalism, Counter-Multilateralism and Perspectives for the World Trade System after the Bali Ministerial Conference*. In: *Global Trade and Customs Journal*. 2015, vol. 10, no. 1.
6. ARCHER, C.: *International Organizations*. London: Routledge, 1992. *ASCC - ASEAN Treaties/Agreements and Ratification as of 30. Sep. 2009*. Dostupné online: <http://www.asean.org/archive/documents/ASCC-ASEAN-Agreements-and-treaties-090930.pdf>.
7. AZUD, J.: *Medzinárodné právo*, Bratislava: VEDA – Nakladateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003.

8. BEAULAC, S.: The Rule of Law in International Law Today. Dostupné online: <https://papyrus.bib.umontreal.ca/jspui/bitstream/1866/3093/1/International-Rule-Law-Final.pdf>.
9. BENKO, R.: Právne prostriedky nápravy porušenia základných práv v európskom regióne v komparatívnej perspektíve s osobitným ohľadom na prostriedky nápravy finančnej povahy porušenia práv uznaných Chartou základných práv EÚ v horizontálnych vzťahoch. In: GIERTL, A. (zost.): Regionalizmus: Stav, východiská, perspektívy: Zborník vedeckých prác. – Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013.
10. BERKOFSKI, A.: Comparing EU and Asian Integration Processes-The EU a role model for Asia?, EPC, 2002.
11. BERNSTORFF, J., DUNLAP, T.: The Public International Law Theory of Hans Kelsen: Believing in Universal Law. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.
12. BHAGWATI, J.: The World Trading System at Risk. Princeton, Princeton University Press, 1991.
13. BOAS, M.: Regions and regionalisation: A heretic 's view. In: Regionalism and Regional Integration in Africa. Uppsala: Nordiska Afrikainstitutet, 2001, Discussion Paper 11.
14. BORZEL, T. A., RISSE, T.: Diffusing (Inter-) Regionalism-The EU as a Model of Regional Integration. In: KFG Working Papers Series (The Transformative Power of Europe) No. 7/2009.
15. BROWNLIE, I.: Principles of Public International Law. Oxford: Oxford University Press, 2003.
16. BRÖSTL, A.: Právny štát. Košice: Medes s. r. o., 1995.
17. BÚRCA, G.: After the EU Charter of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator? In: Maas-tricht Journal. 2013, Volume 20, Issue 2.

18. CHAZOURNES, L. B. de: Changing roles of international organizations: Global Administrative Law and Inter play of Legitimacies. In: *International Organizations Law Review*, No. 6, 2009.
19. CHESTERMAN, S.: An International Rule of Law? Dostupné online:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1081738.
20. CRAWFORD, J., PELLET, A., OLLESON, S.: *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010.
21. CUJO, E.: Invocation of Responsibility by International Organizations. In: Crawford, J., Pellet, A., Olleson, S.: *The Law of International Responsibility*. New York: Oxford University Press, 2010.
22. ČEPELKA, Č., STURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné, EUROLEX BOHEMIA*, Praha, 2003.
23. CHO, S.: Breaking the Barrier between Regionalism and Multilateralism: A New Perspective on Trade Regionalism. In *Harvard International Law Journal*. 2001, vol. 42
24. CHOI, W., M.: Enabling Clause or Disabling Clause? Legal Problems of Making Regional Trade Agreements with Less-Developed Economies (July 21, 2008). In *Society of International Economic Law (SIEL) Inaugural Conference 2008*. Dostupné online:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1167102.
25. CHOO, S.: Defragmenting World Trade. In *Northwestern Journal of International Law & Business*. 2006, vol. 27. Dostupné online:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=992834.

26. CLAPHAM, Ch.: Africa's International Relations. In: African Affairs, October, 1987.
27. CLARK, D.: The many meanings of the Rule of Law. Dostupné online:
<http://lfip.uscschooloflaw.org/lawe506/documents/lawe506davidclarke.pdf>.
28. CORNIDES, J.: The European Union: Rule of Law or Rule of Judges? Dostupné online: <http://www.ejiltalk.org/the-european-union-rule-of-law-or-rule-of-judges/>.
29. CUNHA, M. V. de A.: The Judicial System of Mercosur: Is there Administrative Justice? Dostupné online:
<http://www.iilj.org/gal/documents/cunha.pdf>.
30. DAVID, J., MALENOVSKÝ, J., JÍLEK, D.: Organizace spojených národů, Evropská společenství, Rada Evropy, Spisy Právnické fakulty MU v Brne, 1992.
31. DAWIDOWICZ, M.: Public Law Enforcement without Public Law Safeguards? An Analysis of State Practice on Third-Party Countermeasures and their Relationship to the UN Security Council. In: British Yearbook of International Law, 77 (2007).
32. DELIMATSI, P.: The Fragmentation of International Trade Law. In: Journal of World Trade. 2011, Vol. 45, no. 1. Dostupné online:
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1554909.
33. DOUGLAS, I.: Multilateral and Bilateral Trade Policies in the World Trading System: An Historical Perspective. In: New Dimension in Regional Integration, N. Y.: Cambridge University Press, 1993.
34. FABBRICOTTI, A.: Universalism and Regionalism in International Trade Law. Is the WTO A Truly Universal Organization?, in "Scritti in memoria di Maria Rita Saulle", Vol. I, Napoli, Editoriale Scientifica, 2014. Dostupné online:
http://www.academia.edu/9793591/Universalism_and_Regi

- ona-
lism_in_International_Trade_Law_Is_the_WTO_A_Truly_Unive
rsal_Organization_in_Scritti_in_memoria_di_Maria_Rita_Saulle
_Vol_I_Napoli_Editoriale_Scientifica_2014.
35. FABBRICOTTI, A.: The Paradox of Multilateralizing Regiona-
lism through Flexibility. In: Proceedings of the 103rd Annual
Meeting (American Society of International Law) Vol. 103
(March 25-28, 2009). Dostupné online:
<http://www.scienzegiuridiche.uniroma1.it/sites/default/files/ricercatori/fabbricotti/multilateralizing-regionalism.pdf>.
 36. FABBRINI, S.: European Regionalism in comparative perspec-
tive: Features and limits of the new medievals approach to
world order. Paper Submitted at the 3rd Pan Hellenic Confer-
ence on International Political Economy, University of Athens,
May 16. – 18. 2008. Dostupné online:
<http://aei.pitt.edu/14996/1/EurReg.pdf>.
 37. FAIX, M.: Medzinárodnoprávny rámec zahraničnopolitických
misíí Európskej únie. Praha: Univerzita Karlova v Prahe,
Právnická fakulta, 2012, 218 s.
 38. FALK, R.: The Post-Westphalia Enigma. In: Global Governance
in the 21st Century: Alternative Perspective on World Order,
N. Trickery, AB, 2002.
 39. FAWCETT, L.: Exploring regional domains: a comparative
history of regionalism. In: International Affairs, 80, 3, 2004.
 40. FAWCETT, L.: The History and Concept of Regionalism, UNU-
CRIS Working Paper, W-2013/5.
 41. FAWCETT, L., HURRELL, A.: Regionalism in World Politics:
Regional Organizations and International Order. Oxford: Ox-
ford University Press, 1995.
 42. FEDDER, E. H.: The functional basis of international privileges
and immunities: a new concept in international law and or-
ganizations. In: American University Law Review, 60, 1960.

43. FELICIO, T.: The United Nations and Regional Organizations: The Need for Clarification and Cooperation. *Studia Diplomatica* Vol. LXII, 2009, No. 3. Dostupné online: <http://www.globalgovernance.eu/images/documents/The%20UN%20and%20Regional%20Organizations%20Tania%20Felicio.pdf>.
44. FRANKE, B. K.: Competing Regionalism in Africa and the Continent's Emerging Security Architecture. In: *African Studies Quarterly*, no. 3, 2009.
45. FORSYTHE, D.: Human Rights, the United States and the Organization of American States. Dostupné online: <http://www.jstor.org/discover/10.2307/762458?uid=3739024&uid=2&uid=4&sid=21102666990767>.
46. GHALI, B. B.: *An Agenda for Democratisation*. UN, New York, 1996.
47. GIERTL, A.: Bezpečnostné operácie regionálnych organizácií. Dostupné online: http://www.academia.edu/2574339/Bezpecnostne_operacie_regionalnych_organizacii_Security_Operations_of_Regional_Organizations.
48. GILSON, J.: New Interregionalism? The EU and East Asia. In: *European Integration*, No. 3/2005, Vol. 27.
49. HAENGGI, H.: Interregionalism: Empirical and Theoretical Perspectives. Paper prepared for the workshop "Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration In: the Americas" Los Angeles, California, May 18, 2000. Dostupné online: <http://www.cap.lmu.de/transatlantic/download/Haenggi.PDF>.
50. HALMAI, G.: The Use of Foreign Law in Constitutional Interpretation. In: Rosenfeld, M., Sajó, A.: *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.

51. HAKIMI, M.: To Condone or Condemn? Regional Enforcement Actions In: the Absence of Security Council Authorization. In: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, Vol. 40, 2007. Dostupné online: <http://www.vanderbilt.edu/jotl/manage/wp-content/uploads/Hakimi.pdf>.
52. HAMMOND, F.: Balancing Act: Using WTO Dispute Settlement to Resolve Regional Trade Agreement Disputes. In: *Trade, Law and Development*. 2012, Vol 4, No 2.
53. HANSEN, P. I.: Dispute Settlement in the NAFTA and Beyond. In: *Texas International Law Journal*. 2005, Vol. 40. <http://www.tilj.org/content/journal/40/num3/Hansen417.pdf>.
54. HÄNGGI, H.: Interregionalism: empirical and theoretical perspectives. Paper prepared for the workshop: "Dollars, Democracy and Trade: External Influence on Economic Integration in Americas, Los Angeles, May 18, 2000.
55. HÄNGGI, H.: Interregionalism as a multifaceted phenomenon (In search of a typology). In: HÄNGGI, H., ROLOFF, R., RULAND, J.: *Interregionalism and International Relations*. N. Y.: Routledge, 2006.
56. HENCKELS, C.: Overcoming Jurisdictional Isolationism at the WTO – FTA Nexus: A Potential Approach for the WTO. In: *The European Journal of International Law*. 2008, Vol. 19, no. 3. Dostupné online: <http://www.ejil.org/pdfs/19/3/1624.pdf>.
57. HETTNE, B.: Globalization and New Regionalism: The Second Great Transformation. In: HETTNE, B., INOTAI, A., SUNKEL, O. (Eds.): *Globalism and the New Regionalism*. New York: St. Martin Press, 1999.
58. HETTNE, B.: New Regionalism: Implications for development and peace. In: *UN University: The Research for Action - The new regionalism*. UN, 1994. Dostupné online: <http://www>.

- wider.unu.edu/publications/working-papers/previous/en_GB/rfa-14/_files/82530840768812487/default/RFA14.pdf.
59. HETTNE, B.: The New Regionalism Revisited. In: SÖDERBAUM, F., SHAW, T. M. (Eds.): Theories of new regionalism. A Palgrave Reader, Basingstoke: Palgrave, 2003.
 60. HETTNE, B., SÖDERBAUM, F.: Theorising the Rise of Regions. Contribution to New Political Economy, Vol 5, No 3 (December), s. 457-473. Dostupné online: <http://gup.ub.gu.se/records/fulltext/191487/191487.pdf>
 61. HEYNS, CH., KILLANDER, M.: Universality and the growth of regional systems. In SHELTON, D. (ed.): The Oxford Handbook of International Human Rights Law, Oxford: Oxford University Press, 2013.
 62. HILLMAN, J.: Conflicts Between Dispute Settlement Mechanisms In: Regional Trade Agreements and the WTO - What Should the WTO Do? In: Cornell International Law Journal. 2009, vol. 42, No. 2. Dostupné na online: <http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1742&context=cilj>.
 63. HOBZA, A.: Úvod do medzinárodného práva mírového, časť II, Praha, 1935.
 64. HSIEH, P. L.: Reassessing APEC's Role as a Trans-Regional Economic Architecture: Legal and Policy Dimensions. In: Journal of International Economic Law. 2013, Vol. 16, No. 1.
 65. HUMMER, W., SCHWEITZER, M.: Article 52. In: SIMMA, B. (Ed.): The Charter of the United Nations: A Commentary. Second Edition. Oxford University Press, 2010.
 66. ILLY, O.: L'OMC et le régionalisme. Le régionalisme africain. Brusel, Groupe de Boeck s. a., 2012.
 67. JACSKON, J. H.: Regional Trade Blocs and the GATT. [online]. Dostupné online:

- <http://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/75224/j.1467-9701.1993.tb00158.x.pdf?sequence=1>.
68. JENNINGS, R.: *Collected Essays of Sir Robert Jennings*. The Hague: Kluwer, 1998.
 69. JETCSCHE, A., MURRAY, P.: *Diffusing Regional Integration: The EU and Southeast Asia*. In: *West European Politics*, 2012.
 70. JUNQUERA, F. R.: *European Integration Model: Lessons for the Central American Common Market*. Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 6, no. 4, 2006. Dostupné online: <http://www6.miami.edu/eucenter/ruedafinal.pdf>.
 71. KIM, J. B.: *The Evolution of Preferential Rules of Origin: ASEAN's RTAs: A Guide to Multilateral Harmonization*. In: *Journal of World Trade*. 2012, vol. 46, no. 6.
 72. KLABBERS, J.: *An Introduction to International Institutional Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
 73. KLEINLEIN, T.: *Alfred Verdross as a Founding Father of International Constitutionalism?* In: *Goettingen Journal of International Law* 4, 2012, 2.
 74. KLEINLEIN, T.: *Judicial Lawmaking by Judicial Restraint? The Potential of Balancing* In: *International Economic Law In: German Law Journal*. 2011, Vol. 12, No. 5. Dostupné online: https://www.germanlawjournal.com/pdfs/Vol12-No5/PDF_Vol_12_No_05_1141-1174_Beyond%20Dispute%20Special_Kleinlein%20FINAL.pdf.
 75. KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (Všeobecná a osobitná časť)*. Bratislava: IURA Edition, 2011.
 76. KLUČKA, J.: *Miesto medzinárodných organizácií v kodifikácii medzinárodného práva*. In: *Právny obzor*, Bratislava, 2013, no. 4.
 77. KLUČKA, J.: *Vláda práva (Rule of Law) v medzinárodnom práve*. In: *Právny obzor*, Bratislava, 95, 2012, no. 2.

78. KOESNAIDI, J. W., SHALMONT, J., FRANSISCA, Y., SAHARI, P. A.: For a More Effective and Competitive ASEAN Dispute Settlement Mechanism. In SECO/WTI Academic Cooperation Project Working Paper Series 6/2014. Dostupné online: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2613871.
79. KÜHNHARDT, L.: African Regional Integration and the Role of European Union, Center for European Integration Studies. Dostupné online: http://mercury.ethz.ch/serviceengine/Files/ISN/55859/ipublication-document_singledocument/a52cc8e4-2fcd-4d23-9322-7027aa1e666b/en/Africa_Reg_Integration.pdf.
80. KUMM, M.: Constitutional Rights as Principles: On the Structure and Domain of Constitutional Justice. A Review Essay on A Theory of Constitutional Rights. In International Journal of Constitutional Law, 2004, Volume 2, Issue 3.
81. KUNZ, J. L.: Privileges and immunities of international organizations. In: American Journal of International Law, Vol. 41, no. 4, 1947.
82. LACK, W., ROBINSOK, N., ROSAMOND, B.: New Regionalism and European Union. UN University, 2011.
83. LANGHAMMER, R., J., WÖßMANN, L.: Erscheinungsformen regionaler Integrationsabkommen im weltwirtschaftlichen Ordnungsrahmen: Defizite und Dynamik, In: SCHÜLLER, A., WERNER, B. (Eds.): Ordnungsprobleme der Weltwirtschaft, Lucius & Lucius, Stuttgart. Dostupné online: <http://hdl.handle.net/10419/2887>.
84. LAW, D. S.: Globalization and the Future of Constitutional Rights. In Northwestern University Law Review. 2008, Volume 102.

85. LENZ, T.: External Influences on Regionalism: Studying EU Diffusion and its Limits. Dostupné online: <http://www.e-ir.info/2013/07/17/external-influences-on-regionalism-studying-eu-diffusion-and-its-limits/>.
86. LIM, C. L., ELMS, D. K., LOW, P.: The Trans-Pacific Partnership: A Quest for a Twenty-first Century Trade Agreement. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
87. LOMBAERDE, P. de: How to “connect” micro-regions with macro-regions. A Note. In: Perspectives on Federalism, no. 3, 2010.
88. LOMBAERDE, P. DE, SÖDERBAUM, F., LANGENHOVE, L. VAN, BAERT, F.: The Problems of Comparisopn in Comparative Regionalism. Jean Monet/Robert Schuman Paper Series, Vol. 9, No. 7 (April 2009).
89. LUCARELLI DE SALVIO, G. G., SÁ CABRAL, J., G.: Considerations on the Mercosur Dispute Settlement Mechanism and the Impact of Its Decisions In: the WTO Dispute Resolution System. In: Journal of World trade. 2008, vol. 42, no. 6.
90. MAHARAJH, A. N.: The Caribbean Court of Justice: A horizontally and Vertically Comparative Study of the Caribbean’s First Independent and Interdependent Court. Dostupné online: <http://www.lawschool.cornell.edu/research/ILJ/upload/Maharajh-final.pdf>.
91. MAJLUF, L. A.: Swimming In: the Spaghetti Bowl: Challenges for Developing Countries under the “New Regionalism”, UNCTAD. Dostupné online: http://unctad.org/en/docs/itcctab28_en.pdf.
92. MANSFIELD, E. D., MILNER, H. V.: The New Wave of Regionalism. In: International Organizations, Vol. 53, No. 3/1999.
93. MARCEAU, G., WYATT, J.: Dispute Settlement Regimes Intermingled: Regional Trade Agreements and the WTO. In: Journal of International Dispute Settlement. 2010, vol. 1, no. 1.

Dostupné online:

<http://jids.oxfordjournals.org/content/1/1/67.full.pdf+html>.

94. MARCEAU, G., IZAGUERRI, A., LANOVOY, V.: The WTO's Influence on Other Dispute Settlement Mechanisms: A Lighthouse In: the Storm of Fragmentation. In: Journal of World Trade. 2013, vol. 47, no. 3.
95. MAULL, H. O. W., OKFEN, N.: Comparing interregionalism: The Asia-Pacific Economic Cooperation (APEC) and the Asia-Europe Meeting (ASEM). In: HÄNGGI, H., ROLOFF, R., RÜLAND, J. (Eds.): Interregionalism and International Relations. London: Routledge, 2006.
96. McGRUDDEN, CH.: A Common Law of Human Rights?: Transnational Judicial Conversations on Constitutional Rights. In: Oxford Journal of Legal Studies. 2000, Volume 20.
97. MESSENGER, G.: Anti-Fragmentation Strategies: the Curious Case of the EU and World Trade Law. Dostupné online: <http://www.ejiltalk.org/anti-fragmentation-strategies-the-curious-case-of-the-eu-and-world-trade-law/>.
98. MESTRAL, A.: Economic Integration, Comparative Analysis. In: WOLFRUM, R.: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford University Press.
99. MOLS, M.: Cooperation with ASEAN: A succes Story. In: EDWARDS, G., REGELSBERGER, E. (Eds.): Europe's Global Links, The European Community and Inter-Regional Cooperation. London: Pinter Publishers, 1990.
100. NDIAYE, T.: Case Story on Gender Dimension of aid for Trade, ITC, UNIFEM, New York. Dostupné online: http://www.intracen.org/uploadedFiles/intracenorg/Content/About_ITC/Where_are_we_working/Multi-country_programmes/Women_and_trade/Women%20Informal%20Traders%20Transcending%20African%20Borders.pdf.

101. NOLLKAEMPER, A.: National Courts and International Rule of Law. Oxford: Oxford University Press, 2011.
102. NYE, J. S.: International Regionalism. Boston: Little, Brown and Co., 1968.
103. O'NEAL TAYLOR, CH.: Dispute Resolution as a Catalyst for Economic Integration and an Agent for Deepening Integration: NAFTA and MERCOSUR? In *Northwestern Journal of International Law & Business*. 1997, vol. 17, no. 1. Dostupné online: <http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1459&context=njilb>.
104. OSIANDER, A.: The States System of Europe 1640-1990: Peace-making and the Conditions of International Stability. Berlin: Clarendon Press, 1994.
105. PALIWAL, S.: The Primacy of Regional Organizations In: International Peacekeeping: The African Example, In: *Virginia Journal of International Law*, vol. 51, no. 185.
106. PAUWELYN, J.: Going Global, Regional, or Both? Dispute Settlement in the Southern African Development Community (SADC) and Overlaps with the WTO and Other Jurisdictions. In *Minnesota Journal of World Trade*. 2005. Dostupné online: http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1767&context=faculty_scholarship.
107. PAUWELYN, J. How to Win a WTO Dispute Based on Non-WTO Law? Questions of Jurisdiction and Merits. In *Journal of World Trade*. 2003, Vol. 37, No. 6. Dostupné online: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=478021.
108. PAUWELYN, J.: Adding Sweeteners to Softwood Lumber: The WTO-NAFTA „Spaghetti Bowl” is Cooking, In: *Journal of International Economic Law*. 2007, vol. 9, no. 1.
109. PAUWELYN, J.: Legal Avenues to “Multilateralizing Regionalism”: Beyond Article XXIV. In: Trejos, A.: *Bilateral and Regional*

- nal Free Trade Agreements, and Their Relationship with the WTO and the Doha Development Agenda. In: *Global Economy Journal*. 2005.
110. PAUWELYN, J. The Puzzle of WTO Safeguards and Regional Trade Agreements. In: *Journal of International Economic Law* 03/2004.
 111. PELLET, A., MIRON, A.: Sanctions. In: Wolfrum, R.: *Max Planck Encyclopedia of Public International Law* Oxford: Oxford University Press, 2012.
 112. PERJU, V.: Constitutional Transplants, Borrowing, and Migration. In: ROSENFELD, M., SAJÓ, A.: *The Oxford Handbook of Comparative Constitutional Law*. Oxford: Oxford University Press, 2012.
 113. PERJU, V. F.: Reason and Authority in the European Court of Justice. In *Virginia Journal of International Law*. 2009, Volume 49, Issue 2.
 114. PERNICE, I. E. A.: The Treaty of Lisbon: Multilevel constitutionalism in Action. In *Columbia Journal of European Law*, 2009, Volume 15, No. 3.
 115. PETERSMANN, E., U.: 'Fragmentation' and 'Judicialization' of International Law as Dialectic Strategies for Reforming International Economic Law. In: *Trade, Law and Development*. 2013, Vol 5, No 2, s. 209-255.
 116. PORTELA, C.: The EU's Use of Targetted Sanctions: Evaluating Effectiveness. In: *CEPS Working Document*, no. 391, March 2014.
 117. POŠIVÁKOVÁ, L.: Úloha regionalizmu v oblasti ochrany ľudských práv. In: GIERTL, A.: *Regionalizmus: Stav, Východiská, Perspektívy*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2013. Dostupné online: http://www.upjs.sk/public/media/1084/Zbornik_37.pdf.

118. POWELL, S. J.: Is the WTO Quietly Fading Away?: The New Regionalism and Global Trade Rules. In *The Georgetown Journal of Law & Public Policy*. 2011, Vol. 9.
119. PROST, M., CLARK, P. K.: Unity, diversity and the Fragmentation of International Law: How much does the multiplication of international organizations really matter? In: *Chinese Journal of International Law*, vol. 5, no. 2, 2006.
120. PUIG, G. V., TAT, L. T.: Problems with the ASEAN Free Trade Area Dispute Settlement Mechanism and Solutions for the ASEAN Economic Community. In *Journal of World Trade*. 2015, Vol. 49, No. 2.
121. QUAYAT, D. The Forest for the Trees: A Roadmap to Canada's Litigation Experience In: Lumber IV. In: *Journal of International Economic Law* 2009, Vol. 12, No. 1.
122. REICH, R.: The Largest, Most Disastrous Trade Deal You've Never Heard Of. Dostupné online: <http://www.alternet.org/robert-reich-largest-most-disastrous-trade-deal-youve-never-heard>.
123. REITERER, M.: Inter Regionalism: A new Diplomatic Tool. The European Experience with East Asia. In: Paper presented at the 3rd Conference of the European Union Studies Association Asia- Pacific (EUSA- AP). Tokyo, December, 2005.
124. REVAUGER, J. - P.: Regional integration in the Commonwealth Caribbean and the Impact of the European Union. In: *The Round Table: The Commonwealth Journal of International Affairs*, vol. 97, issue 399, 2008.
125. ROZEHNALOVÁ, N.: *Právo mezinárodního obchodu*. 3. Vydanie. Praha: Wolters Kluwers, 2010.
126. RUFFERT, M., WALTER, Ch.: *Institutionalised International Law*. London: Hart Publishing, 2014.
127. SCHMITZ, T.: The ASEAN Economic Community and the rule of law. Dostupné online:

http://home.lu.lv/~tschmit1/Downloads/BDHK-Workshop_15-12-2014_Schmitz.pdf.

128. STEGER, D. P.: The Jurisdiction of the World Trade Organization. In: Proceedings of the 98th Annual Meeting of the American Society of International Law. 2004.
129. SIMMA, B. (ed.): The Charter of the United Nations. A Commentary. Second Edition. Volume I. Oxford: Oxford University Press, 2002.
130. STASI, A.: The Inter-American Court of Human Rights and a European Court of Human Rights: Towards a “Cross-fertilization”? In *Ordine internazionale e diritti umani*. 2014, Volume 1, Issue 1.
131. SCHWARZENBERGER, G.: The Frontiers of International Law. London: Stevens&Sons Limited, 1962.
132. SHANY, Y.: No Longer a Weak Department of Power? Reflections of the Emergence of a New International Judiciary. In: *European Journal of International Law*, No. 1, 2009.
133. SHAVER, L.: The Inter-American Human Rights System: An Effective Institution for Regional Rights Protection? Dostupné online:
<http://digitalcommons.law.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1059&context=globalstudies>.
134. SHAW, M. N.: International Law. Sixth edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
135. SCHEPPELE, K. L.: The Migration of Anti-constitutional Ideas: The Post 9/11 Globalization of Public Law and the International State of Emergency. In: CHOUDHRY, S. (ed.): Migration of Constitutional Ideas. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
136. SICILIANOS, L., A.: Countermeasures In: Response to Violations of Obligations Owed to the International Community. In: CRAWFORD, J., PELLET, A., OLLESON, S.: The Law of Interna-

- tional Responsibility. New York: Oxford University Press, 2010.
137. SLAUGHTER, A. M.: Typology of Transjudicial Communication. In *University of Richmond Law Review*, 1994-1995, n. 29.
 138. SÖDERBAUM, F., SBRAGIA, A.: EU Studies and the New Regionalism. What can be gained from dialogue? In: *European Integration*, Vol. 32, no. 6, 2010.
 139. SUNGJOON, Ch.: Bridge Too Far: The Fall of the Fifth WTO Ministerial Conference In: Cancún and the Future of Trade Constitution. In: *Journal of International Economic Law*, 7/2004.
 140. ŠTURMA, P.: Drawing a line between the responsibility of an international organization and its member states under international law. In: *Czech Yearbook of Public & Private International Law*, vol. 2, Praha, 2011.
 141. TAMANAHA, B. Z.: *On the Rule of Law: History, Politics, Theory*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
 142. TELÓ, M.: *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance In A Post-Hegemonic Era*. Aldershot: Ashgate Publishing, 2007.
 143. TELÓ, M.: *Globalization, New Regionalism, and the Role of the European Union*. In: TELÓ, M.: *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era*. Aldershot: Ashgate Publishing, Ltd., 2007.
 144. TOMUSCHAT, Ch.: *Human Rights. Between Idealism and Realism*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2014.
 145. TRAKMAN, L., SHARMA, K.: *BITs and Pieces: Regional Developments in Investor-State Dispute Settlement*. UNSW Law Research Paper No. 2/2015. Dostupné online: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2548679.

146. VALLE, V.: Interregionalism: A case study of the European Union and Mercosur. In: Garnet Working Paper No. 51/08.
147. VALUCH, J., RIŠOVÁ, M., SEMAN, R.: Právo medzinárodných organizácií, C. H. Beck, Praha, 2011.
148. VAN GERVEN W.: Remedies for Infringements of Fundamental Rights. In European Public Law, 2004, Volume 10, Issue 2.
149. VÄYRYNEN, R.: Regionalism: Old and New. In: International Studies Review, no. 5, 2003.
150. VICUÑA, F. O., PINTO, Ch.: The Peaceful Settlement of Disputes: Prospect for the Twenty-first century, Preliminary Report prepared for the 1999 Centennial of the First International Peace Conference. C. E. Doc. Cahdi, 1998, ods. 136-137, resp. 110.
151. VILLANI, U.: The Security Council's Authorization of Enforcement Action by Regional Organizations. In: FROWEIN, J. A., WOLFRUM, R.: Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volume 6. Kluwer Law International, 2002, s. 535-557. [online]. Dostupné na internete: http://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_villani_6.pdf.
152. VIRALLY, M.: Les relations entre organisations régionales et organisations universelles. In.: Société française pour le droit international Régionalisme et universalisme dans le droit international contemporain. Paris: Pedone, 1977.
153. VOITOVICH, S. I.: International Economic Organizations in the International Legal Process. Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.
154. VON BOGDANDY, A., BAST, J.: Principles of European Constitutional Law (Second Revised Edition). Oxford: Hard Publishing Ltd, 2010.
155. VON BOGDANDY, A., IOANNIDIS, M.: Systemic deficiency in the *Rule of Law*: What it is, what has been done, what can be done. In: Common Market Law Review, 51, 2014.

156. VOON, T. (ed) Trade Liberalisation and International Co-operation: A Legal Analysis of the Trans-Pacific Partnership Agreement Edward Elgar Publishing, 2013.
157. VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol.: Medzinárodné právo verejné – Osobitná časť, 1. vydanie, Bratislava: EUROKODEX, 2013.
158. WALDRON, J.: Partly Laws Common to All Mankind: Foreign law in American courts. New Haven: Yale University Press, 2012, Kapitoly 4 a 5.
159. WALTER, C.: Regional Arrangements and the United Nations Charter. In: WOLFRUM, R.: The Max Planck Encyclopedia of Public International Law, Oxford: Oxford University Press, 2012.
160. WALTER, C.: Security Council Control over Regional Action. In: FROWEIN, J. A., WOLFRUM, R.: Max Planck Yearbook of United Nations Law. Volume 1. Martinus Nijhoff Publishers, 1997. Dostupné online:
http://www.mpil.de/files/pdf1/mpunyb_walter_1.pdf.
161. WATSON, A.: Legal Transplants. An Approach to Comparative Law. Second edition. Athens and London: The University of Georgia Press, 1993.
162. WATTS, A. (Ed.): The International Law Commission 1949-1998, Vol. II. Oxford: Oxford University Press, 2007.
163. WATTS, A.: The International Law Commission (1949-1998), II (Treaties). Oxford: Oxford University Press, 1999.
164. WOUTERS, J., ODERMATT, J.: Are all international organizations created equal? Reflections on the ILC's Draft Articles of Responsibility of International Organizations. Global Governance Opinions, 2012. Dostupné online:
<http://ghum.kuleuven.be/ggs/publications/opinions/opinions13-wouters-odermatt.pdf>.
165. YU, P. K.: TPP And Trans-Pacific Perplexities. In: Fordham Journal of International Law. 2014, Vol. 37, No. 1.

REGISTER

Poznámka: Vzhľadom na to, že publikácia vychádza aj v elektronickej podobe, bol register krátený.

- A**
- Africká charta o ľudských právach a právach národov, 175-180
- Africká komisia pre ľudské práva a práva národov 175, 182
- Africká únia, 67, 99, 113, 165, 180, 224, 257, 258, 260
- Africké ekonomické spoločenstvo, 53, 55
- africké regionálne zoskupenia 76
- Africký dvor spravodlivosti a ľudských práv, 178, 179, 203
- Africký súd pre ľudské práva a práva národov, 177-180, 183, 184, 203
- africký systém ochrany základných práv 180
- Americký dohovor o ľudských právach, 126, 127, 173, 174, 193, 194-196
- Amsterdamská zmluva, 66
- Andské spoločenstvo, 75
- APEC, 11, 70, 77, 79, 81, 84, 87, 236-238, 323, 327
- Arabská Charta ľudských práv, 187
- ASEAN, 11, 37, 38, 54, 68, 70, 78, 79-85, 92, 105, 112, 113, 129, 130-133, 186, 224, 227, 228, 230, 236, 237, 243, 299, 316, 324, 325, 327, 330
- ASEM, 77, 79, 80, 83, 84, 87, 236, 327
- Ázijská komisia pre ľudské práva, 187
- B**
- Benátska komisia, 115
- BR OSN, 21, 23, 39, 43, 57, 249, 257, 276
- C**
- COMESA, 11, 43, 67, 72, 224
- členstvo v medzinárodnej organizácii, 47, 58, 149, 153
- D**
- demokracia, 48, 112
- Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd, 39, 48, 133, 154, 168-171, 193, 196, 208
- E**
- EAC, 11, 43, 67
- ECCAS, 11, 43, 54, 56, 67
- ECOWAS, 11, 43, 54, 55, 67, 72, 224, 227
- EFTA, 22, 59, 136
- EHS, 22, 48, 63, 89, 94
- ekonomická integrácia, 44, 62, 75, 219, 222, 237
- Ekonomické spoločenstvo stredoafriických štátov (pozri ECCAS)

Ekonomického spoločenstva
západoafrických štátov
(pozri ECOWAS)

Ekonomický súd pri
Spoločenstve nezávislých
štátov, 56

Európa, 31, 40, 60, 63, 65, 114,
145, 164, 165, 167, 168, 170,
171, 180-186, 189, 198, 200,
201, 203, 208, 296

európska integrácia, 67

Európska rada, 49, 59

Európska sociálna charta, 172

Európska únia,
3, 9, 10, 44, 48, 52, 53, 55, 62,
63, 67-69, 74, 98, 108, 113-
122, 124, 129-131, 134-136,
141, 154-156, 165, 168-171,
181, 182, 185, 189, 196, 197,
200-203, 206, 208-210, 219,
223, 226-229, 232, 234-237,
239, 299, 300, 302, 305, 317,
320

európske právo, 115

Európske spoločenstvá, 42

Európske spoločenstvo, 50, 78,
89, 91, 92, 96, 98, 99, 103,
104, 105, 209, 306, 307

Európsky dohovor o ochrane
ľudských práv a základných
slobôd, 171

Európsky parlament, 54, 101,
103, 169

európsky regionalizmus, 114,
301

Európsky súd pre ľudské práva,
115, 165, 172, 182, 183, 190,
192-195

európsky systém ochrany
základných práv, 184

Európsky výbor na
zabránenie mučenia

a neľudského či
ponižujúceho trestania, 173

F

Fragmentácia, 15, 35, 160, 205,
243

Free Trade Agreement, 64, 240,
328

G

GATT,
22, 28, 54, 59, 102, 212-217,
220, 223-225, 231, 233, 234,
241, 245, 323

Geografická blízkosť, 64

Globalizácia, 28, 80, 212, 295

H

Hospodárska a sociálna rada, 17,
18

Ch

Charta OAS, 173

Charta OSN, 17, 18, 20, 21, 23,
39, 48, 71, 77, 90, 102, 112,
129, 145, 160, 167, 198-201,
203, 209, 227, 313

Charta základných práv EÚ, 171

I

ICBT, 72, 73

implied powers, 58

inštitucionalizácia, 15

inštitucionalizácia ľudských
práv, 164

inštitucionalizmus
medzinárodného práva, 13

inštitucionalizmus
v medzinárodnom práve, 22

inštitucionálna štruktúra, 67, 70, 71, 74, 79, 104, 128, 300, 306

inštitucionálny regionalizmus, 3, 35-38, 43, 62, 81, 82, 108, 110, 113-115, 120-122, 125, 126, 130, 132, 133, 135, 297-299, 301, 307

integračné zoskupenia, 31, 38, 48, 63-66, 68-71, 75, 76, 207, 213, 219, 222-224, 226-229, 236, 296, 299, 300

integračné zoskupenia v Afrike, 70, 75, 76, 85, 164, 165, 167, 175, 176, 180-183, 185, 198, 200, 203

integračné zoskupenia v Ázii, 70

interregionalizmus, 37, 77, 78, 80, 82, 85-88, 103, 109, 112, 113, 220, 235, 241, 242, 301, 305-307

Investičná banka pre obnovu a rozvoj (IBRD), 53

J

judicializácia medzinárodného práva, 15

K

Káhirska deklarácia ľudských práv v Islame, 186

Káhirský summit (2000), 85

konštitucionalizmus, 111, 113, 171, 180

L

Latinská Amerika, 75, 79, 85, 181

Liga Arabských štátov, 187, 200

Lisabonská zmluva, 33, 58, 66, 89, 116, 169, 170

ľudské práva, 49, 55, 68, 80, 95, 104, 115, 126, 127, 132, 133, 159, 163-211, 304, 308, 313

M

Maastrichtská zmluva, 66

Medziamerický súd pre ľudské práva, 173, 174, 182, 184, 190, 192, 193, 194, 195, 197, 203, 304

Medzinárodná banka pre obnovu a rozvoj, 20

medzinárodná medzivládna organizácia, 32, 36, 46, 153, 222, 298

Medzinárodná ochrana ľudských práv, 43

Medzinárodná organizácia, 13, 18, 39, 41, 47, 48, 49, 52, 53, 58, 61, 124, 144, 151, 154, 236

medzinárodná právna subjektivita, 37

medzinárodná zmluva, 36, 40, 47, 48, 51, 52, 104, 131, 139, 154, 157, 209, 215, 228, 298, 307, 310

medzinárodná zodpovednosť, 108, 152-155

medzinárodné nevládne organizácie, 15, 29, 35, 38, 46, 61, 84

medzinárodné organizácie, 12-17, 18, 20, 25, 33, 37, 39-42, 45-48, 50-54, 56-58, 60, 61, 82, 88, 97, 106, 108-110, 135, 140-145, 147-154, 156-160, 187, 200, 203, 298, 301, 308, 311-313, 324, 333

medzinárodné právo, 4, 9, 13, 14, 15, 22, 24, 31, 33, 35, 45, 60, 61, 88, 89, 103, 104, 108, 109, 141, 142, 145, 146, 148,

150, 152, 154, 157-164, 198,
207, 294, 2946 304, 307, 311,
313, 341

medzinárodné regionálne
organizácie, 49, 51, 53, 107,
108

medzinárodné spoločenstvo, 13,
14, 15, 17, 24, 25, 28, 35, 47,
138, 154, 159, 201, 207, 295

medzinárodné správne únie, 12

medzinárodné vzťahy,
4, 12, 15, 24, 27, 49, 77, 80,
86, 87, 158, 201, 218, 294,
305

Medzinárodný menový fond, 20,
33, 41, 53, 55, 156

medzinárodný mier a bezpeč-
nosť, 4, 17, 23, 39, 40, 43,
102, 163, 199, 201, 246-293

medzinárodný obchod, 13, 43,
212-245

Medzinárodný pakt o
hospodárskych, sociálnych a
kultúrnych právach, 174

Medzinárodný pakt o občians-
kych a politických právach,
174

MERCOSUR, 11, 70, 79, 82, 86,
96-98, 105, 123-125, 127,
189, 230, 231, 233, 236-238,
328

multilateralizmus, 212, 245

N

NAFTA, 11, 70, 81, 86, 189, 219,
223, 227, 228, 230, 231, 233,
234, 322, 328

NATO, 26, 40, 42, 65, 156, 294

neštátne subjekty, 47, 153

nový inštitucionálny
regionalizmus, 60

nový interregionalizmus, 78, 80,
82, 83, 85, 306

nový regionalizmus, 3, 26-28, 30,
31, 33, 35, 37, 42, 45, 46, 60,
61, 73, 76, 78, 80, 85, 114,
122, 124, 130, 218-220, 223,
245, 257, 294-297, 299, 305,
306

O

OAS, 43, 113, 123-128, 134, 173,
175, 200

OECD, 41, 42, 54

ochrana ľudských práv, 33, 45,
119, 128 135, 163-211, 296

Organizácia Africkej jednoty,
175, 200

Organizácia islamskej
konferencie, 187

OSN, 16, 18-21, 23, 31, 39-41, 48,
58, 60, 77, 83, 87, 105, 112,
139, 146, 149, 154, 164, 166,
167, 171, 172-175, 185, 187,
199, 201, 202, 203, 206, 208,
227, 302, 308

P

Panafrikanizmus, 72

Peacekeeping, 40, 328

právny štát, 107, 113, 317

R

Rada Európy, 114, 115, 133, 134,
139, 156, 165, 168-173, 182,
184, 200, 201, 208

regionálna bezpečnosť, 26, 78,
246-293, 306

regionálna identita, 85

regionálna integrácia, 28, 75,
100, 102, 219, 225, 228, 235,
295

regionálne organizácie, 3, 21, 22, 24, 27, 31-33, 37, 38, 40, 42-44, 51, 57, 61, 62, 77, 79-82, 88, 93, 105, 108, 111-113, 124, 128, 138, 145, 149, 213, 235, 296, 298, 300, 305, 306

Regionálne právo, 107, 109-111, 126, 139, 214, 240, 301

Riešenie medzinárodných sporov, 33

Riešenie sporov v medzinárodných organizáciách, 54

Rio Summit (1999), 85

rozvojové štáty, 30, 60, 296

Rule of law, 3, 9, 31, 49, 61, 65, 67, 104, 107-137, 180, 296, 300, 301, 302, 308, 330

RVHP, 22, 27, 30, 41

S

SADC, 11, 43, 67, 72, 82, 230, 328
sankcie, 39, 44, 49, 50, 54, 57-59, 74, 185, 228, 300, 302

sankcie administratívnej povahy, 59

Self-contained systems, 25

Spoločnosť národov, 16, 17, 19, 20, 41, 50, 149

starý regionalizmus, 26-28, 31, 42, 60, 78, 219, 255, 294-296, 306

súdnicтво, 107

Súdny dvor Andskej skupiny, 55

Súdny dvor Ekonomického spoločenstva stredoafrických štátov, 55

suverenita, 13, 24, 44, 66, 69, 72, 74-76, 109, 131, 299-301

štát, 12

T

TPPA, 236-239

Tradičné medzinárodné právo, 13

TTIP, 229, 236-239

U

UNCITRAL, 18

UNCTAD, 18, 241, 326

Univerzalizmus, 23, 247, 248

V

Valné zhromaždenie OSN, 18, 21, 41, 161

Viedenský dohovor o zmluvnom práve, 39, 51, 53, 88, 143, 145-147, 149, 312, 313

Všeobecná deklarácia ľudských práv, 97, 104, 166, 171, 172, 175, 176, 186, 188, 198, 308

Všeobecná dohoda o obchode so službami, 216

W

WTO, 20-22, 28, 56, 133, 212-225, 230-235, 240-245, 312

Z

Zakladajúca zmluva, 20, 108, 257-260

ZEU, 49, 58, 90, 116-122, 135, 170

Zmluvný regionalizmus, 35, 112-114, 133, 135, 297, 301

Dielo vzniklo s podporou Agentúry pre podporu výskumu a vývoja

Regionalismus a jeho prínos pre všeobecné medzinárodné právo

Ján Klučka, Kristián Csach, Ľudmila Elbert, Radoslav Benko,
Ľubica Gregová Širicová, Adam Giertl, Dominika Zavadová

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach

<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>

Rok vydania: 2015

Náklad: 150 ks

Rozsah strán: 344

Vydanie: prvé

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

Umiestnenie:

<http://www.upjs.sk/pravnicka-fakulta/publikacie-zborniky-zverejnenia/>

<http://unibook.upjs.sk/predaj-vydanych-titulov/pravnicka-fakulta>

Dostupné od: 15.12.2015

ISBN 978-80-8152-354-0 (tlačená publikácia)

ISBN 978-80-8152-355-7 (e-publikácia)

Autorom ilustrácie na titulnej strane je Robert Brun.
Ilustrácia pochádza z knihy Milana Lechana, Učebnica na
prestávku, ktorú vydalo vydavateľstvo Osveta v roku 1988.
Ilustrácia pochádza zo zbierky Literárneho múzea
Slovenskej národnej knižnice v Martine.
Ilustrácia je použitá so súhlasom autora.

ISBN 978-80-8152-354-0

9 788081 523540